MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti

MIKSZÁTH KÁLMÁN

2

Fáy András

A Bélteky ház

I. Kötet

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

2. KÖTET

A BÉLTEKY HÁZ

Irta

FÁY ANDRÁS

I.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1908

Fáy András mk.

A BÉLTEKY HÁZ

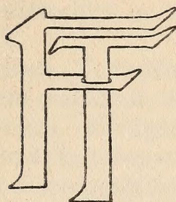
TANREGÉNY

IRTA

FÁY ANDRÁS

ELSŐ KÖTET

GERGELY IMRE RAJZAIVAL

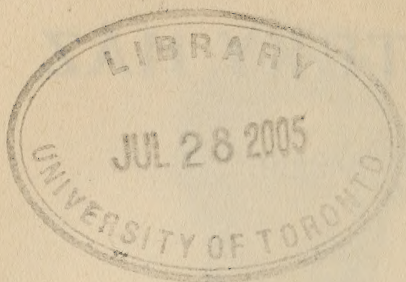

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1908

Franklin-Társulat nyomdája.

FÁY ANDRÁS.

1786—1864.

Hol volt, hol nem volt (ámbár hiszen csak itt, Magyarországon lehetett), valaki szent buzgalommal csinált egy hatalmas pénzintézetet, s a mellett olyan buzgalommal költött meséket és regényes históriákat. Mai szemmel nézve szinte hihetetlennek látszik. Mert a ki ma regényeket komponál, az nem fundál pénzintézeteket is, a ki pénzintézeteket üt nyélbe, az nem ír regényeket. Hanem abban az időben összefért, sőt, voltaképen egyet jelentett a két functio s tekintetes Fáy András táblabiró úr akképen okoskodott, hogy a mi pénze van a magyarnak, hozza be ebbe az intézetbe (az első hazai takarékpénztárba), hadd kamatozzék neki. A mi szellemi kincse pedig neki vagyon, e mesék és regények révén szétosztja a nép közt, hadd kamatozzék a hazának.

Fáy András Kohányban, Zemplén megyében született, 1786-ban, előkelő családból, melynek legendái IV. Béláig szállnak vissza. Elvégezvén gondos tanulmányait, gombai birtokán telepszik le, s az akkor, gazdag úrfiak módjára a szolgabiróságon kezdi Pestmegyénél.

De ez nem elégítheti ki sokáig. Tartalmas, izzó gondolatokkal, hatalmas tervekkel teli feje, használni akaró nemes lelke feljebb ösztökéli. Ne tessék félreérteni, nem stréber ő. Nincs még akkor az a faj. Pestre vágyik, hogy nagyobb karriert csináljon, de ez nem dieten classist, rendjelt, belső titkos tanácsosságot jelent, mint a hogy jelentene

most. Ezt a nagyobb karriert el is éri. Felköltözködik állandóan 1818-ban s lesz belőle, a hogy Szemere Pál nevezte: «a haza mindenese».

Pesti letelepedése éppen az ujjászületés legelejére esik. Gyenge kis hullámzás volt észlelhető, valami homályos törekvés átgyúrni ezt az Ázsiát Európává. Egy-egy izmosabb kar neki látszott gyürkőzni valamely kezdeményezésnek, egy-egy váll aláhajlott, hogy tegyenek rá valami terhet. De mit? Hiszen épen azt nehéz kigondolni. Mindent csinálhat, a ki dolgozni akar; azért mindent, mert nincsen megcsinálva semmi. Azon módon van az ország, a hogy a török itt hagyta, még itt érzik a szandáljaik szaga is.

Fáy mindenekelőtt a tollhoz nyúlt s megírta meséit, melyek nagy hatást keltettek országszerte, mert az aktualis magyar életre vonatkoztak. Korszerű eszméket szór szét, égető feladatokat vet föl, humorral vagy éles gúnynyal ostorozza a nemzeti hibákat, parabolákban és állati cselekményekben, úgy mint egykor Aesopus. — Csakhogy Aesopus pusztán mesélt és tanított, Fáy pedig azonfelül politizált és rázogatta az alvó nemzetet.

Gyorsan követték egymást egyéb munkái, a *Különös testamentum*, egy pár jóizű, humoros elbeszélés, a magyar nevelés és a társadalom ferdeségeit ostorozó és egy vígjáték: *Régi pénzek Erdélyben*. Már ekkor motoszkál fejében egy állandó pesti szinház építése, melyhez meg is szerzi a telket. Ugyanazt, a melyen ma áll a Nemzeti Szinház.

Százféle dolgot mozgat; olyan, mint az élesztő a tésztában. Szinte félnének a göndör hajú, gömbölyű fejű, villogó szemű, fekete úrtól, az emberek, ha nem becsülnék olyan nagyon, mert mindig tele van a zsebe aláírási ívekkel, a feje plánumokkal. S hogy tud persvadeálni! Mindenütt ott van

s mindég mozog, mint az eleven ezüst. Egy biztosító intézetről álmodik, ipartestületet tervez, takarékpénztárhoz toborz részvényeseket; Széchenyi István udvariasságból ír alá néhány részvényt, kétkedő mosolygással, hogy: Nem lesz abból semmi.

1832-ben jelenik meg legkiválóbb munkája a *Bélteky ház* két kötetben. Az első magyar regény mely a magyar társadalmi életbe markol bele merészen. Mintegy gitár kiséret ez a regény a Széchenyi reformokat sürgető menydörgő szózataihoz. Élénk és meglepően találó színekkel vannak rajzolva a maradi alakok, egyszersmind bemutatva mintegy ellentétképen a jövő Magyarország emberei is, mint a hajnövesztő szerek kínálásánál egymás mellett szemlélhetőleg a kopasz és a Loreley-hajú fejek.

A regény szinte megrázó hatást tett, bár szerkezete egy kicsit gyenge; Fáy egyébiránt maga is beismeri, hogy őt első sorban a «használni akarás tendentiája vezeti» írásaiban és nem a művészi szempont.

Magyar ember lévén, nem kerülhette ki a politikát sem. 1835-ben, mint Pestmegye követe vett részt a pozsonyi diétán. A negyvenes évek elején elnöke volt az ellenzéki körnek s több politikai czikket is írt.

Növekedő írói érdemei mellett egyéni tekintélye és nymbusa hova-tovább nagyobb dimensiókat vett föl; ha Széchenyi nincs, őt illeti a «legnagyobb magyar» titulusa, ha Deák nincs, ő nevezhető a «haza bölcsének» — így azonban maradt végig a «nemzet mindenese».

Nem egész végig. Mert a forradalom után teljesen visszavonult a közélettől. Egy szalmaszálat se tett többé keresztül. Hiszen most már az ország a németeké. Hanem a nyelv, az még a mienk s innen lehet még föltámadás. Kizárólag az iroda-

lomra vetette magát. Írt, írt szakadatlanul. Rendre jelentek regényei, «Jávor orvos és szolgája Bakator Ambrus», a «Szutyogfalviak», vígjátékai, a «Mátrai vadászat», «Régi szerelem nem avul el»; neveléstani értekezései stb. Az öregség is jött, jött, a kéz immár reszketett, a betük összefolytak, de ő azért csak egyre írt, még hetvennyolcz éves aggastyán korában is. Méltán mondták róla, hogy a férfiú érett eszével dolgozott, mint fiatal ember, s az ifjúság lángoló tüzével, mint aggastyán. 1864-ben halt meg, szép juliusi napon, midőn ferenczvárosi gyönyörű kertjében javában nyíltak a rózsák. Ez a kert volt a legkedvesebbje; ő ültette, ő teremtette sívó-homokon. Itt szeretett irogatni délutánonkint, ha nem kocsizott ki fóthi szőllőjébe; e két helyen gyakorta gyűjtötte össze barátjait, kivált a fóthi szüretek voltak vidámak és hiresek. Vörösmarthy Mihály «fóthi dal»-a is innen való.

Félszázad mult el azóta, s hol van ez már mind? Mi lett az ő kedves alkotásaiból? A szőllőt megette a filokszera, a ferenczvárosi bájos paradicsom helyén buta bérkaszárnyák meredeznek, nagy port vert regényei, színművei, többé-kevésbé elavultak. Csak a takarékpénztára fejlődött ki nagyobbnak, mint a milyennek valaha álmodta. Csak a pénz halhatatlan.

Mikszáth Kálmán.

A BÉLTEKY-HÁZ

Első kiadása megjelent 1844-ben

Egymást váltogató érzéssel borúlt a sír harmatos hantjára . . .

Éji homály és kelő szürkület, kétesen küzdtek még egymással, midőn Gyula lőcsövet vetve vállára, az apai házat elhagyá. Kerten keresztül közelebb éré a szabadot s arra választá útját. Nyomula szíve, a mint kertbeli alkotásira végpillantatját veté. Édes vonzó érzet él bennünk, még a lelketlen dolgok iránt is, hogy ha mi adánk lételt azoknak.

Közel a temetőhöz vitt el útja s betért búcsúját venni anyja sírjától. Nyugvó csendben szunnyadt körülte az élet, faluban és mezőben, ellenetben zajgó keblével. Egymást váltogató érzésekkel borult a sír harmatos hantjára s eltökélve költ fel arról: tisztán tartani meg szívét az élet zajlásaiban, miként hajdan jó anyja oktatgatta volt őt. Mulandóság sejtelme soha sem szál meg bennünket búsabban, mint midőn elhunyt kedveseink sírjait látogatjuk. Velek töltött örömeink lelkünk eleibe omlanak s elszorítják ezt azon eszméltetéssel, hogy ők s ezen örömek nincsenek többé! Azon szellő, mely sírjaik bogácsai közt susog, bús sejtést lenget reánk!

Elindult Gyula bizonytalan szerencséjére s kiérőben vala a sírdombok közöl, a mint a kétes világosságban emberi alakot mozogni láta. Felé

tartott s eleibe lopódzott ez is. — Csitt, csitt vadász! így szólítá meg Gyulát súgó hangon, lábhegyen járj, még alszik, fel ne költsd robogásoddal!

Az ifjú szemre fogá az idegent s úgy tetszék neki, mintha látta volna valaha. Viselt hosszú köntös, nedves az éj harmatjától, nyúlt el testén, fürtjei rendetlen bomlásban szóródtak el vállain s halvány arczának nem kellemetlen vonásain és szelid szemein, láthatók valának a csendes téholyodás nyomai.

«Nem hoztál virágot?» kérdé biztosan Gyulát, megfogá kezét; s gondos csendes léptekkel, miként súlyos beteg körül járdalunk, voná az ifjat egy új hányású sírdomb felé.

«Itt alszik, de nem sokára felébred; majd örül virágaimnak.» Ezzel leüle kalapja mellé, mely rakva vala mezei virágokkal s gondos válogatással illegeté azokat a sír halmára és emlékére.

«Ki vagy te szerencsétlen?» kérdé Gyula illetődéssel.

«Szerencsétlen, de nem rossz!» felele az idegen, mintegy eszméletlenül arra, mit mondott s folytatá kedvteléses szorgalommal munkáját.

Nehéz kebellel tért tőle útjára Gyula. Az idegen és saját sorsa gyászképein búsan borongott lelke. Elkietlenedett előtte az élet s homályba sülyedtek néztei a jövőbe. Merre forduljon a tág világban? mi pályát kezdjen a sok bizonytalan közöl? hányta vetette elméjét s habzásában meg nem állapodhaték szíve semmiben. Hol kínos a választás, örömest engedjük a sorsot határozni, hogy mintegy

menekedhessünk önvádlástól magunk előtt. Így Gyula is, «Majd rést mutat az idő és szerencse!» úgymond s ballaga bizonytalan sorsa eleibe.

Délfelé a zuhogó zápor beveré őt egy fogadóba. Tömve volt az vendégekkel; mert a megye széke, hol tegnap tartatott a tisztválasztás, csak egy fogatnyira feküdt attól. Gyula fülére vonva köpenyét s szemére húzva kalapját, betére a nagy ivóba és egy asztalnál a még üres helyet elfoglalá. Zajgó ifjú csoport ült itt egy nagyobb asztal körül s vitte a lármás szót a szobában; más asztaloknál széllyel tanyázott a többi vendég és étkezés közt leginkább az ifjak zajára figyelni látszott. Beszéd tárgya, mint gondolhatni, a megesett tisztválasztás vala és Gyula azonnal sejté, hogy az ifjú asztal ugyan azon egy párt tagjaiból álla, mely a tisztválasztásban, többi felett a szerencsét kivívá. Tréfás játéka az hiúságunknak, hogy minden nagyobb eseményben, mely körültünk történik, fontos szerepet törünk tulajdonítgatni magunknak, vagy legalább nyomós részvétet abban. Így vala ez az ifjaknál is. Mindegyike csaknem egyedül tevé meg az alispánt, ez vagy amaz főszolgabirót; mert egyik jókor toppana elő kiáltóival, másik egyedül kapá fel kegyeltjét a levegőbe, harmadik közel fére harsogó torkával a főispán mögé, negyedik magához pártoltatá az ellenes felet s több effélék. Kinek ily nagyobbszerű szerepekből mi sem juthata, az kisebbszerű hős tetteit hordá elő s legalább jó helyével, ülésével, állásával s egyéb részvételeivel dicsekvék.

«Én négynek igértem meg az alispánságot, mondá

egyik kaczagva, kiben Gyula azonnal Halkóra, a víg-lantosra ismert; s utoljára is az ötödikre adtam szavazatomat. Mindegyiknél vígan megettem a választási lakomát.»

Kaczagott szavára az ifjúság. «Miért ne tenném?» folytatá szavait Halkó, némelyik közülök, máskor soha sem pihenteté meg rajtam szemét. Örömöm telik a kevélyt, ha egyszer horgomra kaptam, kissé megrángatni. Kölcsön esik úgy is, ha egyszer felkaphatott az uborka-fára!»

Egy szikár magas termet, viseltes sötét köntösben, lépett be az ivóba s Gyula mellett fogott ülést. Arczának kiálló csontjai, de beesett húsa, képének sötétes színe és bizonyos feszes ügyetlenség mozdulataiban, egyszerre a könyv-tudóst gyaníttaták benne. A férfiú mintegy negyven éves lehetett s tömött szem-íve, mordság nélküli komoly tekintete, fennszoktatott fejtartása, némi méltóságot kölcsönöztek alakjának. Zsebéből egy darab sajtot papirva takarva vett ki, egy messzely bort parancsolt magának mellé s falatozáshoz fogott.

Az ifjak épen az új tisztviselőkért ittak s kiürítvén az alispán egészségeért, kit pártjok teve meg, poharaikat, szilaj buzgóságokban a falhoz verék azokat.

«Natis in usum laetitiae scyphis pugnare, thracum est.» mondá Gyulához fordulva a sajtozó.

Kapott az alkalmon másik szomszédja, kit bús emésztésében boszantni látszott az ifjak vígsága s most tudósunk előtt kifakadt ellene.

Uram! felele ez, bizonyos oktató tónnal, mely

sajátja látszék lenni, a vígság, érzékeinknek lelket elkapó mámora, melyben a mindenkori szertartás, emberfeletti bölcsesség fogna lenni. Úgy hiszem, magok a hét bölcsek, ifjúságokban bohók voltak s tán boldogabbak, mint későbbi bölcsességökben. Nagy bölcsesség; a bohó világgal bohóknak lenni tudnunk! Szilajok vígságaikban úgy a legmíveltebb nemzetek, mint a hottentotok. Mit nem tettek, a míveltségben egykori mesterei a világnak, a régi görögök, a magok ünnepeiken, közjátékaikon? mit nem a rómaiak, a magok saturnáliáiban, bacchanáliáiban, miket később tanácsi végzésnek kelle eltörölni? Rendesen a szerint józanodunk, miként öröm-fogékonyságunkat s így boldogságunkat veszítjük; ennélfogva szánom azokat a mindig józanokat, kik ártatlan vígságokban botránkoznak, csak azért, mert zajosak!

«Mely botránkozás gyakran onnan származik, hogy irigyeljük másoknak azon öröm-éleményt, melyet velek együtt ízleni, már nem vagyunk képesek, mondá egy a vendégek közöl. Örömünknek főrészét teszi, tehetségünk leélhetni azt.

Zajos vígságokban, megjegyzé a boszús, kábítás pótolja az örömet és szivnek éleményét.

Ez igaz lehet, mondá a tudós, de az is, hogy az ily mulatságok, ha gyérek és vétketlenek, jótevőleg zavarnak ki testet lelket, szunnyasztó egyformaságából, miként nagy szelek megtisztítják a peshedt levegőt.

A szomszéd, nem lévén kedve folytatni a beszédet, kifordult s az alatt megtudák Gyula és a tudós,

hogy ő egy kiesett tisztviselő vala. Visszatértével, fejét kezébe hajtva gubbasztott. Tudósunk részvéttel ütögeté meg vállát: bonus animus in mala re, kedves úr! dimidium est mali! így szóla hozzá.

Kicsoda ön? kérdé őt szemével mérve az ifjú.

Én consumens vagyok, felele a tudós s ennek is azon neme, melynek innet-tova nem igen leend consumálni-valója és így becstelen in hoc mundo optimo; mert a másik consumensi nem, mint illő, tiszteletben tartatik. Ezen rövid életrajzocskám, reménylem, kezesség leend ön előtt, hogy a bonus animus in mala re, nálam is szükséges vendég.

Az ifjú megszorítá kezét a tudósnak és fölkelvén ültéből, elfordula.

Csakhamar nagy pörzaj támadt a szobában. A bús ifjú, töretlenségében, egy vele együtt kimaradt tisztviselő egészségére köszönté poharát; de az ifjak asztala az ő «éljenje» ellenében «vesszen-t» kiáltott. Borúsan súlyosodott mindkét részről a szócsata s minden pillanatban kitöréssel fegyegetőzött.

A tudós fölkele és méltósággal állapodván meg az ifjak asztalánál: pace advenio, et pacem ad vos adfero! így szóla dörgő gordon-hangjával hozzájok s csend lőn ez új jelenetre köztök; hazafiak esze elágozhatik véleményekben az eszközök felett, mert ez emberi sorsnak gyarlósága; de szíveiknek egyesülniök kell a czélnál, mely a közjó. Önök túlestek az eszközökön a tisztválasztáskor, egyesüljenek tehát most a czélnál. Magyar ellenségének átkul kivánom a visszavonást; de a magyar hazában béke uralkodjék!

Az ifjak egymás szemébe tekintgettek: helyes, professor úr! kiálta Halkó, felszökik ültéből s két poharat ragadván kezébe, egyikét az extisztviselőnek, másikát pedig társai felé nyujtá. Követem bölcs fogadósunkat, így szóla ünnepéllyel; ime uraim! a víz zúgó folyamban habzik Dunában, Tiszában, a bor nyugtan pizseg a pinczében; de fogadósunk szép békére párítá palaczkjainkban a két különböző elemet. Kövessük szép példáját. Tartsa meg az ég egyetértését a magyarnak!

Kaczagva üték össze poharaikat az ifjak az ellenféllel, magok közé ülteték ezt és a tudóst, kit Halkó ismervén, Porubay exprofessornak ismertete s azonnal megkészült a béke. Az ifjak nemes kiméletből kikerülének minden czélzást, minden előhozakodást a tegnapi napról; egyedül a víg Halkó vivé a szót, melyet a komolyas, de vidám lelkű Porubay, különös jovialitással előbeszélt iskolai történetecskékkel fűszerezett.

Halkó, lantja húrjaiba kapott, csend lett a szobában s lelkesedéssel dallott egy dalt, melyben egyértésre és egy észre, egy szívre buzdította a magyart, kire a gyakori viszályok annyi veszélyes vihart idézének elő s miket alig bíra ön erős lelke, kara, sőt istenének pártoló kegye is legyőzni.

Halkó már régóta szemszegzé ültében Gyulát, most hozzá mene s közelebbről fogá szemügyre. Gyula kezét nyújtá neki. Én vagyok barátom, így szóla hozzá; de el ne árulj; nevem, születésem maradjon titokban, míg kifejlik dolgom. Egy két szóval értesíté Gyula maga állapotjáról Halkót,

mennyit belőle annak könnyelműségére bízhatónak véle. Te vándor madárként járod a hazát, mondá neki; nem tudsz-e valami helyet, mely tehetségeimmel s a mennyire lehet, szabad szellememmel arányban állhatna? Halkó homlokára tevé mutató ujját, mint ki jártatja elméjét s egy kis gondolkozás után: lennél-e nevelő barátom? kérdé hevenyen Gyulát, olyan nevelőt értek, ki csak saját lelkének számol kötelességéről és oly háznál nevel, melyben kétségbe sem hozzák, hogy ő is az urasághoz tartozik? Az Uzay-házhoz hallom van egyre szükség. Gyula, azon véleményben, hogy épen a nevelői pálya az, mely szabadságunkat leginkább megszorítja, nem igen hajlott ahhoz! de Halkó Porubayra hivatkozék.

Az öreg tekintetes Uzay Elek úr, mondá ez, talpig emberséges szelid úr s nekem kegyes jóakaróm, kinél szabad akaratját meg fogja tarthatni ön; legfölebb kedv-keresésből sakkozni fog ön néha vele, ha más ellenfél nem akad.

Sokat hordtak elő Halkó és Porubay a ház dicséretére, miket Gyula előismeretek gyanánt jegyze fel elméjébe s végre elhatározá magát, megkisértni szerencséjét nála.

Úgy jöhet, súgá Halkó, hogy pótlékod is akad itten Póli helyébe; Cili kisasszony jobb a jó napnál.

Gyula egészen idegen érzelmei között, elhagyá suhanni füle és szíve mellett Halkó szavait s útjáról és Uza falu fekvéséről tudakozódék.

Fekvése valóban kies, mondá Halkó, a helység Mátra aljában terül el, közel a várfoki omladékhoz.

Ily költői szelleműnek, mint te vagy, már maga a festői táj is, csupa élemény.

Az alatt a megszünt záport nyájas derű váltá fel. Porubay felkészüle s kivezeté lovát. Többen az ifjak közöl kikisérték őt, részint tiszteletből, részint meglátni a tudósnak lovaglását. Egyszerre kaczaj támada köztük s Porubay görög és római átkokat szóra maga körül. Lovát a zápor megöntvén, volt szinét naggyából lemosá róla s az előbb sötétpej paripa, most sárga lőn, itt-ott, hová a zápor nem férhete, megmaradt pejfoltokkal; úgy, hogy eleinte maga is kétkedék: lova-e vagy sem? Az út lucskos leve s egy az ifjak közöl felsegíté kötni a ló farkát, hogy sárosodástól mentse azt; s ím a szép hosszú fark, egy erős rántásra, kezében marada; mert az csak akasztva vala a kurta szőrű farktőhöz. Az ifjak letörleték, mint lehetett, a lóról a festéket, Porubay víg robaj és hálálkodás közt ült fel táltosára s egy «valéte»-t kiáltván hátra a társaságnak, ügyetlenséggel döczögött el rajta.

Gyula másnap alkonyodat felé ére Uzára. A vidék, miként Halkó mondá, valóban festői vala. Nyájas lapályon feküdt a falu, felette magas hegyek meredeztek egymás felibe, rengeteg erdőket hordva bérczeiken. Utó-tájban, kisebb hegyfokon egy várrom fogá el a szemet és lelket. Faluszélen állt az agg kastély, váralakra építve, barna vakolattal és czikkes tetejű bástyákkal; melyeknek ablakai végig szolgáltak kilátással a helységeken. Ennek közepén dombra épült a templom s bádogos tornyát a kastély felé mutatta.

Gyula egyenesen a kastélyba mene fel. Egy jó képű cseléd, viseltes s kissé gondtalan öltözetben, fogadá őt; kész szívességgel szedé el csekély butorát s helyet rendelvén annak, megjöve ismét bejelentni az idegent.

Gyula beereszteték. Az öreg Uzay, mintegy hatvan éves úr, kis bársony sipkában fején, hosszú házi s félig hálóköntösben, ült sűrű pipafüst között, sakk mellett s ellenében Bodnár a helybeli pap. Mindketten szívesen üdvözlék az ifjat, kissé fölemelkedve ültükből, de sem pipát, sem játékot nem téve félre.

Kihez van szerencsém? kérdé Uzay.

Vas Gyula vagyok, felele ifjunk s Porubay professor úr utasításából, nevelői tisztet keresek ez úri háznál.

Tamással, az előbbi cseléddel, széket tétete Uzay Gyulának s pipát gyújtata számára. A dolog fontos, mondá Uzay, majd szólunk bővebben róla: s folytatá játékát. Gyula széttekinte az alatt. Inkább kényletre, mint pompára mutatott a háznál minden s az agg butorokból úgy látszék, hogy tulajdonossok nem nagy barátja a változtatásnak.

Uzay megnyerte a játékot s újjal kínálta meg Gyulát, ki azt elfogadta. Ez alkalmasint erősebb vala abban, mint az öreg, de ez gyakorlottabb; s így Uzay, bár nehezen, megnyeré játékát Gyula ellen is. Igen elégedettnek látszék kettős diadalával.

Tamás kiveré a kiégett pipát, s újat gyújta urának. Gyujtásközben Uzay, eredetéről tudakozá Gyulát.

Ez árvának adá ki magát, hogy minden további kérdéseket könnyebben kikerülhessen.

Egy pöröm van a papommal, mondá Uzay, legyen ön bíránk benne. Én a házi nevelést javallom, ő iskolait; mit itél ön?

Tekintetes úr, felele Gyula, azt vélem, hogy a nevelés azon sok oldalú tárgyaknak egyike, mik teljesen soha ki nem meríttethetnek. Körülmények sokat határoznak s maga a nevelő személye mindent. Ha ez lelkes, lelkiismeretes s mi fő: szellemével ügyes lebocsátkozni növendékéhez, hogy ezt magához emelhesse, igen czélos lehet a házi nevelés is; különben előbbre teszem az iskolait, melynél gyakorta a tanítók változása, társalgás, példalátás, vetély s több efélék, sokat kipótolhatnak.

Jól, de kikerülve szól ön, mondá Uzay, hallja hát előbb okaimat. Uzay hátraigazgatá sipkáját, néhány szaporább szippantást tőn pipájából, hogy előre kivehesse azon, beszédje alatt teendő mulasztásait. Nem kárhoztatnók-e az oly kertészt, így szóla, ki egyaránt ültetne, öntözne minden növényt, mellőzve sajátságos természetöket s így fuladni, vagy aszszni hagyná azokat, mik épen ellenkező bánást kívánnának? Abban reménylem egyet fogunk érteni mindnyájan, hogy a gyermek egyéni sajátságát kiismerni, első gondja és kötelessége minden nevelőnek; mert csak ezen ismeret adhat irányt munkálkodásinak. Hogy tehesse ezt az iskola, mely száz gyermek közt osztja fel figyelmét? Ki tudja. mit tesz kiismerni egy emberi lelket, nem fogja tagadhatni azt, hogy egy gyermeket, testben, lélek-

ben, indulatban, erőben, tehetségben, hajlandóságban teljesen kiismerni, már magában elegendő feladat, egy férfiú egész munkásságára. Így tehát az iskolákban, elsimulva az egyéni sajátságok felett, csupán emberi köz mérték után neveltetnek gyermekeink. Tudakoztatik-e ezektől valamelyikében: mire születtél? mi vágynál lenni? Egyaránt neveltetik pap, katona, törvénytudó, orvos és művész; s egy pár év és körülmények képezik aztán mindegyikét azzá, mire őt sors szánta s többnyire félember leend a maga pályáján! Tapasztalással kérkednek azok, kik az iskolai nevelést pártolják. De felér-e ezen szűk korlátú iskolai tapasztalás, azon folyvást szem előtt forgó példákkal, miket egy jó háznál lát, hall a gyermek? Tanulhatja-e iskolában a világi élet viszonyait? Tanul-e keresni, józanul költeni? férj, apa, házigazda lenni? Az a nagyon magasztalt vetély sem pártolt dolgom. Nem egyben tapasztalám, miként ezen vetély átkiséri az iskola növendékét, világi pályáiba is s irigy dulakodássá válik itt künn, mely számos közjónak nyakát szegi. Ha egyéb rosszat nem szül is, magas érdemet képzeltet a kijelöltekkel önmagok felöl s elégedetlenségre nyujt alkalmat az életben, ha a világ a holt, vagy fonákul használt tudományt, künn is érdemnek venni vonakodik. Többeket említhetnék, kik zavarba jövének azon, hogy utóbb helyüek az iskolai fokoztatásban, künn az életben felikbe haladának. Gyanakszom, hogy azon iskoláinkból, mikben a tanulók közt tüzes vetélyek divatban nincsenek, általában békesebb, összetartóbb polgárok kerülnek ki.

Nem említem azt, hogy azon nagy köz, mely az iskolákban, a gyér együttlét miatt tanító és tanítvány között áll, rendszerint tekintélynek előitéleteit szüli ennél. Csak azon nagy lomát hozom elő a tudományoknak, mik ha bárcsak előrajzaik adatnak is iskoláinkban, nagyobb részére nézve a tanulóságnak és rövid életidőnkhöz képest, igen oly forma viszonyban állnak, miként terjedő előbeszéd áll kis könyvecskéhez képest!

Most már méltóztassék megengedni a Tens úr, hogy én szólhassak az iskolák mellett és házi nevelés fogyatkozási ellen, mondá Bodnár és letevé pipáját. Szülék és cselédség teszik házainkat s vendég. Tartozó tisztelet az elsők iránt, kiket gyakran házi gondok is komorítnak, béklyózván a gyermeket, az, vagy korlátlanság, szivesen a második rendhez, a cselédséghez vonják őt, melynél elaljasul; a vendég pedig, valamint ünnepletei is a háznak, gazdasági munkák, házi események és bajok, akadályoztatják tanulásban. Ha iskolákban néha nagyobb a köz, tanító és tanuló között, mint óhajtható volna: házi nevelésben többnyire kisebb az, mint lennie kellene. Még azon legkedvezőbb esetben is, melyben szüle és tanító, rendszeres egyetértésben állnak a nevelésre nézve egymással, kötve van a házi tanító a szülői tekintély által s ritkán birhatja egészen növendékét. És hányadik ház az, melyben a nevelő tekintete, óva van a cselédség mellőzésétől s elsőnek téve növendéke előtt? Házi nevelésben nem szerezheti meg a gyermek a szükséges emberismeretet, nem látja az életet sok oldalúságában,

változásiban, nem az embert sokféle viszonyaiban. Továbbá; elveszti itthon azon szép szövedéket, melyet az iskolai kor, barátkozásai által fon s az érettebb kor báj-övéül az életnek, világi pályáiba is átviszen és megőriz. Ritkán nyilhatik házi nevelésben a gyermeki szív, érzelem- és indulat-közlésre, rendszerint hideg önzésre csukódik az el magányában, a test pedig és lélek otthoni kényelemre szoknak s nem edződnek iskolai apróbb sanyarúságok által, egykor jöhető inségeihez az életnek. Ellenben az iskolákban, megszakadnak a rang közfalai, egyedül a tanító szab rendet, személyes érdem-becsülést s a lerangoztatott úrficska önérdem után kénytelen törekedni, mely egyedül képes megkülönböztetni őt a kapás fiától. Közlőbb lesz ott, barátkozásra nyiladozván gyermeki ártatlan szíve s ezen közlés által nemesül érzeteiben és ismereteiben. Szorosabban köttetik idővel a polgári állományhoz, kiismervén idegen érdemeket is s tanulván egyébnek is köszönhetni valamit, mint csupán a véletlennek, születésének, rangjának és szülei tekintélyének. Általában úgy vélem, tagadhatlan az, hogy a lélek az iskolákban, nyiltabb, tágasabb terjengésre szokik, nagyobb és biztosabb mérszereit kapja az életnek; s míg a házi nevelés inkábbára csak kis házi körre nevel, világ és haza polgárjának készíti növendékünket elő az iskola.

Itt elhallgata Bodnár és Uzay újra itélethozásra kéri fel Gyulát.

A tárgy oly fontos, mindkét rész okai oly nyomósak, mondá Gyula szerényen meghajtva magát

a feleknek, hogy itten kissé erősebb szakállú birót óhajtnék, mint fiatal csekélységemet. Így engedelmet reménylek arra, hogy itélet helyett csak szerény véleményemet adhassam. Az előhozott kölcsönös okok még inkább meggyőznek a felől, hogy jó nevelés, nem általános hideg rendszerek, hanem körülmények és nevelőkben tett választásaink következménye. Ha szülék jól választák a nevelőt, vele a nevelésben munkás kezet fognak, munkásságára és példalátásira a gyermeknek, gond van, ha olykor-olykor ez, bölcs ügyelet alatt, világot és embereket látni küldetik, nincs ok kárhoztatnom a házi nevelést. Nem tagadhatom azonban, hogy hasonló kedvező körülmények közt, az iskolainak adom az elsőséget; azon szoros kikötéssel mindazáltal, hogy kivált hol mód nem hiányzik, külön tanító által, a két nevelés mintegy egyé olvasztassék. Csupán egy esetben választnám fiamnak a házi nevelést; ha tudniillik: valamely életpályára kirekesztőleg kedve és talentuma mutatkoznék. Ezt, úgy vélem, a házi nevelés, sok félrecsapongások elmellőzésével, czélosabban fejthetné ki, mint az iskolai, mely egyes tudományos felfogásokra s lélek és tehetség egyes jelenségeire, oly szorosan nem ügyelhet.

Gyula tudtán kivül szépen közlé a kerékvágást. Bodnár mint nyertes elégedett volt s nem vitatta tovább a tárgyat; de Uzay is kezet nyujtott, mert fiát, ki erővel katona kivánt lenni, az utolsó eset védelme alatt állni gondolá.

Károly, egy mintegy tizenhárom éves gyermek, becsörtetett az ajtón s futólag meghajtván magát

az idegennek, új fakardját s s kéreg-csákóját mutatá be atyjának. Szeles tűzzel adá elő mai játékait s tervét a holnapiak iránt, melyek mind katonai gyakorlatokra mutattak. Atyja keveset látszék ügyelni rá; a pap foglalatosabb vala körülte. Gyula szóba és enyelgésbe erede a gyermekekkel s csakhamar sejté, hogy minden szelesgondolatlansága mellett is, nyilt ész és szív s hajlékonyság, tulajdonai ennek. Utána testvére Cili lépett be, vacsorára hívni a társaságot. Egy nem annyira rendes szépség, mint vonzó ábrázat, melynek halványa csak akkor pirkadt meg kissé, ha öröm vagy szemérem terült reá. Az égszín szemekben kellemes komolyság ült, mely a fejledező lyánkának érettebb kort hazudott. Deli termetének minden mozdulatja, csendes szelidségre és állapodott munkás elmére mutatott.

Vacsoránál újra feléledt, beszéd közt a nevelés tárgya. Sok hasznos gondolatok, megjegyzések, tervek fejlettek ki a hármas vitatkozásban, mikben de főkép a tervezésekben és szóbeli kormányzásokban, Uzaynak különös kedve látszék telni.

Bodnár azon gyakori hibáját feszegeté a nevelésnek, minélfogva mindenes tudóst óhajunk képezni gyermekünkből. A folyam, úgymond, ha igen szétterült medréből, csekély lesz. Aztán ennek természetes káros következése a korai kifejlés; pedig mily szomorú tekintet: gyermek, érett komoly képpel! Virág legyen a gyermeki kor és ne gyümölcs! Gyönge oltványom virágát, ha gyümölcsre erölködik, lenyomom ujjommal, hogy a korai erőszak el ne sanyarja vidor növését. Mondhatnám: mióta tudó-

sabbak vagyunk, nem vagyunk okosabbak; terjedező lelkünk elveszti erőhatóságát.

Gyula egyszerűbbnek óhajtá mai nevelésünket. Úgy látszik, mondá, nyavajája századunknak a rendszer-kergetés. Így a nevelésben rendszer épül rendszerre, alapszabályok állíttatnak fel egymás felibe, újak régieknek és újabbak az újaknak helyébe, mintha vélhető volna, hogy a természet, mely együgyü rendet tart s egyszerű eszközökkel él czéljaiban, csupán az emberi tehetségeket rejté oly nehéz fejletű magba, az emberi boldogságot burkozá oly titkos rejtélyekbe, miknek fejtegetéseiből ki kellessen fáradni bölcseinknek. A tapasztalás igen arra mutat, hogy a szerfelett számos és mesterséges erkölcsképző iratokban eltéved az erkölcs, mely kevesebb oktatást, de több jó példát kivánna, a sok bölcselkedésben gyérebb lesz a józan ész, a sok vitában az igazság és sok mesterkélésben a jó nevelés.

Helyes! mondá Uzay, én úgy tapasztalom, hogy a mai nevelés megfordítva áll a régihez; csak koromban is nehezen, tán kelleténél is nehezebben jutottunk valamihez; de kínos fáradozásunk után, rendesen igen is sajátunká, vérünké tettük a keveset. Ma, nagyon is könnyűvé, kényelmessé teszszük gyermekeinknek a tanulást; készen tálalunk minden tudományt lelke eleibe s így elfulasztjuk a legnemesb erőt benne, az önmunkásságot. A legnemtelenebb tehetséget, úgy mint az emlékezőt, gyakoroljuk helyette s idővel rab követő, nem öngondolkodó válik a gyermekből. Csodálnám, ha nem

ez volna egyik főoka az újabb kor sűlyedő eredetiségének, mert az bizonyos, hogy azt a régiekben oly gyakori lelkes sajátságot, eredeti egyéniséget, egykorúinkban jóval gyérebben találjuk.

Gyula sejté, hogy Uzay és Bodnár úgy óhajták lejtni a beszédet, hogy neki alkalma lehessen kifejteni nevelésbeli ismereteit és nézeteit; kívánván egyszersmind saját közléseikre is használni azt. Gyula is mindkét oldalról használá az alkalmat s Uzay elégedésében még az asztal felett átajánlá gyermekeit nevelői keze alá.

Cilit csodáltára Gyulának, nem látszék untatni a férfiak tudományos beszélgetése. Kivévén azon közbeszövéseket, mikben pajzán öccsét néha-néha titkon rendre igazítni vala kénytelen, vont volt minden szócskára figyelme.

Uzay egyike volt a legnyiltabb főknek; de tudománya és ismeretei, inkábbára bennmaradók valának s ritkán folyának be a világi életbe, sőt saját házi életébe is. Különös önmaga iránti bizodalmatlanság s ezzel járni szokott elvonódás valának tulajdonai, miket ő iskolai hibás neveltetésének szerette tulajdonítgatni.

Uzay egykori külön tanítója, kikészült földmérő vala; de ki, lábbasgatások miatt, szobájában űzé inkább mathematicai nyomozásait, mint azokat künnéletre fordítá. Szenvedélyes volt választott tudományában; és buvárkodási abban, inkább növeszték mint olták szenvedélyét. Vagy azért, hogy azon kéjben, boldogságban, melyet saját keblünkben érzünk, szívesen részesítjük kedveseinket, vagy hogy a mivel

magunk vagyunk teli, szivesen ömledezünk azzal, a tanító el vala hitetve a felől, hogy sikeresebb alapot nem vehet nevelésnek, mint ha mathesisen kezdi növendékjének a tanítást. Minden más tudomány, úgymond, tapasztaláson alapszik, mely csalóka és bíztalan; egyedül a mathesis lehet el nélküle; önmagából merítvén az örök csalhatlan igazságokat; innen csak e tudomány csalhatlanul bizonyos. Lehet-e tehát bizonyosabb útat követni a nevelésben, mint mathesis által adni bizonyos irányt a gyermek lelkének, tudásának? s így előre mérszert nyujtni eszének, mihez idővel a többi tudományok tévedéseit szabhassa és óvakodhassék csalfa előitéletektől? Természetes, hogy bizonyost kell előbb tanulnunk, mint bizonytalant, mely utóbbihoz már érett fontolás szükséges és megválaszthatása annak: mit higyjünk? mit ne higyjünk? mi nem gyermeknek dolga.

Ily gondolkozással egyenesen mathesisre fogá tanítónk a fiút s hogy annál inkább kirekessze nála befolyását a csalóka tapasztalásnak, csakhamar átvivé a pura mathesisre és végetlenek analysisére. Két tulajdonság hiányzott jó tanítónkban, miknek nevelőben hiányzani nem volna szabad: egyik a közlés szép ajándéka, másik az áldott béketürés. Valósodott Uzaynkon is az a tapasztalás, hogy azon magasságból, melyen a tanító áll, lebocsátkozni bírni azon aljba, hol növendéke fekszik, üdvösebb a nevelésben mint tudás. Homályosak voltak Uzay tanítója előadásai, a tanítvány felfogásán felül csapongók tolmácsolatjai; így a vele nem érő gyermek

mind inkább maradozott s tiszta fogalmak helyett értetlen szókat tanult. A türelmetlen tanító eleinte nyugtalan lőn, majd mindig élesebben fakadozék s legélesebben midőn őt lábhasgatásai előfogák s végre csüggedve kezdett kétkedni a fiú tehetségében. Igaz, hogy Uzay vérmérsékletében bizonyos lassú hideg phlegma uralkodék, mely ellenségesen vívott minden elme- s testbeli rászorításokkal. Ehhez járulának oktatója gyakori korholásai, saját elmaradásai s nem juthatása a tolmácslatok tiszta értéséhez; mik együtthatva nem sokára leveték a gyermeknek lelkét. Csakhamar kezdé maga is hinni, mit tanítója mondogat vala, hogy a természet, az elmetehetségek osztásakor mostoha volt iránta; bizalmatlan kezde lenni önmaga iránt s csüggedni tanulásaiban.

Ugyan ezen tanító kiséré iskoláiba is Uzayt s még néhány évig vala kárára körülte. Önbizalmatlansága Uzaynak mindinkább növekedék, mely később bátortalan elvonódássá súlyosodék; s ámbár utóbb tanítója változván, sokat kipótolt is elmaradásiból, az önmaga iránti bizalmat s lelke önerejűségét nem bírá visszanyerni többé. Uzay már az iskolában hajló vala mindenkinek, ki bátrabb, követelőbb volt nála, felsőbbséget engedni maga felett; így később is könnyen elégedett vala másokkal, de annál nehezebben önmagával.

Iskolai természetét áthozá Uzay a világba is. Első gondja vala, szokásból inkább mint hajlamból, hivatalt keresni. Születés, birtok, tudomány, nagy reményekkel biztaták őt; de elvonódása falusi magá-

nyába, futása a társalgásnak, megfoszták őt azon eszközöktől, mikkel szerencséjét teheté; saját környékében sem vala ismertetve s ha megjelent is valahol, bizodalmatlan szótlansága, kevéssé ajánlhatá őt. Sokban emeli vagy sülyeszti az emberek itéletét rólunk, azon önmagunk iránti bizalom vagy bizatlanság, melyet a társalgásban magunk előtt hordozunk. Szereti a világ okait nyomozni mindkét esetű viseletünknek; és becsülésünkre vagy mellőzésünkre, találja is vagy találni véli azokat. Uzay gyűlésekben óhajtá kijelölni magát, de elszoktatott szive, nyelve, itt itt is megjátszódtaták. Amaz erősen dobogott bíztalanságában, a mint elkészült szónoklatához fogott s ez a hívtelen elakadt. Nem vala tehát számára egyéb hátra, mint falujába temetni magát s magányából szókban, vitákban harczolni a világ fogyatkozási ellen s elreppenő tervekben javítgatni azokat. Két foglalatosság, mikben barátja s hű visszhangja, a helybeli pap, őt teljes erőből segítgeté.

Házánál Uzaynak, nagyban egészen iskolai élete folyt. Atyja agg butorain kívül, azon kék mázos veres szélű magas szekrények, ernyős nyoszolyák, nagy fióku asztalok bírták a szobákat, mik iskolai szobáját kiszolgálták; ezekben, valamint cselédben, épületben és házszokásban is, igen ritkán esék változtatás. Még ritkábban hagyá el Uzay faluja határát s óljában hintós lovai megpókosodtak, színjében pedig agg csézáját, csintalan tyúkok használták alkalmas ülésekre.

Hogy Uzayt az örök egyformaság unalmai ne

öljék, egy mívesi szobát alkota fel épületjében s megraká azt esztergályos-, asztalos-, lakatos-műszerekkel s mívesi hajlamát, mely nem csekély vala, ezekben gyakorlá. Kedvtelése bennök idővel annyira gyarapodék, hogy némi örvendezéssel vala, ha valami bútor a háznál romlott, tört, avult, vagy szerkezetéből kitágult s így mívessége mintegy szükségessé téteték a háznál.

Azonban világi szokás, inkább mint hajlandóság, nősülésre bírá Uzaynkat. El vett egy csekély míveltségű, de szelid indulatú leánykát, kinél a kötelesség csakhamar nyájas vonzalommá vált iránta. Ép szivének első mozdulatja volt az, melyet férje támasztott benne s Uzay oly boldog volt vele, mint tudhatott boldog lenni.

Házasságával több élet szállt Uzay udvarába. Új viszonyok, rokonságok szövettek; az asszony szives vendéglátó volt s Uzay szintúgy minden vendéget, ki nyugalmát áldozatokra nem erőlteté, vidám arczczal fogadott.

Így eleinte számos vendég fordult meg a háznál; de Uzay igen ritkán vala bírható viszonlátogatásokra, minélfogva többnyire elmaradt amaz ismét s az egy-két folyvást látogató, kénytelen volt szokott neheztelések nélkül szokni Uzay különösségéhez.

Uzayné egy volt azon jó nők közöl, kiket magyar házi asszonyoknak nevezünk. Férje volt azon nap, mely körül planétaként forgott, Egyenlő jogokat sem érze, sem követele háznál; magáéit női hajlékony szerénységgel alárendelé férje kívánságainak.

Szót nem várt soha, de folytonos vala figyelme s éber ügyessége, férje óhajtásait megsejni s azokat nem hagyni megérni, hanem előzgetve teljesítni. Láncz rabság, lánczocska tisztesség! Így vala ez Uzaynál is. Szíve, férjének akaratját ismerte törvénynek a háznál, maga függésében dicsőséget keresett, sőt kedvtelése vala dicsekedni különösségeivel; például: miként nem szabad senkinek könyveihez, írásaihoz nyulni, pipáit elmozgatni helyeikről, tisztogattatni műszeres szobájában; miként kívánja ez vagy amaz ételt másként készíttetni, mint szokás, mily nehéz férje halogatási miatt, meszeléshez, sikárláshoz jutni s több effélék. Öröme vala kedvelt étkeivel meglepni férjét s legelni jó étvágyán. Maga fogadott el előbb minden kedvetlen hírt a háznál, hogy fúlánkját vehesse, mielőtt megvinné azt férjének. A legtöbb bajt eligazította, mielőtt az ehhez juthatott volna. Ijedezék, férje minden kis változásától s ápolásai orvost és patikát pótolának ki. Mindezek viszonszívességekre bírák Uzaynkat, ha bár szíve nyugton vert is a szerelemtől! kész vala mindenre jó nejéért, mi nyugalmát nagyon nem ostromlá. Gonddal esztergályoza orsókat számára, czérnáját engedé maga karjain legombolyítni neki; s ha néha neje, ki inkább időtöltésből és szívességből, mint művészi hajlamból veré zongoráját, játszogatá a vidék divatos dalait, Uzay elégedten dörmögé mellé basszusát.

A jó feleségnek ezen unatlan figyelme, férje körüli ápolása, mindinkább kényletes életre szoktaták ezt; nem tűrhete Uzay végre legkisebb szo-

rítást is kényelmeiben. Nejének egyik rokona, a megye tisztválasztására csalá őt el egykor, melyen két atyafiának sorsa őt közelebbről érdeklé vala. Uzayt feszíté a gyűlésben a magyar köntös, kivált az öv vaskos tomporáját szorítá; a tartott hosszas szónoklatok pedig teljesen kimeríték pipátlan figyelmét. Kifordula egy ismerős tisztviselő kandallós szobájába s ennek lobogó tüze és vidoran égő pipája mellől, csak akkor eszméle fel Uzay, midőn a szobába bezajló csoport, már a választás eseményeit és eredményeit hozá meg neki. A főispán ebédjét szintúgy be nem várhatá, akaratos s órához szokott gyomra; s így részvétlenül, nem látva, nem hallva tére ismét jó Uzaynk nyugalmas lakába vissza.

De kivált ha az asszony pusztára vagy látogatásra rándula ki, egyszerre hiányzott Uzay körül minden. Szárazra kitett hal vala ő, fennakadt ház, cseléd, főzetés rendje és minden kénylet! Szívszakadva leste ablakairól neje hazaérkeztét s ilyenkor maga is ámult, szerelmes nyugtalanságnak hinni magában azt, mi kénylet megszokásánál nem vala egyéb.

Neje elhalásával érzé még igazán Uzay árvánhagyatását. Ha igaz az mindnyájunkra nézve, hogy kedves elhunytainkban, homályosan és alig sejtve, önmagunkat siratjuk inkább mint őket: kétszeresen igaz vala ez Uzayra nézve. Egyszerre rendetlenségbe jövének megszokott kényelmei; ház és gyermek gondjai nehézkedtek reá és udvarában az élet, holt unalomba rogyottnak látszék neki. Darabig nem találhatá be magát bús özvegységébe, nem tehete neki a háznál senki semmit, ízetlen vala

étele itala, sőt gyakran kedvelt pipája is. Sára, az öreg szobaasszony s néhai neje híve, pótolgatá némiképen Uzay kényelmeire nézve az ápolási hiányt s Bodnár a pap segíte űzni tőle a beköszönt unatkozást.

Házánál újra, miként hajdan nőtlenségében, úr vala mindenki, csak ő maga nem. A gyermek pajzán kedvét űzte és szabad kényét a cseléd, mely utóbbitól nem látszék többet kívánni Uzaynk, mint hogy a háztartás rendjét, teljes rogyástól megóvja. Főkép legénye a hív Tamás, kinek az asszony éltében is nagy kedvezései valának, teljes titoknoki jogába lépe most, holta után vissza. Neki közbeszólhatás a beszélgetésekbe, tanácslások s apró biztosságok, megengedve valának az úr körül s ezekre Tamás büszke is vala. Nem szerete ő közönséges cselédnek tekintetni; innen cselédi forma-ruhát a világért sem öltött volna fel. Azonban érdemes is vala mindenben ura bizalmára, testesült hűség vala ő s kedvezések elbizottságra nem ragadák soha. Ezen tulajdonok s főkép nyers egyenessége, némi felsőséget adának neki a többi cselédség felett. Inkább látszék tőle függni ez mint az úrtól; és Tamás gyakran igazítá rendre a tunyát és szabad kalandozót.

Bodnár, igaz mellékdarabja volt Uzaynak. Legkényletesebben szoktuk érezni magunkat oly társaságban, hol mi is érünk valamit s alkalmunk van: kisebb vagy nagyobb mértékben fontosoknak bizonyítni magunkat. Nem szeretünk örökké csak tisztelni, kivánunk olykor tiszteltetni is. Minden embernek van egy bizo-

nyos polczocskája, melyre fel szeret jó órájában ülni, hogy onnan láttassék, kisebb vagy nagyobb világától. S ha ezeket magunk szabadjában, feszeskedés nélkül érhettük el valamely társaságban, szoktuk mondani, jól mulattuk magunkat. Ily társasága volt Uzaynak a Bodnáré. Egymás előtt bátran nyilatkoztak ők, terjeszkedtek, előhozakodtak iskolai és ifjúi koraikból s minthogy minden percz, mely leélt örömeinkbe varázsolja lelkünket, kedves nekünk, miként szem, arczvonás, mozdulat és pillantás, mely kedvesünkkéhez hasonlít; különös kecsüek valának Uzaynak, mulatozásai ezen szives házi barátjával. Gyakran szemlére eresztték magok előtt a világot, s ilyenkor elmések is valának, de csak önmagok számára; s minél gyérebben volt szerencséje elmés szónak csusszanni ki ajkaik közöl, annál tartósabban megkaczagák mindketten, nehogy ízleletlenül vesszen kárba, a nehéz születésü. Megvitattak mindent, de tiszta békés szándékból és csak időtöltésből. Úgy voltak vitatkozásaikban az igazság keresésével, miként sétakocsizással szoktunk lenni; nem épen akarunk azonnal czélra jutni, hanem gyönyörködni kocsizásunkban; akarjuk, hogy friss levegőben lássuk, halljuk, láttasuk lovainkat és rázassuk testünket.

Bodnárnak, házi körülményei s kissé zsémbes neje ellen, kivánt menedék vala az Uzay-ház, hol őt nyugalom s némi baráti bizalom fogadták. Mindennapos vala ő a háznál, beavatott ennek minden titkaiba; s ő ki maga saját házánál idegen vala, tudott az udvarban minden mozdulatot. Foglalatos-

ságai ebben, mik éveken keresztül szokássá váltak nála, ezek voltak: hirlapokat, folyóiratokat olvasni fel, megvitatni mindent, mit vitába venni Uzaynak tetszék, s csak azon egy esetben nem engedni, ha a ház javára vagy veszélyére nézve fontos vala a tárgy; sakkozni s néha apróságokon bibelni a míves szobában, mikben már némi ügyességre is kapott volt. Ismeretei szépek valának, s azon emberekhez tartozék, kik józan fők és hév nélkül jó emberek, azaz nem vétnek senkinek, de nem is igen aggódnak azon, hogy többet nem használnak. Egyébiránt egy volt ő legjobb hittjei közöl úri udvaroknak; mert hírt nem vitt ki soha, s kit a háznál nem dicsérhetett, mélyen hallgatott arról.

Cili különös vegyülete volt női lágyságnak és férfias elmének. Szerény szemérem terült el minden szaván, mozdulatán s bár némely tárgyakban kora- és neme-feletti ismeretei valának, soha felszólítás nélkül a társaság beszélgetéseibe nem avatkozott. Kedvtelése főképen a históriára hajlott, melyben a pap oktatása és olvasgatás által nevezetesen haladt. Egyébiránt mindenben inkább fontoló vala mint beszédes, inkább mély érzetű, mint nyilatkozó. Uzay akará, hogy Gyula vele is megfussa a tudományokat.

Gyulának, mielőtt átvenné növendékeit, első gondja vala irányt jelölni ki munkálkodásának. Miként szokása tartá, azon szín alatt, hogy körültekinti a vidéket, szabadba mene, fontolgatni, rendezgetni nézeteit új pályája körében. Megállapítván fontolgatásait, haza tére elővenni növendékeit,

hogy kinyomozhassa eddigi előmeneteiket és tehetségeik erejét. Ez utóbbi mindkettőnél nagy reményekkel biztatá őt; de a tüzes Károlynál sejté, hogy csak az ragadt meg nála, mifelől elhitetve volt, hogy jövendő katonai pályára szükséges. Azonnal eltökélé magában, használni a gyermeknek ezen gyöngéjét s első kezdete vala munkálkodásának: hű képét adni lelke eleibe egy jeles katonának. A gyermek ütközött eleinte, nem vélvén oly súlynak czélzott állapotját, de bátorodott később és nemesb irányokra nyáladt, figyelmeztetvén egyszersmind annak jeles és fontos oldalaira, mik felől eddig csak vágással, öléssel vala tömve képzete. Mihelyt Károlynak lelke a példányképet bírá, azonnal nyerve vala nála nagyja Gyula iparjának. Amahhoz törekedni fel, lőn a heves gyermek minden gondolatja s azt tüntetni elő, ha növendéke lankadozott, leve Gyulának szerencsés fortélya. Sebesb léptekkel haladt most a gyermek előre. Uzayt és Bodnárt öröm és csodálat fogák el láttára a nem várt haladásnak.

Azonban Gyula tapasztalá, hogy a ki tanít tanul is az, s egy fejledező gyermek gyakran inkább érezteti velünk tudásunk csekély voltát, mint okleveles tudósok éreztethetnék. Ismeretei a közlés lebocsátkozása és módosítása által tisztultak, biztosultak s mindinkább rendszerbe alakultak.

Egészen más ösvényen indula Cilivel. Csendes komolysága, szenvedélyes szorgalma és figyelme a leánykának, a tudományok mélyeirőli elvonatását javaslák inkább, mint ösztönöztetését. Hajlandósága, mely

vérmérsékletében látszék gyökerezni, mintegy vonzá őt tudományos szemlélődések és buvárkodások felé, mik szívesen elvonák házi körétől is. Gazdasszonyi foglalatosságit csak felügyelettel folytatá, unatkozott azoknak örök egyszerüségeinél és aprós gondjainál; s nem vala előtte kedvetlenebb dolog, mintha kedvelt könyve mellől a cseléd ily gondra szólítá el őt. Víg társalkodás és mulatozás örömeitől nem idegenkedék ugyan, de maga nem is indított semmit s mintegy be kelle rántatnia azokba. Haladása a históriában bámulandó vala, miben őt erős emlékezete igen segíté. Évi rendben tudta Európa történeteit és hazájáét s e részben a ház férfiai, beszélgetéseikben, mint élő történeti táblára, úgy hivatkozának reá. Uzay főkép vendégei előtt, szívesen hiúskodék e részben s Cili mindenkori pirulattal felelt a felszólításokra

Azonban Gyula nem vala egészen elégedett Cili ezen tudóskodásával. Kivánatait a szépnem ismeretei iránt, annak természeti és polgári rendeltetéseiben gyökerezteté ő, s nem javallá azt, hogy azok tudós vizsgálatokig terjeszkedjenek. Asszonynak, nőnek és anyának pályái, a szép nem rendeltetései, úgymond Gyula, való élet és ennek folytonos apró gondjai az ő köre; tudóskodások az ezekre rendelt időt, figyelmet és kedvet elrabolják tőle s mételyezik azon biztos tiszta tapintatot, azon lágy érzelmet, azon szerény eszméletet, azon bájos hajlékonyságot az élet kis örömeinek felfogásában, leélésében és közlésében, mik a szépnemnek oly kedves sajátjai nemünk felett.

Irányával Cili históriai tudományának, még kevésbé volt elégedett. Mi néz, úgymond, egykor használatra abban, hogy az uralkodások, csaták, békekötések évrendével tömve, terhelve van az emlékezet? S mit nyerhet egy leendő házi nő abban, hogy emlékezetével a polgári állományok emelkedését, sűlyedését és dőlését kisérgeti?

A história, felelé Uzay, oly tükre a multnak, mely a jövendőre tanúságot mutogat. Abból: mi volt, mi van most? gyakran kilehet hozni, mi leend jövendőben? s a tetteket és eseményeket, mi már következményeikkel látván előttünk, legtöbb esetben készek lehetünk elhatározásainkkal. Így tehát, miként minden tudomány, úgy a história is, sőt ez még különösebben hat be az életbe; csakhogy ezen befolyást mindenkor oly biztosan kijelölnünk nem lehet, mint például: folyamak beszakadásait egymásba és tengerekbe.

Szerénységem átallaná, viszonzá Gyula, azon megjegyzést tenni, ha mások után nem tenném azt, hogy a história mostani irányaiban nem oly üdvös használatú, mint lehetne. Mi most általában a história? A múltnak visszaborzasztó váza, melyről az emésztő hadak éh fogai vicsorgnak felénk. Nem azon gondolattal búsit-é el bennünket az, mintha földünk örök ember- véritatást esdekelne? Szerencsétlen gyarlóságunk: bámulni mindenkit, ki zajt, lármát tőn a világban, és nem a nemes, hanem a nagy következményű tetteket csodálni! Hízeleg e gyarlóságunknak históriánk is, és míg azon jeles karokat, melyek Ephesus templomát építék, felejti, híven

feljegyzi az undok kezet, mely üszköt vete annak! Hívebb az s merész vétekhez, mint szerény erényhez, hívebb robajos pusztítókhoz, mint szelid jótevőkhöz; s különösen azon nagyoknak bélyegzettek az ő dicsőítettjei, kik éltökben kárhozatosan ügyesek valának, az emberiséget eszközül és nem czélul használni. Csillogót szemel ki tolla alá, s miként nagy hegyeknek csak külső vonásaik szoktak rajzoltatni, úgy a história is a történteknek egyedül nagy és kitetsző rajzvonalait adogatja. Kétlem: nem lehetne-e jelesb históriát szerkeztetni azon tettekből és eseményekből, mik most általa mellőztetnek, mint azokból, miket harsogva kikürtöl? Regényeinkben, színpadainkon csillognak a szép és nemes tettek, a históriákban gyéren csillannak meg ezek. Azért-e, hogy a valódi élet gyéren mutathat fel ilyeneket? Ezen hit gyalázni fogná az emberiséget! Inkább azért, mert elfúlnak azok a világ zajos árjában s nincsen ki kiemelje azokat belőle. Szép nagyság, hív betöltése kis körünknek, de csendes és szerény; így a história elsiklik mellettök vagy felettök, és vagy a csengést bámuló pórsághoz szegődik hízelegve, vagy rangosokhoz haszonlesve. Ezek hibái históriánknak s lehet-e csodálnunk, ha a heves, a hírlihegő ifjúság megtéved példányaiban, miket amaz a múlt korból, dicsőítve követésükre kiemel? Úgy fogna lenni, vélném, igaz állásában históriánk, ha az egykor szigorú itélőszéke bírna lenni a most élő emberiségnek és minta-tára, példány-csarnoka a későbbi ivadékoknak.

Bodnár kezet nyújta Gyulának abban, hogy históriánk, mostani irányaiban tökéletlen, és nem mindenkor hiteles; mely utóbbi hiba orvoslására azt óhajtá, hogy élő embernek életrajzaik ne adatnának, sőt elhunytaké se, még néhány tized alatt holtok után. Azonban, hogy közel ne láttassék férni Uzay kedveléséhez, számos szép hasznait hordogatá elő a történet-tudománynak.

Gyula nem tagadá ezeket; de a história használatait azon irányoktól függeszté fel, miket kiki czéljához képest vesz magának benne. A históriában, úgymond, mint múltnak tárában, halomba dőlve nyugszanak nagy és kicsiny, nemes és nemtelen, méltó és méltatlan. Kiki osztályzatához képest szemelgesse ki abból a maga részét. A hadak hőse, Nagy Sándor, Caesar, Miltiades, Themistocles, Nelson s a t. csatáit nyomozgassa; tudós: a nagy elmék fejléseit; honfi: a Fabriciusokat, Muciusokat, Brutusokat, Hunyadiakat, Zrínyieket; törvényalkotó: Mózest, Númát, Solont, Lycurgot; kormány férfiai: Szent Istvánt, Nagy Pétert, Fridriket s a t.; vegyék példányképül. A szépnem mindezekből legfölebb azon nagy eseményeket válassza ki magának, mik időszakokat alkotának a világ történeteiben; de fő tanulságul és példányul, neménck jeleseit állítsa fel magának azon jeleseket, kik nemes feláldozásaikkal hódoltak a női szent kötelességnek. Csodálja Corméliát a Gracchusok anyját, Porciát a Cato leányát, hű Artemisiát s a t. Így élő tudomány leend neki a história, ikertestvére a tanácsos tapasztalásnak,

barát és biztos utasító ott, hol éltünk keresztutain kétkedve állunk meg.

Uzay megnyugvék ebben, és Gyula a szerint intézé előadásait. Hogy formákat nyujtson a képzeletnek, mikbe az magát önthesse, s így segítse azt fogalmaiban, Cili számára meghozatta az ó és újabb kor hőseinek és hősnéinek mellképeit, a menynyire azok kaphatók valának; s ezen képcsarnokkal több testet ada a leányka történeti vázainak; mely is főt és szivet egyaránt hevítve, kettős sikerrel jutalmazá ennek szorgalmait.

Bélteky Gyulának atyja, Mátyás, korán jutott árvaságra, s egy atyai ágú rokonnak, ki tisztviselő volt megyéjében, gyámsága alá. Láng volt a gyermeknek esze és vére; ha ügyes művészi kéz alá jöhet, alkalmas minden nemes alak elfogadására. De míg a gyám gondosan vetegeté falai közt: mi maradhatna még ki a bevételből? s mi csúszhatna még be a kiadásba? gondtalan és őrzetlen kószált Matyi a faluban, jelen volt minden paraszt mulatságban, falu gyermekeivel dulakodott, s idejéről és tevéséről nem számolván senkinek, korán úr volt a maga kezére, mint akárki. A gyám, hogy szabadabb kezet nyerjen, viszont szabad kezet engedett gyámfiának; de különben sem az az ember vala, ki nevelni tudott volna. Önelégedten látta felnyúlni, s pofában, vállban, czombban öregbedni a kis Matyit, kinek étvágya mindenkor kész volt ha hozzávalót látott, megáldott álma félnap hosszig tartott;

vidor egészségének pedig biztos jelenségei valának, a háznál mindennapos panaszok ellene: hogy tegnap ablakot tört, ma kályhát, minap jobbágy-gyereket gyűrt dulakodásban össze, közelebb pedig a vén kertészszel űzött pajzán tréfát. S mi lehete a gyámnak kedvesebb, mint efféle csintalanságokkal, s felül reá az izmos kis inas bemutatásával, megnyugtathatnia a rokonságot, hogy Matyika a legjobb kezek közt van a világon.

Egy kedvtelése volt Matyikának, mely később elhatározólag hatott egész életére. Minden tagjai athlétai izommal indultak növésnek, s a vele egyvívású cseléd- és paraszt-fiak között, csakhamar nem találkozék egy is, ki a birkozásban vele megmérkőzhetett volna; vagy azért, hogy jobb élés mellett, igazán velősebb volt Matyi, vagy hogy ellenfelének némelyike, átallá paraszt ökleit a kényes úrficska derekára nyomósabban ölteni. Elég hozzá, hogy a folyvásti diadalmaskodás, elbizottságot szüle Matyinál, ki erősen hívé maga felől, hogy győzhetlen hős, s erejéveli kérkedés vala minden szava és mozdulatja. Csakhamar első lőn nála minden tulajdonságok közt, a testbeli erő, és ferde itéletében még inkább megerősíté őt Vilmos, nyugalmazott huszárhadnagy, testvére a gyámnak, hajdan derék merész bevágó kard, most tehetetlen félláb, zsákmányul vivén másik lábát egy kartács a burkusháborúban. Ezen agg vitéznek két kedvencz állítmánya volt, miket pipa és bor közt a poharak számával hágó hevességgel szokott vitatgatni: egyike, hogy a lovas sereg, jóval a gyalogság felett, ereje

A hadnagy szívteléssel és csodás béketűréssel készítgete Matyinak kardokat . . .

a háborúnak; másika, hogy a magyar az egyetlen katona a világon. Minthogy ezek védelmére felhordott, s ha makacs ellenkezőre akadt, menydörgött okait, egykor párszabdalkozással is pecsételgette már hadnagyunk, nem volt ember többé, ki bírt volna férhetni két szép állítása mögé. Ürült palaczkú asztal utója volt leginkább pályamezeje efféle vitának, s Matyi szintoly kéjjel szivogatta azokat magába be, mint maga a vitató az ó-visontait.

Vilmosnak szeme fénye vala Matyi. Maga csupa katona lévén, ki minden nemcsonkát bénát ezen állapotra szánt, örvendett a fiúban sejtett katonai hévnek, annál inkább, hogy testalkotását is egyenesen fegyver alá látszott alkotni a természet. Ő állott elő mindenkor ügyvédül a nők ellen, ha ezek Matyi kicsapongásai, darabos tréfái és méltatlanságai ellen zörgöttek, s javalló kaczajjal jósolgatá nekik ebben, az egykori magyar hőst. Ha a fiú bősz vitézségében, ellenséges fők helyett, kifogyván a bogácsfőkből, mákfejeket nyakazgata, s paripának maga alá a legsudarabb oltványkát metszé le: ő volt, ki Matyit a lángoló gyámné kezeiből kifejté és salva guardiája alá fogadá.

Az unalmas téli napokon, a hadnagy szívteléssel és csodás béketüréssel készítgete Matyinak kardokat, pisztolyokat, csákókat, tarsolyokat és török főket, úgy hogy végre ezekben némi ügyességhez is juta; téli estéken pedig, ép lábára ültetvén a fiút, elregélgeté neki a maga táborozásait, ezredének kitüntetéseit, s abban egyes vasgyúróknak bámulandó tetteiket, a gazdag zsákmányozást, pusztítást,

vérontást, a katonai sanyarúságokat, vak engedelmességet, farmatring-futásokat, kivégzéseket s a t. egy szóval: a szép katonai állapotnak mintegy kiválogatott árnyéklatait. Megtanítá Matyit a hat vágásra, commandó-szavakra, katonai gyakorlatokra és forgásokra. Tavasz nyíltával, kiülve gyújtott pipájával a folyosóra, udvaron tétette vele, s cseléd- és paraszt-fiakból álló seregével a katonai forgásokat. Matyinál tanulékonyabb újonczot nem nyerhetett volna a hadnagy, kinek szíve éleménye vala, venvendégek előtt dicséretekkel halmozni el őt, s ragyogó fénybe tüntetni elő, sokat igérő katonai tulajdonságait.

A gyám főt rázott ilyenkor, de nem szólt; az asszonyt epe járta, de a beszédet más tárgyra fordítni tanácsosabbnak vélte, mint összeakasztni a tüzes hadnagygyal, kinek a tőlei örökölés kötő reménye alatt, különben is sok volt szabad a háznál, s minden órában kívánhatá, a katonáskodás alatt járt jövedelem számadásait. Vilmos és sógorasszonya, nem valának a legjobb egyértésben egymással, s ez utóbbi a maga leányával gyakran volt czéltárgya amaz vastag tréfáinak; de miket az asszony eléggé okos volt, még lehető vastagodások félelméből is, mindenkor síma tréfák gyanánt fogadni el, s azokat vagy elnyelegetni, vagy elsuhanni hagyni. Matyi hasonló viszonvonzalommal és ragaszkodással volt mentora, védője s csakhamar ideálja iránt. Hamar betanult ennek szóejtéseibe, modorjába, állításaiba, és kérges tréfáiba; s kivált a ház fejérnépe ellen, ostromló és védő alliancet kötött ő Vilmossal; mely

annál munkásabb lőn részekről, minél nehezebben titkolhatá a gyámné abbeli aggodalmát, hogy a hadnagy tán végintézetében is meg fog Matyiról emlékezni.

Folytak a katonai gyakorlatok, és csaták adattak gyakran, Vilmos fő commandója alatt. Matyi, mint gondolhatni, magyar vezér volt mindig, s mindenkor győzött az idegen ellenség ellen. Az előre megrendelt retiradenak, emennek részéről végbe kelle mennie, s szerencsésnek tarthatá magát, kivált vezére, ha a diadalmában elbízott magyar vezér által, a szó teljes értelmében, szinte a sirásig meg nem verettetett. Vilmos ilyesmiben nem ütközék meg; úgymond kaczagva, vér helyett legalább könynyeknek illő folyni a csatában.

Évek folytak el így, könyvről, tanulásról szó sem volt; minthogy Vilmos ezeket egy katonában feleslegeseknek tekinté, és vitaokul önbecses személyét hozá elő, mely ellen senki sem szólhata a háznál. A gyám kötelességének tartá megjegyzéseket tenni, ellenvetésül Vilmos testvérje gondolkozásának. Nincs tiszteletesebb rend, úgymond ő, a katonainál, de nincs egy is, melyről oly sok ferde, s köztük tiszteletlen előitéletek forognának hazánkban, mint épen a katonai. Kerüli az ifjú az iskolát? — jó lesz katonának! nem zabolázhatók kicsapongásai? — katonának kell adni, majd megtanítják ott! S így ezen szép állapot, tudatlanság menedékeül, vagy fenyítő-házul alacsonyíttatván le ifjaink előtt, miként lehetne az egykor dicsőség pályamezeje nekik? Ilyeneket gyakran mondogata a gyám, de csak szél-

nek mondá azokat; mert Vilmos bátya addig vitatkozék, míg lángba nem jöve, mellyel mindenkor megnyeré vitáját; Matyi pedig eleresztė fülei mellett gyámja szavait, s így mindketten a régiek maradának.

Gyermeki körzeteink, örök befolyással vannak életünkre, gondolkozásunkra? irányát, mérszerét adják azok ízlésünknek és fonalát szerencsénknek vagy szerencsétlenségünknek. Vilmos példája boldogtalanul hatott Matyira s annak jövendőjére. Vilmos az egész vidékben ismeretes volt egykori személyes vitézségéről, s minthogy durva szokások és darabosság hangban, tettben, tréfában és mozdulatban, gyakran oly igen kiséretében szoktak járni amannak, hogy könnyen egymás helyett cseréltethetnek fel: Matyi, biztosabb előkészületül Vilmosnak vitézségéhez, legelőbb is ennek szálkás tréfáit, káromló szavait, hetyke eskeit és faragatlan szokásait tanulta el; majd borocskára szokott; mert úgymond Vilmos, a bor, teje a katonának. Ez, örömvillogó szemekkel ütögette össze poharát, nagy reményű másával, s ha, mi gyakran megtörtént, a két vitéz elázott, a háziasszony zsörtölődésére addig magasztalá a katonai nevelést, mi szerint, mint állítá, mindenhez hozzá kell szoktatni a gyermeket, hogy kit-kit a háznál vagy ledörgött, vagy meggyőzött állítása igazsága felől.

Most mindinkább sötétebb csínjei kerültek elő Matyinak. Hogy mint vezér, katonái zsoldjairól is illően gondoskodjék, előbb a kertet gyümölcsben, majd a gyámnét eleségneműben lopá meg és zsold

helyett kiosztá katonáinak, részint hogy még inkább gyulassza s kösse magához válogatott magyarjait, részint az idegen ellenségre nézve, hogy fájdalmat pótoljon, melyben egykor-máskor a Matyi vitéz heve rovására, ritka bőkezűséggel részesül vala. Gyakran, ha a pinczekulcsot elorozhatá ő vagy Vilmos, boráldomás is jutott a seregnek. S ha ezek s effélék iránt nehézségek fordultak elő a háznál, a hadnagy elégedett hévvel hivatkozott önmagára: miként itatta le nem egyszer betanító káplárját, s miként kedvezett katonáinak, kik vele veszélyt osztottak.

Naponként sűrűbben lőnek a panaszok Matyi kártételei, s kicsinyen és nagyon elkövetett pajzánságai ellen. De senki iránt nem gyakorlá ő ezeket nagyobb elhittséggel, mint a ház fejérnépe iránt; ki felől, részint Vilmos állításai után, részint pedig azon okból, úgymond, hogy gyáva fejérnép nem katonának való, és testi erő a fő tulajdon, erősen meg vala győződve, hogy a férfi rabsága alá született.

Ily előkészületekkel küldeték a gyermek iskolába. Búcsúvételkor elfojtódott szíve Vilmosnak, de jóval könnyebbült a többi házé. Titkon megrakta amaz, a gyámné bő eleségneműin felül sajttal, sunkával, tölt kulacscsal, s a gyermekhez képest szép összeg pénzzel a kis utazót; emlékül egy csinos pipakészületet, bátorságul pisztolyt dugott az ülésbe, s végre áldásai mellé azon intést vetvén, hogy tartsa fel a magyarok becsületét, s maga orra alatt ne hagyjon piszkálni, elzörrent a kocsi, s Vilmosnak

egy pár szokatlan könny gördült le szempilláiból.

Már az úton veszély környezte Matyit. Mélyebben barátkozván kulacsával, nem állhata ellent azon viszketegének, hogy egy az út árkában gondtalan nyugalommal fekvő, s inkább unalma űzéséből, mint méregből kuvantó juhászebre el ne süsse Vilmos pisztolyát. A felingeredett juhász és bojtárjai, bunkósokkal eredtek a szekér után; csak megeresztett ostor és jó lovak hordhaták el hősünket a méltó boszú elől.

Harmadnap alatt nevezetes lőn Matyi az iskolában; mert nem találkozott tanulótársai közt egy is, ki döféssel, szitokkal, kalapleütéssel vagy legalább gúnnyal adóssává ne lett volna. Szemtelenség és vakmerőség, megszokták eleinte lepni önérzetünket, s szerénységünk az első pillanatokban felsőbbséget enged azoknak maga felett. Így volt a dolog Matyi tanulótársainál is. Bővebb ismerkedés után azonban, kezdék ezek is érezni jogaikat, s az izmosbak köztök, hol egyesülve, le-lefizetni Matyinál, ha csak egy részét is adósságaiknak. De ezt legtöbbje nem teheté; ugyanis első gondja volt Matyinak, végig nézni a gyermeken, s magában becsüre eresztni annak termetét és lehető erejét, hogy csak azon esetben, ha a becsű alább esnék önértékenél, vehesse tárgyul amazt valamely pajzánkodásának. Elhitten hívta ki gyakran a gyöngébbet birkózásra, s ez sérelem nélkül ritkán menekülheték kezei közöl. De méltatlankodásainak leggyakoribb czéltárgyai voltak, az idegen nemzetű fiúk, kiket bosszantásival

annyira üldöze, hogy azok járványosnál inkább kerülték őt. Rövid idon az egész iskola úgy szigetezé Matyit, hogy előtte, utána és körülte néhány hely üresen marada, minden tanuló félvén hozzá kézérésnyire venni ülést.

Nagyon csalatkoznék, ki Matyi ezen csinjeit, szíve kajánságának tulajdonítná. Azok csupán hetykeség és kényeztetett elhittség valának nála. Rendszerint szintoly gondos vala ő tanulótársai kibékéltetéseiben, mint gondtalan megsértéseiben. Majd tékozló volt ajándékozásaiban, s az ügyes zsaroló, ruháját is lebirhatá kérni róla. Csupán az idegen nemzetüre nem hatott ki nagylelküsége, sem arra, ki lenézte vitéz hősködéseit.

A tanító, a sűrű panaszokra, pirongatta előbb, majd dorgálgatta Matyit, de a fenyítést lehetőségig halogatta; mert azon iskolában nagy tekintet vala az úrfiakra! vagy hogy a mértékletes fizetés mellett szükség volt reájok, vagy hogy a nemzetségek tekintete, rendesen átszivárog polgári alkotmányunkból az iskolaiba is. De Matyi addig ostromlá a tanító béketürését, hogy végre ez vesszőhöz nyúlni kénytelenítették. Ez volt az első erőszak, mely a kényes fiút érte és hatalmat éreztetett vele maga felett. Leírhatatlan volt mérge, bosszúja; s a mint néhány napra a gyám Vilmossal együtt, kit kedves növendéke utáni vágya szinte emésztett vala, beérkezett, aeneási infandummal adá elő Matyi a magán ejtett méltatlanságot. A gyám, mint tisztviselő, megszokván csak a két fél kihallgatása után hozni itéletét, hallgatott; de Vilmos, miként Seneca

Claudianussa, rendesen csak az egyik fél előadására, sőt gyakran egyik félt sem hallgatva ki, szoká tartogatni törvényszékeit: a jelen esetben pedig csak a tős gyökeres magyar nemzetség sérelmét látá. Szemei szikrázának, egyenruhát ölte s csörtető karddal töre be a tanítóhoz. Fátyolt vonunk itt a durva hadi ember tüzeskedésire és jámbor tanító izzadásaira; elég hozzá, hogy ez mentegetőzési után meg vallá, miként az ötszázados nemzetség sarjadékának nemtelen illetésében hibázott, és jobbulását igérte. Vilmos pedig visszatérve, győzedelmi lármával adta eleibe Matyinak, miként mosá meg fejét tanítójának s azzal nyugosztalgatá a fiút, hogy egy sem jó katona az, ki életében káplárpálczát, vasat, vagy miként esik, farmatringot is nem kapott.

Vilmos ezen beavatkozásának, kiszámíthatlan rossz következései levének Matyira nézve. A tanítónak mi tekintete sem vala előtte többé, engedelmességről szó sem volt, s irántai egész viseletét tiszteletlenségnek mondhatni. A tanító edzé maga béketűrését míg lehete; de végre Matyi kicsapongásai, egész tekintélyének sűlyedése nélkül, bosszútlan nem maradhatván, feladta őt, hogy újra önfejétől bünhődőnek ne korholtassék, az iskolai széknek, s jó Matyink — az iskolából kitiltaték!

Volt ezen dühös robaj otthon, s Vilmost csak az engesztelheté, hogy Matyiját csak így kapható vala néhány napra haza. A gyám mind a világra nézve, mind mivel szálka vala otthon Matyi, őt más iskolába küldé. Itt ugyan azon pályakört futá

Matyi, azon különbséggel mindazáltal, hogy ez gazdagabb alapítású, és így szorosabb törvényű iskola lévén az elsőbbnél, félév alatt befejezé azon futását, melyhez amott egy pár év kellett. Ismét haza küldeték, s most már nem vala egyéb hátra, mint házi tanítót fogadni mellé. Ez feje volt azon nevelői martyroknak, kik széjjel itt-ott jó hazánkban nevelgetnek, csodás vegyület inasból és tanítóból, igaz nevelői váz; ha tanított játszótárs, ha feddőzött, gúnytárgy! Ő lakolt, ha az úrfi hibázott; de ellenben annak természeti talentuma és szorgalma dicsértetett, ha végre sok körülei vesződség után érthetőleg olvasott, és írt betűit alkalmasint gyanítgatni lehetett. Ezen esetben Vimos fennen ígérgeté kedveltjének a stábi dupla paszomántot; s minekutána a gyám rendeléséből, Matyi a rokonság előtt, némely apróságokból tűrhető vizsgálatot álla ki, mind Matyi mind Vilmos erősen hitték, hogy a «netovább» el van érve, s a tanító oly fölösleg bútorrá vált, mint napfényben az esernyő. A gyám, szokása szerint, elég gyönge vala engedni a kettőnek, s a tanító kínosan leérdemlett kis fizetésével, mint madár a kalitkából, elereszteték! Miként hallatszott, gondja vala későbbi végrendeletében óvást tenni, hogy semmi ivadéka nevelői pályába ne egyveledjék!

Most már Matyi szabadabb lőn az erdő vadjánál, s kora előtt önurává ére. Szabad vala keze mindenben, az egy költséget kivéve; de erre nézve is csak annyiban korlátoltaték gyámjától, hogy jövedelmén, a gyámi hatodon és mellé tartozókon felül ne költsön. Első gondja vala tehát paripát szerezni,

s agárral, kopóval megnépesítni az ősi udvart. Kevés napok múlva, nem tarthatott ezektől a gyámné semmi baromfit, csukatlanul semmi eleséget, nem tiszta udvart; a vendég nem óvhatá meg ezektől csinos köntösét, s a bemenő idegen nem egyszer járt közel Acteon díjához. Puska, pipa volt a második gond, az utóbbi oly mérték után választva, hogy verekedés esetére fokosúl is szolgálhasson. Foglalatosságai: vadászat, lovaglás, pipafüst-eregetés, s olykori borozgatások valának. Gyám, gyámné kifakadtak néha; de Vilmos mindig kész volt előbb szóval védeni kegyenczét, s ha ez nem használt, mérgesen ütni mankóját a padozathoz, mely demonstratio jel vala a háznál arra, hogy a vég idő az engedésre jelen van. A gyámot azon remény tartá, különben is megszokott béketűrésében, hogy majd ezredhez megyen az ifjú; de ezen reménye csakhamar füstbe ment. Katonaság szállott a faluba és szomszédságába, s közte számos újoncz. Így módja volt Matyinak közelebbről látni a katonai életet, mely eddig csak könnyű csillogásával foglalatoskodtatta képzetét. Tapasztalta most a szoros subordinátiót, a születésre nem hajtó vak engedelmességet, a számos öntagadást, kicsapongások rögtönös megbüntetéseit, s látó tanuja volt egy farmatringozásnak is. Kedve veszett egy oly életpályától, mely békében is vad szabadságát és szilaj kényét zablával fenyegeti, háborúban pedig, melytől különben is titkon nem egyszer borzadozott, sebekkel, sőt halállal is jutalmazgat. Vilmos véletlen halála is, sokat segített, katonai tüze elhamvasztásában. El-

határozása oda ütött ki, hogy itthoni katona legyen, s mindenben magyar vitéz, a veszélyekből kiválva. E szerint kiadván gyámjának a felmentő levelet, kieszközölteté magának, hogy mint teljes korú átvehesse az örökséget. Azután bajuszt növeszte, pofa- és állszakált szinte a borzasztásig, hogy a Horácz pulya római ifja tőle inkább fogtak volna remegni, mint hajdan a rémítő alakú párthusoktól. Haját két vállán vastag fürtökben hagyta csüggni, sarúin az izmos sarkantyúk hangosabban pengtek, a török muzsika réztányérjainál, fennszoktatott fejét sószelencze szabású kucsma fedé, kakas tollal, nyakát egyszerűen övedzé az aranycsipkés fályol; dolmányán szintoly tisztelkedve csüggtek az arany vitézkötések, mint fent tisztelt pipáján a selyem bojtok, és öblös kostökén a zöldfestésű sallangok. Ha csak mezőre lovaglott is ki, pár pisztoly és fokos állt a nyereg-kápában; mert úgymond mások után Matyink: úgy is született katona a magyar nemes ; a katona dolga pedig úton-útfélen veszély.

Ezen szép okoskodás utasításából, mindent katonai lábra állított Matyi, házában és falujában ; mint gondolhatni, ezen érdemes állapotot a maga modorjában tolmácsolgatván. Minden cselédnek bizonyos órára kelle felkelni, peczkesen megállni urok előtt, vakon rohanni minden parancsa teljesítésére, rapportirozni minden munkát, minden kis hibáért kiállni czifra szitkait, vagy kiülni a pincze-börtönt, vagy elemelni a pálczát. Az utóbbi fenyíték leginkább akkor került elő, ha a kutyasikoltásra kirohanván Matyi, méltatlanságot tapasztalt kedves ebein, vagy

hazaérkező lovain ostorvágást és tajtékot vett észre. Mindkét esetben kérlelhetlen vala.

Semmiben sem telt oly kénye, mint igaz véres, Bendegúz-fajú magyarnak, és semmitől meg nem rettenhetőnek tartatni. A minthogy, ha a veszély kétesen, vagy messze utótájban mutatkozott, vasgyúrónak is vélhetnéd őt: de a nyilvános veszélyben, vitézségét sokan kétségbe szereték hozni. Elég az hozzá, hogy a választó pontig és maga körzetében, valóban rettentő magyar volt Matyi, s az ismeretlent, szőrárnyékos képével, hadverői állásával, hetyke viseletével és szitkaival, egyszerre meglepé, s ez rendszerint azon kínos dilemmába jöve, hogy vagy elvonuljon tőle, vagy úgy járja, miként ő fújja.

Ezen dilemma még szigorúbb értelmű volt az idegen nemzetűekre nézve. A nyírett ajak, hosszú kabát, nyúl-szív, miket együttjáróknak vőn, elég alkalmat adtak Matyinak a csipkedésre. Ezeket, ha vendégét azon szerencsétlenség érte, hogy asztalához maradt, azzal szereté nevelni, hogy rakásra főzeté a burgonyát, laput, sárga répát s többefféléket, miket mint idegen silány étkeket, nemzeti büszkeséggel utál vala; de azokkal a sógort unalomig kinálgatá. Másik fortélya ilyenkor a leitatás vala, hogy annál biztosabban éreztesse külföldi vendégével a magyar föld gazdagságát és lakósai vendéglátását; s miként a jó szónok sír ha ríkatni akar, nem gyéren esék meg, hogy Matyink mene jó példával elül, s szivacsként elázék.

Sokat tartott Matyi arra, hogy hosszú köntös

nem fedé testét, s némely úgy neveztett sváb ételt nem kóstolt életében soha. Ezektől, mintha már szagjoktól is idiosyncrásia bántaná, vonult szájjal szoká elfordítgatni arczát, s kedves alkalomul használni arra, hogy rólok nem egész válogatással szedett tréfák, segítsenek emésztést, a többi magyar étkekre nézve.

Hogy az illetőségből mi se hibázzék, egy pár öreg zsellért, kik az ifjú uraság katonai szabályaihoz már nem szokhatának, kibecsültetett Matyi a faluban, s hangász-czigányokat szállított helyökbe. Ezek gyakorta úgy felbolygaták Matyinkban a nemes búslakodást és hős lelket, hogy kesergő nótáikon könnyeket is pergetne; miket igen szerete érzékeny szíve jelenségei gyanánt árulgatni. Így az asztali robaj és mulatozások, vidor tusshuzásokkal, és ébresztő czimbalom-csengéssel is szaporodván, Matyi udvara csakhamar első víg tanya lőn a környékben, és gyűlpontja a dőzs barátságnak.

Azonban valami hiányzott még is a háznál. Egy kettő a czimborák közöl — így nevezék művész szóval egymást víg vendégei — szemügyre véve a jó birtokú ifjat, megpendíté nála a húrt; de a hang hatástalanul rezgett el, mígnem az idő érésre hozá a dolgot. Tudniillik az egymást váltó gazdasszonyok — vagy nem tartozván ezek a katonai kormány alá, vagy ezer módjuk lévén kibúvni alóla — mindig méhrakottan menének el a háztól, a kiürített éléstárt nem győzé meg-megtöltetni Matyi, bátor az ebeken kívül, minden sovány volt

az udvarban ; cselédek, aratók panaszkodtak, a fonás nem ment, rend nem volt semmiben! egy szóval: arra eszmélt Matyi, hogy állandó gazdasszony hiányzik a háznál. Továbbá: példákból látta, hogy apáink is megházasodtak, mint hivé, szíve is súgott valamit s így eltökélé magát, hogy nősüljön.

Tapasztalhatjuk, hogy az éretlen, időben vagy lélekben, legszívesebben nősül. A házasság fontos dolog, s ki ne szeretne, ha csak egyszer is életében, valami fontost követni el, kivált olyast, mely a fontosságok közt egyedül áll hatalmában, erejében, s melyhez titkos vonzalma is van a természettől? Aztán úgy látszik, a házasság fontosságából reánk is háramlik valami. Előtte, rólunk beszél a vidék, utána, többeknek látszunk és házat kezdünk alakítni, míg nőtlenségünkben csak fityegtünk a világban! Érzé, legalább sejté ezeket Matyi; tehát siete magát leánynézői lábra állítani.

Mindenekelőtt egy barna pej ötös fogatot szerze össze, melyben a lánczos szilaj mén, büszke nyerítéssel adott szerte jelt az úton, hogy délczeg magyar levente nőszül. A sallanggal bűvös szerszám, egy ügyes szíjgyártó-legényt teve mesterré, ki főkép a gyeplőt javából szelé a szíjnak, megértvén az úrtól, hogy a kemény zablájú táltosok megfognak viselni gyeplőt és kezet. Az ernyős szekeret, legkedvesb fuvarzatát Matyinknak, egész fedelű hintóval váltá fel most, melynek alkújában fő figyelme volt a kocsisi helyre, mint leendő kedves ülésére. Cselédjeit új posztóba vonatá, melynek színét azonban az elöntött sujtások, inkább csak gyanítni, mint

látni hagyák. Ezen cselédjei, kiken eddig csak vászon ruha lengett, új gáláikban, kitömött borsó-vázakhoz nem kevéssé hasonlítának. Magának Matyi, néhány lattal súlyosabb sarkantyút üttete fel sarúira, dolmányán oly súlyos ezüst lánczot hagya lógni, mely szükségből kereket is köthet vala; ujjára pedig a vaskos és nagy rendeltetésű arany karika mellé, más izmos, nemzetiségi czimerrel díszlő pecsétgyűrűt vona fel.

Ily illő készülettel, hajt Matyi Mogyorós, Szögváry tanácsos laka felé. Fő ereje lévén a kocsiskodás, s különösen most nem állhatván ellent azon kedvteléses ingerének, hogy új lovai bravourjainak hözelebbrőli tanúja lehessen, beültette lényegét a hintóba. Maga a kocsis mellé szökött fel, megragadta a gyeplőt, s porfelleg közt hajtott, hogy szinte szemfény veszett belé, a sallangok repkedtek, a lovak pedig föld és ég között szökdeltek. Megállott az útbani helységben nagy és kicsiny, szemet tátni czifra cselédre, kocsisra, lóra, kocsira; de az uraságot hasztalan keresé az utolsóban. Egész úton nem vala egyéb dolga a kocsisnak, mint tüzet adni az úr pipájába; és inasnak, mint beakadt ostorát az úrkocsisnak kiakasztgatni, és kihágott lovait behágatni. A mátkás falu előtt megállítá fogatját Matyi, egyfelől maga, másfelől kocsisa megtörölgeték a tajtékzó lovakat, megegyengeték a szerszámot rajtok; magok zsebbe rakák pipáikat, megsimíták nagygyából porlepett hajaikat, s isten nevében behajtanak.

Ha eddig nagy volt, még nagyobb lőn most

ingere Matyinak, fontos szerepe ellenére, kettős dicsőséget aratni szép lovaiból, úgy mint tulajdonossok és mint kocsissok azoknak. E szerint megtartván ülését s a gyeplőt kezébe, hogy dicsőségaratására még inkább elárassza a bőség szarvát, megereszti a lyányos ház kapujába fordultában ostorát, közikbe vág vele lovainak, s ezek annyi felé rúgnak a mennyien vannak. Bajra, épen egy sereg lúd ült tanyát oldalt a kapu mellett. Ezek a nem vélt háborításra, riadt lármával kelnek szárnyra, épen fejök felett a tüzet kapott lovaknak. A lánczos mén ágaskodva kap félre, utána az egész fogat, szügybe vágja mindnyája fejét, s megkapja a hintót. Matyi erőlködik, izmos karral szorítja a gyeplőt, izmos lábbal a kocsis-zsámolyt; de ím a kocsigyártó nehezen számolván ily idvtelen esetekre, a zsámoly leszakad, s ha a legény testvéres karral nem öleli körül urát a hintóból, Matyi minden dicsőségével együtt bizonyosan legördül üléséből, mint ezt kocsissa a más oldalon már valósággal tevé is. Most már a szabad kényökre kapott lovak megkerülék vele néhány izben az udvart, oly sebességgel, minővel nehezen futtatott valaha az olympiai fövényen egy görög is. Minthogy a kert ajtaja előtt asszonyok tilóltak, s ezek sikoltva szökdeltek láb alól félre, a gázolt, még töretlen kender ropogott, egy pár tiló homlokba rúgva dőlt hátra, az udvar ebei pedig ugatva versenyeztek a lovakkal; minden bizonnyal megtoldják vala ezek cyclusaikat még egy párral, s úgy jöhet veszélyesebbel, ha a leperdült de lábrakapott kocsis, egy pár házi cseléddel meg

nem kapják őket, s véget nem vetnek a gonosz carousselnek. A kiriadt háznép rémülése, összecsoportozott cselédség újság-vágya, Matyi levert képe, szitkozódó cselédjei, reszketve tüsszögő lovai, ecset alá való jelenetek valának!

Legkínosabb vala Matyinak helyzete. Maga is kétkedvén, ha úgy köszönt-e be leendő ipájánál mint leventa, ki veszélyes hős tettet álla ki, vagy mint egy meghurczoltatott Phaeton? nagyon kétértelmű képpel állott, az őt szem-szegző háznép előtt. Eleinte meg nem állhatá, hogy maga-felejtésében, egy pár nem épen díszes epithetont ne vessen a kocsigyártó neve mellé; kinek tulajdonítá teljesen azt, hogy jó erkölcsű lovai, miként nevezé, erőt vevének a nem épen gyönge karú kocsison, miként szóla szerényen önmagáról. Hosszas mentőzése közben, egészen megfelejtkezett fontos járatáról; de végre eszméletre hozák őt, a folyosón mintegy tűkön álló leendő tisztes ipája, napája, s utótájban, félrevonúlva leskődő jövendőbelije, egy sugár testű, s szemeiben ártatlan lelket hordozó leányka. Azonnal eszébe ötlék, hogy még sem köszönt, sem nevezte magát. Lángoló zavarral ugrott a nagyasszony keze csókolására, s innen czélzott kedves tárgya felé. De ím még ekkor hágott fő pontra zavarodása, a mint meghajtása közben beakadt sarkantyúja, őt arra eszmélteté, hogy ostora még most is kezében van, s csak a nyél hajlósága menté meg őt az elbukástól. A társaságokbani illedék iránt, mindenki bír kisebb vagy nagyobb tapintattal, kiki a maga modorjában; de kivált a házasulandó rend-

szerint egy pontba gyűjti össze külsejét belsejét, s örömest maga ünnepi oldalait mutogatja. Nem csodálhatni tehát, ha mogyorónyi veríték-cseppek gyültek Matyi vőlegényi homlokára. Az asszony udvariasan beerőteté Matyit a szobába; de Matyi helyre akarván ütni botlásait, hogy bebizonyítsa jártasságát az illés fogásiban, világért sem mozdult volna előre s kínált és visszakínált «tessék» «méltóztassék» után, csak ugyan ő leve a győztes, és szerencsés: legelőször tehetni be a a háznép után az ipai ház ajtaját.

Én Bélteky Mátyás vagyok, mondá a szobában Matyi, össze pendítvén meghajtása közben sarkantyúját; erre esvén utam —

Finomabb eszmélet mint Matyinkké, megsúghatá vala, hogy szép és igaz járatára, alig lehete durvább és egyszersmind kopottabb palástot vetni, mint szembei nyilatkozást úr és asszony előtt, hogy házokat ezúttal csak fogadóul használá.

De a hol maga a szöveg kedves, kedvező ott a tolmácslat is. Ne vélje azt az ifjú, hogy nőszülésének czélját oly mély titokba tudá rejtni, hogy arról, ha csak gyönge szellőcske is ne lengett légyen, már megjelenése előtt az illető ház felé. Minden nemtők, kik jót vagy rosszat szülnek a világban, telemarkú munkásságba hozatnak a nőszülés dolga körül. Matyi nem épen vala váratlan vendég, s magyar vendég-látással és nyájassággal kínáltatott ülésre a vendégi pamlagon. Matyi teste egész hosszával és szélével foga azon helyet, s minthogy egy öreg rokon asszonyság is vala a háznál, a tanácsosnét szépen leszorítá arról.

Folyt a beszéd, miként szokott, midőn hallgatást kerülünk, és személyre ügyelünk inkább mint beszédre, érdektelen tárgyakról, időjárásról, gazdaságról; és Matyi, miként csekély forrás, hamar kiapadozott mindenből. Alkalomhoz jutván, váltott egy pár szót a házi lyánykával is; de mihelyt teheté, kisuhant az ólba lovait, s udvarra az ebeket venni szemle alá, s egy pár nap alatt jóval inkább ismeré ezek egyes tulajdonít, mint amazét.

Ifjas, lyányos házaknál, külön rovatú jegyzéket tartnak szülék, s különt ifjú és leány az illethető mátkapárok iránt. A szülékéből több rovat illett Matyira: jó házból eredt, szép vagyon szállott reá, birtoka szomszédságban feküdt, s így a nem egészen illő rovatok, kímélve mellőztettek általok: de annál élesebb szemre vonattak azok, a józan értelmű lyányka által, kinek jegyzékében, csak az egyetlen ép test rovata szólt kedvezőleg Matyiról. Minél nyájasabbak valának szüléi, annál szorúltabb melje szegénykének, borongván a jövendő, ártatlan lelke szép egén. De minthogy még akkoron kevés akaratjok volt a magyar hajadonoknak, s ezen fontos önügyben is inkább ünnepélyi szertartásból, mint szükséges kellékül adták szavokat, pár nap mulva kerítéé a lányka újját az arany karika, s néhány hétre kendős lovak repíték őt Béltekre haza.

Eleinte csendes körben tartá Matyit, a házas életnek újsága inkább, mint boldogsága, Marinak szelidsége inkább, mint irántai szerelem, s mindenek felett azon kedves kénylet, mely egy hű gazdasszony beléptével, a házon elterjedni szokott. Érzé,

hogy gondtalanúl s alkalmasabban él, és még sem fogy általa, éléstára rendezettebb, minden házi munkák rendesebben s az ő felmentésével folynak, és vendégei alkalmasabban fogadtatnak; egy szóval: a nőtlen gazdasszonykodás gyarló foltjai eltüntek háza tájékáról.

De csendes birtok és egyszerűség, nem vala Matyi dolga. A zajos kebel, ha szélcsend uralkodik körülte kívül, bajt szül magának, hogy ne nyughasson belül, s miként Balaton, önmagában háborog. Szelid neje csak szeretni tudá őt és maga tisztét vinni; de nem fortélyoskodó hiúsággal nem olykori okos fejeskedéssel, vagy tekintélytartással, zajlásban tartani őt. E szerint Matyinál házassága, korán a végzett dolgok sorába rogyott. Az engedékeny szelid nő, csakhamar csekély becsű, hitvány törékeny cserép lőn neki, s nyugodt szerelme, mint vélé, magyar vitéz keblének sovány élelem.

Mari egészen új világba lépe a Bélteky-háznál. Érzése, ízlése nem valának ugyan finom kimíveléssüek, de biztosak és józanok; minthogy oly háznál növekedett, mely csendes körében, a világ becsülését bírta és fő szempontnak tartotta. Matyi szintúgy nem volt érzéketlen ez iránt; de a magyar vasgyúrói név és szerep lévén azon nemes czél, miután vágyott és tört becsültetni, egymást érte házánál az úgynevezett szeszély-csín, melyek Marinknál, úgy szokatlanságaik mint fonákságaik által, kínos csodálást okozának. Matyi mint új házas, még mélyebb foglalást remélt hősködése által tenni kis nője kegyében, javalló czimborák nem hiányzot-

tak soha; s így a czélzott dicsőség alkalmasint ki is vívaték általa; mert négy mértföldnyi körben, szinte beszéd-járássá váltak Matyi tettei, s hamis magyar lőn kelő nevezete.

Voltak azonban több oly pontok is Matyi gondolkozásában, mik a környék szigorúbbjainak is megnyerték javallásaikat. Ilyen vala az, hogy mással nem dolgoztatott soha, mint hazai kézmívessel, hogy sem maga, sem cselédjei testökre ruhát nem szabatott egyébből, mint hazai gyártású posztóból, asztalára csupán magyar fűszerű étkek és hazai borok adatának fel, a honföldi lakos és termény, mindenkor elsőbb becsűek valának előtte; ha bár e részben hazájának becsülése és szeretése, miket igen nevelt külfölddeli ismeretlensége is, szívesen túl szokta is őt e szeren és mértéken ragadni.

Marinak, Matyi szeszély-csinjeinél, gyakran igen szorúlt helyzete vala. Kivált eleinte sehogy sem lelheté magát azokba, s a mézes hetes Matyinak elég alkalma vala kaczagni kishitűségét. Később, ha a szeszély-csín csak idétlen tréfa, vagy pajzánság volt, s Mari előtt hérosi robajjal beszéltetett el, női kímélésből mosolygást erőltetett ez, mely közép vala javallás és kárhoztatás között, messze minden részvételtől; de mely finomabb eszméletnek mint Matyié vala, megérthető lehete. Ha Matyi a vadászaton széna-boglyát, vagy egy pár ölfát gyújtatott meg, hogy legyen, mint mondá, minél pipát gyújtani, ha vadászatbóli tértekor ruha-darabokat dobatott fel czélul, vagy hogy töltést ne vigyen fegyverében haza, szérűk közt varjat lőtt, ha törpéjét,

házi bajjazzóját tánczoltatá, vagy idegen nemzetű sógort itatott le: Mari mindezekről erőlködék hinni, hogy férfias kitörések, erősb inazatnak kedvtelései, és csak neki, ki öregek közt növekedék, szokatlanok. Ezeknek írt az időtől, e jó orvostól várt.

De komolyabb lőn, ha a csínek komolyabb színt öltének. Az úgynevezett katonai rend és fenyíték udvarban és faluban, nem tuda szelid lelkének tetszeni soha. Az első hetekben szerencsés vala gyakran, többeket kiválthatni rímányaival a fenyíték alól, később kis tőke-pénzéből nyújta kárpótlást számos méltatlanságokért; s ha ezt sem tehette, érzékeny szíve egy pár szánó könnyet áldozott a szerencsétlennek.

Nyugtalan búsongása és kedvtelen előérzetei, leginkább szorongatták a szegény nőt a felett, hogy barátság őrve alatt, czimborák és dőzs-barátok szoktak be a házhoz. Mari szelid angyalként figyelmeztetett, intett, rimánkodott férjénél, olykor-olykor nem épen epétlenül kelt ki a dőzs-vendégek ellen; mind két résznél csak annyi sikerrel, hogy Matyi csakhamar kerülte jó nejét, mint lakatját szabadságának, ezek pedig, minden jó alkalommal szórák gúnyaikat a papucs alatt nyögő férjek ellen, és Simon bácsi pecsétes oklevelével bíztaták a házi gazdát. Matyi, lelki felsőbbséget érezvén nejében, s ezen érzet nyomasztó lévén lelkének, eleinte csak kerülte Marit, s örömmel látta többnyire menteknek szilaj társaságait tőle: de a tiszteletnek azon nemét, melyet az erkölcs magának kivívni szokott, meg nem tagadá tőle; s egyedül Mari vala ment dara-

bos kifakadásaitól a háznál. Mari azonban naponként türetlenebb lőn, s barátinak gúnyai, hős lelkének kiállhatatlanok levének.

Azonban fia születék, s ez miként felöntött olaj, lobbra hozta a pislogott házi mécset. Örült Matyi, inkább ugyan az agg Bélteky-ház ivadékfája kisarjadzásának, a víg ünnepélyeknek, mik fiával házára születtek, mint atyai új viszonyának; mindazáltal Mari némi becset nyere szülésével előtte, miként kertünk fája, melynek gyümölcsét kedveljük. Több ízben forgatá végig a kalendáriumot, hogy egy tisztes nevet szemelhessen ki belőle, mely agg magyar háznak illő tisztességére vállhassék, s nem minden mester-ember házánál forogjon nyelven; s végre a magyar Gyula-névben, megállapodék. Gyöngén mosolygott a gyermek-ágyas, a mint Matyi hozzá találmányával berohant, tudván, hogy nem egyezés kéretik tőle, hanem elhatározás adatik tudtára.

A keresztelői lakoma zajjával, elzajgott nagygyára az atyai csengő érzelem is; de annál gyöngédebben és biztosabban hajlott a kisded felibe, a csendes édes anyai. A mindent vesztett nő ezt tartá még sajátjának, s az lőn világa.

Előálltak újra régi lármás kedvtelései Matyinak. Fogadói képet ölte az udvar megint, s Mari félnapokon át nem látta férjét. Ilyenkor jöttek elő az igaz vitézi vetélyek és zajos csínek; borhevület, czimboraság s bizonyos viszketeg emlegettetni — minthogy bohóságoknak szintúgy vannak közönségei — oly kicsapongásokra bírák Matyit gyakran, mik nyilvános ingerkedésekkel sőt méltatlanságokkal

valának elegyesek, s Mari szivét aggódtaták. Így: vásárra hajtván czimboráival a szomszéd városba be, a fogadóban szomszédságába szállott éltes csehnek ablaka alatt, egész éjjel húzatta czigányaival a muzsikát; majd beköszönvén hozzá, őt, ki kénytelenségből jó száj-ízt mutata a keserűhöz, hangzó kaczaj közt reggelig oktatá magyar dalokra, s még ezen felül kínos boszújára, reggel az előjátszót beküldé hozzá fizetésért. Egy szomszéd birtokos erdőcsőszével, ki uraságának kitáblázott erdejétől merészlé tiltani Matyi embereit, zászló gyanánt hordoztatá, míg maga a tilalmast hajtatá, maga és czimborái előtt a tilalom-táblát. Egy Ausztriából leszármazott, bor-kedvelő gazdag pohos bérlőt, vacsorára hívott meg. Be kell avatnunk, úgymond czimboráinak, a sógort. Ölte ételkínálásaival, de bort nem tétetett eleibe; s valahányszor Matyi a czimborákkal pohár-borokat üríte, szintannyiszor zajgó tuss és kaczaj közt, kelle egy pohár vizet a bérlőnek kiüríteni. Vajkaynak, szárazkóros szomszédjának kecskéire bukkanván vadászat közben, összeköté szemközt szakállaikat. A kölcsönös döfésektől megszilajodott állatok, addig huzakodtak egymással, míg egy bokron fennakadtak, hol éhen vesztek el. Szintilyen színezetűek valának Matyinak biráskodásai is. Szakácsnak, ha ételben hibázott, meg kelle azt egész tállal ennie; a vastag húsárost pedig, ha fontban hibázott, féllábra állítatta fel a vágó tőkéjére. Mindezeket Matyi magyar katonás tűznek, hunniai jóvérnek nevezgeté.

Az effélék számos patvarba vonák Matyit, s rövid

idő alatt néhány pör kezdeték ellene. Egymást érték a folyamodások, méltatlanságai ellen, a vármegyén; de kivált a pohos bérlő, ki gyomor-hűtésből majdnem sír szélére jutott, és Valkay, nyomósan dolgoztak ellene. Valkay szomszéd, valóban félelmes ellenfele volt Matyinak, többszöri ingereltetései után, majd kérlelhetetlen. A kecske-történeten kívül, egy másik még felebb idegzé gyűlölségét és bosszúját Matyi ellen. Ennek kertjében tudniillik egy nemes fajú cseresnyefa állott, melynek terepély ágai közül egy pár, áthajlott Vajkay kertjébe. A fa gyümölcsét szívesen vágta a madár, és Matyi le-le járt töltött fegyverrel a kertbe, s lövöldözött a nyalánk madárnépre. Ugyanezt tevé egy alkonyaton, zörrenést sejtve a fa-ágak között; de a lövésre egyszerre sikoltás esék; tudniillik Kriska, Valkay szomszéd agg leánya, a kertjökbe nyújt ágakról kobozgatott a kívánatos gyümölcsből s Matyi madár helyett a lyánka felnyújtott kezét sréteze meg. Valkay tűzbe, lángba borult ezen, nem tulajdoníthatván számos ingereltetéseiben az esetet egyébnek, mint készakaratnak.

Matyi a törvénykezés csal-kertjében vékony Theseus vala, s az ilyennek borzasztóbb rém a hosszu levél, mint annak, ki bírja a vezér-fonalat. A perek gondjai, miként Banco árnya Mackbet vendégségét, gyakran kedvetlenül zavarták Matyi bacchanáliáit. Széttekintett tehát, keresve egy alkalmas törvényhárítót; s ezt Leguli ügyvédben szerencsésen fel is találá.

Leguli, egy középnél alacsonyabb, zömök ter-

metű, mintegy harminczöt éves férfiú vala, kinek külseje, terjedelmes hús-tömege, elhízott arczai — mik közül a kicsinyekre nyomott szemek, csak oly formán látszatának ki, mikép palócz házak apró ablakaik — bőkezű önvendéglőre, és szenvedélyes asztal-barátra mutatának. Haja, főtt-rákképe, s egész lényén egy bizonyos ki nem tolmácsolható valami, egyszerre megsúgák az idegennek, hogy Legulink azon félelmes ügyességüek és sok eszközüek közé tartozik, kiket meglátván az ember, szivében hálát ad az égnek, hogy velek semmi köze. Eleven szemei, ha beszélt szétlestek: mi hatást tettek szavai hallóiban? s ilyenkor rendszerint kissé selypes, de gyorsan haladó nyelvének commentátorai valának arczának minden vonásai, súlyt-adói a kezek, melyek minthogy több nem vala nekik szabad, a mint jött bizonyították, erősítettek, simogattak, szárazon mosódtak, fenyegettek, de kivált — már ekkor tenyérre fordítva — a sportulák sebes elfogadásában, különös ügyességgel bírtak. A világ eszes, élelmes és merő férfiúnak hirdeté Legulit, ki, ha a czélt érdemesnek látja kivitelre, nem épen gyermekes kishitű az eszközök megválasztásában. Ügyes pör-kertésznek tartaték ő, ki minden pörmagocskát ügyesen segíte kikelésre, különös gonddal tenyészté az eleinte kisded csirát, s gondos ápolással hosszú életű és csaknem perennis plántává tudá alkotni, a különben annuát. Egésze s minden mozdulata, árulá a világ ügyes emberét, s inté a vele-ügylekedőt, ha ez ember-ismerő vala, hogy oly fejjel esett szemközt, ki minden vizecskét ügyes önmalmára hajtani,

már ha másé szárazon marad is. Különös tapintattal bírt Leguli, becsre ereszteni az embereket, s azoknak külső belső erejöket, becsöket, egyszerre elhatározni. Ruháikat, állásaikat, szemjárásaikat, sebtében összevetegette magában, s egyszerre kész ön szerepeivel, miket új embereinél játszandó vala. Egyébiránt Leguli nem vala ellensége a jó falatoknak, hörpöknek, sőt barátja minden vígságnak, mely jó asztal körül essék; s ilyenkor hasító kaczajjával, mintegy serkentő trombitája volt a víg tanyáknak, sőt elmés ötleteivel, tréfáival nem ritkán fűszere azoknak. Matyi kinézé emberét, s Leguli házi fiscalisnak véteték fel.

Most már Matyi épen úgy érzé magát, mint azon szepegett fiú, kit ingerkedő gyermek-csoport vett körül, de látván őrjét érkezni, vérszemet kap, s védői helyzetét ostromlóiba teszi által. Igaz arany ember is vala Leguli. Megmutogatá ő kegy-urának, a szeszély-csínek határszéleit, kijelelé azon réseket, miket jó eleink — kik a korlátoló törvényekben inkább jó szívöket és nemes büszkeségöket követték, mint a szigort — a törvénykönyvben hagyának: kinyújtá előtte a törvény pórázát, hogy lássa meddig nyúlik az, kifejtegeté a húzás halasztás jótevő menedékeit, és törvénykezés proteusi fogásait. Ó spectabilis amice! ekként örvendezteté Matyit Legulink, nincs jó ügyvédnek rossz ügy, s kit kerékben törének, csak abban vétett, hogy ügyészét nem választá meg. A fiscalis actiók? nevökben rémítők talán, de miként méh az első csípésben, ki is eresztik a levátában fúlánkjokat, s azontúl keveset árta-

nak. Bár halálunk órája ne érkeznék előbb, mint ezekben az itélet!

Most vala már Matyi az igazi úton, vasgyúrói szenvedélye kielégítésében, a nélkül, hogy szorongva remegni kényteleníttessék, a törvény vaskarjától lehető meggyúrattatását.

Legulinak első dolga vala: életre hozni a Bélteky-nemzetség minden elavúlt pöreit, vizsgálatra venni minden ősök lehető jogait, s a törvény kerekét, miként kegy-urának üdvös vala, vagy megindítni, vagy megakasztani. Matyit úgy is berántá a törvénykezés szenvedélyébe, hogy ez csakhamar egyik elemére ismert benne. Szintúgy létezvén ebben új birtok-hódítás, visszahódítás, egész háborút sejtett a törvénykezésben. Szavak pattognak lőszerek, és sértegetések nyilak helyett, ügyészi fortélyoskodások benne a tactica, oklevelek a fegyverek; s abban is szépen megegyeznek, hogy bő eleség és pénztár kell mindkettőhöz.

Most Matyi legelőbb is, roskadó ősi háza helyébe, lovagi vár-kastélyt ápíttete egy domb oldalába, bástyákkal, felvonó-híddal, és vár-toronynyal övedzettet. A bástyákat, ágyúk helyett mozsarakkal rakatta meg, melyek a vár ünnepélyein, s gyakran a vár-úr jó kedvében, borzasztólag ledurrogtak a völgyre, s be a falukba. Kapu felett a Bélteky-czímer pompázott; két oldalt pedig — minthogy Leguli kifürkészé vala, hogy egy Bélteky-ős, király vadászatján, egy kárpáti medvét fojta meg, másik pedig egy török bajvívót taposa halálra — ezen két történet álla, colosszi nagyságban, parázs kőbe, durva

vésővel kifaragva, mintegy bevezetésűl a bent lakó hős ivadékhoz.

Az új lak nagyszerűsége és Leguli serkentései, nagyobb mérszereket nyújtának Matyi vágyainak is. Hős lelkének egyszerre szűk pálya lőn lakó faluja; kivágyott abból zajlani és bámúltatni. E végett nem esheték ezentúl installatio, restauratio, követválasztás és nevezetes gyűlés a megyében, mit Matyi hős jelenlétével meg nem tisztelt, s munkás részvétével egy vagy máskép meg nem jelelt volna. Minthogy pedig egy pár gyűlésben a hús árát, akkor midőn minden körülmények felemelésre mutattak, leszállítni segített, egy pár tisztválasztáson néhány cimborát, érdem helyett merő barátságból hivatalhoz juttatott: mint illik, méltó joggal számot tarta a szép hazafiúi névre is. Leguli, hű árnyéka mindenütt, ezt meg sem tagadá tőle.

Matyi különczségei, elvonák ugyan köd-páraként Mari szép egét, de még sem sötétíték el azt végképen. Szokás és kötelesség szent kegyelete, élöket szedék nála Matyi fonákságainak. Boldog kéjes nem lesz ugyan házasságom vele, így szóla magában, de nem is örömtelen! s Gyulájára tekinte. Férjével nem vala ugyan elégedett, de külön vágyak sem nyugtalaníták szívét. Kedvteléseik nem egyezének tehát nem keresék egymást. Csak mult században is, ha nem egyeztek a házasok, nem húzakodtak, nem váltak mindjárt; hanem tűrt a jobbik, vagy gyöngébb, s ház becsületére nézett a hibásabb, az erősb is. Mari lelki ereje, nemes érzelmekben és biztos tapintatban állott. Ő csak köte-

lességet érzett férje iránt, nem szeretetet; de kötelessége felől kétkedni sem tudott, nem annyira elvbeli meggyőződésből, mint homályos, de mégis biztos erős érzelemből, mintha az máskép nem is lehetne. Ezenfelül most egészen anyává olvadott ő által, s kisdede vala mindene.

Azonban egyszerre verődtek felette össze a fellegek. Gyulája, ki eddig kirekesztőleg sajátja vala, petyegni kezde. Kedves hajnala ezen kor, a testi és lelki fejlődésnek, s a szüléi kert első zsenge virága. Kéjes órákat varázsolt ez pillanatokká a szerető anyának; de az atyát sem hagyá épen érzéketlenül. Elveink inkábbára önünk kivonatjai; s így kedves eszméje lévén Matyinak is, fiából nagy magyart nevelni, zajgó örömmel kapogatá fel, és tolmácsolgatá a kis gyagyogónak minden szócskáját és mozdúlatját, s fejtegeté azokból barátinak az egykor leendő nagy magyart; mert kiben nincs hiúsággal vegyes édes érzelem, látni vagy csak hinni is, hogy tőle valami nagy születék? A czimborák, mint gondolhatni, még a fejtegetésen felül is látának és hallának; ömlő dicséretek, magasztalások kapának meg apát és fiút, és ragadának gyakran túlságok felé, nem csekély aggodalmára Marinak, kinek most egész estéken át, el kelle lennie kedves fia nélkül.

Zöld mente, skarlát-szín nadrág fekete üleppel, sárga csizma sarkantyúval, s tollas kucsma öltetett a fiúcskára, s Matyi így beöltöztetve mutatván be őt Marinak: nézd annya! így kiálta villogó szemekkel, így járnak az angyalok! vagy járnának,

igazítá magát, eszmélvén, hogy az angyalokat mind köntösetlen festve látá, ha ruhára volna szükségök. Mariban az első pillanatban, édesen küzdött anyai hiúság a tisztább eszmélettel; mert Gyula valóban angyal volt.

De édes férjem, ily szókkal simúla Mari esdekelve Matyihoz; az angyal nem beszél ám olyakat, milyekre ti fiamat tanítgatjátok!

Ej mit! dörgé Matyi, a magyar ne legyen czukros szájú. Én édes Marim — itt némi oktatói tónt és állást vőn magának Matyi — különbséget teszek ledér szitok és káromlás között. Ez fekete lélekből, amaz csak pajzán szájból jő, mely nem egyéb vaktöltésnél, és puszta hangnál: elpattog, a nélkül, hogy sértene: azonban hagy mégis egy kis katonás edződést szívben és viseletben, melyben az ember szívesen tetszik magának, s melyet én a gyermekben szeretek. Hidd el édes Marim, az oly asszonyos ajakkal, melyet minden kis szitkocska kificzamít, rendesen asszonyi puhaság, vagy legalább némi gyávaság van egybekötve; pedig nem szenvedhetem azt, ki még önvédelmekor is béketűrő tud lenni! Aztán a hová parancsolás kell, s tekintélymutatás, a szitkok pattogtatása nem megvetendő segítség. Ismerek fiatal szolgabirót és katona-tiszteket, s Vilmos hadnagyom még többeket ismert, kik gondos gyakorlással tanulták be ezeket.

Úgy látszik, nagysás asszonyom! megjegyzé Leguli, hogy a szitok, mintegy kiemeli a haragot a szívből, s megelőzi az ocsmány bosszút; s tán ez az oka, hogy a csendes emberek bosszútállóbbak

szoktak lenni. Egyébiránt úgy vélem, Gyulánál mi helye sincs az aggodalomnak; gyermek felejtni szokta idővel azt, mit nem értett.

Marinak több ellenvetései valának ezen apologia ellen; de mikkel elhallgata, jól tudván, hogy úgy sem fognának sikerre vezethetni. Nem illik! ezt veté egyedül ellen Matyinak, mintegy kitérvén, a nyomósabb okoknak; mert ismeré férjét, hogy hol ez fejét kötésbe hozhatá szíve kedvtelésével, s ennek okot vagy színt adhata, nem bíra tágítni többé; magyar és katonai vétségnek tartván ingadozni, vagy engedésre bíratni. De Marinak is anyai örökje vala, nyílt mezőn nem harczolni férjével soha.

Mari atyja, az öreg Szögváry, mint nagy és gazdag nemzetségből származott ifjú, egykor óhajtott vőlegény volt a maga környékében; annak nézték őt Mari anyjának szüléi, maga a szűk örökű lyányka is. Könyv-tudománya ugyan csekély vala, de az élet forgása, s körültei öneszmélések, úgy megedzék gondolkozását, hogy általában egynek tartaték a legjózanabb fejek közöl. Innen nője megtevén maga szerencséjét, szerelmen kívül mély tiszteletet is viselt férje iránt kebelében. A világért nem fogta volna őt tézni, sem saját akaratát előzve vagy tolakodással pendítni meg. Akarás és rendelés a háznál, azt tartá, isten után férje dolga, segítés és eszközlés a szelid nőjé. Ez vala az első szabály a háznál, s második az illés. Illik, nem illik, ez vala az elhatározó ige, erkölcsi életfolyási körülményekben, mely igék a háznál inkább némi homályos, de mégis

ritkán hibázó tapintatban, mint mesterséges okoskodásban gyökereztettek. Innen későbbi korban, az asszony ritkán fogadhata el első látogatású új házaspárt, bosszankodás nélkül; látván sok új menyecskét, miként új csalánt, zsartos akaratocskákkal korán csipkedni férje körül, korán felibe indulni a házfőnek, s hamar feledni a szerény hátravonulás bájos korlátit, melyek közt oly nyerő, oly hódító a nőnem.

A nevelésben is, e két szabály vala Szögváryné-nál a vezér-fonal. Fia ugyan szabad akarattal s tőle függetlenül neveltetett iskoláiban; de Marit egyedül ő képezé. Leány-gyermekeknek akaratot engedni káros, így vélekedék. Holtaiglan más fog neki akaratot kölcsönözni; szüle előbb, férj később. Sors teendi, hogy a függés ezen lánczai rózsák legyenek-e egykor vagy durva érczek? Minek zsartos vágyakat költeni és éleszteni, az öntagadásra mindig készen állni kellő kebelben? Szokjék a leány lehető rosszabbhoz; lehető jobbhoz mindenkor könnyen bírunk szokni. Így növekedék Mari, szívében anyja után, elméjében pedig atyja és Káray nevű tanítója után. Ez utóbbitól úgy látszék, inkább kapott kedvet a tudományokhoz, mint azokban nyomósabb ismereteket.

Matyi, ki a vendég-szeretést egyik fő magyar jellemnek tartá, mohón kapa minden alkalmat, vendéget láthatni házánál, annyival is inkább, hogy ez víg kedvtelésével is egyezék. Most születése napját ünneplé, s az udvar tele állt hintókkal. Estére azonban csak zajossa maradt a vendégnek. Mari

szobájába vonódék vissza, de Gyula, atyja parancsára a vendégeknél maradt, s gyermeki pajzánkodásival segítette ezeknél nevelni a zajos vígságot. Éjfél körül belépe Marihoz, ki még fenn dolgozott, Matyi, ölében hozván fiát, és Leguli.

Fiadnak változása történt, mondá Matyi.

Mari, mellé riadt kedves gyermekének, átvevé azt, s látá, hogy a gyermek lángban van, arczája tüzel, s erre csodás sebességgel szökdel. Aggódva nyomá ajkára csókját, s borzadva sejté lehelletén, hogy a fiú bort ivott.

Kedvesem! az istenért, ennek bort adtatok! — kiálta.

Nem sokat édes Marim, monda Matyi, így erősödik a gyermek.

Édes Matyim, én gondolnám, a természet maga rendjén és idő szerint erősít; s a lángvérű gyermeknek, tüzes ifjúnak csak méreg lehet a hevítő ital, mely jövendő sinlésnek magvait hinti el a fejledező testben.

Helyesen nagysád! mondá Leguli; de a szokás, ez a hasznos kiegyenlítő az életben, természetet változtat, told, pótol, s hozzánk simítja az elálló dolgokat is. Nem árt szoknunk azokhoz, miknek idővel ki nem térhetünk. Ki tudja mi lesz idővel Gyulácskánkból?

Úgy van édes Marim! hadd szokjék. A vízissza magyart, bor-ontó hazájában, úgy is úgy képzelem mindig, mint a mezítláb járó csizmadiát! Ezzel megcsókolván Matyi feleségét, visszatért Legulival a vendégekhez.

Marit, egyedül maradván gyermekével, gond tépte és aggodalom. Ez nyugtalan álomban hánykolódott, és tagjai rángatóztak, mígnem a természet émelylyel segíte baján, mire lassadán elcsöndesedék, s mélyebb álomba merüle. Anyja gondba sűlyedve ült felette, s hánytatta elméjét: miként menthesse meg jövendőre kedves magzatát? Nyílt csatára kelni a férfiakkal, sikeretlennek látá; fortélyt forgata tehát, s a szürkület már fejteni kezdé szobáját az éji homályból, a mint tervével elkészüle.

Fián, ki felébredtekor iszonyú főfájásról panaszkodék, legelőbb is nyájasan sajnálkodott, és korholta a czimborákat, kik kedves gyermekét nem kímélték. Majd ezt a bor káros munkálkodásira teszi figyelmessé. Ekkor, nehogy rontson másfelől, míg egyfelől építni törekszik, atyja tekintélyét kívánván megmenteni, festegeté ennek jóságát, Leguli és társai rovásaikra róva minden kedvetlent, mit a ház körül immár a gyermek is sejdíthetett. E közé számolta a tegnap estveli boritatást is. Hozott fel néhány apróbb eseteket, mikben atyja jóságával a czimboraság visszaélt, s amannak egyéb hibát nem engedett fia előtt, mint önerő hiányát, melyet egyedül a jó szív szerfeletti hajlékonyságából származtatott. Mindezeket a gyermek felfogásához képest azzal a besímúló kedvességgel adá elő Mari, mely neki oly igen tulajdona vala. Eleven színekkel festé fiának, miként igyekszik a dős-társaság belőle majmot csinálni, miként használják az ő kedves gyermekét egyedül nevetség tárgyáúl; itatják, illetlenségekre tanítják, ingerlik, nógatják, hogy kaczaghassanak

rajta. Felizgatá öneszméletét, s nemes büszkeséget gyúlasztá kis keblében, azt tolmácsolgatván előtte: mily dísztelen dolog legyen, nevetség tárgyául alacsonyíttatni le. Ha atyád parancsolja édes gyermekem, inté őt Mari, légy köztök addig, míg ő akarja, tedd azt mit ő rendel, de csak kénytelen engedelmességből és ne kedvből, hogy lássák az erőszakot rajtad; meg lássd korán felhagynak veled.

Mari ezen fogása, a legóhajtottabb sikert szülé. Gyula egy vándorló olasznál látott majmot, czifra bohó köntösben tánczolni, s azon képzelet, hogy vele ugyan azont akarják, mit majmával az olasz tőn, keserű érzést szüle nála. Méltatlanságot érze maga iránt, és nemes kevélység kezdé emelgetni kis keblét. Ezen érzelem a történtek szégyenével párítva, annyira élesíték őt, hogy a mint atyjától először beparancsoltaték, csak anyja előtt tett azon fogadása, hogy atyjának mint jó fiú engedelmeskedendik, tartóztatá őt bosszús kifakadásoktól. Azonban csakhamar visszaparancsoltaték a kis duzmadt, s ez e nap óta teljesen haszonvehetetlenné lőn atyja czimboráinak. Képzelgő ez is mint annya! mondá végre bosszúsan Matyi, s néhány hasztalan próbák után felhagya fiával.

Mari szive örömben repesett az első diadalmon. Hogy kedvesét még inkább sajátjává tegye, önbizalmával sietett meghódítani viszonbizalmát annak. Úgy szólt, úgy bánt vele, mint érettebb korúval, kinek már eszéhez, szívéhez, bízni lehet, apróságokban megbízogatta őt, s kis titkokat kötött állhatatosságára. A gyermek ez által tiszteltetve érzé magát,

s ezen érzet kedves ellenetben álla a majom alacsonyító képzetével. Csakhamar kitűnt ezen indulatja minden mozdulatán, képe komolyabb színt ölte magára, mely ritkán vonula mosolygásra s még ritkábban bocsátkozék kaczajra; léptei szilárdabbak, férfiasabbak levének. Kedvetlensége a czimborák iránt, naponként mélyebben gyökerezék szívében, s azt kifakadásoktól egyedül atyja tekintélye óvá, ellenben anyját a képzelgésig tisztelé, s gyöngéd keblének minden vágyai, iparjai, az ennek-tetszésben határozódának.

Mari ezen nevelési módja és figyelmeztetései, korán kifejték Gyula lelkének jellemét. Látván atyja példájáról: mily bíztalan kormányzó a csupán jó szív, korán megszokta ész-fontolásra eresztgetni előbb minden tettét, s azt fogadni vezérül. Szilárdság, önerejűség, önbizalom, büszkeség, mély de bevonult érzelem, szabadság szesze, és iszonyodás minden erőszakoltatástól, férfias rátartás és viselet, lőnek korán tulajdonai. A nemismerő könnyen tévedhet vala benne, komolyságát hidegségnek, józanságát érzéketlenségnek gondolhatván; a ritkán nyilatkozó, a nehezen szövetkező, a bizalmával fösvény fiút, könnyen önzőnek, barátságtalannak vehetvén.

De a ki felé szíve vonzott, ki bizalmát megtudá nyerni, győződve lőn az forró érzelmeiről, érte minden áldozatra kész jó szívéről, és minden jó és szép iránt lángoló lelkéről. Mert ezeknek úgy Mari, mint a fiú saját eszmélete, naponként több-több élelmet adának. Anyjáért égett indulatja a

gyermeknek, s ő volt neki minden jóság, minden emberi tökély példánya.

Mari nem állapodott itt meg kezdett munkájában; magára vette oktatását is Gyulájának. Eleinte az olvasásig jól folyt a dolog, édes anya tanított, szerető fiú tanult, s bámulásra méltó volt a haladás. De most fájdalmasan érzette Mari, hogy maga sem sokat tanult valaha, s nemes elhatározással szánta magát tanulásra, hogy taníthasson. E részben nagy segélyére volt neki Káray, ki gyakran megfordúlt a háznál, és a kasznár, egykori tanulótársa Matyinak, s mindig elsőbbek közöl való az iskolában Mari ezekkel értekezék, s mohó szorgalommal lőn tanítványukká. Olykor álmától lopott el egy pár órát, hogy fia oktatására szükséges könyveket olvasgasson. Miként jótévő csatorna, felfogá a forrás-vizet, hogy azt szükségre, haszonra vezesse; s míg a férfiak erdőn, mezőn zajgottak, ő vas béketűréssel tanítgatta fiát; s utóbb sokszori magányának legfűszeresb éldeletei, a tanítás ezen órái valának.

Volt egy az atyai szív jellemei közt, mely a gyermekbe korán átgyökeredzett. Honszeretet vala ez, s kedvező hajlás minden iránt, a mi magyar. Gyakori beszélgetés anyagja volt a háznál: dicsérése a magyar földnek és névnek. Gyula korán megszokta önesze rovására kétkedni azokban, miket atyja monda vagy tőn, és Mari kiszámolt műve vala az, hogy a gyermeknél a fiúi tisztelet, csak engedelmességből, és ne tekintély-bálványzásból álljon. Így Gyula előtt gyanus vala eleinte Matyi magyarkodása is.

De látá, hallá, hogy e részben minden vendégi kezet fognak vele, s maga édes anyja, és Káray is, kiknek gondolkozásokról magas képzete vala, tisztelő hévvel szólnak nemzetök, hazájok felől, s nagy részben javallják Matyi buzgólkodásait. Továbbá azon kevés idegen nemzetüek, kiket Matyi házához és asztalához kaphatott, rendszerint oly salakok valának, hogy azoknak a hasonlítgatásban, nemzetök kárára csak veszteniök kelle Gyula előtt. Mindezek korán nagyképzetet és forró buzgalmat szültek a gyermekben minden iránt, mi magyar nevet és magyar hazát illető.

Mari és Káray, kik győződve valának, hogy azon honszeretet, melynek csupán vak indulat és iránytalan büszkeség az alapja, nem egyéb önző pártoskodásnál; félvén egyszersmind a Matyiban mindig szem előtt forgó példánytól, arra törének, hogy a gyermek ezen kellő érzetének, korán nemes irányt adjanak. Figyelmezteték őt a magyarnak szép nemzeti tulajdonira, tehetségeire, sajátságaira; de egyszersmind hibáira, gyöngéire s szorgalomban, tudományban, és míveltségben, sok, történeteibe és körülményeibe szőtt gátló okok miatt lett elmaradásaira. Ezen figyelmeztetést azonban úgy intézék, hogy a jó oldal tetszőleg kitündököljön, s rést adjon a nemzeti előszeretetnek. Több szomszéd jeles nemzeteket hordának fel a gyermek lelkének, s kedvező színekkel rajzolgaták előtte azokat, úgy ejtvén az összehasonlítást köztök és a magyar között, hogy többekben ugyan ennek, de némelyekben s főkép a míveltségi haladásban, amazoknak

nyujtassék a koszorú. Megjegyzék, hogy miként oroszlánt, tigrist, nem fogoly-ketreczeikben, úgy nemzetet is nem az idegenben, hanem saját hazájában kell megitélni; s az egy két csapongóról egész nemzetre húzott következtetés, épen olyan, mintha hullott férges gyümölcs után itélnénk a fa terméséről. Nemesíték a fiú érzelmét azon tanúsággal, hogy honszeretet és idegen érdem tisztelése, atyafiasan megállhatnak egymás mellett; emelék lelkét azon oktatással, hogy a valódi honszeretet és nemzetiség, áldozatul vagy legalább használatul kívánja minden tehetségeinket, s csak az az igaz honfi, ki hazája javát és díszét, saját köre és tehetsége szerint elősegélni törekszik. Mari ezek mellett gyakran nevetséges oldaláról festé fia előtt, a puszta csengő szavakban s hetykeségekben alakoskodó hazafiúságot. Káray pedig a görög, római és magyar históriából hordogata eleibe nemes hazafi-tetteket, s feláldozásokat; s így e kettős iparral, korán józan fogalmakra nyílt a gyermek elméje, korán lelkes buzgalmakra hevült szíve, szeretett hazája és hontársai iránt.

A gyermek, azon korban, melynek még önfontolás nem tulajdona, szivesen ered azoknak tekintélyök után, kiket kedvel és tisztel, s kedveltetve és tiszteltetve lát maga körül. Így Mari és Káray szavai, vetett égő üszkök valának a fiú gyúlékony lelkében. Lángoló képzeletét órákon át foglalatoskodtatta azon gondolat, miként leend ő egykor hasznos fia a magyar hazának, miként fogja elősegélni ennek haladását, miként fog erőket költö-

getni benne, miként ellesni a külföld míveltségi haladtait, hogy áthozhassa honfiainak azokat. Órákon át gyötré kérdezéseivel, nyomozásaival anyját és Kárayt; s amazt kifogyasztá gyakran feleleteiből, ennek pedig több-több idves oktatásokra nyújta alkalmat. Káray sejté a fiú kérdéseiből lelkének repteit, s nemes irány- és ipar-adásra használá azokat. Kifejté Gyula előtt, mily józan, mily sok ágazatú, mily tiszta fogalmú tudomány, míveltség, szorgalom és béketűrés kivántatik a jóakarat mellé abban, ki boldogítója, példa-adója vágyik egykor lenni nemzetének; s így ingert, erőt kölcsönöze a gyermek tudás-vágyának, szorgalmának, kitűrésének, s felkölté benne a gyermeki kor egyik legsikeradóbb rúgóját, az önmunkásságot.

Gyula nemcsak bámulatos előmenetelt tőn a tudományban, hanem mi a jó tanításnak egyik legkedvesebb gyümölcse, kedvet is nyere ahhoz. Atyja és a czimborák csodálattal lepettek meg, a mint a gyermek előttök, s néhány szomszéd vendég előtt tudásait kitárta. A kényben úszó anyát fúlasztá a köz magasztalás tömjéne; de lehivellé azt Matyinak egy kissé kétes javallása. Könyves Kálmán lesz belőle, s nem egyéb! dörmögé ez bajsza alól; magyar apáink kardot tudtak forgatni, nem könyvet.

Igen barátom! közbe szóla Leguli, ki egy idő óta biztosabb lábon állt kegy-urával, s most mintegy birtoka megtámadtatását neheztelte; de a Rákoson nemcsak kardot, hanem tanácsokat is forgattak őseink.

Tőled hallám, felele Matyi, hogy míg tanács-

koztak, egyik karjok a kardot fogta, másik a kantárt; ma már üres tanácskozásainkban, kezünk üres levegőben hadaz.

Azonban a többieknek udvarias vitatkozásaikra, megállapodék Matyi abban, hogy ha fia véres magyar nem lehet, mihez asszony-kormány alatt már csekély is a reménye, legyen tudományos!

A kasznár, ki jelen vala a vizsgálaton, s méltán részt tulajdoníta magának a köz megelégedésben, másnap jutalomul, egy nyaláb képet hoza Gyula számára, miket részint még iskoláiban, részint téli unalmaiban festegete. Nem nagy haladásra mutattak ugyan azok a festészetben; de Gyulának villogtak szemei az új kincs felett. Különösen a tájfestmények vonták magokra figyelmét. Bámult, kertet, mezőt, fát, hegyet láthatni papirra öntve; s keblében erős vágy éledezett: festeni tanulni. Nem hagya kérelmivel anyjának nyugtot, s az első képárústól, ki viasz vásznas festmény-nyalábbal jårá a helységeket, vásároltattak számára kép-minták, és ólomtoll. Gyula órákról-órákra rajzolgatott, szinte az önfeledésig. Könnyen gondolhatni, hogy az első kísérletek, majd minden vezetés hiányában, mázolások valának inkább mint festések; azonban tőlök a korai lelkességet, s idővel a gyermeknek különben is vas türelmű hajlama mellett, a haladást nem lehete megtagadni. Most már, ha anyja el volt foglalva, s atyjánál vendég zajlott, legkedvesebb foglalkozása volt Gyulának a kertbe lopódzni le, s majd mintáról, majd néha egyenesen a természetről festegetni, s hogy anyja ne tévedjen a felisme-

résben, aláírni: mit tárgyaz festése? Elég inger vala neki minden jóra és szorgalomra az, ha kép igértetett, ha idő engedtetett neki ezen kedvtelése űzhetésére. Anyja vele naponként elégedettebb volt, s lágy szerelme hozzá, felebb már nem hághatott.

Nem így volt a dolog Birivel, Gyula testvérével. Ez atyjára ütött inkább. Gondolatlan, könyelmű és hiú természete, jelenben élt mindig, s elkövette a tettet a nélkül, hogy időt, fáradságot vett volna magának annak megfontolására: jó-e az vagy rossz? s mi leend a következménye? Így gyermek-létére, nagyba vágott gyakran, merészség nélkül, nem épen együgyüségből, mert buta épen nem volt, hanem fontolatlanságból. Senkit és semmit indulattal nem szeretett, az örömöt kivéve és azoknak eszközeit; ellenben mindent vagy utált, vagy kerülte, mi örömének, víg szeszélyének gátot vetet. Ezért nem volt semmi tartós és nyomós szorgalomnak, rászorításnak és tanulásnak barátnéja; nyugtalan vére különösen nem szenvedheté az egyhelybeni ülést; innen a kötést is, egyetlent mire anyja tanítni bírá, csak úgy tanulhatá el, hogy ki s bejárva köthetni nyere engedelmet. Öröm és vígság, minden alakban kedves vala neki, s ezt kereste és találta gyakran cselédség között is; s ez vala miért anyja leginkább kedvetlenkedett tőle; minthogy inkább elvetemedésre látá őt hajlónak, mint ember-becsülő leereszkedésre. Egyébiránt minden komolyabb vonási közül az életnek, különös érdektelenség vala tulajdona.

Mari naponként aggódóbb lőn ezen önző indulatu gyermeke iránt, a mint vele tett kísérletei egymás után sikert vesztének, s naponként hűle iránta anyai indúlatja. De annál nagyobb kegyben állt atyja előtt Biri. Csakhamar lelke s mulatsága lőn ő a czimboraságnak. Összedalolt neki jót, rosszat, s elmés fecskesége gyakran alig engede közte szünetet a víg kaczajban.

*

Gyula eléré az iskolai kort. Mari zokogott, Matyi pénzt csörgetett, Leguli pedig kiragadta a gyermeket az anyai karok közöl, bevitte azt egy szomszéd iskolába, melyet kegy-uraságának ajánlani mintegy kötelezettnek érzé magát, minthogy maga is benne végezett. Csak az a gonosz folyóvíz ne volna ottan! sóhajtozott Mari, s búsan tekintett a városka tája felé.

Gyula csakhamar kitüné, jó alapja mellett minden tekintetben, s óhajtott példány lőn társainak s ezek szüléinek. Egyik későbbi tanítója Bell és Lancaster-nemű tanítást gyakorlott: biztosabb tanítványainak, gyakorlás végett, gyöngébbeket és lassúbbakat osztogatott. Gyulának is adattak, s köztök az ifjú báró Regéczy Kálmán, és Ongay Józsi; ez utóbbi egy gazdag ház ivadéka. Mindkettő tört Gyula barátságára, a báró hevennyel, Ongay állhatatossággal ostromolván Gyula szívét; de ez ámbár előző, ámbár nyájas mindkettőjök iránt, nem melegedett. Engedj időt Kálmán, ekként menté Regéczy heve ellen magát, az elragadott szív hamar meg-

tér, de a kivívott, sajátunk marad. Kölcsön-ismerés előtt kötött barátság, tövetlen fa, hiában öntözöd azt; eredeti élelem hiányában elsorvad. A báró erőlteté türelmét, s néhány hónap alatt örvendve sejté, hogy tartós figyelme, de kivált közös kedvtelés, közelébb simítá szíveiket egymáshoz. Regéczy is festett, bátor ebben sem türelme, sem haladása nem mérközheték a Gyuláéval. Kinyílt a tavasz, s éldelet-vágyat töltött a keblekben. Gyula és Regéczy egy kies májusi napon kikocsiztak a ferdőbe, mely egy pár órányira a várostól, kies erdőcske közepette feküdt. Zajosan fogadták ezek Kálmánt, s azonnal körökbe ragadták; mi miatt ez Gyulát még csak ismertetni is elmulasztotta. Bohóság ért bohóságot, s az ifjúi hév, a szabad természet és évszak bájos ingereiben, újabb meg újabb kitöréseket keresett és talált magának. Hanga, táncz a szabadban, dallás, enyelgés, vendéglés, váltogaták egymást; s Regéczy elfoglaltatva új körzetétől, alig ért egy pár szót futólag ejteni Gyulához, ki sehogy sem találhatván be a társalgás nemébe magát, mint idegen némán állott köztök. Francz nyelven folyt inkábbára a beszélgetés, s olykor magyarra fordult. Amazt bár nagygyából értette is Gyula, de szólásában nem volt eléggé gyakorlott; mi még idegenebbé tevé a társaságot neki. Egy eddig nem érzett homályos keserűség fészkelődék szívében; mellőztetve érzé magát rangosok között. Ki az a kivel jöttél? kérdé végre francziául egyik, lassúbb de mégis Gyulától megértett hangon. Egy tanúlótársam, felelt futólag Kálmán, s más tárgyra ugrott.

Gyula büszkesége nem tűrhette tovább az aláztatást, s az erdőnek indult. Sebessen járdalt itt a séta-ösvényeken fel s alá, s vonaglón tépdelte az új falevelet mentében. Hűlvén vére, visszakapá szokott csendét, de nyiladozott szíve vissza zsugorodék saját magába, miként szarvat eresztett csiga viszszavonúl önlakába, ha ellenes tárgyat ért tapintása.

Nem volt kedved! mondá visszafuvarozásban a báró.

Meglehet, felelé Gyula; czélt vesztettünk; a természetet akaránk éldelni, s tudod, én a zajlást nem szeretem.

Minden társaság, megjegyzé Regéczy, étekhez feladott czitrom, melyből kiki a szerint facsar tányérjára, miként az étkeket szereti: savanyún, vagy savanyúbban; egészen ritka facsarja azt reá.

Tán bennem a hiba, mondá Gyula, hogy a czitromost egyáltalában nem kedvellem. Ez vala végszava az egész úton, ámbár a báró úgy maga és társasága mentségére, mint uti társa nyelvének feloldására, mindent elkövetett.

Előző udvarias vala ezentúl Gyula a báró iránt, de hideg és elvonakodó. Gyakran zaklatá még ez őt barátság-ostromaival, nem állhatván vonzalmának ellent, melyel a talentomos ifjú felé hajlott, s különösen bántatván öneszmélete az által, hogy Gyula nyiladozott szíve, újólag becsukódott előtte. Nem, mondá szelíden, de állhatatossággal Gyula, rangodért nincs pótlékom, s ha mint barát melletted nem állhatok, alattad nem tudok állani. Ebben maradt a dolog, s apródonként úgy intézé azt Gyula, hogy

a báróval nyájas társalgásban, de minden indulattól ment viszonyban maradjon.

Ongay sokban különbözék kettőjöktől. Tüzes vala ő, felpattanó, kifakadó; de korán és rendesen előbb hűlő, míg visszahozhatlanul sértene, Indulataiban nem hajladozó, és szivében tükör-tisztaságú. Talentoma nem nagy, s felfogása lassú; de feje józan és rendes fogalmu. Erszénye, szíve, barátié mindig, s nyelve, karja mellettök, ha rágalom, vagy baj érte őket. Minthogy keble vágya katonaság vala, mellőzé azon tudományokat, mikből magának ezen pályán hasznot nem igére; de a nyelvekben, mathesisben és földleírásban, vas szorgalommal pótolgatá önlassúságát, s Gyula szinte azzal segíté őt tanulmányaiban elő. Ongay Józsi égett Gyuláért, s önszivéhez ragadá ezét. Nem volt köztök szó váltva érzelmeikről soha, mert szókba öntve ritkán nem veszt az indulat; de lelkeiket örökre egybeforradva érezék.

Egy nyári napon, számos tanuló-csoport indult csónakázni a folyóra, s közte Ongay is, ki csónakázásban, úszásban, mint katonai gyakorlatokban, különösen ügyes vala. Gyula nem állhata kérelmeinek ellent, s a társasággal mene. Forró volt az est és rekedt, s a többség egy folyószakadéknál fürdeni vágyott. Gyula ellenkezett, s az iskolai tilalmat hánytorgatta; de igazabban, borzadt jó anyjának tett fogadását megszegni, mi miatt mindeddig sem csónakázni, sem úszni meg nem tanúlhatott. Heves ifjúságot ritkán korlátol hideg tanácsadó. Szemtől félre vagyunk itt! kiáltának, s kikötvén

csónakjaikkal, vetkezni kezdének. Gyula kőre ült a víz-szélen és lábát áztatta, míg a többiek víg robaj közt zuhogtatták úszva a habokat. Kitűnve pajzán volt Ongay, és bízakodva ügyességében, több ízben át és vissza úszta a folyó-kart. Azonban hűlésből-e vagy fáradásból? egyszerre görcs állta el lábait, s a folyó közepe táján előbb kerengni, majd sűlyedezni kezdett. Csónakot! riadozék a szegény ifjú, s iszonyú erőködéssel igyekezék magát vízszínen fenntartani. Hasztalan! nem sokára bágyadtan evicz-kélt s csak néha-néha tűnedezett fel. Borzadás és rémülés fagylalt el kitkit a társaságból, s elzárt minden elhatározást, minden segélyt a veszendőtől. Gyula felkiáltott, hajszálai meredeztek, egy pillanatig küzdött keblében élet-vágy és barátság; majd feledve maga körül mindent, feledve ügyetlenségét az úszásban, víznek ugrott. Mentés-vágya, szükség, ifjúi erő és természet segélyeivel, barátjához vergődék, kinek már csak haját szemlélé meglibbenni a vízszínén; megragadá azt, s társai segíték be mindkettőjöket. Rémülés, fáradás és nyelt víz, ájulást vontak Gyulára, melyből azonban partra érve felocsúdván, esdekle barátinak, részint hogy orvosért siessenek Ongay számára, részint hogy dörgöléssel igyekezzenek életre hozni ezt. Szerencse vala, hogy egy közülök, mint orvos fia, érte valamit az élesztésekhez.

Elérkezék kocsival az orvos, s feltevék hozzá a a két barátot, kik bágyadtan és halál-színnel ülének egymás mellett. Ongaynak kínos éje vala; teste forróságban volt, s fel-felvonaglott álmából. Reg-

. . . társai segíték be mindkettőjüket . . .

gelre látá az orvos, hogy forró hidege van. Gyula nem tágított ágyától, s kifáradhatlan béketűréssel leste barátjának minden mozdulatát, és az időt, hogy rendesen nyújthassa neki az orvos-szereket. Ifjúság, természet, és baráti ápolat segítének; s pár hét mulva lábbadozék Ongay. Nem szeretnék elhalni, mondá ez könyrezgő szemmel Gyulának, hogy oly nagy adósságomat irántad, fizetetlen vinném magammal a sirba! s oly hévvel szorítá barátját teli meljéhez, hogy az erős indulat majd káros lőn még bágyadt egészségének. Megegyezék Gyula esdeklésére abban, hogy erről többé szó köztök ne legyen; s nem is vala szó, de szem, és minden mozdulat Józsinál azt bizonyíták szüntelen, hogy megmentett életét Gyulája bármily pillanatban kívánhatja, viheti viszonti hálás áldozatul.

Arczfestész érkezék a városba. Gyulát vágy kedveseit, anyját, Józsiját másolatban bírhatni, arra határozá, hogy leczkéket vegyen nála. Ez vala az első festész, kinek műveiben Gyula művészetet s a festészet költői oldalát sejtni kezdé. Ez azonban amabban tapintat vala inkább, mint alapos tiszta ismeret, s Gyula sajdító lelkét nem képes kielégíteni. Mindazáltal elszórt észrevételei, miket Gyula és saját dolgozatairól olykor tett, felhordásai Bécs, s a királyi képcsarnok látott műdarabjainak, és remek művek után szokott ecsetje, elegendők valának arra, hogy Gyula rokonos lelkével, a művészet új világát sejtessék, s bár homályosan is, azt ebbe bepillogatni hagyják. Vágyban és kéjben dagadozott keble, tágasb tér nyilván meg előtte; s a

mint az idegen művész, a magyar föld művészeti szegénységéről panaszkodék, új terv-szikrák pattantak egyszerre lelkébe. Lángoló képzeletében úgy tűne elő önmaga magának, mint ki egykor a művészetet, ezen ég leányát, arany felhőn diadalomban szállítandja át a magyar hazába; varázstükörben látá a honi művészek kirakott műveikkel tölt csarnokokat, a vagyonnal és tiszteléssel koszorúzott művészi érdemet, a hazai nagyok kényletes kedvteléseiket a szép mesterségekben, és versenyzéseiket azoknak pártfogásaiban. Nem állának ugyan még tisztán elméje előtt azon eszközök, mik e kies czélra fognak vezethetni; de lelkének új irány vala adva, s nemes eltökéléssel arra fordítá ezentúl erejét, hogy magát a művészet mezején oly illően kiképezhesse, miként azt magasztos czélja kívánná. Egyszerre elriada eddigi dolgozásaitól, és elszaggatá azokat. Ongay korholá hirtelenkedő tetteért. Ne nevezzd annak édes Józsim, felele Gyula, mi jobb, és szebb iránti hódolása vala lelkemnek. Érzem, ki a művészetben szigorú kemény nem bír maga iránt lenni, örökre középszerű fog az abban maradni.

A festészet nem vala Gyulának többé csupán kéz-ügyesség, és természetnek szolgai követése; hanem avatosság a művészet azon titkos szellemébe, mely a természet nemesb szépségeinek biztos felfogásában áll, s melynél emberi kéz mellett, lélek fest, összehangzásban a természet lelkével. Még ugyan nem vala Gyulának módja remek műveket látni; de képzetében és érzelmében már éltek azok,

és ecsetje már-már kezdé azokat kifejtegetni belőle.

Így arczfestései is csakhamar lelket festének testi hasonlatosságban. Valódi szív-élemény vala a két barátra nézve, egymás számára munkába vetetni, s birálgatni a kelő hasonlatosságokat. Előbb Józsi ült, majd magát rajzolgatá tükörből Gyula, s elkészülvén mindkettő, édes kincs gyanánt bírták egymás képeit, miként már szíveiket bírták vala. Azután gyakorlásból tanítóit és tanúló-társait vevé le Gyula, s nem sokára ritka tökélyre vivé az arczfestést; ámbár a festészi művészet ezen csekélyebb ágát soha sem kedvellé annyira, mint a történeti és tájfestészetet, úgymint a melyek inkább kielégíték lelkét, és felelének meg annak. De a kit leginkább óhajta bírni, édes anyja volt, a szerető anya, kit már szinte epedett látni, s alig láthata egész tanulói pályája alatt egy pár nap. Matyinak átalkodott kinézése volt abban, hogy fia haza ne járjon. Itthon kényeztetés várja, úgymond; távolban tán edződik valamit, s magyarabb lesz. A tudósításokat fia tudományos haladásairól, csak félelégedéssel vette, míg Mari kéjben úszott; de az Ongay megmentéséről, mint Gyulától nem várt katonai, s mi egy vala Matyinak, igaz magyar tettről vett tudósítást, villogó szemmel olvasá, s új reményben, kedvben áradozott a czimborák előtt, nem is sejtvén, miként üle halvány borzadásban Mari, ki most nehézkes állapotjában különösen ízgékony vala, s miként reszketett ijedt aggodalmában egész valója.

Gyula távolléte alatt nagy változás történt az

atyai háznál. Biri nőtt s naponként több gondot szült Marinak. Könnyű elméje, szikra-fogó tapló volt a háznál, s Mari arra törte férjét, hogy adja őt nevelő-intézetbe.

Minek? felpattant Matyi, ki nem örömest kívánt válni kedves leányától; hogy idegen nemzetű nevelőnétől idegen nyelvet, szokást, életet tanuljon, s a hazafiakat felejtse? Emlékezel Bányay Julcsára, mint nem vala otthon, a mint haza kerüle Pestről, ínyére semmi? Minden ősi bútornak mozdulnia kelle, s a négy köblös udvart minden szombaton sepertette, mert ezt tételé nevelőnéje is Pesten, néhány négyszeg ölnyi udvarával? A magyar szó nagy szájat csinált neki, és nyelvficzamodást, s a magyar élet görcsöket.

Én gondolnám, felelt kitérve Mari, a tudományokat, mik világszerte ugyanazok, megtanulja a növelésben, a hazai szokást pedig itthon anyjánál és később férjénél.

Későn édes Marim, későn! Az anya konkoly-irtó legyen-e, melyet drága pénzért vetettek jó földébe? s a férj bajt vegyen-e házához segítség helyett? s ki tudja, lesz-e mindkettőnek esze, kedve, ideje és béketűrése hozzá?

Aztán engedelmével nagysádnak, segíte Leguli, a tudomány lelke, igaz, hogy világszerte ugyan az, de alkalmaztatása és életre-szabatása különböző, miként maga az élet, mely nem egyéb mint szokások szövete, s tartományként, sőt hazánkban is vármegyénként változik. Majd minden vármegyének nálunk bizonyos szamatja van, életmódban és

szokásban, szintúgy mint földje termésében; s én, ki nagyrészét bejártam hazámnak, magamra merném vállalni: egyszerre kijelelhetni megyéjét az idegennek, vele-létem első órájában. Már ha a leány nemzeti szamatját is elveszti a nevelésben, mi terhet nem vesz a férj magára, ha messzevidékről házasodik, míg a két szamatot új nejének megadhatja! Vagy igen halkkal honosodik ez, vagy mi még rosszabb, ha gyönge állású, vagy türelmetlen férj uram, őmaga is utána idegenedik.

Helyesen Leguli! kiáltá melegedve Matyi; tapasztalhatád édes Marim, mi nehezen szokik csak a Dunán inneni leány is, túl a Dunára, s a sík alföldi, a hegyes felföldre.

Mari nem akara hajlani. Mindig szomorú alak, mondá, oly leány a társaságokban, ki kifárasztgatja a mulattatót egytagú feleleteivel, mikkel, miként Párkákról olvasám, mintegy ollóval, minden megkezdett beszélgetési fonalat, együgyüen ketté metszeget; s ez ellen szükséges bírni egy kis tudománynyal, egy kis világ-látással. Szűk tapasztalásnak szűk értelem, s ennek szűk szó a következése.

Nem baj feleség, mondá félpajkosan Matyi; ti ha szót kaptok, vinni is szeretitek azt. Magyar anyáink szóltak, ha kérdeztettek. S tudod; mit mondott minap nálunk a derék Kazay kapitány? Mióta többet tudunk beszélni úgymond, kevesebbet teszünk; szánkon megy ki erőnk, mint rossz puskának kiégett gyújtó lyukán megy ki a töltés ereje!

Mari hallgatott, mert reá példa nem volt még,

hogy a két összefogott férfi ellen, nyiltan győztes lehetett volna. De mit itt ki nem vihetett, csakhamar segített hivívni a történet.

Mari hosszú téli estéken fonatott a cseléd-szobában. Egy jószágból elhozák az idei kender-termést, s kötésekben lerakák a fonó-szoba szegletébe. Kertbeli szenvedélyén kívül, csaknem egyetlen ága levén ez a gazdasszonyságnak, melyet Mari, már az apai házban is kedvteléssel űze, többnyire jelen vala ő fonói között; osztá, számon vevé a munkát; s mesézés, dallás és víg kaczaj kurtítottak időt és unalmat munkásnéi között. Biri szivesen mulatozott itt, s egy este míg anyja épen Gyulájától kapott levelet szobájában olvasá, és reá felele, csepü-bábokat gyújtogatott a gyertyánál, mely szerelmi próbajáték még ma is szokásban van parasztleányainknál. A szeles gyermek, tüzes perjét ejt a kender kötésekbe, s a cselédség — csupa fül és figyelem egy tündér-mesére, melyet Anna asszony, az öreg vadászné regélgete — ügyetlenül, s csak futólag, nehogy a figyelem fonala megszakadjon, inti meg Birit, hogy füstöt és bűzt ne csináljon a szobában. Nyugodtan megy amaz vacsorájára s visszajöttével, a mint a cseléd-szoba ajtaját benyitja, rémülten látja lángba borulva az új érkeztű kendert. Lármát üt, s a bajt, mely a jó erős boltozat miatt veszélyes nem lehete, rémítéseivel nagyítja. Eloltatik kis kárral a gyulladás, de az ijedésnek maradó következése lőn. Mari, ki már egy idő-óta gyöngélkedett, most erős szívdobogást kapott, mely gyakran csekély alkalomra is visszatért, s

különben is száradásra hajló gyönge test-alkotását romlással fenyegette. Matyi gerjedt bosszújában, felpakoltatá Birit, s beküldé egy szomszéd intézetbe, azon erős meghagyással, hogy leányát magyar sodrából ki ne vegyék, s csak annyi németre tanítsák, mennyi vásárlási alkudozásokra elkerülhetetlen.

Installátio következett a Matyi vármegyéjében, s zajlásba jött benne nagy és kicsiny. Gazdag köntösök rendeltettek meg bel- és külföldön, büszke paripák gyakoroltattak be a bandériumhoz, zsidók és hajhászok lótottak pénzért mindenfelé; mert ragyogni készült mindenki. Matyi is kijelentetvén szárny-legénynek a banderiumhoz, készült illőleg megfelelni tiszteltetésének. Ruháját gazdag paszománt terhelé, s posztója színét majdnem láthatatlanná önté; s egész készületéből már csak a kard hiányzék. Azonban Matyinak más is fúrta fejét. Az új főispán távolról rokona volt, s örömest tett volna kettős tiszteletet neki. Leventasága mellett, óhajtotta őt versezettel is megtisztelni, s meg nem állhatá, hogy Legulival ne értekezzék iránta.

Ahhoz nem értek, barátom Matyi! mondá ez, a verset mindig alkalmatlan köntösének tartám a gondolatnak; az önkényt-jövőt elöli, s helyébe az akaratost csigázza elő. Nem, abba nem avatkozom.

Csak Gyula ne volna oly messze! tünődék fejvakarva Matyi. Gondban sétált fel s alá a szobában, s kedve egészen elborult, nem igen szokván

ahhoz, hogy elkényeztetett keblétől valami kívánságot megtagadni legyen kénytelen.

Leguli, ki kegyurának búja miatt, szünetektől remegett a víg tanyában, szívére vette a dolgot, s hánytatván elméjét: megállj Matyi barátom! így szóla, mindjárt itt termek. S elsietvén, kevés idő mulva megtére inassal maga után, ki egy ruhahordó teli kosár, színes papirokba kötött könyvecskéket emelt elő. Ezek mind alkalmi versezetek, mondá Leguli, restaurátiókra, installatiókra, és hivatal-nyerésekre irattak; s ablakba ülve serényen olvasa egész gyertgya-gyújtatig. Egyszerre felszökék székéről: megvan barátom! kiálta örvendve, bár buta legyek, ha reá nem akadtam a músák mély titkára. Az egész theoria ez: álmot kell látnunk, s az apotheosis alá menendőnek rangjához képest, lehoznunk valamelyik istennőt, Themist, Minervát, Justitiát, s a t.: s ennek szájába egy kissé bátor — minél bátrabb annál jobb — magasztalásokat adnunk, miket a kegy-istennő épen ne szűk marokkal szórjon nevünkben, kedveltjének szeme közé. A vége, mint gondolhatod felébredés, áldás, kegyvadászat, s más efféle. Ezen elrendezést találtam, barátom, majd mindegyikében e nyaláb versezetnek; de halld, miként lesém el belőlük költőink többi fortélyait is. Nagy hasonlatosságokkal élj: orkán, Vesúv, Aetna, ború, zúgó vész, vihar, villám, zajló tenger, hegy-ormok, sas, oroszlán, dörgő ágyú, öldöklő csata s a t.: rázkódtassanak versedben, hogy a nagy szavaktól ne lássék a kis gondolat. Ha édes akarsz lenni; virág, harmat,

szellő, hajnal, alkonyat, selypegjenek benne. Félig értsenek olvasóid, félig pedig csak sejtsenek — így versed jó; de ha egészen érthetetlen vagy, még jobb, úgy magasztos vagy. Minthogy elolvastatásod után mitsem bír belőled elmondhatni az olvasó, tehát felőled sem fog mondhatni egyebet, mint: dicső! felséges költő! babért, koszorút a beavatottnak!

Engedjenek önök egy kérdést a járatlan asszonynak, mondá Mari, ki épen vacsorához teríttetett a szobában, nem tesznek-e theoriájokkal egy kissé méltatlan szolgálatot költőinknek? Emlékezem, hogy volt tanítóm Káray, másként beszélt egykor atyámnál, a költői érdemről. Miként Leguli úr azt előadja, úgy látszik, mintha ez a magasztalt költői művészet, önöknek csak egy zsóldos leányka volna.

Az én theoriám nagysád, felelt Leguli, ím e nyalábnak kivonatja; mert különben csak hasznosért szerettem fáradozni. Itt az isteni poezis, miként sokak által neveztetik, csúszó féreg inkább mint repülő sas; de hiszen magunk is ez úttal, csak a földön akarunk maradni. Egyébiránt ritka tudomány, mely már egykor-máskor zsóldos lyánkává ne szegődött volna. Hogy a többiről hallgassak, csak a természet-tudományt, s magam szép tudományát, a törvényt említem. Igen szeretjük ott találni fel az igazságot, hol azt találni óhajtjuk. De különben legyen gond nélkül nagysád! az ily alkalmi versezetekről, a mennyire tudom, egy pár hónapra megjelentök után, ritkán tud más valaki valamit, mint a kik írták, és kiknek irattak; sőt

néha ez utóbbiak sem. Ezen nyaláb minden darabkájában, örök élet igértetik a tisztełtetendőknek, s maga is valami olyast vár némelyike a tisztelőknek; s úgy látom, mind két rész rég feledésbe tünt már minden halhatatlanságával.

Azért csak tegyünk kisérletet, mondá Matyi, tudod barátom czélomat benne.

Bevonatott a herébe a kasznár is, s a nyaláb mintájára nagy munkával öntetett egy versezet, melylyel legelőbb is Matyi vala megelégedve, Leguli kevésbé, a kasznár pedig, bár legtöbb része vala benne, épen nem.

Kell valaminek lenni a verselésben, mondá fejcsóválva ez utóbbi, mi nem egészen foglaltatik a fiscalis úr theoriájában.

Az, felele kaczagva Leguli, hogy álló földöni járáshoz szokott lábunk, nem híg légbeni lebegéshez. Kierőtetni magát világból, életből, önmagából, sőt még szokott nyelvéből is — nem mindenkinek dolga.

Azért ne is mindenki fogjon belé! mondá a kasznár.

Miért ne? szóla Leguli, czélunk nem levegői pára. Épen nem poétai név az, mely tollat fogat velünk. Sokszor nem árt öneszméletünk ellenére is, együtt bohóskodnunk másokkal, s titkos örömet éreznünk biztos józanságunkból. Vannak tudományok és ügyességek, miket, miként bojtorjánt lerázném magamról, ha reám ragadnának is. Ilyek nekem a költészet, és szép mesterségek gyermeskedései. Száraz nyári villámlások ezek, hasznos

eső nélkül. Így vagyok a játékszínnel is. Mosolygom magamban a hosszú monológokat — mert melyik ki nem őrülésre hajló, fog magában beszélni? — kacagom az operákban, az énekelve haragvókat, dühösködőket, sőt énekelve küzdőket, kínnal, kétségbeeséssel, és halállal. Sokszor ezek az én jó embereim, a színészek, kiket személyesen ismerek, s kikről tudom: miként vágynak élni, s kényelmesebben élni mint mások, úgy játszanak az élettel, mint gyermek a maga labdájával; majd felspékelik egymást, miként húros rigókat, majd nyakra-főre veszik egymást férjül, nőül, hogy szinte megtéved az ember bennök és a valódi életben. De azért ha városban vagyok, el nem mulasztom megjelenni a szinházban, s legelni másoknak sovány lelki élelmökön; mert úgy gondolkozom, hogy önkedvtelésünk örök űzése, s eltolása mindennek, mit tulajdonunká nem tehetünk, igen egyoldalúakká tesz bennünket, s végre haszonvehetlenekké a társaságokban.

Déltájban, két lovas könnyű szekeren, vendég hajtatott fel az udvarba. Még messze jöttében, hasztalan találgatták azt Matyi és Leguli, míg nem Mari gyermeki örömmel sejté, Káray volt tanítóját a vendégben. Ő volt, s Mari öröm-feledkezésében ajkához ragadá kezét, miként kis leányka korában tevé vala, atyja és háza barátjának; s most annál szívesebben, hogy inkább érzé: mit köszönhete neki. Csillogó szemekkel vezeté be a férfiaknak, s nem ügyelve önállapotára, futosott szobát készíteni kedves vendégének, s belé hordatni holmiját.

Káray egy középtermetű, sovány de ép inszálas testű férfiú, jól behaladt immár estjébe életének. Azonban lelkes szeme, mely tiszteletet és bizalmat parancsolt, s nyert egyszerre, és eleven pirú arczai, az idegen szem előtt sokat levontak korából. Egykor nevelője vala ő egy fiatal mágnásnak, kivel végezvén a pályát, kötött kis tőkepénzén, egy nemesi jószágocskát vőn zálogba, s most függetlenségben élé napjait. Üres óráiban válogatott ízlésű könyveket olvasott, miket vagy kölcsönzött, vagy tehetségéhez képest meghozatott, s így tört el nem maradni az idő szellemétől, és míveltség haladásaitól.

Káray azon nemű tudósok közöl való volt, kiket polyhistoroknak nevezünk. Lelkének szomja igazság és tudományok után, általában felfoga mindent, mi ember boldogításra-szolgál; nyájas emberszeretete pedig, hol csak teheté, gyakorlatba hozá azt. Így nem vala neki sokáig kiválasztott pályája, mígnem körülményei őt a nevelőire vonák. Kötelességből előbb, majd kedvtelésből, egészen új elhatároztatásának szentelé magát. Szorgalom, olvasás, saját nyomozásai és tapasztalásai, széles isméreteket, mély behatásokat szerzettek neki, ezen kimeríthetetlen pálya körében. Minél tovább haladt elméje, tudása, minél inkább terjedtek tapasztalásai, az életben gyakoroltatni szokott nevelések körül, minél inkább gyarapította e részben ember-ismeretét; annál inkább meggyőződék a nevelés nagy fontosságáról, annál inkább hivé, hogy egyedül ez adhatja meg az ember érdemét, boldogságát. Innen erős kötelező, sőt szorító törvényeket óhaj-

tott a rosszul nevelő szülékre nézve. Én, így szóla, minden megyében, az árva-széknél, egy-egy nevelői őrt rendeltetnék, kinek tiszte fogna lenni: helyenként és családonként felügyelni, miként neveltetik az ifjúság? Rajta kívül a lelki atyákat, és közel-rokonokat vonnám ezen ügyeleti kötelességre, szabadnak hagyván mindenkinek a feljelenthetést. Mostani langyos köz ügyeleteink mellett, mennyi rossz nevelés nem kerüli el a közönség figyelmét! Ha meggondolom azt, miként veszi a nevelés bordára éltünk szövedéke fonalát, hogy a nevelés egész ivadékokrai magvetés, hogy a rossz nevelő, miként várat a mínázó, polgári állományok boldogságait ássa alá, hogy a jó nevelés több gonosznak veszi elejét a polgári társaságokban, mint annak legkeményebb törvényei is; s ezeknél anynyival becsesb, mennyivel üdvesebb menekedni a nyavalyától, mint abból kétes orvos szerek által gyógyíttatni — lehetetlen azon közügyeleti langyosságon nem csodálkoznom, mely általában a szüléknek szabad kezet enged abban, hogy gyermekeik jövendő sorsát, kényök szerint határozgathassák el előre, jó vagy átkos növeléseikkel; s egyedül kényöktől függjön, áldást, vagy átkot hinteni el egész ivadékok sorain!

Ily gondolkozással, Káray ember-baráti lelke nem nyughatott, s tapasztalva szét e hazában a sok hiányos növelést, mely gyakran nem vala egyéb test-növesztésnél, korosabbá-tételnél, s melyet részint józan alapokkali ismeretlenség, részint ügyetlenség és csekély figyelem a növelés fontos vol-

tára, okoztak: nem késett mintegy apostolául szentelni fel magát a növelésnek. Két lovat tartott, csak azért, hogy szét járjon rajtok a hazában, tanácsot oktatást, irányt adni a növelés ügyében, korán inteni a gondatlan szüléket, szép ügye érzetében és hevében, nem ritkán dorgálni is az átalkodottakat. Szoros bírálója volt ugyan ő e részben minden hibának, melyet kifürkészhete; de világi forgottsága és sima ember-bánása, ritkán hagyák eltévesztnie azon útat és modort, mely czélhoz vezethete. Tanácsait rendszerint nyájas részvétbe tudá burkóztatni, mely a tanácslottól a csekélyebbség keserű érzetét elkiméllette; néha mellékesen hinté el tanúságait, mint gondolat-szikrákat, s ezeknek használását, az illetők elfogadhatóságára és erejére bízá. Az egy nevelésen kívül, miben véteknek tartá a hallgatást, az emberi bohóságokat hagyta azoknak lenni, s megfért mellettök; gyöngeségeknek pedig inkább baráti munkás orvosa, mint itélgető hideg bírája vala. Így Káray rettegett és óhajtott vendég vala, miként a körülmények hozták magokkal; de mindenfelé a merre fordult, hasznos férfiú, kinek áldás kelt nyomai után.

Matyinak nem egész embere vala Káray; mert bár miként érzé is ez a maga közlése mesterségét a társaságokban, bár miként tudott is lehajlani kinek kinek fogalmához és egyediségéhez, nem lehete Matyinak az ő közelében nem érzenie, a tudományos világbani járatlanságát, s titkon nyomasztó vala neki amannak lelki felsőbbsége. Ehhez járula az is, hogy Káraynak mint nyílt világ-polgárnak

terjedettebb vala önzési köre; szíve melegen vert az egész emberiségért, bár melegebben hazájaért; de Matyi keblében vakító láng lobogott nemzete iránt, s míg ennek gyöngéjét is imádta, örömest nem méltatta az idegen tökélyt. Gyakran váltattak köztök tüzes viták e tárgyban, de a melyek Matyit rendesen annál nagyobb kedvetlenségben hagyák, hogy Matyi oly nagyon igaznak érzett ügyében is, nem mérkőzheték az okokban, példákban oly gazdag, előadásban oly gyakorlott férfiúval. Azonban ennek mostani látogatása, nem vala épen rosszkori neki; s azonnal eltökélé magában versezetét közleni vele.

De Marinak, kiért Káray is inkábbára tevé látogatását, sokszorosan kedves vendég vala ő. Azonfelül hogy hála hajtá felé, tanácsló barátja volt Káray, s látására sok kedves jelenései, eseményei gyermeki korának, mely varázslatát egész éltünkhosszat nem veszti el soha, lebbentek lelke eleibe. Nyájas szorgalommal sürgött körülte, s napjai szokott egyformaságából mintegy kikapatva, ébrebb elevenség látszott szállani arczaiba és lépteibe.

Rokon lelkek hamar azon kedvteléseknél lelik egymást, melyek közös kapcsaik. Délután nyájas erőszakkal voná be Mari Kárayt a maga szobájába, s megmutogatá neki Gyulája leveleit, mikkel amaz igen elégedve vala, és festményeit, melyekben csodálnia kelle a gyermek haladását.

Nincs kedvesebb előttem, úgymond Káray, mint ha az ifjúság korán a szép művészetben oktattatik. Azon harmonia, mely ezeknek alapja s mindegyi-

kénél kisebb-nagyobb mértékben a külérzékekre hat és dolgozik, korán átfoly a gyermek lelkébe, alapot ver benne, és ahhoz szoktatja őt, hogy miként lelkében él, úgy mindenben az élet folyásában, összeillést, harmoniát keressen és találjon. A többi felett musikát és festészetet óhajtnék e czélra használtatni a nevelésben, s az elsőt még inkább az utóbbinál. A musikában foghatóbban, csekély befolytával az itélő tehetségnek, mely a gyermeknek még nem tulajdona, inkábbára csak a külérzékek által mutatkozik a harmónia, s innen biztosabban és egyenesebben hathat a gyönge szív-hajlamra és kedélyre. Festészetnél már fontolás és megitélés szükségesek, s így ennél inkábbára csak kéz-ügyességet kaphat a gyermek.

Leguli azon tünődék, hogy a szép mesterségek, varáslataikkal könnyen elragadják, elrabolják a lelket, a szükséges valódiaktól.

Az már a nevelés irányához tartozik, felele Káray, hogy ezen kedvtelés csak mellékes maradjon a növendéknél; s ily szenvedélynek valóban szívből óhajtnám, minden mívelt ember számára a művészetet. Nélküle lelkünk kopár, s alig érezhetjük emberi méltóságunkat, és ízelhetjük az élet nemesb örömeit. A tág teremtés harmoniájának érzetét bírni, s annak legnemesb alakjaitól kivont ideáli széppel barátkozhatni — mily gazdag, mily nemes örömforrás! Kinek ily kedvtelése nincsen, csak tenyészés annak élete, s boldogsága nem egyéb bajtalanságnál.

Mari azon aggódék, hogy nem minden gyermeknek van bel-ereje a muzsikához.

Hajló vagyok hinni, mondá Káray, hogy miként igazság-utáni szomjjal, úgy muzsikai tehetséggel is, kisebb-nagyobb mértékben bír minden gyermek. A hangok harmoniája egyezik a lélek harmoniájával, s amaz abban, vagy szunnyad, vagy legalább sejtetik általa. Minden csak attól függ, hogy ez kedvező körülmények, és környező muzsikai talentomok által, korán költessék fel és ápoltassék.

Alkonyat felé a kertben sétált a társaság. Míg itten Mari fürgén mutogatá Káraynak a maga rendezését és szorgalmát, Valkay szomszéd diófáihoz érének, melyek sűrű árnyékot vetettek be a Matyi kertjébe. Ezeknek árnyaiban mi sem akar teremni, így adá elő panasszát Mari, a vita megindult felettök.

Én azt vélem, szóla Mari, hogy szomszédunk szívességből diófáit, mik úgy is csekély gyümölcsöt teremnek, kivághatná.

Hiszem is, hogy megkérve megteszi: mondá Káray.

Tartozik megtenni, állítá Leguli, és arra, hogy más kárával nem épülhet senki, törvényeket idézgete.

Igaz, megjegyzé Káray; de a szomszéd mellett is több okok harczolnak. Az ő diófái idősbek e kertnél, tulajdon földjében állanak, melylyel kiki szabad. Szeretetlenségre mutat, legnagyobb igazainkban is, elmellőzése a béke útjának, s ha egyenesen a törvény fegyverét szegezzük felebarátunk meljének. Hazánkban is nem egyszer fájlalám, hogy nincse-

nek törvény által rendelt békebiráink, és hogy némely esetekben, itélet által már későn rendeltetnek meg azok, midőn már a felek költségből, szeretetből kiperelték egymást.

Darabig folyt a vitatkozás. Leguli tüzesen vítta a diófákat, Káray józanul védte azokat.

Gondolnám, legjobb lesz, mond végre Matyi, cselédet vagy levelet küldnöm által a szomszédhoz.

Ne tegye a tens ur, esdekle Káray. Más ízben hallám, mily vont lábon áll a két ház egymás ellenében, a rossz szomszéd pedig annál nagyobb átok a távolbani ellenségnél, hogy amaz örök karczaival óránként sért, vagy sérthet, s így rettegtető ölyve házi örömünk szelid galambjának. Éltemben többször volt alkalmam tapasztalni, hogy ily esetekben izengetések, levelezések, olaj valának a tűzre. Ingerlett kedély, bosszúra kész szív, fúlánkra talál minden betűben, melyet gyanús toll feste, és minden szócskában, melyet cseléd gyakran vagy feledésből, vagy pártszellemből nem híven ad elő.

Tartok tőle, mondá Matyi, hogy ha átmegyek, rosszabbá ne tegyem a dolgot.

Nincs mitől. Első fellobbanások ellen óv a gazdai és vendégi szokott viszony, s a kebleket béke felé hűti, melyet kölcsönös ömledezések, valódi szándék, s a béke áldásainak megfontolása, könnyebben meg is köthetnek.

Matyi nem bízék magához, vagy is inkább homályos érzetében, hogy az öreg Valkay szomszéd iránt ő vala a méltatlan, átallá annak tekintetét. Közösen tehát abban egyezének meg, hogy Leguli men-

jen követül által, ámbár Káray sokáig ellenzé azt. Más szívével békülni, úgymond, hosszú bizonytalan út. De különösen Legulit, titkon azért nem óhajtá ezen közbenjárásra, hogy az, ki mint ő, minden szóváltásnál, tör a vég szót mint igazság czím-jelét magánál megtartani, nem látszék neki béke emberének lehetni.

Este a helybeli boltos zsidó levelet hoza ki a városból. Leányomtól van! kiáltá zajosan Matyi, de átfutván azt, meg nem állhatá, hogy egy pár nyomós szitok ne reppenjen ki szájából, ámbár Káray előtt azzal kimélőbb szokott is lenni. Közre nyújtá a levelet, melynek ezek valának, a leghibásabb betű-rakással és jelzéssel írt szavai:

Édes uram atyám!

El nem akarom ereszteni a jó alkalmat a nélkül, hogy állapotom felől tudósítsam. A munkákban jobban boldogulnék, csak oly sokat ne kellene ülni mellettök. A franczia nyelvvel sokat gyötör bennünket a morgó öreg nyelv-mester. De minek nekem a franczia nyelv? nem megyek én soha frencziához férjhez, magyar leány vagyok én. Zongorában, énekben, azt mondja a madám, sokra mentem már; ezt hiszem is, mert ahhoz nagy kedvem van, és a zongora-mester is nyájas fiatal ember. Mindig csinos, mintha skatulyából vonták volna ki, nem hint bennünket tobákkal össze, mint a nyelv-mester, aztán szépen szól mindegyikünkkel, kivált velem. Táncz-órákon már is én tánczolok elül, pedig régibb tanítványnék is vannak nálam. Már jó for-

mán megszoktam a városi életet; mert mulatságunk, látogatásunk elég van, s gyakran igen vígan vagyunk. A mint mondják, meg is híztam, de én ezt hinni nem akarom; mert bizony többet is megenném. Azért is igen kérem édes anyámat: küldjön valami ennivalót be; de úgy hogy a madám meg ne tudja. Magyarul csak megmerem írni, mert egy szót sem tud magyarul. Német levelet adott előmbe, hogy azt írjam haza; de a zsidó siet s aztán épen theátrumba készülünk.

engedelmes leánya,

Bélteky Biri.

Éhen öli el a lyányomat, a vén boszorkány! kiáltá Matyi, s szája végire szökék ismét az előbbi szitok; de korán visszanyelé azt még is. Van tudom száz meg száz köntösben burgonya, és sovány paréj! Tünődésében társzekeret lett volna kész pakoltatni kedves leánya számára, ha Káray nem csillapítja, nem nyugtatja. Ki soha szükséget nem látott, mondá ez, fele lelki tehetségeinek szunynyadásban hevert annak. Miként plánta-tenyésztésre, szép időjárás mellett, olykoriború, eső és szél kell: úgy gyermeknél is apró nyomorgások szükségesek, a kénylet és öröm közé.

Mit tart ön Birim leveléről? kérdé négy szem közt fojtott hangon Káraytól Mari. Anyjáról ki hordozta, dajkálta, egy szó sincs egész levelében.

Örömest kímélném, az anyai gyöngéd szívet, mondá Káray, ha itt károsnak nem látnám a hallgatást. Nekem Biri levele több tekintetekből nem

tetszik. Ő aligha jó kezek közt van. A lyánka már is férjhez-menést emleget, s a csínos klavir-mesterrőli terjengés nincs minden gyanú nélkül. Mire a sok látogatás oly intézetben, melyben minden óra kiszabott foglalkozással van elfoglalva? Általában az egész levelen bizonyos könnyelműség van elöntve. Én szeretem, ha a szép nem könnyedén s inkább verős oldaláról hajlik venni az életet, mint árnyékossáról; mert az ő hívatások az, hogy hozzánk simítsák az életet, mely nem ritkán bő köntösként áll el a nagyobb gondú férfiaktól; de a szerfeletti könnyű elme, miként forradozó és habzó szer felül fut edényén, úgy nem fér meg a házi élet szűk körében, holott csaknem egyedül ez világa a jó nőnek.

Nőnevelő intézeteink fogyatkozásira fordúlt a szó. Káray országos ügyelet alá óhajtá állíttatni azokat. Ha mesterlegényt, így szóla, fel nem szabadítunk illető vizsgálat nélkül mesternek, miért ne kellene még szigorúbb vizsgálat alá vennünk azokat, kikre szemeink fényét, lyányainkat, s a hazában leendő egykori nőket, anyákat, s így ivadékok törzsökeit és képzőit bízni akarjuk? Az egészre nézve nagyobb befolyású dolog ez, mint vélnők. Mívelt Európánkban, bár szelidebb de biztosabb hatalom a szépnem bájaié, mint nemünk erejeé. Rousseau azt mondá, hogy ha valamely eszméd, pártfogás hiányában, közönségessé lenni nem bíra még, nyerd meg számára a szép nemet — s közdivatú leend az azonnal.

Mari arra hajlott, hogy haza hozassa Birit; de

Káray mást javasolt. Fél nevelés, úgymond, rendesen minden kötelességeinkre nézve rontva nyújtja lyányainkat vissza. Az úgynevezett nagy és kis világ közt, magát fel nem lelhetve, fog lebegni örökké, s bukdosni ebben és amabban. Végre abban állapodtak meg, hogy Mari a nevelőnének, Káray egy a városban lakó barátjának írjanak, s kössék lelkeikre a szoros felügyelést Birire.

Elégedett vígsággal folyt el egy pár nap a társaságtól, melyben Mari is, mennyire körülményei engedék, nyájas részt vőn. Leguli ugyan gyakran igyekezett elemére, vitatkozásokra forgatni a szót; mert a mívelt Káraytól szinte míveltnek méltattatni, hízelgő remény vala neki; de Káray, kímélő ügyességgel tért ki mindenkor, s vagy hallgatott, vagy Matyi gazdaságáról értekezett. Miért is ez szintoly mértékben melegűle hozzá, mint melyben Leguli hidegedék.

Mari, ki ezt sejté, s kedves vendége mulatozásai iránt aggódni kezde, külön faggatá Káraytt. A vitatkozást, mondá ez, csak úgy szeretem, ha vagy használhatok, vagy tanulhatok általa, mert így igazságra vezet; ha ezek közöl egyikéhez sincs kilátásom, kikerülöm azt. Az ilyen vitatkozás, még akkor is, midőn az személyeskedés, vagy okjáték nélkül vitetik, az által, hogy a tárgynak sok mellékes oldalait tünteti elő, könnyen letéveszti a lelket az igazság útjáról, mely mindenkor az egyenes, mindenkor a józan okosságé. Így vagyok nagy részével az ügyvédeknek, kiket a dolgoknak sok oldalróli tekintése, mi hivatásukkal jár, könnyen oda

téveszt, hogy kétkedőkké váljanak, s bízatlankodván a választásaikban, ok-vitákkal kívánják erősítgetni magokat. De leginkább átallok oly emberekkel vitatkozni, kik valami előítéletekhez, vagy kiválasztott emberekhez mintegy hozzáesküdtek, azokat magok eleibe, mintegy sérthetetleneknek fogadták, sőt némi dicsőséget keresnek azoknak makacs, merész oltalmazásában, vagy vádlásában. Nyíltan állnunk minden újabb jobb győződésnek, igen nemes szerénység bennünk, de igen is ritka; mert nem tudom: fiát szereti-e jobban az ember, vagy véleményét? s különös az, hogy nincs szélesebb tér a gondolatok világánál, s még is mily nehezen fér meg ember egymás mellett abban!

Azonban Káray másnap elkészült, s Matyi tűkön áll versezetével. Oly pironkodással, miként dolgot szoktunk előadni, mely felől teljes bizonytalanságban vagyunk: illő-e, nem-e? s ez egyre nézve bizonyosságban, hogy nem értünk hozzá, végre előmutatá azt.

Ez nem állhat meg! mondá szeliden, végig futván a verset Káray; s tán jobb tens uram, hogy meg nem állhat. Jó Pegaz nem igáslónak való, s a vad hevű, de ép itéletű Atillát bizony nem kárhoztatom, hogy ráriaszta a páduai csapodár költőre. Az ily alkalmi versezetekkel járni szokott szembei hízelgések, s olykori csúszó magasztalások, a rómaiaktól jövének egykor, nyelvökkel divatba nálunk. Azoknak költői, tetszésök szerint isteníték azokat, kiktől pártfogást, kedvezést várának vagy nyerének, s engemet, megvallom, mindenkor kedvetlenül rán-

tottak hallhatatlan műveikben, a gyarló halandóra vissza. Annyi bizonyos, hogy az efféle még avatott tollú darabokban is, ritkán nem veszt az író, az isteni művészet, sőt maga dicsőítettünk is. Amazok, mint kibérelhetők, becset vesztenek, s tán ez az oka, hogy számos nagyjainknál a költői név dísztelen; ennél dajkáji lesznek ily versezetek, mik gyakran csekélyekre érdemeket hazudnak, méltatlanoknak halhatatlanságot igérgetnek, az önhittségnek, mely mint egykor megjegyeztetni hallám, annál biztosabb jelensége valamely tartomány csekély mívelségének, minél sűrűbben ül az széket lakosainak orrain. Én azt óhajtnám, hogy tudósink, művészeink, bírt kincsökre, mit rang nem adhat, pénz nem fizethet, kevélyebbek lennének a csupán rangosok és pénzesek iránt, kik ezekben mindent bírni vélnek; legalább is oly kevélyek, mint hasonlók, s egysorsuak közt szoktak lenni.

Kívántam volna ezzel is kedvét nyerni a főispánnak; mondá, homlokát vakarva Matyi. Mari hozzá óhajtná Gyulámat törvény-gyakorlatra.

A szándékot igen javallom, mondá Káray; a főispán élet-tudománya, biztos irányt adhatand az ifjú készületének; s az elfogadást ő meg sem fogja tagadni ezen úri háztól. Azonban én, mint egykori tanuló-társa ő méltóságának, szerencsés vagyok most is élni barátságával, s tudom, hogy szónoki előadásokban nagyobb kedvét leli, mint költőiekben. Nem fogna-e czélosabb lenni, egy kurta köszöntést intézni hozzá, akár a gyűlésben, akár a követségnél, mely őt fogadandja; vagy ha erre nem

mutatkoznék alkalom, poharat köszöntni el egészségére az installátionalis ebédnél?

Tetszett Matyinak a javaslat. Ő eddig a gyűléseken s köz ünnepélyeken, csak rövid felkiáltásokban, vagy kurta kifakadásokban adta szavazatát, helyeslésre vagy nem helyeslésre, s nem mert szónokságával terjedezni; ugyanazért tanácsosbnak vélé a pohár-elköszöntést választni alkalomul czélzott kegy-fogására, remélvén, hogy az étel ital hevűletei és szabadabb vígság elkészítgetései, jótevőleg segélendik majd szónoki járatlanságát elő.

Káray elmentével, visszarogyék Mari, kit kedves vendége mintegy kiemelt volt magából, előbbi foglalatosságaiba, s egy idő-óta tartott gyöngélkedésibe. Szembeötlő erőltetéssel folytatá gazdasszonyi tisztét, s Leguli azt tanácslá Matyinak, hogy nője lebetegedése idejére, s addig is, segédet rendeljen melléje. Sok hányás-vetés után, Leguli egy magához rokon leányt ajánla, s Matyi megtevé iránta a rendelést.

Marit édesen foglalatoskodtaták nyavalygásiban is azon eszmék, mikben a kert helyrehozása iránt, Kárayval megállapodék, s eltökélé magában kiviteleöket, mihely az isten átviszi várandóságán. Innen a szomszédnak diófái, mint főakadály ebben, nagyon szivén feküdtek, s nógatá ezek iránt a férfiakat. Szívesen szoktuk halogatni az oly teendőket, miknek kedvetlenségeitől remegünk, s Matyi napról órára alkudozék sokáig; mígnem egyszerre más gondolat üté, s oly hevesen kezdé sürgetni Leguli átmenetelét, mint eddig idegenkedék attól. Elhatá-

roztaték délutánra Leguli átmenetele a szomszédhoz.

Nem teszi meg a szomszéd? mondá Matyi az asztal felett, óhajtva, hogy valaki ellent mondjon neki.

Tartozik! felelt Leguli, erősebben tevén le kiivott poharát, hogy ennek koppanása, mintegy súlyt és bizonyosságot adjon szavának.

Bizony óhajtnám barátom, ha Marimnak kedvét tehetnéd ebben, mondá Matyi, azon rendes fortélylyal élve, melylyel szoktunk akkor, mikor magunk érdekén felül, nyomósbnak vélt ingerrel is kivánunk sürgetni valakit, ügyünk kieszközlésére. Mari mindenkor bizonyos hidegséget érezvén magában Leguli iránt, kerülte azt, hogy kötelezettje legyen; s ezt tudván Matyi, biztosan számolt arra, hogy Leguli kapni fog a ritka alkalmon, némiképen lekötelezhetni kegy-asszonyát; a minthogy mindent is fogadott.

Csak az az átkos lövés és kecske-história ne történtek volna! mondá Matyi.

Ej mit? felele buzgólag Leguli; egyik szerencsétlen, másik ifjúi bak-ütés. Ha józan ész és jóakarat lakik a szomszédban, nem fogja azokat egyebeknek venni.

Már akármint veendi barátom, mondá Matyi, a dolog nem esett sértés nélkül. Igérj Valkaynak a kecskék helyett, egy pár szép harmadfű üszét a gulyámból.

Mari nyájasan ölelte meg férjét, ezen nála szokatlan hajlásra: melyet egyedül nője kedvtelése iránti gyöngéd figyelmének tulajdonított.

A mint akarod, mondá vontan Leguli; nagylelkűségnek szabad a mezeje, de vele nem tartozol. Kecske-tartás törvényünk szerint, nem szűk erdőségre való.

Úgy, de öreg szomszédunk aszkórságos szegény! közbeszóla Mari, s ki átallná gyógyulásától egy pár kecskének tarthatását.

De kérje az engedelmet, ne zsarolja! mondá Leguli, ki annál keményebben forgatá magát, minél engedőbb vala kegy-urasága.

Különösen neki nagy rejtély vala, mai hajlékonysága Matyinak, kit jól ismere, más peres dolgaiból, hogy engedékenység épen nem vala gyöngéje. Ma egészen megtévedt benne.

Matyinak azonban sokszoros kinézése volt Valkay szomszéd kiengesztelésében. Fő vala az, mit Káray is emlegete, hogy a hűségeskedő cselédség naponként hordogatá a híreket, sugdosá a szomszédban történteket, mondottakat, s munkás szorgalommal gondoskodék, hogy a viszálkodás gyászos üszke ki ne aludjon soha. A közelség óránként nyújtá az alkalmat, egy átreppent baromfi, egy fán felejtett hernyó-fészek, kárból behajtott marha, elegendő volt erre; s gyakran legnyájasabb örömében lepé meg Matyit.

Ne gondolj vele, bíztatá ilyenkor Leguli; nem resignálta behajtott marháidat, majd megfizet a marcális pör.

Nem barátom, kifakada most Matyi; a szomszéd-viszálkodás gonoszabb a fogfájásnál. Egyik sem öli meg az embert, de örömet sem enged

neki; mert sem napja sem órája jöttének mentének!

A második kinézésre Matyit Mari vezérlé. Ő számos varrni-valót ada ki a háztól s minthogy a fejérnép, avatkozatlanul állott a férfiak viszálkodására nézve, Valkay Kriska pedig, minden alkalmat szivesen megragadott, melylyel maga külön kis tőkepénzecskéjét nevelheté: ez utóbbi fevállalá Mari varrásait, s most küldé készen azokat vissza. Kénytelen volt a háznál megvallani mindenki, hogy szebb munkát alig lehete kivánni, s ezúttal Matyi sokat hallván Kriskának ritka ügyességéről, felfogá magában, Marinak tartózkodva megérintett azon óhajtását, hogy haza kerülvén Biri, nála tökélyítse a kéziekben magát.

Harmadik ingerét a békére, a beálló installatio adá. Matyi nem vala megelégedve paripájával, mely agarász ló vala inkább, mint pompázó paripa. Valkay pedig, mint egykori huszár, ki a lóban, annak pórázlásában, betanításában, habár nyavalyája miatt ritkán ülheté is, most is kiolthatatlan kedvét lelé, soha sem volt egy pár jó paripa nélkül, miket eladott, cserélt, a mint jött. Matyi különösen egy fakójára veté szemét, melynek kengyelverő láb-szedését, s büszke tánczát jól ismeré.

Volt még egy negyedik oka is, nem kisebb ezeknél. Matyi egy hegedűs czigány-bandát fogada fel, s formaruhába öltöztette azt, hogy díszt tegyen vele az installátio ünnepélyén. Nem lévén rögtön más helye, egy udvarán álló, s a földtől néhány lábra felemelt fonott tengeri-góréba szállítá a barna

fajt. Első éjjel, szabadra akarván kilépni közüle a kontrás, az álom fél mámorában feledé a góré emelt állását, s biztos kilépéssel oly szerencsétlen bukást tőn, hogy azonnal lábat ficzamíta, mely másnapra mosárnyira dagada. Nem vala mód ruhát és sarút vonni reá, s más a hiányos bandát kiegészíthetni, mint Valkay legényét kérni el, ki egykor a verbunknál hegedűlt volt, s így épen illő ember vala a hibázó helyre.

Mindezeket eleibe adván Matyi Legulinak, s azokból kivonván a kötendő béke pontjait, jó kívánásaival átereszté Valkayhoz a maga béke-követét.

Valkay szomszéd, egy mezővárosi kalmárnak fia, őrmester volt hajdan a huszároknál. Inkább körülmények, mint saját lelke, vonák őt egykor a katonai rendbe. Egy nagybátyja, kapitány az ezrednél, s testestől lelkestől katona, azzá tette Valkaynkat is, s befolyásával őrmesterségig segítette. Ez, vele született szorgalomból megfelele ugyan tisztének annyira, hogy gáncsot és kifogást kikerüle, de azt az éber törekvést a tökély felé, azt a vidor terjengést, mely munkássága körébe rántja a szorosan bele nem tartozót is, azt a kedvtelést és gyönyört a magunk és hivatalunk közti viszonyban, nem nyerheté el tőle katonai állapotja soha. Atyjáról örökölt hajlama, a kalmári vala. Már gyermekségében folyvást volt vagy eladásra vagy cserére való játéka, iskolai szere, és üres óráit legszivesebben tölté atyja boltjában, hol szenvedélyes gyorsalko-

dással adá le az árúkat, papirba tekergeté, kötözgeté azokat s a t. Atyja — minthogy rendszerint szeretjük fiúnkban folytatandónak tudni kedvelt munkásságunkat — nem is szánta fiát másra, mint kalmárságra; de rögtöni halála után, hitelezők és ragadó kezek fértek kis vagyonához, kik gyönge korú Valkaynk örökét leolvasztották, s így idegent juttattak be a boltba. Az ezredénél is kitört Valkayból a születési hajlam. Mindenütt hol keresztül ment, vagy szállva feküdt az ezred, kiügyeskedte ő a hasznot adható árú-czikkeket, s nem sokára kisebb nagyobb adóssává lőn neki nagy része a tiszti karnak. Nőszülvén később, kadétokat és alsóbb tiszteket vőn kosztra fel, s naponként gyarapodék. Azonban nagybátyja kilépése, s tulajdon kivágyódása odahagyaták vele a katonai életet. Nejének koros atyja helyébe, kasznár lőn báró Regéczy jószágában; s így hajlamával inkább egyező új pályát nyere. Gazdálkodás és kereskedés — mert Valkay azt tartá, hogy csak az lehet jó gazda, ki termékeivel némileg kereskedő is — hozzá járulván szorgalma, s a katonai életből áthozott pontossága, csakhamar gazdatiszti példánynyá emelék őt a környékben. Kalmári szeszélye most jöve még valódi éledésre. Járt kelt vásárokon és árveréseken, vett, adott, cserélt, s nem vala czikk, mit kirekesztene kémlődéseiből. Neje és leánya, kiknek miként nevezé, kötőre-valójok jára a nyereségből, hűséggel gyámolíták őt ezekben, s Valkay néhány év alatt szép tőke pénznek lőn urává. Kegy-ura távol lakozék, s helybe kíváná a jövedelmet, felesleges-

nek tartván saját szemeivel nézni szét a jószágban, melyet oly jó kezek alatt tuda lenni. Regéczy azok közöl való volt, kik folyvást pénz híjjával küzdnek, Valkay pedig azon nemesek egyike, kik folyvást adhatnak, s így midőn Valkay, meljének gyöngülése miatt búcsut vőn kegy-urától és szolgálatjától, amaz szép összegecskével marada tisztjének adós. A báró ebben zálogba ereszté neki bélteki kis rész-jószágát, melyet Valkay szívesen elfogada azért, hogy laka legyen, s belőle kicsinben gazdasági, nagyobban pedig kalmári és kémlői kedvteléseit szabadon és kényént űzhesse.

Különös az az emberekben, így szólalt meg Valkay, a mint agg posta-csézáján, háznépével, huzomos némaságban hajtatott Béltek felé, megrakott szekerei után; különös az az emberekben, hogy inkább szeretnek nagy szolgák lenni, mint kis urak; pedig kedves feleségem — itt nője kezére szorítá kezét — amaz állapot csak csillogó köntöst ad, míg emez alkalmast.

Te katona voltál, most kalmár vagy, felelt az asszony rezgő könnyel, s ez mindkettő költöző madara az emberiségnek. Mi nők, fészkeinkhez szokott madarak vagyunk, s e megszokásbóli kiragadtatásunk tollait szedi szárnyainknak.

Ej mit, feleség, mondá vidor bíztatással Valkay, magadéba mégy. Nagy hazánkból nem megyünk ki, kis hazámat pedig inkább fellelem ott, hol szűk lakó-szobámnak a fala is enyém, mint hol más falába verem szegemet. Amott még gyermekem is akaszthatja kis unokám sipkáját reá.

Mosolygott jó Valkayné, de belül nem vidult. Senyvedni kezdett új lakában, s hervadott meg nem szokhatásában. Csakhamar eltemeté őt Valkay. Ez, nem birván a míveltebb férfiak eszméletével, inkább fájlalá nejében a takarékos gazdaszszonyt, mint feleséget. Azonban Kriska leánya, tán felesleges tulajdonokkal is fejledezett, kipótolhatni e részben a hiányt. Marka olyan lőn, mint fátyolszitája, mely szűken hullata át mindent, s Valkay azon biztos megnyugvással űzheté kémlődéseit és külgazdaságát, hogy a háznál ugyan veszendőbe vagy pazarlásba mi sem megyen. Kriska még anyja éltében gyűjtött kötőre-valóját, most még több apró forráskákból gyarapítgatá, s főkép szép kézi munkáiból, mikben anyja egykor remeklő vala. Valkay szívesen eresztgetett néha apró vizecskét kedves magzatja malmára: ellátván jó előre azt, hogy mátkai nyomtatékul nem lesznek kelletlenek az ily ártatlanul gyűlt összegecskék, minthogy a szegény leányka, hibás fűzések miatt kinőtt vállú vala.

Most már Valkay egyedül kedvtelésének élt, s bő tapasztalásai és néhány jó könyvek után, miket ipájától örökölt s téli napokon olvasgatott, naponként terjeszté és nemesíté azt. Szűk szántóföldjei és szőleje, a legjobb munkában álltak nemcsak a határban, hanem az egész vidékben. Válogatott fajtájú marháira vidulás volt tekinteni. Minden munkának kellő ideje, ereje, minden portékának szabott helye volt nála, s pontos rend és szorgalom szőtte át kis gazdaságát. Szintígy folyt kémlődése is. Józan fontolással és biztos tapintattal, mely jellemzi a

született kalmárt, illesztett össze időt, termést, szükséget, környéket, pénzkeletet, s ezekhez szabta maga alkalmazásait.

Így Valkay naponként növekedék vagyonban és ismeretben. Mi sem nyit inkább elmét, s tanít életbölcseségre, mint sok emberekkeli zsurlódás, s kölcsönös haszon-váltás velek. Azonban — ámbár vagyon-vágy és haszon-lesés, mint leggyöngébb és közönségesebb oldalai az emberiségnek, biztos kulcsai az ember ismeretnek — tagadhatatlan, hogy csak mívelt ember-barát kerülheti el, hogy azok nála ember-becsmérlésre ne nyújtsanak alkalmat. Valkaynk is, minél inkább gazdagodék, minél inkább ügyeskedék használni az emberek gyöngéjit, annál kevésbé lőn kímélő irántok. Ezen ügyesség és gazdagodás, mely másokat folyvást ő reá, magát pedig soha másra szorulni nem késztete, elbizottá tevé őt felsőbbsége érzetében, miként sok gazdagainkat szoká tenni. Megjegyzései gazdaságról és kereskedésről, többnyire helyesek és józanok valának; de ritkán egyszersmind nem élesek, s miként általában nem az embereket, úgy különösen nemzetét sem kimélé kifakadásaiban, s legelőbb is ez hozzá őt Matyinál idegenségbe.

Valkay a katonaságból két szokást hozott haza: tudniillik lóháton tevé minden útját, és nyalkán öltözködék, sokszor tekintetlenül az idő mérsékleteire. Egyébiránt is, czéljaiba merülve, kis pont vala előtte egészsége, ha haszna testrongálást kivánt; s így a gyakori átfázás, hosszas lovaglás és törődések, úgy lesűlyeszték különben nem gyönge test-

alkotását, főkép tüdejét úgy megrongáláк, hogy most már gyakran majd a fúladásig gyötrék köhögései; s így az egy borkereskedést kivéve, mely kevesebb törődést kívánt, minden egyéb kémlődéseivel felhagyni kénytelenítteték.

*

Leguli, a mint átmene, szép négyes fogatot talála csillogó hintóval Valkay háza előtt. A szobában egy kövér meglett korú úr, az öreg báró Regéczy, nyugalmasan ült, vagy inkább feküdt az agg zsellyeszékben, hosszú gazdag pipával szájában. Nyájasan köszöne Legulinak s enyelge a ki és bejáró Kriskával. A kiszáradt Valkay, mintegy ellen-darabjáúl amannak, az asztal mellett ült, melyen apró metszett üvegecskékben bor-kóstolók állottak, s Leguli beléptével felállván ültéből, ezt kalmári udvarisággal székkel kínálta.

No édes Valkay uram, már mennem kell, mondá a báró, letéve pipáját; s Valkay, oldalszobájából néhány zacskót emele elő: számoljuk hát nagysás uram, mondá, s a zacskók bontogatásához foga.

Hagyja, hagyja! kiáltá Regéczy, hiszen megszámolta Valkay uram?

Én meg, nagyságos uram, magamnak; de úgy tartom, a ki átveszi is számolja meg magának. A pénz számolva jó, ezt tartja a magyar példaszó.

Jól és hibásan tartja, miként jő, édes Valkay uram. Gondoljon csak egy százezer jövedelmű urat, ki felét ennek pengő, vagy épen kongó pénzben kapja, mennyi szép időt nem mulaszt el e kurta

életből, míg pénzét számolgatja, bevételkor, és kiadáskor? mennyi édes örömet szalaszt el addig! mikhez, gondolnám, egy százezeres jövedelmű úrnak, csak szép joga lehet? Nem-e kedves úr? kérdé Legulihoz fordulva.

Úgy van, nagyságos uram! felelt kedvkereső kaczajjal Leguli: de százezerből van is minek elcseppenni, s az ily urak szokva is vannak az elcseppenésekhez.

No én nem vagyok ugyan százezeres úr, mondá a báró, de ily gyanútlan kéztől, mint Valkay uramé, nem szoktam számolgatni a pénzt.

A mint tetszik nagysás uram, mondá Valkay, méltatva a hízelgést; összeveté a zacskók feliratait, s a bárónak nyújtá számvetését. Ez futólag áttekintvén az összeget: jól van édes Valkay uram, mondá, s pipával és mustra-üvegekkel együtt, cselédjének rendelé átadatni a zacskókat. Engede azonban még is Valkaynak abban, hogy a zacskók bepecsételtessenek.

Különben cselédem biztos, mondá a báró. Igaz, hogy megjártam magam is már vagy egy párral, míg Miskámra akadtam.

Engedelmével nagysádnak, engemet az efféle párszori tapasztalás, bizatlanabbá fogna tenni, mind hiedelmemben, mint cselédemben. Kiki csak addig erős, míg elegendően nem kísértetik, s jó hazánkban a cselédséget, romlásnak eredtnek tapasztalám.

Úgy tartom, közbeszóla Leguli, csak a cseléd világszerte egyforma. Csekély, vagy mi még rosz-

szabb, félmíveltségnek, rendszerint szokott munkálatja az, hogy a szivet ártatlan tudatlanságából kiemeli, a nélkül, hogy nyílt világú elveket nyújtna helyébe. A mely polgári rendeknél, tiszta fényű nevelés gyérebben gyújtogatja az erkölcsiség szövétnekeit, csak szorgalom és ipar lehetnek azoknak védangyalai. Munkás és czélszerű szorgalom, tartják rendben az embert; de nagy részének uraink cselédségének, minden foglalatossága, csak azon henye kiskörben határozódik; melyet személyeik körül szokás és fényűzés szabnak ki. Hogy lehete hát nála bíztosan szigorú erkölcsre számolni?

Már barátim, mondá a báró joviális vidorsággal, gyanakodás epéje az életnek. Belőle egy csepp is elég néha egész öröm-forrásokat megkeserítni. Én ugyan, hálás érzetemben, hogy oly állapotba helyezett a sors, melyben meg is lopattathatom, akkor sem tudok búsulni midőn már megloptak, nem hogy azon búsuljak hogy meglophatnak.

Én csak abban maradok, mondá Valkay, hogy hazánk e részben aligha nem betegebb a külföldnél. Miként nyerhessen biztos czélt nálunk a cseléd iparja, holott nehány forintnyi, megzsugorgatott tőkécskéjét, hitel hiányában, örökrei elveszés veszélyei nélkül, ki nem adhatja kezei közöl? s féltnie kell azt, mit gyámoltalan vénsége napjaira és gyermekei számára megtakaríthatna? Kénytelen kis szerzeményét újra eltékozlani, mire falukon, de kivált városokban, a minden harmadik háznál kiszegzett czégérek, nagyon is erős és folytonos ingert nyújtnak neki. Számosabb takarék-pénztárak kellenének

hazánkban is, mikkel a míveltebb külföld már rég ellátva van.

Egyike ez is sok szép álmainknak, amice Valkay, kiálta kaczagva a báró; de hol veszünk alapítói tőkéket hozzájok?

Megsúgom domine illustrissime! felele Valkay. Minthogy épen cselédségről van szó, keskenyítsük le egyes akarattal, formaruhájának és kalapjának arany és ezüst paszománytjait, mostaniról csupán egy ujjnyi szélességre, s a jelenlegi szokott feles-leget, verjük csak öt évig rakásra össze — s embe-rségemre fogadom, megvan a kívánt alapítói tőke.

No, valamit magam is adóznám e szerint, kaczagva kocsija felé ödöngtében a báró, s bizony örömest adóznám; de amice Valkay, bizony csak jámbor óhajtat marad még ez egykorig! s lába alá vévén kocsijában zacskóit, elhajtata.

Mivel szolgálhatok önnek? mondá ismét beeresztvén maga előtt vendégét a szobába, udvarias meghajtással Valkay.

A fortélyos Leguli jónak látá, bevezetésül kedvét nyerni az öregnek, s mint nem ügyetlen emberismerő, tudta: mily édesen hízelg önnünknek az, ha mestereknek ismertetünk osztályainkban, s oktatás kéretik azokban tőlünk.

Én, úgymond Leguli, Fiscalis vagyok; a mennyire hivatalom foglalatosságai engedik, szenvedélyes a gazdaságban; s megvallom, főképen gazdai híre önnek, vont ezen tisztelet-tételre. Ha alkalmatlankodástól nem félnék, óhajtnék szerencsés lenni, láthatnám gazdasági rendezményeit.

Valkayt elővevé ezen szókra gonosz köhögése, mint mindenkor szokta, ha kedvetlen dolog érdeklette őt; mert a Leguli név nem lehete a szomszédságban ismeretlen előtte. Azonban belső érzetére, felvonván ő is az udvariság szokott palástját: enyém leend a szerencse, úgymond, csak azt fogom sajnálni, ha csekély terjedelmű gazdaságom, ön várakozásának meg nem fog felelhetni. Kicsinyben csak a szorgalom jöhet számba, míg nagyban már maga a kincs és bőség is meglep. Ha hát úgy tetszik, menjünk legelőbb is a kertbe le. Ezzel előre ballagott az öreg, Leguli pedig karjára öltvén Kriskát, követé.

Valkayra nézve, kinek Kriskája szemefénye vala, már Legulinak ezen nyájassága is szívlágyítás volt, melyet amaz, jártas fogásival, léptenként tudott nevelni. Mesterileg játszotta a nyíltat, az elfogultlan kedélyüt, s Valkay mindinkább elégedett lőn vendégével.

A kertben mit sem látott Leguli, mi haszonvétre ne lett volna számítva. Út-sorai birsből, somból, vagy törpe gyümölcs-fákból állottak, s minden fa minden vetemény azt a helyet bírta, melyet az anya természet rendelt annak. Bujaságig tenyészett itt minden. Nagy különbséget tapasztalt, Valkay javára, ennek és Matyi szomszédnak kertje között; szembeötlő lévén amannál a czélszerűbb elrendelés, s kitűzött iránya minden szorgalomnak. Egy szőlő-lugos s a peres diófák voltak a kertnek minden nyughelyei. Közepett kút és tágas kő víz-tartó állottak, mikből a kert, szétágazó csatornákon öntöztetett.

Ezek tán ritka külföldi szőlő-fajok? kérdé Leguli, egy vidor növésű szőlő iskolára mutatván.

Van közte egy-kettő, felelt Valkay; de többnyire iskolám, azon honi fajokból áll, melyek hegyünkben, tapasztalásom után leginkább teremnek, s legjobb borunkat adják. Én a ritka, vagy sok fajak termesztését, szenvedélyi játéknak tartom inkább, mint haszon-iránynak. Minden vidéknek, sőt helynek, saját termései vannak, miként éghajlat és földanyagok vegyületei különböznek; s nálunk hegyaljai fajokat termesztni akarni, szintoly sikeretlen erőködésnek látom, mint a hegyalján vörös fajtáinkat. Nagy nyereség fogna lenni, hazánkban a szőlőmívesre nézve, maghatározása a főbb szőlő-fajoknak, illető vidékeikkel és helyeikkel együtt, valamint kísérletek is a fajok vegyítései körül; de a munka sok fáradalmat, gyakoroltságot, és pártfogást kíván.

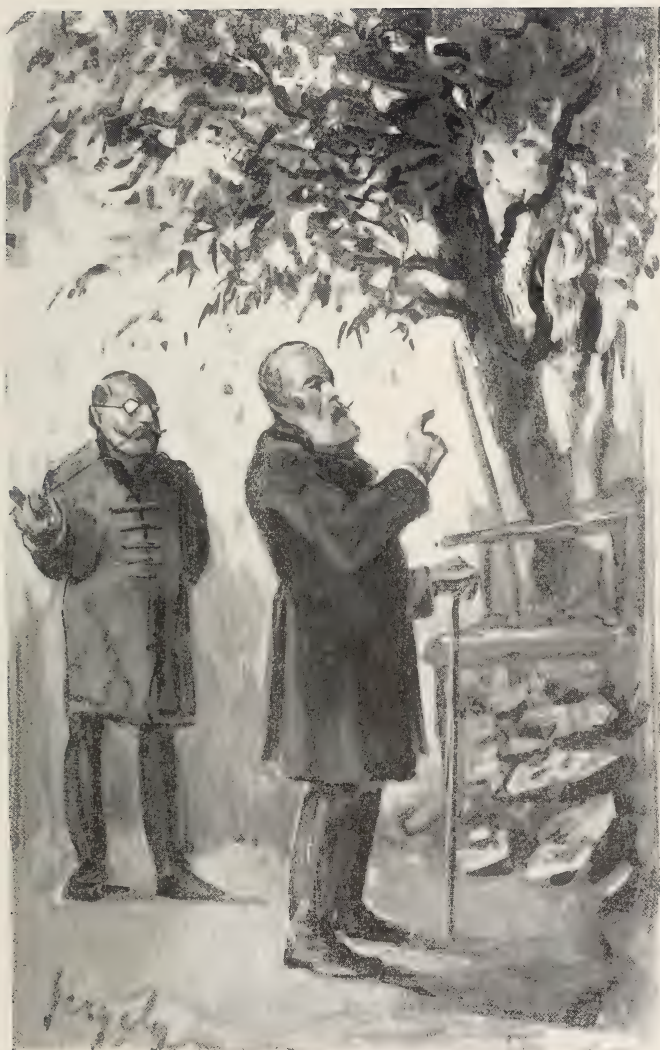
S ez lehet az oka, hogy sok jó boraink közt, oly sok silány iránt is panaszkodhatunk; megjegyzé Leguli.

Ez egyik, de más is kedves úr. A magyarnak tulajdona, minden ágában a gazdaságnak, terjeszkedni inkább, mint tökéletesítni. Sok sovány szántóföldről aratni inkább keveset, mint kevés jóról többet, sok görcs-marháról nyerni inkább kevés húst, mint kevés hízottról sok jobbat. Így van a dolog a szőlő-hegyekkel s kertekkel is. A természet mintegy kijelölte ezeknek a déli magosb tájakat; de hazámfiai elmellőzik e jó anya rendelését, és szőlőt ültetnek hegyen, völgyön, dombon, és lapályon.

Egy helység sem szívesen akarna ellenni bor-adó hely nélkül; így gyakran azon hóldjait, melyek más termést teremtve, kettős, hármas hasznot adnának, beülteti oly szőlővel, mely rigót és seregélyt nem lát maga felett soha. Jó bor-adó vidékeink majd általában megvannak szőlőkkel terhelve; s így a szükséges kezek hiányában, félmunkák rontják el itt is a természet kegyeskedését. Ezt a terjeszkedési vágyat találom én a gazdaságban főgátló előítéletnek hazámfiainál; mert ez kölcsönösen meglopja a gazdaság ágait, földben, szükséges és idejekori munkákban, kezekben, s a megoszlott csekély erő kárt áraszt egyesre és egészre. Mindenben, de kivált a szőlő-mívelésben, szembeötlő ennek kára az egész hazára nézve. Ama hiányok s bor-forrasztási járatlanságunk miatt, a sok rossz bor elöli borkereskedésünket a külföldön, belül pedig a nagy boremésztés, a köznépnél erkölcsöt és vagyoni állást sülyeszt.

Ily beszéd közt a czélba vett diófák alá értek, s az alattuk álló padra leültek. Ez legkedvesebb pihenő-helyem, mondá Valkay; ezek a fák nem a legjobb diót termik ugyan, de mivel itt értem őket, s a nyári hőségben nekem beteges öregnek, enyhítő hivellést adnak, meghagytam helyeiken. Legulinak hő futott a szivére és homlokára, s az utóbbira izzadási cseppeket is hajta. Kegyetlenségnek látá oly nyilatkozás után, csak óhajtni is a fejszét oly jótevő fák derekaira, s feltevé magában, legalább is elhalasztani a béke ezen czikkelyét.

Felmentőkkel, az udvaron megtekinték a marha-

Ily beszéd közt a czélba vett diófák alá értek . . .

ólat, s Legulit valóban meglepé a vidám tekintetű, ép, húsos marha látása, a tisztaság marhán és ólon, s teljes győződésből ejte hízelgést iránta Valkaynak.

Nem tagadhatom, mondá Valkay, hogy gond mellett, határunk legelője is sokat tesz marháink gyarapodására. Bélteky-szomszédom szintúgy nem barátja a juhtartásnak, miként én nem vagyok, s a mely határt semmi, vagy kevés juh jár, sikeresb ott a marha-legelés.

Leguli csodálkozott e nyilatkozáson.

Véleményem az, így fejté ki magát Valkay, hogy a selyem birka, mely innettova Európa minden tartományait elönti, s így a vevési és gyártási csődülést megcsökkenti, nem fogja adhatni hazánknak azt a sikeres állandó hasznot, melyet az általa kiszorított, és sok lapályos legelőink miatt, hazánknak inkább saját marha-gulyáink adhatnának.

Most a lovakra került a sor. Leguli egyszerre fellelte szemével a büszke fakót.

A mint látom, paripákat is tetszik tartani? kérdé.

Egy párt, felele Valkay; igen is szokva vagyok a lovagláshoz, s ámbár nem nekem való immár, lóháton járom most is a határt. Ez a fekete kancza hordoz leginkább, minthogy nyugalmasabb; a tüzes fakó jobban megviseli meljemet, s ezért azt ma báró Regéczynek, a fia számára el is adtam.

Egy béke-pontja Legulinak, halomba dőlt ismét; azonban ügyesen titkolva zavarát, nyílt kedélylyel tudakozódott a lovak koráról és tulajdonairól, s Valkay szíves vala feleleteiben, melyek többnyire kedves állatjai magasztalásaiból állottak.

Leguli, hogy Kriskát is bevonja a beszélgetésbe, már előbb tárgyul vette a fejős teheneket, mik sajátjai voltak Kriskának; s most keresztül menvén az udvaron, a rajta elöntött számos baromfi iránt mutatott figyelmet. Hízelgéseket ejte a szorgalmas gazdasszonynak, pajkosan tudakozá tőle: melyik volna szánva a menyekzői sültnek? Tréfa, enyelgés űzé egymást, s alkalmas derült kedvvel tért be a kis társaság a szobába; mit az udvarias Leguli csaknem kéjig emele azzal, hogy vezetett Kriskája kezét, nyájas meghajtása mellett, csókra ajkához vivé.

Valkay bort rendele fel, mi nála a jó jelek közé tartozott. A férfiak melléje ültek, Kriska pedig egy ablakban álló asztalka mellé, munkájához. A gyakorlott Leguli megérve vélvén már az előkészületeket, sima nyelvvel és szóval, mely annyira sajátja vala, közelíte küldetése czéljához. Előre bocsátá általános megjegyzéseit az ifjúi kor gondatlan hevéről, mely gyakran a legjobb szívet is méltatlanságokra rántja. Kicsinyben vádolva, nagyban pedig mentve, szóla Matyiról, s a kecske és lövés történeteiről. Válogatott kifejezésekkel adta elő Matyinak megbánását, s kivált Marinak, ki iránt kedvezőbb szíveket remélt a háznál, béke óhajtását, s a békének, főkép szomszédok közti édes malasztjait. Egy szóval: Leguli fúlánkját vevé minden szónak, s oly kímélettel forgatá az egész kedvetlen tárgyat, hogy Valkay csekély köhögéssel beérve, hallgathatá végig szavait.

Azonban nem állhatá meg még is, hogy szemöldje komorabbra ne vonuljon. Egy kis hallgatása

után: kedves úr! így felele, szokott dolog ifjainknál, sokat róni bakütések rovására. Viszketegből: emlegettetni valamiről, s víg zaj közt emlegethetni valamit, mi nem mindennapi bohóság, sok becsületes jámboron keresztül jártak ők már. Nekem nem barátom a viszálkodás; éltem hanyatlik s ezen szegény leánykára, nem örömest hagynék rosszakarókat. Azonban a szív akaratosabb mint a fő. Aszszonyainkért megteszem azt, hogy megfizetvén Bélteky úr kecskeimet, elállok peremtől, s nem leszek idegen szomszédi szívességektől is iránta, ha viszont ő is megkímél bosszontásaival. Ez fegyver-nyugvásra elég, s tudja ön, hogy a békét rendesen fegyver-nyugvás előzi meg. Ezzel tölt poharát felvéve Valkay: éljen tens Béltekyné asszony, az áldott lélek! kiálta.

Férjével együtt kedves úr! esdekle Leguli s Kriska hozzászökék segítni őt atyjánál kéz-csókolásival.

Nem uram, mondá Valkay határozottan, s letevé poharát. Az évekig táplálgatott haragtartás, nem köntös, hogy tetszésünk szerint leöltsük; sebzett szíveknek idő kell a hegedésre. Előbb tudni akarom: nem a kisebb sorsút gázolta-e szomszédom? mert a dölyf sértése uram, mérges nyílnak sebe, mely nem gyógyul soha.

Leguli megelégedvén kivívott állásával, nem töré tovább Valkayt, nehogy visszaveszítse ezt is; s összekoczczantván poharát kegy-asszonyáért, csakhamar újat köszönte el a házi urra és kisaszszonyra, s tovább mene követségében. Halk sze-

mességgel lépe fel Matyi kivánságaival, kihagyva mindazáltal a diófákat, s eleikbe bocsátva, az általa megajánlott kecske-váltást. Az üszők szívet nyitának Valkaynál, s még inkább Kriskánál, ki azonnal tehenei sorába számolá azokat, s Leguli reményadó mosolygást sejte terülni az öreg arczára.

Installatiót illető kívánságait Bélteky úrnak, így szóla, teljesítem a mennyiben lehet, főispánunkért is, kivel egyszer-másszor kedvező alkuim valának. Gyurim mehet, de vigyázást ajánlok reá, nehogy palaczkhoz férjen. A fakó nem enyém többé; azonban Bélteky urat jó lovasnak ismerem, s reménylem, nem tesz hibát benne, ha az installatio ünnepélyére átengedem.

Leguli nyájas köszönést monda a nyájas válaszért, s búcsuzóul ismét kezet csókolván Kriskánál, haza tére, kedvező véleményt hagyva maga felől a Valkayháznál.

S mi tilt el engemet attól, így szóla magában, Valkay kapuját elhagyván Leguli, hogy mindezek, miket most láttam, szolgálván a szerencse, sajátimmá legyenek? A természet, mely egyfelől mostohácska vala Kriska iránt, nem volt-e édes anyja másfelől? s nem adott-e nekem elég erős kedélyt, tűrhetnem e mostohaságot s becsülnöm az édes anya ajándékait? Ily elmélkedés közt megért nála a szándék; mert minél erősebben óhajtjuk a czélt, annál inkább elgyengülnek fontolásunk előtt a kivitel akadályai.

Matyi habozás közt várta Legulit, s követsége alatt nyugtalanul járt folyosóján fel s alá. Én csak attól félek, szóla Mari hozzá, nem sejtve Leguli

simulását, hogy Leguli a maga tüzes okváltásaival mindent el fog rontani.

Attól ne tarts, felele Matyi, a kígyó sem tud görbedésekhez jobban, mint ő. Én a nyers, nyakas szomszédtól tartok.

Így minél nagyobb vala mindkettejök aggodalma a követség sikere iránt, annál kedvesebben lepé meg őket Leguli, nem várt válasz-hozásával. Matyit zajos örömbe hozá azon gondolat, hogy most már illően jelenhet meg az installatión; Marit pedig azon remény melegíté, melyet Matyi csak mellékesen érze, hogy az áldott béke nem sokára beszálland a szomszédság közé, s lelke előre annak jótékony gyümölcsein legelgete. Falun, úgymond, hol nehány házra szorul össze az élet, egyik fő balzsama a társalgási öröm, sajnos részünkre, azok közöl csak egynek is elvesztése. Én részemről szívesen lemondok, a kártékony árnyú diófák elleni torzsonyomról.

Örökre ne Mari, kiáltá Matyi, hiszen csak nem él örökké az öreg sas.

Úgy van nagysád, mondá Leguli, s a lyányka bizony áldott lélek, kivel megférni nem leend nehéz. A gondolatot önmagában kissé tovább is terjesztgeté Leguli.

Másnap eszközlésbe vétettek a követségi határozatok. Leguli általkövette, s nyájaskodással mutatta be Kriskának a szép üszőket, s cseréében Gyuri átvezeté a tánczos fakót. Amaz próbáit tartá a bandával, emezen próba-lovaglást tőn Matyi.

Harmadnapra, indult Matyi az istallatióra. Kötő-

féken ment a nyerges mellett fakója, s ez már az úton megállítá az utast, s tánczára voná szemét. Hátul a nap-égette banda jött, pihenve a szabad mezőségen, de zúgatva szerszámait a falukon keresztül, s Matyinak szív-élemény vala, látni a mindenfelől kicsődülő népet. A zaj és csengés még nagyobb lőn a megszállásokon; mindegyikén növekedék az úti sereg, s egyik bohóság a másikát űzé. Matyi elemében volt, s legbohóbb, ha idegen ajkú falun kelle átmennie: hadd lássák, úgymond, miként utazik a víg magyar! Vendégfogadókban, melyekben megszállt, míg evett ivott, mindig szidta az idegen nemzetű fogadóst, s íztelen drága vendéglését; de azért híven megfizetett, örvendve magában, hogy őt sors és magyar ég jósága oly módba tevék, melyben silányságokért is nagylelkű lehet. Helyre érve első gondja vala Matyinak, aranyos kardját, mely régóta használatlanul függe a falon, tisztíttatni adni, s mást kölcsönözni a gyakorlatokra. Ezekbe csakhamar betanult a kis sereg, sajátja lévén nemzetének a katonai hajlam, s Matyi deli fakójával, kitünő termetével, egy volt a legjelesb szárny-legények közöl, kik valaha banderiális szolgálatot tettek a házában. Leguli, hű árnyéka kegyurának, szintúgy kijára gyönyörködni benne a gyakorlatokra, s így jogot szerze magának, szintoly jó étvágygyal ülni a banderiális vezér vendégléseihez, mint Matyi a maga vitéz-társaival.

Elérkezék az ünnepélyes bemenet fényes napja. Követségek küldettek a főispán eleibe, s urak, cselédek, lovak és szavak pompáztak mindenfelé. A me-

gye-széki város határánál diadalkapú emelkedett, annál állott ki a banderium tisztelkedni, onnan bekisérendő a megye főkormányzóját.

Azonban kevésben mult, hogy Matyit kudarcz nem éré. A fegyvermíves, most munkája megtolultában, elkésék Matyi kardja tisztításával, s ennek legénye kénytelen vala utánnyargalni azzal, s félúton cserélni fel a kölcsönzöttel.

Rendben állott a sereg, tárogató jelenté érkeztét a főispánnak, s a vezér kardrántást kiálta. Kardot ránt minden vitéz, s ugyanarra erőködik Matyi is, de a rozsda-fogott penge akaratoskodik, s azt szabadra kisegítni Matyinak nincsen erejében. A hintók már robognak elő, hő veri Matyi homlokát s kínos zavarában legényét szólítja segélyre. Ez vetett lábbal ragadván meg a kard hüvelyét, izmos Matyi kirántja ugyan végre átkos fegyverét, de oly szerencsétlenül, hogy még a burkus-háborúi felkelésből élesen maradt kardvas, a fakó balfülét az erőszakos rántásban lerepíti fejéről. Szökik fakó véres füllel, és Matyi szorult kebellel, részint magába fojtott átkozódással, részint egy pár szóba-szalasztottal is a fegyvermíves ellen, végezte szárnylegényi szép tisztét.

A város kapujában új követség fogadá a főispánt, a szék házánál második s a terem ajtajánál harmadik. Mozsarak durrogtak, nép zajgott és ordítozott, s minden szem, szív, tárva állott a nap ünnepélye örömének. A terembe érve, miután a betolakodó sokaság zajja s kard-csörgések csillapultak, elkezdődtek a meg- és visszaköszöntések. Kegy-kedv-

keresések és kölcsönös hízelgések pompáztak büszke szavakban, s kivált a főispán kitündöklteté jártas szónokságát. Itten Matyi csak az éljen! kiáltásokban vőn ugyan részt; de példányt szemele ki magának titkon, mely után a lakománál elmondandó leend köszöntését, melyet Leguli esztergályozott számára, s ő már rég elméjében tartott. Elvégeztetvén a szónoklatok, zaj, vélekedések, jóslatok, gáncsok és javallások közt, kioszlott a sokaság az udvarra, hol sátorok alatt hosszú táblák áltak terítve, a Karok és Rendek megvendégelésére.

Helyet foglalt mindenki, s Matyi Káraynak szomszédságában, épen átellenében Szögváry sógorának, foga széket. Nem vala ugyan megelégedett helyével, mert tartott sógora szokott szeszélyeitől; de már gazdája volt minden széknek s maradnia kelle. Hajladoztak az asztalok, fény, pompa, s válogatott ételek, italok súlyai alatt; mely utóbbiakban csaknem az egy kenyér és víz valának hazaiak. A magyar Matyi sokat eleresztett közülök; azonban a pezspő champagniai bornak szivesen megadván az indigenatust, korán kezde azzal barátkozni, s Leguli, harmadik szomszédja, csaknem már későn intézé hozzá titkos intését, hogy nyelve forgandóságát ne veszélyeztesse.

Szögváry, hevülvén gyomor és fő, csakhamar tárgyaul fogá Matyit csintalankodásának. Sógor! így szóla által hozzá, ma csakugyan te voltál a nap hőse, mert csak te ontottál vért. Én részemről számadásra vonnám azon sziléziai fegyvermívest: miként

merészlette egy magyar levente kardjánál számba sem venni a pengét?

Kaczaj támadt ezen szókra s azonnal akadtak, kik közbeszólt tréfákkal folytatandónak óhajták, emésztési segélyül, a megkezdett ingerkedést. Leguli kifakadástól tartván: örüljünk, úgymond, hogy a hosszas béke, melylyel az ég hazánkat megáldotta, rozsdásnak hagyta fegyvereinket, s a magyart elszoktatá a kardrántástól! Mely szavak alkalmat adván, poharak üríttettek a béke-adó magyar királyért s nyugalom-szünetet szerzének a lángoló Matyinak. Az alatt megzendült a hanga, s Matyi már előbb kinyervén a főispántól bandájának az engedelmet, felváltva játszattak emez által nemzeti dalok, a vidékben fekvő ezred bandája által pedig operai darabok. Matyi engesztelődött, mert a nemzeti előszeretet, bandájának adta az elsőséget, s a számos áldozatokat ez zúgatta. Most érettnek gondolá Matyi magát és időt arra, hogy köszöntését megtegye. Felálla tehát teli pohárral kezében s csendet kére és nyere szavainak. Nem épen könnyű, néha akadozó, néha megszaladó nyelvvel, ejté ugyan azokat; de még is egész befejezésig tűrhetően haladva. Engedje meg méltóságos főispán úr, így rekeszté be sújtásos szónoklatát, hogy én, mint ugyan csekély része ezen nemes megyének, de méltóságod érdemeinek buzgó tisztelője, több számos tisztelői sorában ezt kiálthassam: a magyarok istene éltesse méltóságodat *stentori* időkre!

A szokatlan szónokságra szájt tátott vendégség hasító kaczajjal kiáltá ezen befejezésre «éljenét» s

a Matyi bandája, mely tövében álla az asztalnak, éber figyelemmel ügyelvén urára, oly mohón zúdítá meg tussát, hogy Gyuri, ki már ködöske vala, a tüzesen neki rántott vonóval, néhány asszú-boros poharat zúdíta le egyszersmind, miket az inas a szoros közökön, töltve tányéron hordoza a vendégek között. Új zaj, új kaczaj harsogott erre a teremben, melynek végzetével: ez már igazi nestori kaczagás vala! kiálta Szögváry lihegve, s a hahota új élelemmel hangzék. Matyi csak most eszmélt szó-hibájára, s hozzájárulván Gyuri ügyetlensége és sógorának gúnya is, egyszerre lángba csapott s közel volt immár a kifakadáshoz, a midőn szomszédja, a mérsékes Káray, megszorítván kezét: Tens uram, így szólt, gúny ellen legsimább pajzs a nemügyelés, s legelőbb szünnek meg rovásunkra kaczagni, ha együtt kaczagunk mi is. Matyi jónak látá elfogadni a tanácsot s az elfogultlant erőteté viseletében. Leguli azzal mentegeté nyelv-botlását, miként Stentorról meg nem írták ugyan a történet-írók, hogy meddig élt? de erős szava lévén egykor, az erős hang pedig csak erős mellből jöhetvén, minthogy a mell legnemesebb részeit zárja az emberi testnek, és így az erős mell jelensége, sőt szükséges föltétele a hosszú életnek: szükségesképen következik, hogy Stentornak, hacsak baleset nem érte, soká kellett élnie, s így a Nestor- és Stentor-nevek, mint alkalmasint egyjelentésüek, bízvást fölcseréltethettek egymással. A mentség, új kaczagás közt elfogadtaték, s Matyi együtt kaczaga, bátor belül hámorként lángola, és Szögváry elleni idegenkedése, most

csaknem gyűlölségig mérgesedék keblében. Azonban a főispán poharat fogott, keresett szavakkal, de egyszersmind nyájas szívességgel fogadta s köszönte Matyi jókívánását, s magát a Karoknak és Rendeknek ajánlva, ivott egészségökért, barátságokért. Ismét zengett az «éljen», mely az enyhült Matyit a további gúny elől elvonta, s a vendégség felosztott.

Matyinak nem oly víg vala haza- mint odautazása. Tapasztalá azt, mi gyakran megszokott esni a világi életben, hogy onnan, hová mint öröm-forrásra sietünk, gyakorta bút viszünk haza magunknak. Magyar leventai és publicistai kedvelt pályáin érék őt kudarczok, s azokat oly ember segíté szem elibe, kit rokonság köte hozzá, s oly úr előtt, kinél maga iránt kedvező figyelmet vágyott gerjesztni. Borús és néma kedvetlenségben ült szekerében, nem mert azon oldalra tekintni, melyen a csonka fülű fakó ment, s a faluknál ismét reá kezdő bandájának, szitok-dörögve parancsolt hallgatást. De kivált Szögváry iránti bosszús érzelmei tépdelték keblét. Nincs fájdalmasabb és nehezebb gyógyúlású seb, mint a melyet az üte rajtunk, ki köz nevetség tárgyaul használa bennünket; az összezúzott önérzelem ekkor, hű emlékeztetéssel kínoz untalan.

Leguli sejté: mi borong Matyiban? s ő a víg lakozások barátja, nem tűrheté kegyurának ily kedvhunyását. A ravasz jól tudá hogy baklövéseinkben, egy másikra kell lőnünk azon nyilat, mely keblünkben szégyen mérgébe mártva dúl, s azonnal könnyebben békülünk önmagunkkal.

Szögváry, Matyi barátom, így szóla Leguli, nem a legszebb atyafiságot bizonyítá irántad. Egy nyelvbotlásból oly szégyen-követ fúni fel! De ne bánd barátom, ellene folyó pörödben meg van már fölpereséged itélet által állapítva, azt nyomni fogom, hogy eszén kívül simul majd a keresztheż! Eddig is befejeztem volna azt; de hitvesedtől nem tehetém.

Ezen utóbbi szó, melyet Leguli részint önmentségül, részint némi bosszú-vétből Mari idegenségeért ejte, homályos keserűséget támasztottak Matyi keblében. Oly formán tetszék neki, mintha neje, mintegy szövetkezésben állna ellene testvérével, és sajnosan szívelé, hogy érzékeny sérelmeiben, saját házában és családjában, még csak részvétet sem remélhette.

Kötött ember a házas! sóhajta Matyi s elforgatott érzelmekkel ére haza. Szokása ellen egyenesen maga, nem Mari szobájába mene. Egy jó testtel indult s eleven szemű, friss forgású lyánka, hozta könnyebb úti bútorát utána, s nyájasan üdvözlette őt. A mi Lénink, ki iránt írtunk volt, nevezé Leguli, ajánlom őt kegyeidbe. Matyi futólag meghajtá magát, s az asszonyról tudakozódék.

Gyöngélkedik, felele Léni, hol fenn van, hol fekszik. Mari bevánszorga bádgyattan férje szobájába: meg nem látogatnád a beteget, édes Matyim, szóla gyönge szemrehányással, s bágyadt üdvezlő csókot nyomván férje arczára. Hol jártál?

Ne kérdezd, felele Matyi nyers hangon; János bátyád, mint szokása, újra sógorára vicsorg.

A szelid asszony nem nyomozá a dolgot, mert úgy taníttatott egykor anyjától, hogy férfiak tetteibe, titkaiba hatni akarni, szegény nőhöz nem illő; de testvéri s egyszersmind közbenjárói tisztének tartá, egy pár szót ejtni bátyja mentségére. Előadá kérlelő hangon, hogy János ugyan szívesen kaczag s nem ritkán mások rovására, de inkább könnyű vérmérsékletből, mint szív hibájából teszi ezt. Lám pörödben is, mondá, nem ő nyújta-e előbb békekart neked? Valld meg édes Matyim, hogy ha ő hibázott is, de te valál előbb szeretetlen iránta!

Tüzes — majd mit mondok, kiálta Matyi; no csak a kellett még, hogy én legyek a hibás! Egy szót se asszony többé!

Mari zúzottan tére szobájába vissza. Matyi nem vala ugyan a legkedvkeresőbb, a legfinomabb bánású férj, annyival is inkább, hogy valódi szerelmes sem vala Mariba soha; de durva sem volt hozzá, sőt szelid erkölcse, nyílt esze iránt, bizonyos nemét érzette magában a tiszteletnek mindig, mely főkép jelenlétében, darabos szokásaiból is sokat letördelt. Engedni ugyan ritkán tudott, de sértés nélkül tagadott meg valamit, s fejeskedése melynek Mari korán aláadá magát, nem találván ellenzésre, kifakadó nem vala soha. Nem épen szokatlan példa volt az is, hogy neje szelid tanácsát, jó órában elfogadja. Így, ha nem kéj-adó volt is házas életök, de visszás sem vala az, s nyugalmas összeszokásban folyt le nap nap után nálok. Ugyan azért szivet járt Marinál, férjének ezen első durvasága. Női tisztjeit szenteknek tartá mindig, s

a házas élet csendjét legőrzendőbb kincsnek, s most ennek szárnyra-költét remegé. Hevült képzete s gyöngélkedő in-rendszere, nagyításokkal kínzák szegényt, s álmatlan nyugtalanságban tölt el éje.

Azonban eszébe ötlék jó anyjának egykori mondása: ha csak egyik fél is igazán akarja fenntartani a házas élet csendjét, ritkán bomolhatik az végképen fel. Legyen ez áldozatra kész, s a béke fejér galambja nem reppenhet le a házról. Eltökélé magában, nem vegyülni a férfiak bajába s Matyit kedv-előzésekkel kötni le. Beszólítá Lénit, s körülményesen utasítá őt: mit kedvel férje, háztartásban, ételben, italban? s mi van ínye ellen?

Legulinak is a maga részéről, gond fúrta fejét, szívét. Számolásán gonosz átvonás vala a fakó fülvesztése. Mi kár-pótlékot kapjon Valkay? s mi módon tartassék meg nyíló engesztelődésben? ezek valának azon feladatok, miknek megfejtésein tanakodott. Kinézteivel meg nem férhetett az, hogy a két ház továbbra is vont lábon álljon egymás ellenében; sietett tehát a dolgot szóba hozni Matyinál.

Válasszon lovaim közöl a fakó helyébe! vala ennek válasza, s ha ezzel meg nem elégednék az öreg, igérj pótlást a mint jő: tudod: a fillérkedés nem volt sajátom soha.

Legelőbb is tehát Leguli javaslatából, Gyurinak gazdag borra-való adaték, nehogy otthoni elbeszéléseiben, rosszakaratot is tóldjon az igazság mellé.

Mari, lassadán nyugosztalódván lelke, arczczal is nyugodttal, bár halaványnyal jelent meg az ebédnél. Matyi komoly vala ugyan és elégedetlen, de Mari

kedvkereső nyájassága s Léni jelenléte, apródonként annyira nyerék őt, hogy az asztal beszélgetéseibe vegyülve, szokott kedvére nyiladozék vissza. Meg van bennünk az a hiúság, hogy új vendég s főkép leendő házt g előtt, nem örömest óhajtnánk legelőbb is kedvetlen színben tünni elő, s balvéleményt támasztni benne magunk iránt. Matyi, bár szíve nem teljesen emészté még meg neje iránti kesernyét, előbb erőtetésből, majd önkényt közlő és víg lőn; azonban azzal magyar férfiúságának tartozni vélé magát, hogy Marinak csak futólag s nem egész megadó figyelemmel felelgessen, s tréfáit inkább Legulihoz, vagy az eleven kedélyű Lénihez intézgesse.

Már fölkelének s Mari, szobájába készüle vissza, a mint lovas érkezék levéllel, mely domború méhében látszólag valamit zára.

Mi lehet abban? tünődék Matyi, s kezdé bontani a levelet.

Bizonyosan lyányod küldi az igért zacskót, kiáltá váró örömmel Mari, s közelebb álla a bontóhoz.

Matyi lepattantá a pecsétet, s a levélből — egy szőrös fül-darab hulla ki! A papiron ily szavak álltak:

Édes sógorom!

Örülök, hogy neked, fakód boldogult fülével kedveskedhetem. Azon esetre is, ha fakód igaz saját-ját el nem fogadná többé, tudom kedves leend előtted, vitézségednek ezen örök becsű ereklyéje.

szerető sógorod,

Szögváry János.

Dühös vala Matyinak első felindulása, színek kergetőztek arczain, szitkok, átkok omlottak ajkain, mikbe foglalva volt még ártatlan Marija is. Mari kulcsolt kezekkel tört kérlelni férjét; nem merte ugyan mentegetni az előtte ismeretlen dolgot, de azt, miként neki valóban tetszék, tréfának keresztelé, milyet János bátyja, vastagon ugyan, de sértés minden ingere nélkül szokott alkalmazni.

Rokkához asszony! rivalkodék Matyi; előbb gyermekeid ellen munkáltál, midőn a pört minden módon ellenzetted, most a magyar nő, gyönyörű hadával, férje ellen szövetkezik. Zajosan rendelé vasra tétetni a levél-hozó legényt, zajosan parancsola nyergeltetni. Pisztolyra vele! kiáltá szelet fúva, s a szegény Mari közel vala az összerogyáshoz.

Leguli, kinek minden esetre nem vala tervében, messze eresztni a dolgot, erősen hivé ugyan, hogy Matyi első lobbanása csak szalma-tűz s magában elhamvad; mindazáltal szokott fogása lévén, minden lengő szelecskét önvitorlájára használni, az alatt míg Matyi lármás rendeléseit tevé, nyugasztalni kezdé Marit, s hogy magát nála is érdembe helyezze, magára vállalá Matyi kiengesztelését, ebbeli iparkodásának épen nem kétkedvén foganatjában. Mari köszönve fogadá el az ajánlást, s szívesen esdekle a csalfának.

Leguli külön fogá Matyit: barátom, mit határoztál? kérdé. — Pisztolyra a gazzal! felele ez, a magyar nem hagy maga orra alatt piszkálni.

De a magyar szál-kardra szokta kihívni egymást.

Tán véled, hogy ettől is félek? felpattana Matyi.

Nem barátom, nincs kétségem, hogy helyén áll szived, ámbár Szögváryval, ki már nem egy-kettővel haraptatott a fűbe, megvívni nem tréfa dolog. De mondd meg nekem: nyerj bár, vagy veszíts, mi leend a következés? Hírbe akarsz-e jőni az egész megyében? s magadra élesítni a fül-gúnyt? Földi salakjához ragadt gyöngéje az az emberi nemnek, hogy gyakran, egymás rovásán is épülni vágyik, egymás kedvetlenségében is örömet halász. Temetésekre, balesetményekre, üres szívvel tódulunk sokszor, miként néző-színbe, és saját külön viszonyainkra számolgatunk azokon. Installátiói baleseményeid, miket eltemetve óhajtnál, még inkább életben maradnak, ha azokat neheztelésiddel ápolod, s minden víg társaságokban, mikben megjelenendesz, jelszavak leendnek azok kedv- s kaczajélesztő gúnyokra, minthogy sikeretlen bosszúiddal magad adsz fűszert azoknak. Én azt tanácslom barátom, vedd a dolgot annak, a minek árúltatik, tréfának, bárha annak faragatlan is; köszönd meg kaczagva a küldött fület, a pörben pedig bosszuld meg magadat, hol azt illően teheted.

Matyi, hogy ne láttassék magát könnyen megadni, tőn még egy pár könnyű czáfolású ellenvetést; de végre reáálla Leguli tanácsára, örvendve titkon magában, hogy vitéz szíve, mely, tagadni nem lehet, kissé dobogott a megvívásra, ily tisztességes palást alá búvhatott. Megvendéglé tehát a vasra kárhoztatott legényt, s enyelgve izene tőle köszönést Szögvárynak, a küldött ajándékért.

A szegény Mari, elvonulni látván a fergeteget,

örvendő szivességgel hálálkodék Legulinak, egyedül kinek tulajdonítá a kedvező fordulatot; s miként rendesen vidámabb lélekkel szoktunk lenni, szerencsésen átvívott baleseményeink után, mint mi előtt azok értek bennünket: ő is vidám eszmélettel rendelgetett holmit közeledő lebetegedéséhez, intézgeté a háznak az alatti szükségeit, mikben őt a gyors Léni buzgón segítette.

Léni, mintegy huszonötéves, izmos, kissé testes termetű, vidám kedélyű és járású személy. Arczvonási nem érdeklők ugyan, de a pár nagy fekete szem, nyájasan közli elevenségét azokkal. Serény s úgynevezett tüzes gazdasszony, de ritka önfejűséggel párítva. Minden maga kívánt lenni mindenben, egyedűl rendelgetni, s alszerepet játszani a háznál nem esék kényére. Lármásan szokott végzeni mindent, s örök perben állani a cselédséggel. A gazdaasszonyság minden ágához értett, háztartásbani ügyessége hasonlíthatlan volt; de ezekre kevély is vala, s megkívánná, hogy ház lelkének ismertessék, s a határtalan önkény, bizalom és szabad kéz munkásságától el ne szoríttassék. Ellenkező esetben, hajló kárörömre, sőt apróbb bosszúkra is. Különös ügyessége vala, magát elkerülhetlenné tenni azoknál, kikhez őt haszon vagy más kinézés csatlá, s terveiben munkás, állhatatos, kivitelre termett és merő. Egyébiránt vak-buzgó és babonás, ki gyakori szokatlan óhajtásai számára, szívesen idézgete szokatlan főbb erőket is elő. Ily tulajdonokkal, nem

fogott volna Léninek nehéz feladat lenni: kérőt nyerhetni: de nagyra-látása, szerfeletti önbecscsel hízelgvén képzeletének, csak rang után esenge, s Léni erősen hívé, hogy a neki szánt még nem jöve el, de nem fog elmaradni.

Leguli jól tudván azt, hogy alig lehet a világban kényesebb helyzet, mint az úri és cselédi közt ingó kétlaki állapot, a milyen Lénié vala a háznál: első gondjául vevé utasítni rokonát, s kijelölni új pályáján annak, úgy a folyó mentét, mint szirtjeit, hogy a lyányka a maga életsajkáját biztosan kormányozhassa azon.

«Az úr, mint nap körül forogjon fő gondod és ügyleted, mert viszont ő körülte forog az egész ház; s ki a mozgató kereket forgatja, bizonyosan forgatni fogja az egész gépet». Ez vala Leguli oktatásának kivonatja, s Léni nem vala buta tanítványné.

De most a legkínosabb járat állott még Leguli előtt. Valkayt kelle csonkított lova iránt megengesztelnie, s ez nehezebb feladat vala, mint még rettegé is. Valkay felzúdultát nem akará enyhítni semmi ajánlott kárpótlás. A ló nem volt enyém, mondá nyers hangon, s így nem csak károm forog fenn, hanem becsületem is koczkáztatik. Bal csillagzat látszik állni ellenségesen a két ház közt! Morogva ment ki szellőzni bosszújából.

Azonban a forgott Leguli nem azon ember vala, ki félpályáról lépjen le, melyre őt saját haszna lépteté fel. Nyájas tisztelettel csókolá meg kezét Kriskának, kivel most egyedül marada a szobá-

ban, sima hízelgéssel kérvén ki szelid közbenjárását felgerjedt atyjánál. Bánatos hanggal adá elő, miként lenne ő maga legtöbbet vesztendő, ha a két ház továbbra is meghasonlásban veszteglene, nyomasztatván látogatásaiban, melyek éltének a legkellemesebb órákat igérik. Kriska nem állhata ellent a csapodárnak, megigéré a közbenjárást, s Leguli ismét megigérkezvén más napra, ez úttal függőben hagyva a dolgot, tére vissza.

Valkay nem vala más napon az, ki tegnap. Kriska esdekei, annak meggondolása, hogy Matyi balságból inkább, mint hibából tevé a kárt, az eset nem-esetté többé nem tétethetik, ezekhez járulván Gyurinak is egy pár szóejtése Matyi jóságáról, meghajlíták szívét, s Legulival csakhamar megköté a kárpótlás alkuját, azon fenntartással azonban, ha azzal a báró megfog elégedni. Leguli hálás köszönetet tőn Kriskánál, s egyszersmind egy gyönge kézszorítást mere nála, mely miként a felelő pillantásból gyaníthatá, nem vételék rossz néven tőle.

Matyi naponként felejte bújából, miben híven segíté őt szerencsés kedélye, mely nem bíra sokáig mulatni egy tárgy felett. De neje iránt nem vala a régi szíves; homályos idegenség borongott keblében iránta, melyet még inkább nevelt annak későbbi megtudása, hogy Mari postát külde levéllel a bátyjához, miből szövetkezést, vagy legalább összeértést gyanított maga ellen. Ehhez járult az is, hogy eddigi belső háztartása iránt is, most nyílék ki szeme, mióta Léni átvevé annak kormányát. Tagadhatlanul izesebbek lőnek az étkek, alkalmasabbak

az ágybeliek, rendezettebbek a fehérnemüek, gyorsabb a cseléd, rakottabb és rendezettebb az éléstár, egy szóval: élet szállt az udvarba, s mint mondani szokás, égett a munka mindenfelé.

Mari nem vala egyike a sörényebb gazdasszonyoknak. Kertet és fonást kivéve, majd mindent szenvedélyes figyelem nélkül végzett a háznál, s némi kis hanyagságot, nem minden ok nélkül lehetett vetni szemére. Kivált rendszeres elrendelés, átlátása az egésznek, épen nem valának sajátjai; egyes munkákat vett elő és végzett, miként azok jöttek, miként eszébe ötlöttek, vagy miként cseléd emlékezteté őt azokra. Hogy így sok fontosabb és sietősebb tárgy hátramaradt, a csekélyebb és maradhatóbb mellett, könnyen gondolhatni. De kivált egyik azon fő ágát nem bírta ő a gazdasszonykodásnak, mely folytonos és kitartó ügyeletnek kivonatja szokott lenni nőinknél; tudniillik: évenként sok megromlott keze alatt azokból, mik eltartani valók valának. Utánlátás, nézeglés, kiválogatás, a féltőbb czikkelyeknek soros fogyasztása, és szükséges megóvások, únott s többnyire felejtett foglalatosságai valának. A cseléd iránt különösen engedékeny volt, s nem mindennapi hibának kellett annak lenni, a miért kikelt. Ebben azonban része volt a szelid szívnek és jóságos kedélynek is, mik őt arra bírák, hogy gyakran még cselédsége örömeiről is önmaga gondoskodjék. Kegyetlenség, úgymond, kívánni, hogy a cseléd, ember miként urasága, szűk fizetésért, munkájával és szabadságával együtt, örömeiről is lemondjon. Ha bár mi csekély hálás

kedv és vonzalom vegyül is annak kötelességei közé, kedves egésszé olvad a háznép össze, s annak tagjai az életnek nem csak szükségeit, hanem boldogságát is kölcsönösen segítik egymásnak elő. Így zajtalanul ment szokott útján a háztartás s utóbbi betegeskedéseiben Marinak, még nagyobb ereszkedéssel mint az előtt.

Lénit ellenben égette a vágy, minél előbb kitüntetni gazdasszonyi tulajdonait. Már rendesen is az új cseléd kettőztetni szokta szorgalmát, hogy feledtesse, vagy vesztes ellenetbe tegye magával a régit. De Lénit ezen kívül sürgette büszkesége, és nyomasztó körülményei is, miknélfogva születlen árvának, helyet, élelmet s pártfogást kelle magának kivívnia. Anyja s egy özvegy asszonyság, kinél amannak halála után tartózkodék, kiképezék gazdasszonyi hajlamát, melyet most a Bélteky-háznál, csakhamar egész fényben tündököltete. Első gondja vala: abban mindent saját rámájára vonni, korlátolni a szabadabb fogyasztást, elzárni az orozgatások forrásait, rendre, helyre, időre hozni minden gazdasági czikkelyt és munkát, s a megszokott ipartalan hanyagságból, serény forgolódásra költeni a cselédséget. Maga mindenfelé volt, s keze, lába, szája nem nyugvék soha. Gondolhatni, hogy mindezek zajlás nélkül meg nem eshettek; de Léni tartván a változásokkal elégedetlen cselédség árulásitól, okos vala korán értesítni Matyit és Legulit tett rendelései felől, kik rendszerint szívesek valának, ellátván hasznos, sikeres voltokat; javallást és erőt adni azoknak. Matyinak nem lehete nem látni a kedvező

fordúlatot házánál, annyival is inkább, hogy Leguli sem mulasztá el, figyelmessé tenni őt, minden új rendezésre, haszonra és kényletre, mely Léninek vala köszönhető, s mintegy elvetve gyakori ellenetbe állítni Mari eddigi háztartását a mostanival. Így Matyi naponként mindinkább meggyőződék a felől, hogy Léniben áldásos nemtő szálla házához, hálaul figyelmes és nyájas lőn iránta, s kivált asztal felett, hogy inkább biztosítsa őt nemcselédi rangja iránt, víg enyelgéseket válta vele, miket Leguli szokott zajos vígságával segíte elő, Léni pedig eleven elménczséggel, s okos pajkossággal tuda folyamatban tartani.

Marinak különben is gyönge egészségét, igen megviselé a bátyja s férje közt történt viszály. Mihelyt magát annyira összeszedheté, levelet íra testvérének, melyben őt istenre kéré, játékból ne szerencséltesse házi nyugalmát. Most már naponként súlyosodék nyavalyája, mert teste bajához lélek homályos epekedése is járula. Nem lappanghata Mari előtt férjének elhidegülése, mely szembetünőleg növekedék. Ritkán jelene ő meg Mari szobájában, s ha megjelene is, alig erőtethete el magától egy pár perczenetnyi mulatást. Fagyos vala tudakozódása állapota felől, figyelme panaszára csekély, gondja enyhítéseire hideg. Később több ízben tapasztalá Mari, hogy elforgatva felel kérdéseire, s gondolatjai szórakozottak. Szintígy nem vala Lénivel is elégedett; csatázásait nehezen tűrheté, de főképen azt fájlalá legérzékenyebben, hogy vele bár most tehetetlennel, de még is ház asszo-

nyával, mit sem közle, sem vele házi szokás és tanács iránt nem értekezék. A cselédség, bár szereti szelid asszonyát, bár szívesen önté is előtte Léni elleni panaszait: miként szokott, inkább hódolt az új parancsolónénak, inkább figyelt szavára, melytől immár függni látszott mind saját szerencséje, mind háznak ügye. Ezen általános mellőztetés mindinkább sebzé Mari szivét, és súlyosítá nyavalyáját.

Miként alkalmas idei eső a hervadozó növényt, úgy éleszté fel Marit, érkezett levele a főispánnak, melyben elhatározását jelenté, hogy Gyula-fiát előbb magához vegye gyakorlatra Pestre, később pedig ha tetszik, a maga fiával együtt utaztassa ki külföldre. Matyi több okokból szívesen elfogadá a kettős ajánlást, s megtiszteltetve érezvén magát a főispán ezen kegye által, nem gáncskodék a szükséges költségekben. Különben is csak egy pár hét lévén a Gyula oskolai folyamából még hátra, azonnal írt ennek, hogy hazajöttét siettesse.

Gyula a levél vételével kéjben úszék. El vala hát érve forró óhajtása keblének, láthatni a külföldet, tapasztalhatni tökélyeit, haladásait, s hasznos növényként áthozhatni ezeket édes hazája főldjébe. Újra felzajlottak szívében és képzetében régi szép álmodozásai és eszméi, tapasztalásának jövendő használásai iránt, de tisztább és józanabb alakokban most. Az egykori gyermeki lobbanások, most szilárdabb lánggal égtek az ifjúi kebelben, mely önerőt érze magában. Különben is ő, kinek keblét művészet és szabadság szeszei dagasztták, nem gon-

dolhata valami kecsesebbet az utazásnál: mit azonban eddig óhajtni sem mere, ismervén atyjának némi idegenségét ettől. Magyar földön kívül nincs élet! mond Matyi; mit láthatni a külföldön, mivel jó hazánk bővebb mértékben ne bírna? Annál meglepőbb vala Gyulának a váratlan öröm.

Utazni fogok: kiálta villogó szemmel Ongaynak. Gondold barátom magadnak a kéjt, láthatni az élet és szokások habzásait, a művészet elszórt remekeit, természet és emberi erő különféle alkotásait! Mily hasznos, mindenütt ugyanazon emberi bohóságokat látnunk, de különbféle alakokban; s így türelmet tanulni el honfiaink és leányaink számára! az emberi míveltség különbféle lépcsőzetein, jótékony szokásokat, intézményeket, találmányokat lesni el, hogy velek idővel itthon boldogítsunk!

Miként terjeng, viszonzá rokon lángtól hevülve Ongay, ismereteivel együtt a lélek! világ polgárjává lesz az ember, szűkebb keblű honfi helyett; nyílt elmével, szabad kebellel halad városról városra, nemzettől nemzetig; a hon szeretete és vágya, levonulnak kissé a szív rejtekébe, csak a szelid emlékezést hagyván fenn honunk számára, miként kedvesünkkére szoktunk fenhagyni, kit nem sokára ismét bizonyosan látni reménylünk. Óh, már csak azért is boldog a katona, hogy utazik!

Kedvesen érzelgett így sokáig a két ifjú, korának tündér világában; és sok szép terveket alkotott, miket tüzes képzetök bájosan színezett ki. Hon java volt a jelszó köztök, és kitűzött irány, utazásaikra és tapasztalásaikra nézve.

Csak az a kár, mondá Ongay búsan, a mint Gyula szekerét pakoltatni látá, hogy nem együtt utazunk! Gyulát is elfogá ezen gondolat. Egy részről jobb, felele vigasztalást színlelve; külön úton, külön virágokat szaggatunk tapasztalásaink nyalábjaiba; s ha útaink egykor egybe folynak, mily bájos leend a kölcsönös kicserélés!

Meglehet, felele főt csóválva Józsi; de édes Gyulám, ím kereszt-úton vagyunk. Oyan az ember az iskola szűk falai közt, mint pénznemek az erszényben; ha kiadattak azok belőle, vagy kerülnek még valaha össze, vagy soha sem!

Rezgő könnyel némán ölelte meg a két barát, és sokáig tartá karja közt egymást. Végre Gyula kiragadá magát, kocsijába szökék, s elhajtata Béltek felé.

Égi kéj szállt Mari keblébe, a mint szép ifjúvá serdült fiát ölelheté. Eltolta kissé magától, hogy legelhessen egészség-ülte arczain; majd ismét meljére vonta őt, sírt, nevetett, özönlötte tudakolásait, de nem várta be reájuk a feleleteket, s majd gyermekké lőn zajos örömében. Feledve volt nyavalygása, s a viszontlásás öröme új életre ocsúdtaták őt. Matyi szintúgy meg vala lepetve, ámbár a tudós arczot és tartást rajta, miként nevezé, nem kedvellé. Leguli udvarias és figyelő volt iránta; s így Gyula igen meg vala elégedve fogadtatásával az atyai háznál.

Csak néhány napra lévén határozva otthoni mulatása, mindjárt másnap szabott, varrott számára a fehérnép, hogy oly illően kikészíthesse őt, miként

új pályája kívánta. Maga Mari az erőtetésig varrt szeretett fiára, s éjfélekig égett világ kedves munkája felett; csak a mivel maga nem bírt, bízta Lénire, ki iránt most engeszteltebb lőn, látván: mily kedvkereső kedves vendége körül, mily ügyelő emlékeztetni az anyát mindenre, mire az ifjú úrnak szüksége leend, vagy lehet. Kényelmére is szívesen ügyelt Léni; neki vetteték a legjobb ágy aháznál, hajdan kedvelt étkei, miket az asszonytól kérdeze ki, kerültek fel asztalra, egy szóval: Gyula mindenben figyelmet tapasztalhatott maga iránt.

Elsőbb napji kéjként teltek el otthon. Keble édes vágyát: rajzban bírhatni szeretett anyját, sietett betölteni. Áthordá festő-szereit anyja szobájába, s szembe, oldalt, mell-képben, egész nagyságban, napokon át festegeté Marit, hogy több módja legyen biztosabban találhatni el vonásait, s lelki kifejezéseit. Elkészülvén festvényeivel, megitélésre szólíttatott fel minden háznál-lévő; mindegyike javallta, magasztalta dolgozásait, egyedül Gyula nem volt elégedett azokkal. A hasonlatosság fellelhető lehet, úgymond, a vonásokban, azon lehet homlok, orr, száj és szem állása; de nem anyám szelid, s nyájas szeretettel tölt lelke ül azokon, sugárzik ki azokból. Szívemben jó anyám képe más vonásokkal él! A lágyult anya forrón csókolta át fiát, s ez forrón csókolta anyja kezeit.

Gyulát a történet kedves ismeretségbe foná otthon. A mint egykor foglyázva a szőlőket járá, megpillantá Valkayt, ki az aljban egy darab földet forgattatott fel, melyet gyümölcsösnek szánt vala.

A munka újság volt neki, s levonta őt a szomszédhoz. Köszöntés után tudakozódott iránta, s Valkay szokott kész volt a tolmácslatra. Vidoran ébred és éldel akkor lelkünk, mikor emberünkre akadtunk, ki nyájas táplálékot képes nyújtni kedvtelésünknek. Gyula mintegy leszögezve volt, mert egyik szó egyik eszme a másikat űzte Valkaynál, s bár éleseknek, sőt olykor darabosoknak tetszének is neki az öreg megjegyzései, de józanoknak is és vonzalmasoknak. Gyakori vala ezentúl Gyula Valkaynál, ki tiszteltetve érezvén magát a szép hevű és tudományos kiképzésű ifjúnak figyelme által, szíves nyájassággal tárogatá ki előtte, munkás élte folytában szedett tapasztalásait, s némely hazai fogyatkozások iránti fontolással tett észrevételeit. Mind megannyi terv-szikrák valának ezek Gyula hő keblének, s ha bár sokban nem egyezék is gondolkozása a Valkayéval; de eszméi legtöbbnyire vagy rokon újakat támasztottak elméjében, vagy ókat világosították fel. Hazatérve mindenkor feljegyzé azokat; mert tapasztalá, hogy a leírás által rendszerint tisztába jöttek gondolatjai, vagy rendszerbe alakultak eszméi, s miként Káraytól hallá vala, fő jelensége annak: sajátunk-é, s tisztán áll-e lelkünk előtt a gondolat? az, ha felbirjuk azt papirra tenni.

Gyula csakhamar keresztüllátott a ház mostani állásán. Szívé megszorult anyja sorsán, s egy két cselédet nyomósan igazított kötelességére. Ellátván azonban: mennyit függend Léni ápolásaitól anyja nyavalygásaiban, nyájas, kedvkereső volt iránta, és Léni viszont figyelőbb Mari iránt. Szinígy leköte-

lezé kis ajándékival Anna asszonyt is, ki különösen vala ennek szolgálatjára rendelve.

Elérkezék Gyula elindulásának ideje, s Matyi és Leguli titkon nem valának ellene. Gyula tisztelő vala ugyan atyja, és udvarias Leguli iránt, de mindkét részre hideg, s Matyi, fiának beavatkozását is a cseléd rendre-igazításába, nem a legjavallóbb szemmel tekinté s csak azért hagyá szó nélkül, mert úgy is kurtára volt szabva mulatása. Egyébiránt az ifjúnak komoly, ritkán mosolygó feszessége, részvétlen hidegsége, szótlansága, olykori jeleivel párítva az elégületlenségnek, némi lakat valának a két férfiú kedvteléseinek.

Lovagolni, vívni tanulj! mondá Matyi; ezek nélkül a magyar nemes, ki született katona, csak félember!

És törvényt úrfi! inté Leguli; e nélkül házából sem léphet ki a magyar nemes, hogy ne sértsen vagy ne sértessék. Társaságos életben, viszon-jogok és kötelességek tudása nélkül, bajos azzá lennünk, mit emberséges embernek nevezünk.

Már abban nem vagyunk egy értelemben barátom! kiálta Matyi: sok gazembert ismerek, ki soha törvénytelenséget nem követett el. Ebből vitatkozás nyílt, melyben Gyula, atyjának részére állott.

Hogy tetszik a fiam? kérdé Matyi, Gyula kifordultával Legulit.

Jól, felelt ez; de ezt a korai érettséget, azt az örömtelenséget, mit te tudós arcznak nevezgetsz, megvallom, nem szeretem benne. Ennek rendesen, vagy önmagábai vagy világbai bizodalmatlanság,

szokott szülő oka lenni, s mindkettő sok szerencsétlenségnek kútfeje. Az ifjat örömért lihegve, sőt zajlakodva óhajtom inkább látni, mint szerfeletti kiszámolt józanságban. Amabból van mit veszteni, hogy vén korunkra is jusson egy kis hév melegítőnek, az idő telében. Ebben már nyarunkban télre dőlünk.

Jól mondod barátom Leguli! mondá Matyi; én azt tartom, azok az átkozott könyvek okozzák. Én nem voltam barátjok soha.

Mari már egy pár nappal fia indulása előtt, súlyosodék. Szemei ritkán valának szárazok; az elválás, s meggondolása annak, hogy Gyula idegen emberek közé, s majd idegen tartományokba vetődik, anyai féltés rémítő vázaival gyötrék gyenge szívét, éjjel és nappal. Bágyadt erővel karolá utóljára által gyermekét, a mint a nyugtalan kocsis ostorát pattantá; nem szólhata annak meljén, s erővel kelle őt elválasztani tőle.

Matyi teli erszényt, Leguli egy rakás levelet pesti ismerősihez, nyújtottak Gyulának által, Léni pedig kocsihoz ment, megtekintni: ha jól vannak-e pakolva úti bútor és eleség? Ezek csak magyar leány sütései, mondá enyelgve a felülő ifjúnak, tudom jobbat fognak sütni a külföldiek. Mari még kiizent fiának, hogy egészségére vigyázzon és gyakran írjon; s ez jókívánásokkal útjának eredt.

Pestre érve, kedvetlen érzet borongott Gyulában, a mint a főispán és septemvir laka előtt megállván szekere, nem fogadá őt senki, s bár újságvágyó cseléd állt a kapuban, nem nyúla butorához

egy is; alig akada, ki szobát tuda mutatni, hosszas tudakozódásaira neki. A szeretet karjai közől, egyszerre idegenbe látá taszitottnak magát. Maga emelé le lomát, s épen fel akara czipekedni azzal, a mint egy csínos öltözetű ifjú vállára üte s lármásan üdvezlé őt. Az ifjú báró Regéczy vala ez. Isten hozott barátom Pesten! kiálta, hallám s lesém jöttödet. De mit akarsz? kérdé a lerakodót. Legény! hordja fel kend a kocsissal az úrfi holmiját! kiálta parancsolva egy cselédnek, s ez lekapva sapkáját, ugrék elő.

Gyula jártasnak vélé Regéczyt a házhoz, hogy parancsa oly készséggel fogadtaték. Igen ritka vagyok itt, felele ez, ámbár atyám baráti lábon áll a főispánnal, mert a ház szellemével nem igen férek öszve. De barátom, nekem szokásom parancsolni inkább, mint kérni, s a cseléd, hidd el, előbb engedelmeskedig ezen tónnak, mint vizsgálná: ha volt-e az embernek joga hozzá? — Ma, barátom, bál adatik a hét választóknál, oda jőnöd kell velem, csak azért is, hogy előismereteket közölhessek veled a főispán házáról. Ezt úgy is csak holnaputánra várják, s mit peshednél itthon? — Gyula megigérkezék.

A báró korán eljött Gyuláért. Szemlére vette ennek minden köntös-darabját s maga lett öltöztetője. Városon külsőnk az első, mondá, hol a tágas szétvegyülésben, keveset tudhatunk egymás belsejéről. De világszerte nagyobb szerepet játszik öltözködésünk, mint vélnők. Ha nem mindig biztos mérjegye is az körülményeinknek és ízlésinknek; de

többnyire csakugyan az, s mindenesetre külső alakunkkal együtt, mely általa sokat nyer vagy veszt, első bemutatónk a társaságokban s így méltó figyelmünkre, bár mit mondjon is a mogorva szigorkodás. Mindenkor önünk iránti méltatlanság, a külsőnk körüli hanyagság. Felkészülvén Gyula: van-e becses gyürűd? órád? aranylánczod? kérdé Regéczy; rakd fel! Kalmárkodnunk kell a világban mindenünkkel; majd tapasztalandod, hogy nagy része az embereknek, kirakott mutatványaink után húz következtetést, a bolt belső becsére. Továbbá arra kérlek, szokj meg parancsolni; ritkán nem nyerünk azzal, ha úri tónt követelünk magunknak, s azt némi zajjal vívjuk ki számunkra. Ha félve parancsolsz, észre veszik, hogy a parancsolás nem sorsod, s ha zaj-ütés nélkül pénzt adsz ki, azt vélik: költesz, mer pénzed van, nem pedig; mert úr vagy. Gyula ma szabad kénye alá adta Regéczynek magát, s ez a szép virító ifjat, még kitünőbb alakba önté.

Ifjaink korán értek a bálba; s gyűlekezésig a kávéházban mulattak. Itt egy asztalka mellé telepedve, Regéczy így értesíté Gyulát a főispáni ház felől:

Maga a főispán, édes barátom, a mint veszed, jó ember; mert csaknem egyedül maga a tabularisták közt, ki nem kendezi ifjait, hanem a tisztelőbb «öcsém-uram» czímmel szólítja őket; de testestül lelkestül hivatalnok. Hivatal nála az egyedüli becsmérték; s ez után ad, ez után kíván tiszteletet. Innen felsőbbek iránt, miként rangjok hozza magá-

val, vagy szerény, vagy szolgai tisztelő, alsóbbak iránt feszes rangtartó. Nála minden ember, rangja vagy hivatala mögött áll, s szerinte lelkének minden tehetségei csak ezekről sugározhatnak szét; ha hát rangja vagy hivatala nincs, hogy amazok csak bágyadt fényt adhatnak, önként következik. Történt, történendő, vagy történhető hivatali előmozdítások, kedves beszélgetései; azokat gyanítgatja, jósolgatja untalan. Már előre figyelmes a nagyon reményesek iránt, s ritkán előzheti meg valaki őt a megüdvezlésben, ha az előlépés megtörtént. Rangilledék és rang-rendszer, miknek egész sorozatát bírja, nagy része nála a világi ténynek, s azoknak megtörése, ha nem vétek, bizonyosan nagy hiba vagy bohóság neki. Annak biztos elhatározása: kit mennyi illet? sok vesződséget ad expeditorának, kinek lelkiismeretesen kell ügyelnie levél-borítékokon a czimzetekre, nehogy több vagy kevesebb adassék azokból az illetőségnél. Latolnia kell minden levél felett: kinek irattassék ki az egész czímzet? kinek vonattassék ez össze egy vagy több szavakban? «a tisztelettel» szó magában álljon-e vagy melyik epithetonjával? Szintígy az aláírási «szolgája» szó mellé, köteles, lekötelezett, kész, hivatalos, jóakaró, vagy alázatos ragasztassék-e? a levél külön borítékot kapjon-e, vagy magából adja azt ki? Szintily lépcsőzetben állnak nála a köszönések is. Különös jártassága van annak megszabásában: kinél van helye az elsőbb köszönésnek, kinél az elfogadásnak, s hol kell bicczenni egyedül a főnek és hol mozdulni mellnek is, vagy deréknek? Egy-

szer épen azt vitatta az atyámnál, hogy ázsiai okos szokás szerint, rang után kellene elhatározni nálunk is a ruházati rendszert, hogy a tisztelet-adásban eshető tévedések mellőztethessenek.

Mi hivatalra nem vezet, vagy azzal összeköttetésben nincs, csekély becsű előtte. Körülte minden feszes, s én azért járom házát gyéren, mert soha otthoni nála nem lehetek, és szertartó feszességet ad még házi örömeinek is. Azonban mind a mellett, hogy egész élte feszes alkalmatlanságokban telik el, elégedett, és abban fő örömét leli, ha ifjait s főkép rokonait hivatal-pályákra segítheti. Egyébiránt nevezetes törvénytudó, kitetsző szónok, s világ- s ember-ismeretben, mint tartják, nem járatlan.

Kegyasszonyod igazi mellék-darab a férjéhez. Anyja udvari mesterné lévén egykor, s maga is az udvarnál neveltetvén, udvari élet, szokás, összeköttetés, szívének minden vágya, beszédjének minden tárgya. Miként férje a hivatalos előmozdításoknál, szintoly munkás ő kisebb rokon vagy idegen házaknál, befolyást szerezni magának; mi végre főképen a házasság-szerzést választá eszközül. A házasság, mint tudod, elválasztó pont az életben, s így ez által kielégítheti abbeli büszkeségét, hogy sorsot alkosson a családokban. Erre ügyesen használván férje és saját tekintetét, sok szegény leánykát főkötő alá segíte már, s nem egy szegény legényt nyűg alá. Szokása minden házasulandó ifjat lány-ajánlásaival gyötreni. Én rendesen bujkálok előtte, hogy házasításait kikerüljem, mert nálam úgy is szerecsent mos.

S te nem szándékoznál nőszülni? kérdé Gyula?

Nem barátom, felele Regéczy; atyáink fél segítséget vettek, mi egész nyügöt veszünk a nőszülésekben. A fényűzés lábra kapott hazánkban, s ez a szépnemnél bujábban tenyészik, mint körülünk. A mátkával, egész sereg szükség tér be házunkhoz, s én csak saját örömeimre győzzek keresni!

De a nős élet varázs örömei, sok mást fölöslegessé tesznek, mondá Gyula, s pehely-könnyűvé sok önmegszorításokat.

Meglehet barátom, viszonzá eltérve Regéczy; de egy kis adag érzelgés kell hozzá, s ez, tudod, nem sajátom. Vincze felől csak futólag emlékezett a báró.

Felmentek ifjaink. A termet már telve találták. Hemzsegett, zajgott a sokaság, fonta, fejtette magát a bálnép, öröm ült minden arczon, éldelet csiklánya pezsgett minden érben. A két ifjú hamar bevegyült a világba. Regéczy, ki a félvárost ismerni látszott, nevezgette barátjának a vendégeket, s rendszerint mondákat, jegyzeteket raggatott neveikhez. Gyula, kit az éldelet újsága is meglepett, kényént hullámzott a víg sokaság közt, s épen merülve volt szétbámultába, a mint Regéczy megkapva kezét, egy szép lyánykához ragadá őt; testvér húgom! szóla Gyulához, s ez Bélteky barátom, édes Pólim, mondá a lyánykának, ki nyájas udvariassággal üdvözlé az ifjat, kiről bátyjától sok jót halla, Pesten, s e vígság helyén. Gyula köszönő hajtással fűzte karjára őt, s lejtett fel s alá vele a sétáló sorokon.

Hogy tetszik a bál? kérdé Gyulától Póli.

Jól, felele az ifjú; ez a sok elégedett arcz együtt, valóban kedves ámulatba ringatja a lelket.

Épen ezen egy oldala a bálnak az, mely vele megbékéltet, mondá Póli. Az az alkalmatlan felkészülés, jövés, hazamenés, éjrontás, azok a fényűzési erőködések benne, kedvetlen ellentétei falusi nyugalmamnak. De ide mindenki verős oldalát hozza fel mutatóul, sorsának és körülményeinek, otthon hagyja, sőt kissé feledni látszik árnyékossait, ünnepi köntösben tűn fel test és lélek, s az ember édesen hajlik hinni. hogy csupa boldogok közé van varázsolva. Épen úgy képzelem bálban az embereket, miként csomó kulcsaimat otthon; barátságosan csörögnek, zsúrolódnak együtt, s külön mindegyike más zárt nyitogat.

Én, megvallom, sokasítni óhajtnám az ily ámulati órákat az életben, mondá Gyula; hiszen legtöbb része örömeinknek, nem véleten alapszik-e?

Csak tartósabbak volnának ezen ámulati órák! megjegyzé Póli; de korán felfoszlanak azok, s azon kárt okozzák, hogy édes mámorhoz szoktatván a lelket, elborzasztják ezt a nem oly nyájas való józanságaitól.

Gyula nem örömest óhajtott válni a varázslatától, s más tárgyra tére. Nagysád, úgymond, miként szavából értem, barátnéja a falusi lakásnak?

Ha sorsom tetszésemtől függne, felele szerényen Póli, falun laknám; de látogatnám a várost is. Ebben, azon csodás összeszövődései, egymásba illesztései az emberi munkálatoknak, járásnak kelésnek, tevésnek hatásnak, mikben minden perczen,

önszeretet zsurlódik önszeretethez, simábbá, közlőbbé teszik az embert s fejledezésre ingerlik a tehetségeket; de másfelől, ritka városban az oly bíztos kebel, mely a békés és szelid természetet kipótolja. Emberi erőködések nem nyújthatnak elegendő kárpótlást, a természet egyszerű, de tisztább ízletű örömeiért. Városon mintegy színjátszói vagyunk az életnek, s csupán szerepei tulajdonaink; falun magok vagyunk a személyek, sajátunk az élet úgy bajával, mint örömével együtt. Városokon szétoszlunk érzeményeinkkel, s kis köreink biztos érzelmei elfúladnak a zaj tengerében; falun önmagunkba vonulva boldogítnak azok: itt hozzánk simul az élet, mely városon bő köntösként áll el tőlünk.

Úgyvan! kiálta kénytelve Gyula, s mily szabadon emelkedik szív és lélek a mező szabad magányában! Szabad madár repül felettem, szabad féreg mozog alattam, szabad szellő lengi homlokom; míg városban lánczok fognak körül! S mily tisztán buzog ki az élet forrása a természet kebléből annak, ki mint anyjának, ártatlan gyermekségben csügg édes emlőin! — A kedvelt tárgy édes érzelmekbe kapta Gyulát, s ömledezett érzelgésről érzelgésre, melyek mind rokonul hangzottak Pólinál vissza.

Nézd az érzelgő párt! így ébreszté őket eszméletre Regéczy, ki utánok tolakodott elő s hátra; városi bál-közepett a természet bájain legelni, ugyan eredeti egy éldelet ám!

Egy pajzán álarcz zajgott feléjök. Szekrénykébe

pakolt üvegei, miket szerte áruba kínált, az opticust czímezték. Elmés tréfákat nyilazott mindenfelé, s vidám csoport tolult vele, ingerelni és felfogni azokat.

Mivel szolgáljak neked szép pár? így szóla nyájasan párunkhoz. Ti tán elég is vagytok egymásnak, s nem szűkölködtök semmiben. De még is fogjátok e látcsőt; egymás szerelmét, jó tulajdonit s örömeiteket e nagyító csőn tekintsétek; de kicsinyítőre fordítsátok azt, ha egymás gyöngéit, s az élet bajait nézitek.

Egy ázsiai kalifa, rabszolgáktól kísértetve, dölyfösen lépett elő, favorítnéja karján. Megállj! kiálta a látszerész, itt egy microskóp számodra, azon nézzd az embereket, hogy még is valamiknek tessenek előtted.

Egy magyar parasztnak caleidoscópot nyújtott; fogd úgymond, hogy te is láss olykor szép-képzetjátékokat, barátom!

Nekem is valamit! kiálta egy magyar gavallér, s kis tükröcskéhez nyúla.

Nem földi! felelt az opticus, tükröt nem adok, személyedet úgy is sokat nézegled; nesze inkább e teleskóp: nézz messze előre unokáidra vele, s ez úti szem-üveg, hogy a finom por meg ne vakítsa szemedet míg feléjök utazol. A tükröt ennek a jó anyókának adom, hogy ha kegyes könyvében olvas, maga eleibe tehesse, s láthassa: mit mível háta megett csintalan unoka-lyánykája, a még csintalanabb ifjúval.

Egy bűvös jött elő tisztes szakállal, varázs bot-

Táncz, enyelgés és tréfa közt folyt el nagy része az éjnek.

ját tartván kezében: hát számomra mit szántál barátom? kérdé dörgő gordon-hanggal.

Legbecsesb üvegemet, mond a látszerész, ha véghez viszed bű-erőddel, hogy az egész bálnép egyformán lásson, s azonnak tekintsen minden tárgyat.

Hatalmam ennyire nem hat, mondá a bűvös, de azt megcselekszem, hogy bálunkban minden férfi a legokosabbat lássa, s minden nő-személy a legszebbet.

No ugyan mester vagy! viszonzá kaczagva az opticus; azt én is megteszem. Egyik tükrömet tartom eleikbe, s látandja mindegyike a mit kíván.

Lator! elloptad varázs-botomat, szólt a bűvös, s elfordult.

Azonban megzendültek a hangszerek, s az ifjúság tánczos párért pattant szét, éltesbje tánczkört engedve szélekre vonult, s egyszerre maga maradt az opticus. Párunk is táncz-sorba állt s kényént lejtett a többivel. Táncz, enyelgés és tréfa közt folyt el nagy része az éjnek. Gyula óránként elbájoltabb lőn, Póli mívelt lelke, eleven elmés társalgása által, s titkon hízelgett hiúságának az, hogy a kellemes lyányka, számos ismerősi közt is, tetszőleg kijelelte őt nyájas figyelmével. Mi sem vonz bennünket inkább egymáshoz, mint gondolkozási és kedvtelési rokonság, minthogy más alakban mintegy önnünket tiszteljük, szeretjük; s Gyula előtt perczenként nyilvánabb lőn lélek-rokonsága Pólival. Innen meleg indulattal kére engedelmet arra, hogy tiszteletét tehesse nagyságok házánál, s Póli

szint azzal adá azt, szint az feküdt ennek pillantatában is, midőn Gyula őt kocsijához kiséré, s nyájas jóéjszakát mondának egymásnak.

Gyula visszatérte után a frissitőbe mentek ifjaink. Gyula derült szívteléssel volt, Regéczy szintúgy elégedett estéjével, s vigan ürült egy két pohár köztök. Jöttek mentek többen a báró ismeretségéből. Ez egy két tréfát váltott velek; de Béltekynél maradt, s nyájas és becsülést mutató figyelme, ma sokat lerovott Gyulánál azon idegenségből, melyet amannak közelében mindenkor érezni szokott. Új csoport jöve elő s Gyulát mint ismeretlent, bemutatá annak Regéczy. Bélteky Gyula úgymond, Bélteky tanácsos egyetlen fia! s hajlongások estek mindkét részről. Gyulának vér szökött arczába; mert éretlen méltánytalan nagyralátásnak tartá, rangon felül kívánni tekintetni magát.

Barátom, hited még gyönge, a mint látom, mondá Regéczy kaczagva, a mint őt a csoport eltávoztával, Gyula ámításaért dorgálá. A nagyvilágban magunk szabunk árt magunknak, s ez attől függ: miként valánk szerencsések árverésre eresztni személyünket, tulajdoninkat, és körülményeinket. De az első igérőnek önmagunknak kell lenni, s minél merészebbek vagyunk e részben, rendesen, annál fentebb kél portékánk el. Örök maszkban járunk, s kölcsönös csalás és csalódás, rendje a világ folyásának. Hidd el barátom Gyula, hogy itt cselekvőleg kell inkább föllépnünk, mint szenvedőleg veszteglenünk. Tedd felsőbbségbe magadat és ámítsd a világot; különben ez fordul felül s te léssz a csalatott.

Álfénnyel, költött érdemmel csillogni, nem lehetne sajátom soha! mondá kedvetlenül Gyula.

Miért ne? ez érzelgés édes Gyulám, mely idővel gyógyúlni fog. A szép csinált virág, mely dámáink kalapján pompázik, mindig több előttem, mint a sövény aljában vesztegló ibolya. Ha van érdemed, mutogasd; ha nincs költs, s tóld elő való gyanánt; kéztől várni, kétes is bajos is, csak gyermeki hiedelem. Hidd el, én érdemes férfiakat ismerek, kik szeretnek többet mutatni, mint mivel bírnak, s ha bujkálnak is érdemeikkel, igen oly formán teszik azt, miként Virgil pásztor leánykája, mely almával dobálja kedvesét, fűzek mögé szalad rejtőzni, de előbb általa megpillantatni hagyja magát. S mit veszt a világ az ámulatokban? Nézzd barátom, most neszmélyit iddogálunk, s én a zamatjáról ismerem, hogy az atyám bánhegyi bora áll előttünk, melyet nem régen árulánk el a fogadósnak; s mi kárunk, ha neszmélyit ittunk benne? Hit nyugtat és boldogít.

Víg robajjal zajgott egy ifjú csapat elő, s asztalt keresett magának. Ide Halkó! ide fecske! hangzott többfelől a szobában, s a báró megkapva karját, erőtete egy ifjat asztalához, kiben Gyula csakhamar a pajzán opticusra ismere.

Somlyait ide! kiálta a báró.

Engedelmével nagysádnak, mondá Halkó, hazámfiát akkor szeretem inni, ha lelket akarok kapni, így iny-csiklandoztatóul egy kis külföldit instálok.

Náczi, champagneit a gonosznak! kiálta ismét Regéczy. Mondd el; hol nyaraltál fecske? örök

idő, hogy nem láttalak. Így nevezék Halkót ismerősi, minthogy járó kelő vala, megjelenése örömtavasz volt, s egygyel több inger a vígasságra.

Tarczalyval voltam házasodni, felele Halkó, pipájával bajlódva, tudniillik neki, nem nekem. Víg járatunk volt, s megerősödtem azon régi óhajtásomban, hogy bár csak hazámban, hol többet adnak szivességre mint pénzre, mindig házasulandóval utazhatnám, külföldön pedig gazdaggal. A merre csak jártunk, mindenütt rokonsága voltam a magyarnak, öcsém uram az öregebbnek, bátyám uram az ifjabbnak. Ebédjeink felibe borultak a vacsorák, víg mulatozásainkat éjfelek oszlatgatták! s aztán egész nap az az áldott semmit nem tevés! Minden háznál csak a beköszöntésnél voltunk vendégek; egyszerre otthonivá lett úr, cseléd, fuvar. Csak gyomorral győzné az ember! Egyszer rám is ijesztett a nyavalya, veszélyesen voltam; de az ég azt a jó gondolatot adta belém, mindenben ellenkezőt tenni azzal, mit az orvos rendelt s szerencsésen felgyógyultam.

A champagniai megérkezék, s Halkó megtöltvén poharát: tartsa meg az ég hazánkban a vendégszeretést! addig nem féltem a magyart! kiálta, s magamat! ezt súgá utána; s víg koczczantások között kiivá mindenki a szobában poharát.

Már ezen elköszöntésre csakugyan hazait kell vala innunk, mondá Gyula.

Nem kedves úr! az is eleven tanusága, a magyar kissé ugyan messzevitt vendégszeretetének, hogy finom borai közt helyt ad sok külföldi lőrének is!

Tréfa kergette a tréfát, elmés enyelgés űzte egymást, s nem volt a kaczajnak szünete a szobában. Gyültebb lőn ez perczenként, és Halkó száján, egészen csüggött minden szem; körülte mint tengely körül forgott a vígság kereke.

Gyula, ki eleinte tartott, hogy azon tréfaűző komák közöl egyre akadott, kik vendégletért, haszonért, mulattatók lenni erőködnek s emésztést segítnek az asztaloknál elő, csakhamar megkedvellé Halkót, látván, hogy itt természet szülte a maga boldogát. Halkót, egy középtermetű testeskés ifjat, már a természet arra rendelte, hogy lelke legyen a társaságoknak. Testállás, mely minden tréfákra hajlékony vala, szem és száj járásai, arczvonások, mik minden szavával együtt beszéltek, ömlő, kész és nem erőtetett elménczsége, híg vérmérsékletével párítva, oly tulajdonok voltak benne, miket más kegyleső tréfaűzők nem utánozhattak. Bár mi csekély történetecskét ada is elő, súlyt nyere az szájában, s ám próbálta utána azt előadni más! nem vala többé zamatja és fűszere annak. Kedvelt volt Halkó minden háznál és minden társaságban. Soknemű ügyességei, társasági tátos-nevet szerzének neki. Különös tapintatja volt kinézni: ki fő a háznál? kitől függ az nyilván, vagy titkon? s ahhoz intézé főképen figyelmes kedvkeresését; így úrhoz, asszonyhoz, gyermekekhez is, kiket legbiztosabb lépcsőknek tapasztalt, magyar házak szivességeihez. Egyébiránt nyájassága kiterjedt mindenkire a háznál, s hogy ne feszítse azt, figyelmes tisztelő volt ennek szokásai, sőt gyöngeségei iránt

is. Mindezek oly tulajdonok valának benne, mik őt szerte hol megfordult, mindenütt egyszerre otthonivá tevék, s egyszerre mintegy ház tagjává fogadtaták.

Ez kiürült engedelmével nagysádnak, hozz mást vén jambus! kiálta Halkó a fogadósnak, kit, minthogy egyik kurtább lábára sántított, neveze így, s a báró nevetve parancsola két palaczkot.

Szeretném víg kedvedet Halkó! mondá egy a szomszéd asztaltól.

Nem szolgálhatok vele, felelt ez; nekem verembén fekszik boldogságom, ámbár kedvező körülményeim is segítnek. Semmim sincs, tehát min búsulnék? s ha járok kelek, oh be könnyűszerű vagyok, szinte az elrepülésig! Guitárom minden úti bútorom, s egy pár húr reá. Senkivel osztozni valóm nincs, tehát szivesen fogad rokonának mindenki; s kinek jó vér helyett jó kenyeret adott a sors, szivesen megosztja azt velem, mert sajtul vígkedvet teszek fel mellé.

Már szürkület kezdé bágyasztni a bál-világítást, a mint ifjaink víg mulatozásokból szétfejlének.

Másnap megérkezék Vincze. Hajadoni bátortalan szemérem foglyozá ezt, s küzde benne nyilt eszméletével, melylyel Gyula ölelésére rohanni óhajtott volna. Pillantati mintegy égtek Gyula felé; de nem mert nyilatkozni, kétkedve: miként fogna fogadtatni? Gyula szintúgy tartózkodék eleinte, minthogy könnyelműségnek tetszék neki, korán szőni barátságot; azonban még az nap lehántá szivéről a tartózkodás kérgeit. Vincze nem kéré, hanem

egyenes nyilt szívével, melyet szüntelen száján hordoza, ragadá magához a bizalmat. Már estére érve, úgy vala a két ifjú együtt, mintha régóta látta volna egymást. Így képzeltelek magamnak, így óhajtottalak, miként látlak! mondá Vincze; Gyula eszmélődött magában: nem látta-e valaha Vinczét? oly rokonos vala lelkének, egész lénye.

Egy szobában fogunk lakni, mondá Vincze, s nyájasan rendelkeztek el ebben. Gyula elbeszélé új barátjának mult éji mulatozását. Vincze jó víg magyar háznak nevezé az öreg báróét; de Kálmánról hidegen szóla. Gondolkozásunk kelet és nyugot, mondá; ő világ embere, én magamé, ő zajlakodva vadássza, s emberektől zsarolja ki örömeit, én a természettől nyújtandókat, saját ölébe vonulva, vágynám leélni.

Külföldi utazásuk fordult elő, s Gyula ütközve sejté, hogy Vincze nem különös szenvedélyt mutata ez iránt. Megteszem, úgymond Vincze, csupán atyám iránti tetszésből, de mondd meg barátom: mire való a még ember-, világ- s hon-ismeretben tapasztalatlan ifjúnak, ezen még térebb tengerrebocsátkozás? Érett, állapodott gondolkozás, s honunknak, honfiainknak biztos ismerése, fognának lenni, véleményem szerint, szükségesek, ily utazások előzményeül, hogy mintegy mérszereket bírhatnánk, mik után szabogassuk tapasztalásinkat; különben egyedül azon hiúság rejtőzik a külföldi utazásokban, hogy ez vagy amaz várost láttuk, s az ángolt, olaszt a maga hazájában. Ha valamelyik fűvész, gyűjteni indulna ki a külföldre, mi előtt honja

füveit ismerné, nem nevetnők-e ki? s nem történhetnék-e az meg, hogy oly füveket hozna gúnytárgyul haza, miket itthon lábával tapodott. Különben is, úgy látszik, mi magyarok könnyen tévedünk abban, hogy hazánk rovására imádjuk gyakran a külföldet, és viszont a külföld rovására hazánkat.

Jól beszélsz Vincze barátom, kiáltá ébredezve Gyula, tudnunk kell előre: mit hagyunk benn s mit fogunk találni künn? — Elintézék teendő készületeiket az utazáshoz. Eltökélék, előbb megismerkedni mind hazájokkal, mind a külfölddel, a mennyire ezt könyvek és utazók utasításai után tehetni.

Vincze nevelőjének, egy nyílt gondolkozású, de szoba-tudósnak, ez vala fő alapelve, a nevelésben «ha boldognak akarod nevelni a gyermeket, legelőbb szívét, kedélyét képezd; tedd sajátjává azon biztos tapintatot, minélfogva szíve könnyű önkénytességgel fogja fel a jót; s később képezd támaszul mellé az eszet. A szív makacs zsarnok, s ha elromlott egyszer, készebb mentegető ügyvédül szegődtetni az eszet, mint ennek gyönge tanácsára hajlani. A szív, bár kétes világú lámpájával, nehezebben tér el az igaz útról, ha egyszer erre szokott, mint az ész vakító fényű bolygó tüze, mely szolgai hízelgéssel rendesen a szív után futos. A jóra képzett szív, ha bukik, fölkél; de a rossz végképen sülyed, s nincs kiképzett ész, mely ki bírja őt ragadni sülyedtéből. Szív, nem pedig ész hajlítja az akaratot. Hány megtudja mutatni, hogy nincs kisértet, s éji sötétben, ettől remeg-

tében, még sem mer egyedül maradni a szobában?»

Ezen alapelvnél fogva figyelmessé tevé a nevelő Vinczét, a természet szelid bájaira, csodás rendjére, ízlelteté vele ennek ártatlan örömeit, úgy hivén, hogy minél közelebb áll szivünk szövetsége a természethez, annál inkább megmarad eredeti ártatlan jóságában. Jó emberekkel hagyá őt társalogni, s gondja vala, hogy bosszú és ingerlések ne maszlagítsák a gyermek békes indulatját.

Szülei csak házi nevelést óhajtván adni fioknak, könnyebb vala ennek körzetét úgy intézni el, hogy rontás ne férhessen hozzá. Későbben a gyermek köréből, az életből és históriából szemelt ki nemes tetteket számára, s kifejté azokban a követésre-valót. Utoljára, midőn már szívét elég erősnek vélé, horda elő dísztelen és aljas tetteket, kifejtvén azokból az utálatra-méltót, hogy így ész is művelődjék az ember- és világ-ismeret által. A szüléknek felváltott lakásuk városokon és falun, kívánt alkalmat nyújtának, ezen nevelési terv sikeres kivitelére.

Legveszélyesebb szirt vala e részben a nevelőre nézve az, hogy Vincze ezen nevelés mellett, mint természet fia, korán vonakodék oly becset adni rangnak és szerencse javainak, miként szülei ezt titkon óhajták. E részben csaknem ellenlábuak szobája vala a nevelőjé és Vinczéjé, s a septemvir és neje palotája. Szerénységök ugyan ezen utóbbiaknak, meg nem engedé, hogy a rangkórságot amazok ellen pártolás alá fogják, ámbár a septemvirné, olykori kifakadástól meg nem tartóztathatá

magát; mindazáltal ha a kis Vincze nyilt egyenességgel, bácsijának szólítá, szintúgy a látogatóul jött kegyelmes urat, mint többeket a cselédség közöl, a szobaasszonytól szivesebben hagyá magát megcsókoltatni, mert ez többféle szívességgel kötötte le őt magához, mint a kegyelmes asszonytól, minthogy ennek, úgymond, tobákos az orra — ha félre tett pénzecskéjéből cselédeket ajándékozott, minthogy édes anyja méltatlan volt irántok — ha a gyermek, feszes köszönésekre, vagy épen tudása fitogatására erőtetvén a vendégek előtt, elbúva előlök vagy első alkalom-nyiltával kiillana — ily esetekben nem vala nehéz arczaikból szívök elégedetlenségét kiolvasni, sőt ilyenkor a nevelő sem kerülheté ki, hogy általok komoly szóra ne vonattassék.

Én tisztviselőnek szántam a fiamat, mondá a septemvir neki, s ilyennek a világ és állományok belső választó-falait ismernie és tisztelnie kell. Midőn társaságos életbe léptünk, kapujában ennek, sok szép köntösét leraktuk a jámbor természetnek.

Kegyes engedelmével nagysádnak, felele a nevelő, én ugyan a mai világban, melyben sokaság tolul hivatalokra, épen nem látom károsnak, ha egy két belső és külső tehetséges, elvonul is előlök. Azonban szüléinek kívánságára, reménylem véghez vihetni azt, hogy Vincze ne irtózzék a hivataltól, s idővel meg is felelhessen annak. Azzal, úgy vélem, nyer a haza, ha hivatalnokai inkább terheiket tekintvén a hivataloknak, áldozatul adni határozzák el magokat, mint puszta fényeikre pillogva, ragyogni vágyó hiúságból esengnek azok után.

Teher és ragyogás kedves úr, toló és húzó erők a hivatalos világban, mondá a főispán; egyik a haza illetősége, másik a tisztviselőjé. Kérem tessék ügyelettel lenni ezen szempontra.

Megigéré ezt a nevelő, s örvendezve lelkében, hogy csak czél s nem gát tételték iparának. Azonban új hullámok kelének ellene, miket lecsillapítni nem álla erejében! A septemvirné, kemény, szigorú asszonyság, kedvét lelé abban, hogy sokat igérő fiát a társaságokban ragyogtassa, s egyszersmind korán szoktassa őt rangjához és társasági illedékhez; s ezekben annál buzgóbb vala, minél inkább hivé, hogy ellenmunkálatúl a nevelő elvonult szobai nevelésének, azok szükségesek. Untalan fitogtatnia kelle az úrficskának a maga tudásait, feszes bábmódra állnia meg a koros vendégek előtt, száz meg száz korholást és apró fenyítést emelnie el anyjától, apró vétségziért az udvariság, társasági illedék, helytelen szóejtés vagy test-tartás ellen. Szintígy a főispán mindazért, hogy erejét érezvén abban, szenvedélye vala, mind pedig hogy tisztviselői pályára azt elkerülhetetlennek itélé, minden iparral szónokságra kíváná képeztetni fiát, s azt korán kezdetni meg vele, hogy a szüséges testállást, hajlást, nyelv-forgást és főkép bátorságot, idejében megkaphassa. Nem esheték a háznál ünnepély, ismerősök körében név- vagy születésinap, új év s a t., hogy a kis Vinczének szónoklása ne lett volna, melynek próbáit mindig maga előtt tartatá az úr. Ilyenkor elönté szabályokkal a gyermeket, de nem bírván nevelői béketűréssel, gyakran

zordon vala hibái iránt, s czélt vesztve, ritkán lehete szerencséje megérni, hogy elcsüggesztett és elbátortalanodott fia, elakadás nélkül adhatta volna szónoki mutatványait.

Ezen nevelési tévedések, el nem látott káros befolyással valának Vincze egész lelki sajátjára. A gyermek szívlágyságot, meleg érzést, és hajlékonyságot kapott ugyan nevelőjétől; de szüléinek erőszakoltatásai, bátortalanná és bizodalmatlanná tették őt önerejéhez; emberek közt bizonyos vak-szemérem tartá őt magába vonulva, s rendszerint idő, ismerkedés és átmelegülés kellének ahhoz, hogy valódi alakjába tűnjék elő; a midőn is közlő, szíves, meleg, sőt forró s mindenkép szeretetreméltó lőn.

A nevelő, nyilván növendékjénél, korával együtt mind szív mind fő, ügyes tapintattal tudá egybeolvasztani a szülék kilátását, saját nevelési elveivel. Kifejté a gyermek szivében a fiúi tiszteletet, a haza szeretetét, fejében pedig azon kötelességeket, mikkel ezek iránt tartozunk; s szépnek, nemesnek festegeté neki azon elhatározásunkat, minélfogva ezek javáért, nyugalmáért, áldozatokra is készek vagyunk. A gyermek hajlékony szíve, sajátjává tevé ezen nyájas képletet.

Vinczének ezen nevelőjét, ki hivatalt nyere, egy másik váltá fel, szintoly szigorú erkölcsű ugyan, mint amaz; de a világ folyásában jóval járatlanabb. Mint bölcselkedés tanára, előitéletesen kedvelte a maga tudományát, s kedvteléses iparja vala, munkái által lenni egykor nevezetessé a maga osztályában. Az

újabb philosophia elveinél, miket inkább kémlelődőknek tarta, felebb becsülé a régi görögök philosophiai pártjaikat, melyek tudományaikat átfolyaták az életbe is, s inkább gyakorlatiak valának. Ezek közt, minthogy saját sorsával, mi gyámoltalan szegénység vala, leginkább egyezék, különös előszeretettel volt az Antisthenes cynismusa iránt. Azonban birt még is annyi belátással, hogy ennek gyakorlatba-vételét, a mai világban, majd lehetetlennek ismerte. Annálfogva a stoához szegődött, melyet csak mérséklett cynismusnak tartott. Elfogadta ennek úgy erkölcsi szigorúságát, mint testi kényletek iránti sanyarúságát, s nevelő nézetei is azokhoz valának leginkább szabva. Most egy munkán dolgozott, melyben szinopéi Diogenesnek nevelési elveit igyekezett kifejtegetni, mik szerint nevelheté egykor Xeniades gyermekeit. Ezek közt főhelyre állítá a szigorúságot lélek, és szegénységet test körül; mert úgymond, sokkal könnyebb ezeknek idővel a körűlményekhez képest terjedezni, mint terjedett erkölcsű léleknek és kényletű testnek zsugorodniok amazok után. Nyájas eszme vala a nevelő lelke előtt, gyakorlatba venni ezen elveket Vinczénél; de csakhamar talapasztalá, hogy nagy részével nem boldogulhat, ennek szülei miatt, kik közől főkép a főispánné, igen hajlott őt botornak, ha nem eszelősnek venni, minden elveivel együtt. Azonban annyi sikere csakugyan lőn iparjának, hogy a serdülő s már józanodó gyermek, némi idegenséget kapott szivében, a fényűzés puhító kényletei iránt s eltolódék minden haszontalan csillogástól. Asztalnál felét is

elbocsátgatá maga mellett az étkeknek, s csemegét nem kóstola, ágyaul kemény szőr-derekalj, öltözeteül könnyű, sima és egyszerű köntösöket kívána, s maga körül nem hagyá a cselédséget szolgálatot tenni; sőt nem nyugvék atyja előtt, míg pompa-ruhájáról le nem esdeklé a csillogó paszomántot. Mert a nevelő ügyes vala elhitetni a fiúval azt, hogy a fényűzés kényelmei, vagy gyáva puhítások, vagy gyermeki csillogások; s melyik gyermek nem vágy örömest az érettebb koruak sorába? melyik nem követel szivesen önerejűséget?

Elvei mellett, nehezen fogta volna sokáig megállani helyét, a septemvirnél ezen nevelő, ha szerencsére nem olvassa Zenóról, a stoa alapítójáról, hogy ő Antigonus királynak, minden szigorúsága mellett is, ügyesen tudta csapni a levet, s ennek példája után, ő is a septemvirben és nejében a maga Antigonusát nem tekinti. Így képes volt egy pár évet tölteni ki a háznál, melyek alatt mindinkább meggyökereztette Vincze lelkében, elvetett magvát az egyszerűségnek, és minden álfénytőli idegenségnek.

Megérkeztével a főispánnak, bejelenteté magát Gyula. Néhány feszes tudakozódás után szüleiről és útjáról, eleresztetett. Előbb nőmnél fogja tenni öcsém uram üdvözletét, mondá a főispán, aztán ezt a pört fogja kivonni. — Gyulát bántá ezen parancsoló tón, mely a főispán magas termetével, feszes állásával, nyájasság nélküli arczvonásival párítva, reá nézve egészen visszatoló vala. Érzé, miként kíméllőbb, udvariasb mód, szives készséget fogott volna

nála kötni a kötelességhez. Nehezen szívelheté az ily tekintély-tartást; s ott, hol a kötelesség nyilvános, s a másik fél alóla magát vonogatni gondolatjában sem tartja, szükségtelennek, sőt idegenítőnek vélé azt.

Azonban sietett megtenni tiszteletét a főispánnénál is. Ez vizsga szemeket jártatott az ifjúnak arczán, termetén és öltözetén. Kegyesen hozá le előtte a házávali atyafiságot, s ajánlá fiát barátságába. Majd a felől tudakolá őt: mi házakkal lenne ismeretsége Pesten? — Egygyel sincs, felele Gyula; épen tegnap vala szerencsém a bálban báró Regéczy kisasszonyhoz és testvéréhez, kivel egy iskolát jártam egykor.

A főispánné arcza szembetünőleg derűre nyílt e szavakra. Ottan becses ismeretséget tőn öcsém uram, jeles az egész úri ház, s ajánlom használatát ezen becses megismerkedésnek. Kegye, mely eddig leereszkedés vala, inkább nyájasságra simula most, s Gyula tűrhető elégedéssel lépe ki ajtaján. Egy fiatal, nyíló korú lyánka, súgár, mint fiatal lenge fácska, készséggel kapa a gyertyához, s angyali szívességgel világítá ki neki a már biztalan alkonyban. Megálla Gyula a folyosón kétkedve: ha vajjon angyalt lát-e most, vagy halandó lyánkát? Abban azonban megegyeztek érzékei, hogy kedvesebb teremtést nem látott éltében soha.

Egy lyánkát láttam az anyádnál, mondá szobájába érve Vinczének, ki az?

Gyomay Klári, felele Vincze, rokonos az anyámhoz, s nevelőbe adva hozzá. Gyula áradozott dicsé-

retében, szép ártatlan külsejéről, megfelelő belsejére vona következést, s boldognak mondá azt, kinek egykor jutand.

Jó gyermek, mondá futólag Vincze, kár hogy szegény.

Gyula átallá ezen szavát Vinczének, mely némi homályt látszék borítni, még új ismeretségű barátjára. Vékony gyanú ködlött lelkében, hogy a Vincze gyöngéje, tán vagyon-áhítozás lehet. Azonban magába fojtá megütközését, s e napon mindketten szótlanabbak levének, s biztosságok fonala kissé megszakadottnak látszék.

Másnap Klárcsi szellői könnyűséggel jára fel s alá a folyosón, gyakran megcsördülének kulcsai, mint gazdasszonyság czímjei, az élés-tárba jártában, az ifjak ablaka alatt; s nem mulasztá el, hol két hol fél szemmel nyájas pillanatokat vetni be rajta; vagy épen köszöntést is merni hozzájok. Gyula gyönyörrel fogada mind pillanatot, mind köszönést, s a lyánka sürgése forgása a ház körül, és tartózkodása benne, kies jövendőt deríte eleibe. Vincze csekély figyelmet látszék mutatni a lyánka nyájas tetszeskedésére, mely Gyulát, az ártatlan alakban egészen elbájolá.

Jó lyánka, mit érnek angyali kincseid? gondolá magában, te szegény vagy s elnémulnak a feléd dobogó szívek; de enyém nem! tevé gyönge távolas gondolattal utána.

Gyula egész erővel neki feküdt a kiadott pörnek. Tudván, hogy a septemvir urak pereket nem vonatnak ki, s így ez csak próba-munka nála, továbbá:

hogy mennyi függ javunkra vagy kárunkra, az első benyomásoktól, a lehetőségig tökéletes munkát kívánt benyújtani a septemvirnek; a minthogy ez teljesen meg is vala elégedve azzal.

Öcsém uramból jó tisztviselő lehet, ha magát el nem hanyagolja. Mire szándékozik? kérdé.

Csak otthoni gazdálkodásra, vala Gyulának kissé tartózkodó felelete.

Hasznos kör a gazdai is, mondá vontatva a septemvir, alap- és törzsök-állapot a polgári állományokban; de a tudományos készületüt ki nem elégíti, kitől a haza is többet vár. Azt, hogy az egyszerű természettől elnyerhessük hasznainkat, tehetjük nyilt józan ésszel is; de előítéletes és fortélyos embertársainkkal bajlódni, azokat boldogítni, nagyobb feladat, s csak tudományos míveltséggel és készülettel vihetjük végbe, ha bár a tudomány sehol sem felesleges. De tekintsen öcsém uram a gazdai állapotra hazánkban: mi annak egyéb czélja, mint napok leélése, nagy fáradalommali kivitele annak, hogy legfelebb is a főbb szükölésektől megóvattassunk? Élnünk csak azért, hogy megéljünk, valóban igen szűk kör, s kevéssel terjedtebb azon baroménál, mely egész nap legel, hogy élelme lehessen.

Ez állhat, méltóságos úr, felelt szerény meghajtással Gyula, ha azon előítélet áll, miszerint az atya azon fiát szánja rendszerint gazdának, ki legcsekélyebb lelki tehetségű a többi között. Jelenleg: szántani tavaszszal és őszszel, miként ősatyáink tették, tudni minden földünkbe mennyi mag megyen, s ismerni a mezei munkák idejét, sorát, módját és

közönséges fogásait, s a helyhez tanult időjárást — teszi nálunk a gazdaság egész tudományát. Az ilyen nyugodtan mondja, ha nem termett: nem adott az isten! s az ég rovására bizton reméli, hogy a jövő évben, a bő természet, mostani henyesége, mostani félmunkája, és szorgalma mellett is, kipótolandja az idei mostohaságot. A haza boldog földje, kedvező időjárás, pótolják is olykor ezen henyeséget, s mintegy megörökítik azt. Hogy ily gazdálkodás mellett, sem haza, sem gazda nem nyer, én is hiszem. De úgy vélem, másként fordulandna a dolog, ha mívelt tudományos férfiak választnák köröknek a gazdálkodást, kik saját magányos hasznaikkal párítni óhajtnák és tudnák az egészét, s ne csak szükségtőli menekvést, hanem honi érdeket, s kedvtelést is tűznének ki nemes czélul abban. Minden tudomány a természetből foly ki, de ismét abba, mint anya keblébe foly vissza. Ha hát a gazda ezeket használja, kétségen kívül nem csak magát helyezi kényletes állapotba, hanem nemzete gazdagságát is elősegíti; mi is hazánknak jelen, termesztői inkább mint kereskedői állásában, nem csekély tekintet fogna lenni. Hasznos példaadást is csak illy férfiaktól várhatunk, csak illyenek birhatják józan fontra vetni a külföld haladásait, s előitélet nélkül állapítni meg: mi való azokból hazánk körülményeihez? egyedül ezek bírnak új ösvényt törni; mert szorongó elme nem meri ki szabad térre magát. Folyvást sántít a biztos nyomon, melyen ha haladást nem remél is, de tévedéstől nem remeg.

A kép, melyet feste öcsém uram, nem épen

rossz, csak még egyet teszek utó-tájúl hozzá. A köz dolgokat, és azokbani részvétet, ne hagyja ki köréből, miként rendesen gazdáink szokták, s ne temesse magát egészen falusi magányába. Ismerek rokonaim közt többeket, kik vármegyéik legérdekesebb gyűléseiből, sőt tisztválasztásaiból is elmaradoztak; mert szántni-valója volt a lónak, vagy magyar köntöst kellene tartaniok, melyben pénzök fogna heverni. Polgár és gazda, szépen megférhetnek együtt, s ezeknek egybeolvasztása, vaskos önzésre-hajlástól is megóv bennünket. Az a szerfeletti otthonozás, mintegy elveszteti magával az embert. Gyula felfogadá ezt, s készülést igére reá. A septemvir úgy látszék elégedett volt vele, s Gyulának úgy tetszék, mintha e nap óta figyelőbb lenne iránta, s mintha foszlott volna az a becset tagadó tekintély-tartás, melylyel az ifjakkal rendesen bánni szokott; legalább ebédnél, vacsoránál, gyakran különösen ő felé intézé beszédeit.

Ezen ebédek, vacsorák, a legboldogabb pillantatokat szülék Gyulának. A nagyságos asszony, Klárcsi mellé rendelé az ő ülését' s ellenébe Vinczéjét. Kölcsönös kínák, figyelmek, apró tréfák, kedv-derületek, mikre az asztal, mint öröm-ízlet helye, különben is kész alkalom szokott lenni, hamar megszövék az ismeretséget, mely naponként bizonyos neméig növekedék a biztosságnak. Klárcsi nem hagyott hibázni valami evő-szert, kenyeret, italt Gyula előtt, hamar kilesé kedves étkeit, s ezekből el nem mulasztá a másodszori megkínálást. Gyula viszont leüléskor és felkeléskor, tolá és vevé a szé-

ket Klárcsi alá és alól; s így a kölcsönös figyelem mindinkább kedvesebbé tevé a szomszédságot. Asztal felett a szót az öreg pár vitte; azonban ha vendég nem volt, közbeszólhatott az ifjúság is, oly tiszteléssel mindazáltal, mely a feszességnek tő szomszédja vala. Vitatkozások csak az úrnál valának, törvényes s ezekkel rokonos tárgyak felett megengedve; úgy mindazáltal, hogy a végszó és igazság-adás ő nála maradjon meg. Az asszony ellenmondást nem igen tűrhete, s itéletei kemény principálné szavai valának. Legszabadabb volt az ifjúság mulatozása akkor, mikor táblák adattak, mi gyakran történt; ilyenkor apró körökre oszlott a társalgás; felső végén hangosokra, alsón lépcsőnként suttogóbbakra. Ilyenkor leginkább szokta Gyula beszélgetésbe rántani a kedves lyánkát, s gyönyörködni ártatlan lelke és mételyetlen gondolkozása nyilatkozásaiban. Ilyenkor az étel ital és kedv hevűleteiben, gyakran arra bátorodék, hogy a lyánka nyugvó kezére nyomja kezét, s különös kéjt érze terjedezni magában, ha azt a lyánka kissé megszenvedé, s csak halkkal, vagy alkalommal vonakodék ki. Csak azt fájlalta örömeiben Gyula, hogy Vincze barátjával nem osztozhatott azokban. Kedvetlen és komor meredező volt ez már darab idő óta, ritkán fonódott az asztali beszélgetésekbe. Egytagúlag felelgetett, kerülni látszott barátját is, békes kedélye kifakadó lőn gyakran, szemeire bú, vagy betegség látszott homályt vonni, s minthogy a részvevők kérdéseire főfájásról panaszkodék, néhány nap-óta tartó súlyos állapotja, kínos aggódásba kezdé szüléit is

ejteni. Gyula, baráti gonddal ápolódott körülte, s felvidámításán iparkodva, szétcsalogatta őt a városba, s ki mulatóiba; nem volt sikere semminek, s minél nyíltabb és sürgetőbb volt Gyula, annál zártabb és eltolóbb Vincze.

Klárcsi egy csinos emlék-könyvet kapott ajándékban, s czímlapjára ennek, valami czélszerű s ízletes festést óhajtott. Gyula kapott az alkalmon, szolgálhatni a kis kegyesnek, s mint festész ajánlá e munkára magát. Váltott vonakodása és sürgetőbb ajánlkozás után, átvevé Gyula a könyvet, s alig várá, hogy édes zsákmányával szobájába térjen. Ez már kedvesebb munka leend, Vincze pajtás! kiálta derülten, mint minden pör-kivonás a világon! — Vincze nem felelt, csak főfájása új jelenségeiről panaszkodott.

Égett Gyula keze alatt a munka, s az éjnek egy részével is pótolván azt, más nap alkonyat felé elkészűlt vele. Épen társaság volt híva a septemvirnéhez, ifjaink beparancsoltattak, s Gyula megjelent festésével. A nők nem fogytak ki magasztalásából annak, s Klárcsi szíves hálával tette köszönetét a festésznek. Báró Regéczy Póli is jelen volt a társaságban, s Gyulával nyájas kedvességgel újította meg báli ismeretségét. Táncz, hanga, ének, és játékok válogaták egymást. Gyula bájolón vala közölve Póli kifejlett kecsei s míveltsége, és Klárcsi gyermeki kedélye, és nyiladozó bájai között, s egy vala ez legboldogabb estéi közöl. Azonban némi búsongást sejtvén gyöngén ködleni Klárcsi arczain, mi azokat még vonzóbbakká bájolá, inkább feléje tola-

kodék, hogy kis bánatját leenyhítni segítse, melyet a főispánné szokott keménysége sebének gondola. Vacsoránál Klárcsi az öreg báró Regéczy és Gyula közé esék, s Vinczére mint házi úrfira, Pólinak mulattatása bizaték. Derekas zajlással folyt a vígság, minthogy a báró esküdt ellensége volt minden feszességnek, s tréfáival alkalmasan tudta egygyé olvasztani a társaságot. A septemviren és nején, észrevehető volt hatalma az ő egyenességének és hímezetlen nyíltszivűségének. Klárcsi nem vala ugyan szokott kedvében, de nyájas még is, s a hozzá oly kitetszőleg figyelmes Gyula iránt, viszont szives, viszont figyelő. Leány! felkiáltott egyszerre a báró, ki különösen szeretett az ártatlan gyermekkel évődni s legelni zavarodásain; te látom éhen hagynál engem, a másik szomszédod mellett, ha nem volna eszem, nem igen várni be a kínálást. Klárcsi arczai egyszerre lángba borultak, s a báró hangos kaczajja és a többi vendég enyelgő mosolya, a lyánka zavarodását legfelsőbb fokig emelék. Színt kerese felugrani székéről s kisimulni a báró pajzánkodásai elől. Gyulában kelő szerelem nyájas érzete, homályos kedvetlenséggel párosúlt; érzé, hogy ezen szép érzelem, köz szem eleibe tolatva, szentségteleníttetik, s veszt azon bájos ingerből, melyet titok és lappangás fátylai kölcsönöznek annak.

De a mint szobájába tére, csodás érzelmek zajlottak Gyula keblében. Foszlani kezde előtte azon homály, mely lelke eddigi állapotát borítá, s utótájból derengett eleibe, kelő indulatja a kedves lélek iránt. Lejteni hagyá, miként varázs-lámpa

alakjait, képzete előtt a mult napokat, s Klárcsival váltott viszonyait azokon; látá miként járdala el dolgot keresve ablaka alatt, hallá a szakács perlését, hogy nem kaphatja ki az éléstárból egyszerre szükségeit; előidézé e lyánkának, a juratéria ablakán, hacsak futólag is bevetett pillantásait — s mindinkább bizonyos lőn előtte, hogy érzelmei viszonoztatnak. Lelkének kéjes hangulatában, nem jöve álom szemére; nemügyelve Vincze emlékeztetéseire, karjába támasztott fővel ábrándozék; majd óntollat foga, s hogy kedves tárgyával közelebb foglalatoskodjék, hevült képzeletéből Klárcsi mell-képét kezdé rajzolni.

A mint elővonásaival kész lőn, ágyba mene, de nyugvása csak rövid lehete. Felriada kedves Vinczéje nyugtalanságára, kinél álmatlan hánykódások, nehéz sóhajok s lassú nyögdelések, nyilván veszélyre mutattak.

Nem alszol édes Vinczém? kérdé aggódva Gyula.

Nem, felele ez bágyadt hangon; rosszul vagyok! Felszökék Gyula, s ágyához riada. Fejét fogá, melyről panaszkodék, s lángban lelé azt.

Hajnallik, mondá Gyula búsan; jer barátom a szabadba velem, a friss levegő fel fog éleszteni. — Sebtében magára veték köntöseiket. Vincze az öltözés alatt rápillanta Gyula festésére, s felfogá azt; de bágyadt kezében reszkete a papir, s letevé azt ismét. Gyula gondosan bepólyázá barátját, s kiindulának egyik kapuján a városnak.

Néma borongásban, melyben, csak miként messze derű kék foltja, csillámlott meg Gyulánál új sze-

relme, haladt a két barát Pestnek még néptelen utczáin. Nyílóban állt a tavasz, enyhes volt a levegő, mell éledezett s a szorult szív éldeletre nyiladozott. Már elönté bíborát keleten a nap, a mint ifjaink szabadra érének. Ó be szép a természet! felkiálta Gyula! nézzd édes Vinczém a tavasz nyílása, mely az egész természetet életre költi, jelképe mintegy, részünkre is nyílandó örömöknek; a mell mintegy eleikbe dagadozik, s a szív bájos előérzetekben dereng feléjök.

Nálad úgy lehet, szóla merülten Vincze, s vonaglón szorítá kezét homlokára, s tán boldogabb vagy — de én —

Gyulának egyszerre fény lövellett elő. — Vincze! téged valami epeszt! kiálta aggódó hévvel, s barátod ne tudja azt, Vincze?

Vincze kelő füvet tépett fel a földről, nyíló falevelet le a fáról, szórta azokat, s újakat tépdelt; egyszerre köny-zápor eredt meg szeméből, s nem birva magával borult barátja meljére. Gyulám! titkom elöl, ki kell fogadnom vele! zokogá; én és Klárcsi — két év óta szeretjük egymást!

Néma szünet állt be ezen szóra mindkét részről. Lepő bánatja a vesztésnek, tépett csirái a kelő indulatnak, összeomlott nyájas remények, dúltak keresztül Gyula lelkén, s csodás érzelmek, zavarban küzdtek keblében; Vincze miként itéletes rab, várta ennek kimondását s nem volt szive fölemelni fejét bánatos leborulásából.

Ez dúlt hát benned jó ifjú? mondá végre fojtott hangon Gyula, s hevesen szorítá Vinczét magához.

Értelek! felhőt vonék szép egedre, jámbor, de ború nem lesz belőle, fogadom barátságunk szentségére neked! Indulatom Klárcsidhoz csak kelőben vala még; jogaid hozzá régiebbek és megállóbbak. Én egyebet nem vesztek, mint egy szép ámulatot; de szivedett még közelebb nyerem érte szívemhez!

Miként nyári zápor után felszakadoznak a fellegek, s vidámabban kél a nap; úgy kele vidulva fel barátja melléről Vincze. Hála, barátság láng heve s boldog kéj érzelmei, olvadtak azon tekintetben össze, melyet Gyulájára vetett; nem szólhatott, de szavak helyett forró ölelés volt tolmácsa, belseje szép zajának.

A két barát az ifjú fűre terült le, s sziveik csillapodtával, megismerteté Gyulát Vincze, szerelme történetével.

Klárcsi atyja, az öreg Gyomay, hat százados agg magyar nemes nemzetségből származott, s nagyanyja együtt osztozott a septemvirné nagyanyjával. Atyja még nevezetes birtokos vala, de pörök által sokat elvesztett vagyonából, s fija átörökölvén atyjáról a pörlekedés szomorú szenvedélyét, sőt ezt még a biztalan bányászkodásival is nevelvén, lassadán lesülyede, s széles vagyonából, a harsagi kis résznél egyebe nem marada. Ebből szűken, s mindenkori kikerülhetésével a szükségnek, éldegéle annyival is inkább, hogy örök reményben pörei és bányája szerencséjik felől, ritka rossz gazda volt, s neje halála után, gazdasszonysága is, melyet Veronka, már koros hajadon leánya folytata, nem a legszűkebb markok közt vala.

Gyomay untalan a káptalanokat, conventeket, megyék és curia levéltárait járta; kutatta az okleveleket, pöröket, azokat másoltatta, s hogy jogot nyomozhasson ki más birtokaihoz, a magáéit lassanként olvasztgatta. Különös szenvedélye volt; nemzetségek czímereit, pecsétjeit, származás-fáit meggyűjtögetni, azokat kincs gyanánt tartogatni, azokból rokonságot, összeköttetést és jogokat nyomozgatni. A minthogy annyira is haladt a magyar családok genealogiáiban, hogy ritka ifjú fordulhatott meg előtte, kit, nevét hallva, egyszerre nemzetsége egész szövedékivel meg ne bírt volna ismertetni.

Számos pörei ugyan nagyjára jó lábon álltak; de minthogy a törvénykezés kereke világszerte kenve forog, elállott az övé gyakran, s járással keléssel és sürgetéssel tört azt megindítgatni s forgásban tartani. Így volt bányájával is. Kevés kezekre telvén költsége, csak haldoklott ez; a néha mutatkozott gazdagabb ér kifogyott siker nélkül, mi ha lett volna is, hűtlen felügyelője nyelte el azt. Azonban nem volt erő, mely Gyomayval kettős szenvedélyéről lebírt volna mondatni. Agg kora, a legjelesb magyar házakkali egybeköttetése s nemzetségének nevezetes birtok-jogai, miket a nagybirtoknak ellenébe ellensúlyúl tárogatott ki, s bizonyos makacs büszkeség, mely született tulajdona látszék lenni, nem engedték őt letérni káros pályáiról. Különösen kitünő volt kevélysége akkor, ha nagy urak által mellőztetett. Egy gazdag mágnástól, ki ellen fontos pört indított volt, minden szükség-látása mellett is, megveté az ajánlott tetemes egyességi

összeget, csupán azért, hogy ez egy társaságban, a családjávali rokonságot tagadta, s ezt Gyomay becsületében járó dolognak tartotta, pör által is bebizonyítni. Ha azonban a főbbek simák valának iránta, hajlóbb bíra lenni a nyers vesszőnél.

Míg Gyomay járt kelt, az alatt külső belső gazdasága, Veronka lyánya gyönge vállain feküdt. Ez megturkáltatta sovány földjeit, levágatta füvét, mi a vakondok-túrástól levehető vala, munka nagyját megtéteté parlagos szőlejében, s betakaríta mindent, mit a jóakaró természet önkényt adott, s cseléd hűsége meghagyott.

Veronka a legjobb teremtés volt a világon, s áldás az egész falun. Egykor szép vala ő, de egy szerencsétlen meghülés tüdő-sínlésbe ejtette, mely halkkal hervasztotta őt a sír felé. Maga jól tudta kigyógyúlhatlanságát, miért is egy pár szerencsét, melylyel megkínáltaték, elutasíta magától. Minek megcsalni mást sanda önzésből? mondá a jó lélek, s holtan kötni magát öröm-váró élőhöz? Érzé lassú sülyedését teste alkatjának, s szokék úgy tekintni magát, mint csak féllakosát ennek a földnek s mint már félpolgárját a jövő szebb életnek. Szelid tökéllett lelkéhez, segédül vette a vallás boldogító vigasztalásit, s föltevé magában, hogy rövid földi pályáját, mintegy vetésül az égire, jótétekben s emberi nyomorok, szenvedések enyhítéseiben tölti el. Segítette a szegényt, miként telt a háztól, öntestétől elvona minden elvonható köntös-darabot, inyétől minden csemegét, hogy szükséget enyhítsen a helységben, szemétől meglopá az álmot, hogy köntö-

setlen gyermeknek ruhát szabogathasson, s nyugalmat sorvadó tagjaitól, hogy beteget ápolhasson. Áldó angyalként járt kelt a faluban maga vigasztalásival, és cselédje tápneműekkel; mert egy két bögre a falusi beteg vagy szegény számára, mindig tételék fel a Veronka tüzéhez.

Gyomay bánattal tekintett Veronkára, látván, hogy miként féreg nyílt virág kelyhében, akként dúl a halál jó leánya életében; s a különben heves, kímélő vala iránta. De vigasztalódott, ha mellette angyali szépségben és szelidségben, Klárcsi leányát fejledezni látta. Miként nap tiszta csendes folyam felett, úgy kelt az élet a gyermek szép ártatlansága felibe. A szem vidulva legelt a nyiladozó kecseken, mert mindegyike egyszersmind nyomatja vala szép lelkének. Nyájas mosoly lebegett a csiga szácska körül, hódító pillantások súgárzottak ki az égszín szemekből, melyek miként tiszta csörgeteg, leereszti feneke kövecseire a látást, úgy hagyták a nézőt lelátni szive fenekére; kedveltetés vala minden szava és mozdulata, kedves volt szives nyájassága, miként lengedező szellő a nyári hőségben. A minthogy kedveltje is volt ő az egész háznak, s derülten folyt a munka jobbágynál és cselédnél az udvarban, ha Klárcsi közte sürgött. Csakhamar megismerkedett ő mindegyiknek házi körülményeivel, s részvétes beszélgetést font azok iránt velek.

Komoly atyja majdnem gyermekké lőn gyakran vele. Térdére vevé, s torzomb bajuszával hagyá őt játszani, ijesztgeté azzal a kis bohót. Óra-számra elenyelgett vele bábjai körül, s ha sokáig nem látta,

vagy Veronka elfoglalta őt, hiányzani látszott mindene. Nagyobbodván a gyermek, még bájolóbb, még kötelezőbb, még szükségesebb tuda lenni atyjának. Keresé az alkalmat, miként tehessen apró szolgálatokat körülte. Reggel atyus sipkájával küldé be őt Veronka, aztán pipáját vivé ágyához; este ő nyújtá az utolsó pohár-vizet és háló süveget neki, és tőn mindent körülte és a háznál, mit kis ereje megbírt, kész önkénytességgel, legkisebb ködöcskéje nélkül az unatkozásnak. Nem is vonhata bú vagy gond oly ránczot Gyomay homlokára; melyet Klárcsi gyermeki ártatlan kedélye ki ne bírt volna simítani.

De ha szeme fénye volt ő atyjának, Veronka nénjének épen lelke mássa vala, s gyűlpontja szerelmének, gondjának és kényeztetéseinek, miknek rontásaitól a lyánkát, csak szerencsés kedélye óvá meg. Miként őz-fiú az anyjával, úgy szaladozék Klárcsi Veronkával mindenfelé, hol segítvén munkáit, hol pedig akadékoskodván játékaival neki. Elszakadhatlan volt tőle; s Klárcsi éjjel is nénjével óhajtozott hálni; de ez félvén a maga nyavalyájának lehető káros befolyásától öccsére, nem engedte azt meg; sőt ezen gyöngéd aggódása annyira terjedt forró szerelmében iránta, hogy szív-küzdelmei ellenére is, csak ritkán, s csak arczfelen csókolta meg testvérét, kiért szíve lángolt.

Ezen örök együttlét Veronkával, még inkább kifejté született lágyságát Klárcsi kedélyének. Csöndes kegyes jótevői körbe szoktatva, szeretettel ölelte ő az egész világot; harag volt egyedül azon rossz

oldal, melyet az emberekben, betegség és szükség, melyet az életben ismert; amaz ellen a kiengesztelést, ezek iránt pedig az ápoló kéznyújtást tanulta kötelességének. Mindenkinek örömét, mindenkinek búját magáénak fogadta, s ő mintegy mások érzelmeinek visszhangja látszott lenni; mások akaratját, ha bár áldozattal is elősegítni, s nem követelni saját akaratot, elégültnek látni mindenkit maga körül, s e látásban lelni saját elégedését, valának fővonásai jellemének. Ha Veronkát kór-jelenségei vevék elő, fél napokon át, játék és tágulás nélkül figyelt ágya szélén, s elég jutalomnak vevé, ha párszor kedves betege párnáját igazíthatá. Ha szunnyadott nénje, órákig ült szobori csendben a szobában. Ha atyját felindulva látá, bájolón szede elő mindent, mit kedvesnek tuda neki. Cseléd apró vétségeit magára vevé, s reg- vagy est-étjét, meg nem eheté úgy, hogy azt a cselédség éhes gyermekeivel meg ne osztotta volna. Ő, ki az égi-háborútól rettegett, és szemét dugta a villámlások elől, a csodálatig bátor tudott lenni, ha atyja otthon nem létében, egyedül maradt égi csattogásban Veronkával; csakhogy ezt, kinek szintúgy gyöngéje volt az attóli félelem, nyugtathassa.

A generálnak, ki a Gyomay-részen kívül egészen bírá a falut, egy évvel korosabb Máli lyánkája, barátnéja volt Klárcsinak; egy lelkes de lobbanó heves lyánka. Málinak különszakított virágkertecskéje volt az udvar kertjében, s a két lyánka egy estén, vígan öntözgette abban együtt a virágokat. Klárcsi enyelgve szökdel kis bádog öntözőjével,

vigyázatlanul lép, s legkedvesebb virágját barátnéjának, letapodja. Ez haragra lobban a káron, mérgesen löki el a kis kártevőt, s ez hanyatt esve egy virág-kórón felhasítja karját. Eljajdul a lyánka fájdalmában; de látván maga felett ijedt-halványan állni barátnéját, a sírásra vonult száj egyszerre mosolyt hazud, felszökik s angyali kedvességgel követi meg Málit kártételeért. Máli, karjára pillantva, vérben látja azt, néma reszketésben áll kiskorig, majd hevesen szorítván magához Klárcsit: bocsáss meg, bocsáss meg! ez minden ejthető szava a zokogástól. Máli nyakkendőjével köti be a sebes kezet, s kölcsönös követések és hiba-elvállalások közt, még szorosabban forr a két lyánka szíve együvé. Ilyen vala Klárcsi mindenkihez; önkedveltetés, áldozatrai készség, s az egész emberiség iránti szelid jóakarat, valának szép tulajdonai.

De Gyomayt gond aggasztá gyakran, ha kedves Klárcsijára tekinte. Mind irántai gyöngéd atyai indulatja, mind büszkesége, keveslék számára azon szűk körű nevelést, melyet háza és Veronka adhatának vala neki; terjeszkedést pedig semmifelé nem engedének körülményei. Klárcsi utolsó sarjadéka vala a Gyomay- agg-nemzetségnek, s egy rangos vő, ki ezen vég szikrát még egyszer vidor lángra lobbantsa, nem vala utolsó az atya számos reményei között. Egykor e feletti szív-hánykódásában, eltökélé magában, hogy a generállal értekezzék a tárgy felől, s ha ez nevelőnét hozatna ki Málijának, engedné meg Klárcsit is részt venni annak oktatásiban. Gyomay különösen tisztelte a rangos, de e mellett min-

den büszkeség nélküli katonát, a nyájas emberbarátot, a nyílt eszű gazdát, és világtapasztalt embert benne, s egyedül ő vala, kinek szavára gyakorta hajlott. — Mint agg-szabású magyar, nem ízelé ugyan a generál sokféle újításait, idővel azonban ezeknek sok hasznossaival megbékéllett, s legalább annyiban halada türelmében, hogy a faluban nem ellenzé azokat. Magyar szokás szerint, bátor maga Gyomay is, a nagy genealogus, alig tudá a rokonságot nemzetségi tábláiból kierőtetni, atyafiságot tarta egymáshoz a két ház; a generál, uram bátyámnak szólítá Gyomayt, ez viszont, megadván a rangnak is a magáét, méltóságos uram öcsémnek a generált.

Kedves uram bátyám! így szóla a generál, a mint Gyomay a maga czélját, beszélgetésbe fonva előadá; én megvallom, sem fiúra sem lyánra nézve, nem vagyok barátja a házi nevelésnek. Két fő zára van minden tudnivalónak a világon. Egyiknek kulcsát a természet nyújtja kezünkbe, másikáét a világ és emberei. Ama tudomány szép, s kis körben, szerencsés körülmények közt, boldogíthat ugyan magában is, de bíztalan; a másik nem oly tiszta, de biztos fonalat nyújt az élet csalkertjében kezünkbe, azon pályával és azon szerepekkel ismertetvén meg bennünket, melyen és melyekben játszanunk, zajlanunk kell. Boldog ki a két tudományt szerencsésen páríthatja egymással, mint barátja a természetnek, és barátja az embereknek. Az itthoni nevelés, könyvekből tanít inkább; az iskolai, életből és emberekből. A könyvekből merített világ-

ismeretet holt tudománynak nézem, otthonról adott utasításnak hosszú útra, s másnak szabott köntösnek, mely testünkhöz ritkán simul oly teljesen, hogy itt el ne álljon tőle, ott ne szorítson. Ily győződéssel nincs czélom nevelőnét hozatni ki, inkább leányomat küldöm nevelésbe.

Úgy vélem, méltsás uram öcsém, mondá Gyomay, hogy fiú-gyermekre nézve áll ugyan ezen elv; de a lyán-gyermek minek bolyongjon a világban? Házi esend és háza népe, az ő köre és világa idővel is; s azt: miként kelljen élni és díszt tenni nemzetségének? megtanulhatja házi nevelés mellett is, s úgy tartnám épen ennél legjobban. Nagy világban nagy köröket tanul ismérni, s mi természetesebb mint az, hogy ezeknek csillogásit és alkalmait, a még tapasztalatlan gyermeki elme és szív, kívánságai közé szívja be, s idővel elégedetlenül kicsinyelje saját körét? Gyomay a régi magyar nőket hordá például elő, kik anyjaik körül neveltettek. A generál nem tagadá azon gyakori hibát, melyet Gyomay feszegete; de azt legtöbb lyán-nevelő intézeteinknek, nem legczélszerűbb alkotásaiban és rendszereiben keresé. Kiterjeszkedék némely hiányaira ezen intézeteknek; de más részről előadta a házi nevelés káros befolyásait is életünkbe, nevezetesen azt: miként szűkíti össze ismereteinket, zsugorítja össze szíveinket, s miként teszi rabjául a leányt jövendő sorsának; míg a világban kimívelt nő, inkább asszonya annak, bár miként hányja vesse is az.

Gyomay hajlott meggyőződni a generál okosko-

dása által, mert önszíve óhajtásaival is egyezett az ; de maga részéről reményt teljesedésökhöz nem látott, s még nehezebb szívvel tért haza a generáltól, mint hozzá ment volt.

Azonban a történet szerencsésen kisegíté őt aggodalmaiból. A septemvir ellen folytatott pere, igen kedvezőleg álla, s amaz kénytelennek látá magát, vagy alkut tenni, vagy nagy részét jószágának veszélyeztetni. Mint világ-okos jól tudá, hogy a szíveskedés selyem-szálacskái, inkább lekötik a makacs szívet, mint durva lánczok, nője egyezésével eltökélé, házához, mint rokonaihoz nevelőbe venni Gyomay lyánkáját, hogy így a kedvező alkuhoz közelebb simúlhasson.

A septemvirné különben is büszkeségét lelé az ily növelésekben ; általok oly háznak kívánván ismertetni a magáét, mely fiatal nőszemélyeknek illő képzést nyújthat.

Gyomay meglepetett habzásban álla, a mint a levelet vevé. Nyájas udvarisággal vala ez írva, és oly kímélettel, hogy az ajánlás szerencséjét inkább maga részére látszék hajtani benne a septemvir, mint a Gyomayéra ; ennek büszkeségének teljesen elég vala téve ; de pört folytatni, sürgetni, nyomni oly jótevőnk ellen, ki kedves gyermekünk boldogságát munkálja, lelketlenségnek látszék előtte ; felhagyni a pörrel háza rontásának, alkudozni pedig még korainak. Napokig hányódott a választások között ; végre győzött az atyai szív, s elhatározá magát, hogy átadja leányát. Addig, úgymond, pihenjen inkább a pör ; egy ügyes vő, ha nem élek befejez-

heti, vagy alkuval elölheti azt, miként neki tetszeni fog. A lyánkát tehát telésen felül is kikészíté, miként büszkesége kivánná, s egy reggel magához emelé a kocsiba. Nincs toll leírhatni a két testvér kínos búcsú-vétét. Gyomay csaknem erőszakkal ragadá ki Klárcsit Veronka karjai közől, s ez azután is még sokáig sínlé veszteségét. Gyomay a mint kedves magzatját átadá a septemvirnének, kijelenté akaratát, hogy lyányára sajátokból mit se költsenek. Kikészítve van a leány, úgymond, miként falun lehete, s ha ki nem kerülhető szükség adná elő magát, költséget küldeni, miként telik, kész leszek. Gyomay tudniillik, mintegy sejtve a csinos cselvetést, kikerülni kivánta, a mennyire lehet, mélyebb leköteleztetését a septemvir háza iránt.

Klárcsi csakhamar kedvelt lőn a háznál; néhány nap mulva nem vala annak egy tagja is, ki neki szivességgel ne lett volna adós. Magát a szigorú háziasszonyt is, ki tudá fegyverkeztetni haragjából, a maga kedveltető nyájassága s unatlan szolgálatrai készsége által, minélfogva nem sokára egész keze lőn a háztartásban.

Vinczét a deli lyánka, mely mint sugár őzfi, szellői könnyűséggel szökdelt előtte, az ifjúság szép hajnala bájaival mosolygott felé, s mételytelen szív és kedély ártatlanságával nyilatkozott szavaiban és tetteiben — egyszerre elbájolá. Különös kéjes jólét terjedezett lelkében, ha a lyánkát látta, vele szólt, körében mulatott; de azt még szerelemnek nevezni magában, nem fogta volna merni is, ha valaki érzetét számon kérné tőle. Hiszen még gyermek! ezzel

ámítá magát, mulatok vele, miként kedves ártatlan gyermekkel. Egyébiránt is a tartózkodó szerény ifjú tartott a kinevettetéstől, hogy gyermek tudá őt bilincsre verni. Ezen ámulat csalása mellett, naponként mélyebbre gyökerezék meg szívében a szerelem. Szeme előtt lebegett untalan a kis leány angyali alakja, erősen dobogott szíve, ha lépteit hallá a folyosón, s általában közlőbbnek, elégedettebbnek, jobbnak érzé magát, mióta körébe simult a Klárcsi kedves alakja. Hasonlóan vala Klárcsi is. Nem tudá a kis ártatlan, mi derít el bájfénnyel körülte mindent, mire csak tekint? hol veszi azon kedves kéj magát, mely ereiben pizseg, ha Vincze bácsiját látja? mi vonja őt a folyosón, ennek ablaka mellett el az éléstár felé, mely néhány lépéssel hosszabb útja annak? mi rántja szemét és gondolatit ő felé, s mi nyugtalanítja őt, ha Vincze kimegy a háztól, vagy épen pár napra elutazik? Jó ember az a Vincze bácsi! s jóhoz ki ne tudna jó lenni? Ez vala az ő ámulatja, mi mellett gondtalanul ülteté el, és ápolgatá, az első szerelem bájillatú virágát szívében.

Azonban ezen zsenge indulat, mindkét részről igen lassan nyiladozék, Klárcsinak leányi és gyermeki tartalékja, Vinczének pedig sajátos bátortalansága miatt. Kéjes pillantások, kölcsönös apró kedveskedések, s legfölebb az asztalnál, ha a számos vendég miatt, magoktól a figyelmet elvontnak tapasztalák, gyönge kézszorítások, valának minden tápláléki annak. Rokonság alkalmas palástja alatt, lappangott az a ház tagjai, sőt maga Klárcsi előtt

. . . *hevesen szorította keblébez a kedves lánykát* . . .

Fáy: A Bélteky-ház. I. 199. lap.

is, mert szavakba nem ömlött soha, s Vincze a maga félénkségét azzal bátorítgatta, hogy kedvese gyermek még s így korai fogna még lenni a nyilatkozás.

Egy estvén Vincze, anyja szobájában mulatott. A septemvirné, a paszomántosnak, kocsihoz hozott mustráit nézeglé, Klárcsi megette kötögete, Vincze pedig egy szék háta mögött állva, válta lopott pillantásokat vele. Tisztté vált szokása vala Klárcsinak, koppantni a gyertyát. Ezért mene most is az asztalhoz, de oly ügyetlen vala ma, hogy hamva helyett világát vevé a gyertyának. Vincze sebesen szökött az asztal felé, gyújtani vinni a gyertyát, de a melyet már kezében fogott Klárcsi, s egymásba ütközött a két szerelmes. A sötétség kedvezése szívet adott a bátortalan ifjúnak, s hevesen szorította kebléhez a kedves lyánkát. Ez átengedte magát a hevesnek, s pillanatig mellére borult, azután kipattant a gyertyával. Lángoló arczczal tért meg a világgal, mit a septemvirné, a maga egy pár keményen ejtett dorgáló szavának tulajdonított. De az ifjú pár lángolt belül is; az egymást-feltalálás és szív-váltás boldogsága özönlött el lelkeiken.

Azonban ezen jelenés után is, a régiben maradt nálok minden, kivévén, hogy az előbbeni gondatlan nyájaskodás helyébe némi tartózkodás lépe közikbe. Szemeik nyilvábban szólának ugyan, de szájaik még zártabbak levének; s kivált Klárcsinál hajadoni szemérem lépett az előbbi gyermeki kedély helyébe. Epedének egymást látni, oly sok mondanivalójok vala egymásnak, s ha szem ellenében álltak

egymással, elhalt a szó nyelvekön; idegen nem fogta volna sejteni szobrai állásokból azt a kéjt, azt az egymásoni lélek-legelést, mely egész belsőjökön édeni boldogságot terjesztett el. Egymással volt munkás képzetök untalan, s az élet minden habzásaiban, gondjaik kölcsönösen egymáson csüggtek, bájderülettel forgottak egymás körül gondolatjaik, azon boldog biztossággal, hogy ők egymáséi. De tovább haladni bátortalan szerelmök még nem mere.

A septemvirné szokásban tartá vala, minden farsangon egy estmulatságot, s mellette tánczot tartani házánál, mintegy viszonzásul olykori meghívattatásiért. Megtevé azt most is, s összegyűle a meghívott vendég. Folyt a mulatozás, és táncz eleinte feszesen, később melegebb szabadsággal. Vincze, mint házi úrfi, s különösen ügyes tánczos, hordá a vendég lyánkákat, s végezvén az udvariság tartozását, Klárcsi után tekingete. Ez a kis, még falusi bohó, félénk búsongással hasonlítgatá össze, egyszerű otthoni szabású köntösét, a többi lyánkák városi bálöltözetjeikkel, csüggedve nézé azoknak gyakorlott lebegésöket, tánczfordulataikat, miket ő még csak a tavaszszal készüle betanulni, látá miként zajlakodik a tánczban Vinczéje a már serdültebb hajadonkákkal — s keserű önérzetében vagy félrevonulva álla, vagy dolgot keresve jára ki s be a palotában. Vincze feléje mene, s tánczra kéré őt. Már többeknek kosarat adtam, felele némi hidegséggel Klárcsi, tudja bácsi, hogy én még nem tanultam tánczolni. — Bízza reám, édes Klárcsim, súgá

Vincze, s karjára vévén a lyánkát, lejte vele. Eleinte bátortalanul ejté az lépteit, de ügyes tánczosa kisegíté őt. A második táncz jobban ment, s a bátorodott lyánka csakhamar járása könnyűségével tánczolt. Derült Klárcsi arcza, s Vinczéje még egyszer oly kedves lőn neki. Már az ügyes tánczos nagy becsű a szép nemnél, úgymint kivel ez alkalmat nyer bámultatni, s nyereséggel éldelni a mulatságot; mennyivel inkább becsesebb előtte az olyan, kinek hálával tartozik azért, hogy mintegy beavatá őt lány-társnéji báli körébe.

Klárcsi, a frissítőnek felalkotott szobába mene italokat rendelni; utána suhana Vincze. Egyedül valának, s egy gyertya hosszú kanóczczal bágyadtan pislogott a szobában. Édes bácsim, be sokkal tartozom önnek, sipegé Klárcsi, hogy velem ma nem restelt annyit bajlódni. — Semmivel angyal, felele Vincze, s a lyánka kezét hévvel szorítá ajkához. Klárcsi zavarodtan a szokatlan megtisztelésre, feléje hajlott, s a táncztól és örömtől hevült ifjú, forrón ölelé melléhez kedvesét. Összetalálkozának ajkaik, s csókra forradának össze. — Enyém vagy, kedves lélek! rebegé Vincze. — Öné — tied — súgá a lyánka, s jövést hallva, mennyel keblökben pattanának szét egymástól.

Azon ifjú, ki első figyelmet mutat a serdülő lyánkának, s kivált első kézcsókjával tiszteli őt, rendszerint örökre felejthetetlen marad neki, s alakja még későre is, kedves vidék gyanánt mosolyg reá, bájos előkorából vissza. Klárcsinak is e pillanat óta végtelenül kedves lőn Vincze; de egy-

szersmind magát is fölebb kezdé becsülni. A nyert tisztelet súlyt adott szerelmének, becset ön kis személyének, s ügyelést támasztott benne minden szavára, tettére, nehogy érdemetlennek árulja el magát reá. E nap óta hajadonnak érzé magát, s annak óhajta tekintetni ; komoly szemérem tolá el a gyermeki őszinteséget, szerény testtartást és járást kezde, könnyű szökdelései helyébe, s a kis hiú láb-hegyre emelkedve lépdelt, hogy szálasabbnak tessék, s némi duzmazkodást nem titkolhata el magában az iránt, ki őt még gyermeknek hajlott tekinteni. Vincze a maga részéről víg vala, teljes eltökéltében, hogy a lyánkát sajátjává teendi, s boldog érzetében oly vigyázatlan lőn gyakran, hogy majdnem gyanút gerjeszte a háznál.

Így állott a dolog, a mint Gyula Pestre jött, s viseletével a pár szép szerelmét megzavarta, de egyszersmind élénkítette is. A féltés nyugtalansága, elevenen érezteté Vinczével azt, hogy Klárcsival vesztve van életének boldogsága: de szíve nem bíra nyílt lenni barátja és Klárcsi iránt. Titokban hagyá dúlni keblében a féltés dühét, míg tovább nem tűrhetett kínjai, nyilatkozásra fakasztták őt.

A szerelem csodás jelenségei közt, így fejezé be szavát Vincze, legcsodásabb előttem a féltés. Mily dicsekvő a boldog szerelmes, mily szós, mily közlő ! de a szerencsétlen féltő, mily magába-vonult ! Bizonyosan azon önzés, azon hiúság szégyene zárja el ajkát, hogy vetélkedői közti mellőztetése, majdan oly gyanúra fog okot szolgáltatni, mintha amazok érdemesbek lennének nála, a lyánka szerelmére.

Én azt vélem, felele Gyula, miként a szerelem boldogságát azon győződés teszi, hogy minden nemünkön lévők közöl kiválasztva, egyedül szerettetünk, s ezen boldogság vesztének éles fájdalma csap meg a féltésnél bennünket.

És elzúzatásunk édes Gyulám, s hiúságunknak azon megtörettetése, hogy megszüntünk ideáljaik lenni kedveseinknek, s mintegy becsünk veszett. Sokat becsül, sokat szeret a gyarló ember ; de mindent magáért, és magát legjobban.

Kölcsönös nyilatkozásai a két ifjúnak, végképen lefosztának szíveikről minden gyanú-tartózkodást, szabadon dobogtak ismét azok egymásfelé, s egy titok köz birtoka, még szorosabb barátokká forrasztá őket, mint eddig lenni kezdének. Vincze visszanyert boldogságának érzetében kéjjel telve, vígan ; Gyula pedig áldozatját barátja boldogságába fúlasztva, csendes nyájassággal ballagának haza felé. Mit nem hozhat egy óra ! felkiált az úton Vincze ; s mennyiszer nem fogná hozni vissza nyugalmunkat, örömünket, ha ember ember társának ellenében, mindenkor nyílt szívű és szájú birna lenni ! Miként jöttem ki, s miként térek vissza ! De te édes Gyulám —

Hagyd el, mondá Gyula, a persenő bimbót ujjoddal is lenyomhatod még ; izmos ágnak kell a fejsze. Serkedő indúlat, mely szívhez nem nőtt még, könynyen szétfoszlik.

Ekként bíztatá Vinczéjét Gyula, maga is együtt ámulni óhajtván ; azonban haza érve, csodás ürességet érzett szívében. A septemvir háza tájáról

egyszerre letűnt előtte azon varázs fénykör, melyet az teríte vala el körülte, hogy Klárcsit zárja. Különös tetszetlenség foglalá el keblét, borzasztólag magánosan érzé magát, s kiholttá lőn körülte minden!

Gyula, szokva lévén uralkodni érzetein, csak titokban küzde meg azokkal, s ezt sikerrel tevé. Eleinte ugyan, az asztalnál már megszokott apróbb biztosságok, s a lyánka kedves nyájassága, mely körülte is elbájolva foglalatoskodott, olykori tántorítások valának küzdéseire nézve; de barátja iránti kötelességének érzete, legyőzeté akaratoskodó szívével e kisértéseket. Nem sokára sejté Klárcsi viseletéből, hogy Vinczéjétől már megtuda mindent. Most már gyakran szóba hozá előtte Vinczét, biztosukká fonódék a szerelmeseknek, s aprónként lefoszlék szívéről az irigység kis ködöcskéje, mitől eleinte meg nem óvhatá egészen magát.

Azonban érzé még is, hogy elszóródásra van szüksége. Vinczét nem használhatá, rajta is tapasztalván azon igazságot, hogy általában az igen szerelmesnél nincs haszonvehetlenebb társalkodó. Most tehát jókoriak valának neki, az ifjú báró Regéczy látogatásai. Ez híven tőn tudósítást: mi történik a városban? tudá: minemű vendég színjátszó, művész, alakos, vagy angol lovagló érkezék? mi katonai gyakorlat, színdarab, vagy hangászat vala naponként rendelve? s kocsija, lova, készen álla Gyula számára mindig. Gyula vonakodék használni ezeket, átallván, maga sem tudá miért? kötelezettje lenni a bárónak. Homályos finom eszmélet tiltá őt szivességeket fogadni el attól, kitől érzé némiképen

eltolakodó szívét. Azonban esengő kínáira, s mintegy hálózó figyelmeire, meg nem tagadhatá tőle, hogy néha vele ki ne kocsizzék, vagy ki ne lovagoljon. Ilyenkor nem győzé eléggé csodálni a bárót. A félváros ismerőse vala, s ki tisztelve, ki barátságosan köszönté őt. Mindenkivel volt dolga, köze, titka, végezni-valója, s Gyula nyilván kiveheté, hogy a felsőbbség mindenkinél a Regéczy részén állott. Ha társasági körben ültek, ő csodált száj vala abban, minden figyelem körülte forgott, mindenki tőle vett tanácsot, és utasítást, főképen a világiakban és élet folyásában, mikbeni jártassága, ügyes összevetései, minden szavával kitündököltek. A város minden zugait, kézmíveseit, árúsait ismerte, biztosan tudta: hol, kinél, mit lehet legjutalmasabban s legjobb minőségben kapni? minden dolognak ismerte biztos eszközeit, útját és kivihetőségét. E mellett szava, testállása, modorja, parancsoló volt a kisebbeknél, figyelmet-vonó a hasonló vagy nagyobb rangúaknál, s Gyula bámulta azon biztos tapintatot, melylyel több tekintélyes férfiakkal társalkodott. A mint ez iránt nyilatkozott a báró előtt:

Egy két barátunk van e világon, mondá ez, kezét szorítva Gyulának, kikkel szívet osztunk, a többivel hasznot kell megosztanunk. Hogy ezen osztályban ne csalódjunk, felsőbbségünket szükség megállapítnunk az emberek között, s ezek önként fogják a nagyobb részt átengedni nekünk, hogy a kisebbet ne átalljuk nekiek. Ingerök van édes barátom az embereknek, hacsak egy lépcsővel is fellebb mutatkozni, mint miként állnak. A kis nemes nagy ne-

mesnek, ez bárónak, ez grófnak, s ez herczegnek polczára pillogat, s így van ez a társaságban is. Ha szerencsés vagy, felsőbb rangot erőtetned ki sorsodból, mint mely sajátod, ezen állásod köre fog utánad tólulni. Szükség nagy becset hinnünk önmagunkról, csak hogy az carricaturáig ne menjen, és ezen becset követelnünk az emberektől, s hidd el, ha hívek és józanok tudunk maradni felvett szerepünkhöz, az meg is fog adatni nekünk.

Gyulának újak valának ezen elvek. Én inkább óhajtnám, mondá ő, hogy világ s emberek iránt egyenes lelkűek, nyiltszívűek volnánk.

Igen, kis házi körünk tagjai és barátink iránt, felele Regéczy, kik mieink, kik szíveinkké. De a nagyvilágot én játék-pályatérnek nézem, s az életet játékunkra engedett kurta időnek. Mire valók fognának lenni ehhez az igen komoly érzetek? Játszanunk kell az élet játékát, s a játéknak, tudod, az a fortélya, hogy kedvezéseit ha lehet, magunk felé hajtsuk.

Alkalommal szót ejte a báió, atyjának háza felől, s Gyula ütközést érze magában, hogy még sem tevé meg tiszteletét ennél. Azonnal megkéré Kálmánt, hogy minél előbb vezetné őt be, s az nyájas szívességgel ajánlá készségét erre. Más napra rendelének órát reá, s Kálmán megigéré, hogy barátjaért fog jőni.

Az öreg báró, egyik külvárosában lakott Pestnek, főkép kertecskéje kedveért, melyben egyik kedvtelését találá. A nap szép tavaszi vala, az út szikkadt immár, s ifjaink sétálva mentek ki a ren-

delt órán. A mint benyiták a báró kapuját, látták a kert festett rácsain keresztül, miként vala Póli a kertben, csinosan feltüzött köntösében, szorgalmas plántái és virágai körül. A két ifjú mintegy vonatva a kertnek tartott, s benyitá a csinos kertésznére annak ajtaját. Póli nyájasan üdvezlé őket, üléssel kínálá egy márvány padon, s munkáját folytatá. Mindjárt kész leszek uraim, mondá vidoran, s az öreg kertészszel ültetett, gyomlált, öntözött, járt, kelt, hajlongott, s kis öntözőjével el-el lebegett az ifjak előtt. Gyula gyönyörködéssel kisérgette szemeivel a karcsú termetet, s derítette őt azon vidor elevenség mozdulataiban, minélfogva minden munka égni látszott kezei alatt. Most már engedjenek meg uraim, mondá az ifjaknak, hogy alkalmas heverésökből kirántani merem; öntözőket nyújta nekik által, s kert-veteményeiket kelle öntözgetniök azokkal. Tán kedvesebben fogna menni a munka, szóla enyelgve Gyulához, ha Klárcsika is velünk öntözgetne.

Úgy Vincze sem fogna elmaradhatni, felele Kálmán.

Ej mit? folytatá Póli; a szerelemben nincs tilalom-tábla, úgy-e Bélteky úr?

Gyula pirult és mentegette magát; s Póli szíves volt elfogadni a mentségeket.

Tán ki is fárasztottam kendet jó öreg? szóla ő nyájas leereszkedéssel az éltes kertészhez; menjen takarja be már esteli hideg elől az üvegtáblákat.

Gyulának igen tetszék ezen kíméltetése az öreg cselédnek. Ki az emberiséget mindenkiben tiszteli,

ezt gondolá magában, van abban önmagában is tisztelni-való.

A báró leérkezék a kertbe egy pár vendégével, s lármásan üdvezlé Gyulát. Isten hozta öcsém uramat, kiálta, még is hogy lophata valahára időt számunkra is, attól a szép kis lyánkától! s darabig évődék az ifjúval, s jókat kaczaga annak zavarjain. Gyula ismét menté magát. Elfogadom a mentséget, ha kárpótlást igérsz öcsém! mondá a báró, ki szokott egyenességével, örömest szeretett a második személybe szökni szólításaival azoknál, kiket megkedvelle; és megigéred, hogy nevem napjára te is kijösz sógorommal a septemvirrel, Kisrétre hozzám. Hallom festész s tán poéta is vagy, s ezen embereket mindig különösen kedveltem.

Gyula szerény meghajlást tőn, s magát mindkét művészetben csak kedvellőnek mondá.

Az vagyok én is, mondá a báró; nekem barátom s úgy vélem az emberiségnek is mindenki, ki az életet rózsaszínben tekinti, s abban látatja azt másokkal is, ki más szebb életből, más jobb világból kölcsönözget színeket, hogy azokkal e gyarlót számunkra szépítse, s kedves ámulatba ringassa, vagy nyájas előérzetekbe fúlasza a porhalandónak gondjait és terheit; ki a rózsának mielőtt azt kezünkbe nyújtná, letördeli szúró töviseit, hogy szaga, színe, szúrás remegése nélkül, kéjesebben gyönyörködtessenek. Olyan az ő saját életök is, mint ezen cserebogaraké, mondá kaczagva, s a virágba borult fákról szedegeté azokat, csupa virágok közt repkednek, zúgnak —

S gyümölcsöt nem látnak, domine illustrissime! közbeszökék szavával nevetve az egyik vendég, egy költői darabjairól ismeretes, de csekély vagyonú férfiú.

Igaz, felele komolyabban a báró, ebben egyeznek; de abban is különböznek, hogy ezeknek életök néhány nap, s a költőké századok; mert édes barátom, a cserebogár dal-zúgó költőcskéket, én csak verselőknek tisztelem. A halhatatlan költők nagy tekintetüek előttem, ámbár részemről egy perczet a jelenből, nem adok egy évért a jövőből, s nem egész századért a multból. Folyt a szó a művészet becséről, érdeméről; csakhamar szóba vegyült mindenki a társaságból, s Gyula főkép Pólinak csodálá kifejtett ismereteit a tudás e neméhen, s találó észrevételeit abban. Ezen művészi kedvtelés, még egyszer oly kedvessé tevé rokonosságával a lyánkát előtte. Szóba jött a szép tudományok és művészetek csodás rokonsága egymással. A szép tudományok és mesterségek, mondá a báró, nős szövetségüek, egymással, melyben a férfi szép elmével hódít, a nő szép testtel bájol. Nálam a képcsarnokban állnak poétáim, s ritkát ismertem valamelyik neméhen nagyot, ki a többi iránt is hideg tudott volna lenni. Ha értő nem volt is azokban, vonzalmat bizonyosan érzett keblében irántok.

Természetes is, mondá a fentebbi költő; mert maga a szép egy egész, mely körülfolyja a lelket, miként levegő a testeket, s a művészetek csak ennek részei, s mindnyájan a természetnek tündér-gyermekei. A plasticai művészet legközelebb csügg em-

lőjén, a festész már távolabb játszodozik tőle, a költő pedig szárnyra kelve lebeg felette. Mindegyike játszva szépít, szépítve boldogít.

Gyula előtt most lőn világos, most lőn megfejtve azon titkos vonzalma saját keblének, melyet főkép a költészet iránt abban mindenkor érzett, azon kéj, mely a régi költők olvasására olykor elözönlé lelkét, azon sejtés, vágy és óhajtás, melyek azt az ő koraik és hőseik felé ragadák.

A társaság egy mulatóban telepedett meg, Póli közte a maga kötésével; s a beszéd tárgya csakhamar a világ politicai dolgainak rostálgatása lőn, mi a bárónak egyik szenvedélye látszék lenni. A politizálás, úgymond, valóságos firmája a férfi társaságoknak. Jól esik alkalmasan ülve, nagy dolgokról, nagy változásokról, világi zajokról kényént beszélgetni; házi kis munkák és fűtött kályha mellett, állományi eseményekről végezni, jósolgatni, véleményekre, pártokra oszlani, valószinűségekkel hadazni magunk körül, s véres háborúk helyett szó-csatákat folytatni, mik nyelvet és eszet köszörülnek, de távolesvén ki köreinkből, közelről nem érdekelnek bennünket s epéinket nem mozgatják. A világ messze zajjait eresztvén szemlénkre, kedves nyugalomban érezzük, itthon a béke csendjét. Ilyenkor gyakran szép alkalmam akad mosolyognom azokat, kik messzedolgokért lángolnak, s itthoniakban hidegek.

Csak az a kár, méltsás úr, mondá a másik vendég, egy jeles tudományú professor, hogy a magános egyénre nézve, ki a munkás rugókat nem láthatja, a politizálás s kormányok dolgairóli vitatko-

zások, rendszerint nem egyebek találgatásnál, s igaznak, féligaznak, gyanításnak, ámításnak, hírnek, s elmefutásnak egymás felibe állítgatásánál. Alacsony sorsból, nagyszerű és állású dolgokról és emberekről itélni, rendszerint olyan, mint hangászatról, melyből csak egyes hangok, s legföllebb csak a gordon zúgása hat messzünnen füleinkbe, hozni itéletet.

Épen ez a kedves az egész dologban, kaczagá a báró; vaktában jósolgatunk, s ha találtuk a dolgot, jelét adtuk elménk élességének, s mi elégedettek vagyunk önmagunkkal. Ha csalódtunk, mit sem vesztettünk; minden vonzalma vitatkozásinknak egyedül ez volt: «nekem van igazam». Ámbár barátim, ezt veté félkomolyan utána, ez a «nekem van igazam» alkalmasint több rosszat szült a világon, mint járvány és háború együtt.

Ezen előbeszéd s mintegy apologia után, szemlére eresztettek a száraz és vizes világ dolgai. Gyulát csak azok látszattak érdekleni azokból, mik a magyar házával távolas, vagy közeles viszonyban állottak.

A híves esteli lég, fölmenésre inté a társaságot. Öcsém, te művész vagy, így szóla a báró Gyulához, lásd meg Póli arczképét, mely félmunkában még a festő-álláson áll. Gyula valamint a báró is, nem valának elégedettek a festéssel; amaz óhajtását jelenté megpróbálhatni a maga erejét, Póli arczképe levételében, melyet azon homályos vágy látszék szülni benne, hogy alkalmas ürügyet nyerhessen, többet mulathatni a nyájas háznál. Póli szót ejtett Gyula előtt arról is, miként atyját óhajtná

titkon levétetni, s névnapja ünnepén meplepni őt arczképével. Az ifjú kapott az adott alkalmon, s szívesen ajánlkozék.

Napot rendele a báró, melyen képgyűjteményét, megmutatandja a kis társaságnak, melyre ez meg is igérkezék. Az alatt is Gyula szorgalmas volt tett ajánlkozása teljesítésében; s legelőbb is Póli lefestésével sietett. E végre Kálmán hozta össze a párt, s a munka azon bizonyos órákra szabatott, miken a báró ellehetett Pólija nélkül.

Gondold el barátom, mondá Kálmán, a mint szereivel Gyula áthozakodék; Póli erővel egyszerű köznapi köntösben kivánja festetni magát,

S úgy vélem, mondá Póli, van is kis igazam benne. A gála-köntös mintegy kiemel önmagunkból bennünket, és vagy szokatlan kecseket, vagy feszességet kölcsönözvén személyünknek, megcsalja a hasonlatosságot, s úgy tapasztalám, hogy a szemet is rendszerint az arcztól, minek fő szempontnak szükség lennie, magára vonja el.

Helyes, mondá Gyula, én csak a nagy hivatalú és rangú férfiakat kívánnám gálában festetni, hogy köntöseik szólják rangjokat, s mutassák ki azon osztályt, melyben hivataloskodnak; annyival is inkább, hogy ebben rendszerint leginkább tetszenek önmagoknak. Másokat rendes öltözeteikben óhajtnék festetni, minthogy ezek inkább adják ki a szokott testtartást és arczvonásokat, s nem kívánnak ünnepélyi feszességet arcztól és testtől. Czélszerűbbnek is vélném, rendes foglalatosságaiban festeni őket inkább, mint meredt ülésben, vagy testtartásban; s ez alkal-

masint egyik oka rossz arczfestményeinknek. A bár hasonlatos vonásokban, gyakran különböző lélek festetik. Azonban a szépnemet, melynek saját rangja nincs, leginkább óhajtnám azon köntösében festeni, mely vagy legkedvezőbben áll testén, vagy melyben leginkább tetszik kedvesének.

Hosszas tanácskozás után, Gyula javaslatából, azon ruhában állapodott meg Póli, melyet ama bálban viselt volt ,mely első alkalma vala ismeretségöknek. Gyula munkához fogott. Tréfa közt vett ülést Póli, enyelgve tiltatott el arczától a fölösleges világosság, Gyula igazgatá fordulását és tekintetét, s festészi szabadsággal forgatá üléshez a szép fiatal leány tagjait. Kálmán derült kedvvel tőn gyönge czélzásokat, s ritka arczkép fösteték valaha vígabban, mint a Pólié. Azonban mihelyt Kálmán kifordula a szobából, mi gyakran megesék, komolyabbakra vonúlának Póli arczvonásai, s Gyula munkától szűnve, követelé előbbi derültségét. Kedves tárgy körül hagyja nagysád forogni képzetét, mondá.

Jó, felele Póli, mosolygásra nyílva, gyöngéd nyájassággal tekintetében, minthogy bál-ruhámban festetem, azon kedves bál örömeit fogom lelkemben visszaéldelni. Kéjes szívveréssel csókola kezet Gyula, s tovább feste. A mint a fővonásokat végzé, feloldá Pólit mára az ülés unalmától, s ez a Gyula széke megett, szemlélni hajola a munkát. A lyánka meleg lélekzetét érzé arczain az ifjú, vállán biztosan feküvék az egyik keze, s őt kedves zavar fogá el a további dolgozástól. A világért nem mozdul vala feszes ültéből, míg Póli föl nem egyenesedék.

Párnap mulva kész vala a kép, s Póli vidám igézetben álla a vásznan. Kálmán a festményt szépnek ismerte, megadta annak a festészi érdemet; de az arczban idegen lélek-vonásokat talált.

Igazad lehet barátom, mondá Gyula, én azt óhajtnám, hogy az arczfestész, egy arczot se venne le addig, míg a személyt, kit fest, lelkének legalább fővonásaiban nem ismeri; különben kénytelen: vagy festészi érdem nélkül, csak híven, legföllebb ügyes kézzel dolgozni, vagy hasonlatosság rovására, idegen lélek-vonásokat adni az arcznak. Az egyénnek belsejét, annak megfelelő valódi külső alakjában és színezetében adni elő — ez az igazi arczfestészet titka.

Gyulát, bár nem vala teljesen elégedett művével, vigasztalá Pólinak elégülése, és az, hogy Kálmán is csekélynek lelé azon hiányt, mit pótolandónak óhajtna a képben, de mit megnevezni maga sem tudott.

Alig létezhetik hálátlanabb munka az arczfestésnél, mondá Gyula. Valamint minden arczban, úgy minden néző szemben is, csaknek annyi az egyediség, mint tárgyalagosság, s a festő műve soha sem vívhat ki közmegelégedést magának; tán ez az oka, hogy az arczfestészeknél oly gyér a művészi büszke tűz, és oly gyakori a hideg közönyösség, minélfogva művök, könnyen csak kézmívesi dolgozattá aljasul le.

Kedves látogatás várá otthon Gyulát. Káray érkezék be a septemvirhez, részint pörös dolgai végett, részint hogy külföldi utazások iránt végezzen. Ő na-

gyon helybenhagyá az ifjak határozását, utazási előkészületeik iránt, s forrásokat fedeze fel nekik azokhoz. Csakhamar barátjok lőn az ifjaknak, kik nyílt bizalom mellett, nyájas tisztelettel viselteték a korosabb, a tanultabb és tapasztaltabb férfiú iránt. A septemvir, ki különben is mint egykori kitünő tanuló-társát kedvellé, tisztelé Károlyt, különösen kedvkereső vala most, fia tekintetéből is iránta; az vala a többi ház is. Most különösen vonzók és oktatók valának az asztal-feletti beszélgetések és vitatkozások. Egy estén szóba jött, némely megyékben, lassú folyama a köz dolgoknak, tisztviselői között.

Hazámfiaitól azt kivánnám, mondá Káray, hogy ne hagynák magokat elöregedni a hivatalokban, engednének helyt a munkásság-vágyó és bíró ifjúságnak. Nem egyszer tapasztalám, miként a kor tehetlensége, eltörlé az előbb aratott érdemet. A septemvir nem hajlott ezen gondolatra. Öregnél a tanács, mondá.

Azt nála is hagynám, felele Káray; de a kivitelt a munkás és izmosabb kornak adnám által. Nem maradna-e az ország és megye gyűlésein, elég pálya számokra fenn, melyen tanácsadásaikkal használhatnának a honnak, annak terhelése nélkül, és szövétnekül világíthatnának az ifjúságnak?

Az öreg házi orvos, ki most a főispánnét folyosórul gyógyítá, a septemvirhez álla. E század szelleme, így szóla, úgy látszik, nekünk öregeknek nem igen kedvező. A minap egy társaságban hallám vitattatni azon elvet, hogy némely nyavalyák gyógyítá-

sára, mik az újabb időben változott életmód által, változott alakot öltöttek magokra, s inkább a század nyavalyáinak mondathatnak, ifjabb orvosok által gyógyíttassanak inkább, mint agg orvosaink által. Mert úgymond, ezeknél a tapasztalás és hosszas gyakorlat, könnyen egyoldalúságot, és megszokotthozi ragaszkodást szülnek Innen az újabb felfedezések, tapasztalások, gyógyszerek, és gyógymódok, azok előtt rendesen idegenek maradnak, irántok ők rendesen bizodalmatlanok, s így elmaradnak az idő, a kor és század szellemétől, s az új nyavalyáknál régi utakon bukdácsolnak.

Nincs is egész igaztalanság ebben, mondá Káray, ha szinte a vádat, mely általánosságban különben sem fogna megállhatni, kissé túlvittnek találom is. Gyarlósága az embernek, megszokni mindent, s így elveket is. Ezen köz gyarlóságtól épen nem ment az orvos is. Vannak mindegyikének, ki korosabb, kedvelt és gyülölt szerei, színtígy nyavalyái, mikben szerencsésebb, s modorjai a kórjelenségek összevetésében, miktől nem szeret messzetávozni ; szintúgy mint minden nevezetes festésznek vannak néhány szinei, mik iránt különös előszeretettel viseltetik, és megszokott ecsetvonásai. Megvan továbbá azon viszketeg is bennünk, hogy vénségünkre tanítni vágyunk inkább, mint tanulni ; s ez az orvosi tudományban, mely folytonos köztapasztalásnak tárgya és eredménye, meg nem állhat.

Az nem vezet egyébre, mondá buzgólag az orvos, mint arra, hogy az öreg orvos, biztosabb útra szokván, nem könnyen tér el attól, minden új kohol-

mányú, s jégre épített rendszerekre. Hány ilyennek értem már én meg, fel- és letünő csillagát! Hányszor nem cserélgetünk a világban ó tévedésekért újakat, s nem ritkán veszélyesebbeket!

A septemvirnek kedvtelése vala, az öreggel, kit kedvelle, vitatkozásokban évődni, s új alkalmat lele erre, a mint a nagysás asszony orvos-üvegét kihozák. A főispánné nem vacsorált, s a hosszas asztali beszélgetés-közben, eljött a bevétel ideje.

«Minden órában egy evő kanállal» olvasá az üveg papir-foltján a főispán. Alattomban felkéré az asztalnál lévő kanalakat, mikből kisebbek és nagyobbak valának felrakva, a mint azok többféle nemzetségi osztályokból szakadtak volt a család birtokába. Eleibe tevé ezeket az öreg Aesculápnak, mosolyogva kérdvén tőle: melyikkel vegyen be neje?

Értem, méltsás úr! felele az öreg; a kétes bevevéseknél határozottabban is szoktunk mi rendelni. Jól tudom, hogy a biztos természetben, biztalan tudomány az a miénk; de nincs-e elöntve az emberi gyarlóság, s általa korlát vetve, minden osztály tudásában? Elhatározzák-e nagyságtok, midőn botokat itélnek a rabra, azt, hogy milyen erejű hajdú, milyen vastagságú bottal üsse el azokat rajta?

Káray ismeretes és járatos volt a báró házához. Gyula, hogy biztosabban menjen elő a báró arczfestésében, Kárayt kéré: ismertetné meg őt a báró némely lélek-vonásival, s ez szivesen engede a kérésnek.

Az öreg báró Regéczy Orbán, így szóla ő, egyetlen a maga nemében. Bajtalan élet, öröm-éldelet

és kényelem, voltak gyermek kora óta szíve vágya, s czélja és eleme lekének. Már az oskolában, egyedül magának volt, az akkori szokás ellen, külön szolgálatja, legalkalmasb szobája, első asztala a városkában, és fogadott kocsija, mely sarakban felhordá őt leczkékre. Költő pénzéből kész volt gyermeket fogadni, ki felhordá utána könyveit, írásait, írószereit a tanításokra. Később társalgási pénztárt gyűjtött össze, egyedül víg tanyázásokra, maga volt a tanya-mester, ő rendelgetett a részvényeseknek napot, órát, nemet és szabályozást a víg mulatozásokra. Szerette őt mindenki, s az ő szíve is mindenki eleibe nyiltan repült; lelke, miként az örömnek, úgy mindenki barátságának nyitva állt, s a többieknél rakottabb erszénye, szinúgy. Otthonról társzekér jára be hozzá eleséggel, s ez rendszerint a víg tanyák javára érkezék.

A báró egy volt a jobb tanulók közöl, de ebben őt inkább szerencsés talentoma, mint szorgalma segíté. Mit sem gyűlölt inkább mint huzamos észkínzást, miként nevezé a tartós figyelmű és ráfordítású tanulást. Innen a mathesist, algebrát nem szenvedheté; de annál jártasabb lőn a politicai és széptudományokban. A költőket elragadtatással olvassa még most is, s Horátzot, már ifjonta kedveltjét, majd egészen tudja könyv nélkül ma is; mert úgymond, ez tele van élet-bölcsességgel, s joviális szeszélylyel nógat élni sietnünk.

Elvei nemesítve azok, mik egykor Epicuréi valának, vagy is inkább neki tulajdoníttatának. «Személyünk a legbecsesb a világon, s nincs körülmény»

mely megérdemelje csak egy órai törődésünket is, annál kevésbé bánatunkat. Kiki középpontja a világnak, s ő körülte forog az, minden dicsőségével, örömével együtt, s ezen kurta életre tulajdona neki mindezekkel; maga a hibás, ha nem használja amazt, vagy rosszul gazdálkodik ezekkel. Éltünk szűk folyama, ez a néhány csepp az öröklét tengeréből, egyformán suhan el tőlünk, akár virág virított annak partján, akár vad tövis. Ragadj meg tehát minden örömet, mit körödbe ránthatsz, s mi nem bele-való, ne hajházd, nehogy elégedetlenség munkás férge rágja le, bírható virágidat is. Ne felejtsd, hogy a valódi öröm, lélek-elégedéssel párított jóléte a testnek.»

Mind ezen síkos elvek mellett, a báró egyike a legjózanabb, legemberszeretőbb halandóknak. Világgali, de főkép önmagávali béke, éltének főiparja; mert úgymond, ezek nélkül minden öröm csak futó mámor. Az öröm-leélésben egész rendszert tart. «Ne öld el egyik öröm-éléseddel a következőt» ez egyik szabálya; botor gazda az, ki míg a fa gyümölcsét szedi, gallyastól töri le azt, s megfosztja magát a jövő évek reményeitől. Innen, jóllehet az asztal örömeit kedvelte, folyvást a legjobb étele, bora, ágya s mindenben a legválogatottabb kénylete volt is a vidékben: még is soha semmiben mértékletlenséget nem mutatott. Közlő, barátságos ész, szives ő mindenki iránt; mert úgymond, a társaságos embernek, társalgás a fő öröm-forrása; jótevő majdnem a pazarlásig; mert sajnálja mindazokat, kik elől minden öröm-forrást mintegy kiapadottnak lát.

Ezen elvekkel tökéletesen egyezik könnyű kedélye. Víg eleven véralkatával szivesen megkap minden alkalmat, hogy vigan tölthessen egy napot, órát vagy perczet. E végett különösen kedveli a házi ünnepélyeket. Megül minden név- és születési-napokat, melyek házára esnek, meg eleitől fogva a keresztelői és nászi lakomákat; minden télen vadászatokat, farsangi bált, minden tavaszon zöld majálist ad, s gyermekesen örül már az ezekhezi készületeknek is. Néha maga is elmegy ily házi ünnepélyekre másokhoz; de inkább szereti a mulatságot saját házánál tartani, minthogy a jövés-menés s vendégi tartózkodás, nyugalmával nem igen férnek meg. Innen vendégfogadót meg nem szenved falujában, hogy így a vendéget udvarába szállni mintegy kényszerítse; háza ritkán üres vendégtől, annyival is inkább, hogy állandó jó kedve, öröm-nyíltsága, sőt már derült arczvonásai is, a legszivesebb gazdának alkották őt a hazában. Ő érzi s érti is azt a gazdai szép kötelességet, hogy vendégei necsak gyomorban vendégeltessenek meg, hanem kellemesen és lelkesen is töltsék nála óráikat. Ha halál történik házánál, azonnal utazik, s torra nincs ember, ki elcsalhatná. Gyermekeit ezen elveknél fogva, kényletesen és lágyan nevelte. Nincs nagyobb méltatlanság, ezt szokta mondogatni, mint szigorúan és sanyargatásokkal nevelni gyermekeinket. A gyermekkor harmadát, ha nem felét teszi egész életünknek, s azt elnyomorogni az élet másik fele barátságaért nem a botorságig drága vásár-e? Síkos elveit, úgy látszik, leginkább fia öröklé el

tőle; művészi hajlamát pedig némi részben Póli leánya, kit mindezért, mind háztartási érdemeiért, többi gyermekei felett kedvel.

Hogy ily elvek s háztartás mellett, a báró gazdasága nem mehet rendesen, könnyű elgondolni; e részben úgy látszik saját elvei játszódtatják őt. Ház és gazdaság rendjeinek fenntartásai, folytonos ügyeletet kívánnak, s olykori szembemenést és megküzdést a kedvetlenségekkel, miket ő telhetően kerülni szokott. A kedvetlen munkát és bajt pénzzel ölni el, szokott dolga. Nemcsak számot venni tisztjeitől átall hanem magát a pénzbevételt és kiadást is pontosan vinni restelli. Az örökös vendéglések, sokba is kerülnek és rendet is bontnak, mely a gazdaságnál mulhatlan föltétel. A pompát ugyan nem keresi a báró, mióta neje egy rangláto és pompázó asszonyság, kiért a báróságot is kénytelen vala megszerezni, elhala, s inkább a kényelemre tekint mindenben; azonban nem is kerüli a fényt és pompát, s kivált már három leánya kiházasítására, követvén nagyobb házaink szokását, nagy részét vagyonának csillogással költé el.

Képgyűjteményét, már ez előtt néhány évvel láttam, így fejezé be szavait Káray, s ez szint azon szellemmel van gyűjtve, mint mely egész élte modorát átszövi. Egy sincs benne, mely kedvetlen tárgyat ábrázolna. A művészi kedvteléssel összeköti még a tárgyak gyönyörködtetését is. — Így udvarában meg nem szenved mord vagy elégedetlen komorságú cselédet, s ezen olykor természeti mostohaság miatt, kész a legjobbat, leghűbbet is ereszteni

szolgálatjából; mert úgymond, kedves tárgyaktól környeztetni, pitvara a világi boldogságnak.

A rendelt napon siete Gyula, Káraynak és Vinczének társaságaiban, megtekintni a kép-gyűjteményt. Az öreg báró, öröm-lepetéssel fogadá Kárayt, s kitetsző nyájassággal az ifjakat. Isten hozott mentor! kiálta Káraynak, kit ekként szokott nevezni, minthogy egykor leczke-gyakorlójok, tanács- sőt intés-adójok volt néhányoknak az iskolában; rég nem láttad képgyűjteményemet, azóta nevezetesen szaporítottam azt.

Bútor és bútor közt, nagy különbség van az idegenre nézve. Ha egy derék férfiú, gazdaghoz lép be, s szobáiban csak drága, de ízlés nélkül halmozott bútorokat lát: azok és gazdájok felett valónak érzi magát, azon titkos büszkeségből, melynélfogva hiszi, hogy kürülmények embert nem tehetnek, sem nem pótolhatnak; de hol ezekben tudományt, ízlést, mívelt lelket talál, egyszerre mintegy előzve van nála a tulajdonos iránti tisztelet, s magát összeszedi a lelkes előtt. Ez utóbbi eset vala a bárónál is.

A festmények, részint egy nagy teremben valának felrakva, részint a többi szobákban felaggatva, s miként Káray megjegyzé, általánosan ki valának közülök minden kedvetlen tárgyúak zárva. Nem, ily áldozatot a művészetnek, bár tisztelem azt, nem teszek! mondá a báró, a mint ez iránt Káray évődék vele. Nem régiben barátom, szent András kínoztatását, Dominichinótól, csekélységért megkaphatám vala, s eleresztém azt; sőt magát a nagy becsű

Laokoont, vagy Angelónak János fővételét sem fogadnám el, ha valaki azokat ingyen fogná is tolni szobor-gyűjteményemre. A fájdalom könnyen emlékeztet elmulta után is; a reppenő örömnek kell inkább emlékeztetésekkel szárnyát metszeni.

A képek közt kevés volt az eredeti mű; de többnyire nagy mestereknek, jeles művészek által másolt remekjeiből álltak azok. Én, úgymond a báró, föllebb becsülök egy jó remek-másolatot, mint egy középszerű eredetit. Óhajtnám, hogy többet ügyelnének erre művészeink, s ne nyitnának oly korán saját utat magoknak!

Ott álla Rubens szép nője, Caracci Krisztus-feje, Correggio Magdalénája, Rapháel Sixtini Madonnája, Correggio éjszakája, táj-festések Poussintól és Claude-Lorraintól, társasági darabok Wouvermantól, Tenierstől, Ostadetől: ezen utóbbiak ébredt vidorságokért legszámosabban.

Gyulának valódi lélek-legelés vala ezen művek szemlélése, s művészi szellemének sokakban fáklya gyújtaték általok. Elvont ismereteit, kivitelben látá itt, s megkapott lelke kedves világban járdala. Mily káros elmaradás, hazánk szegény sorsú művészeire nézve, így sóhajta fel, kényteleníttetni ellenniök ily oskola nélkül!

Ezen megjegyzés, természetesen azon módokra és eszközökre vitte a szót a társaságban, miknél fogva elősegítni lehetne hazánkban a még árva művészetet.

Könnyebb életet óhajtnék hazámban, úgynevezett szép lelkeinknek, mondá a báró; szabad elme, gond-

tóli üres pálya, önkedvtelésének, szenvedélyének derülten eredt lélek, szükséges kellékei a költőnek és művésznek. Miként madár a föld felett, lebegjenek ők az élet felett, miként lepke, repkedve igyanak ők virág-nectárt, miként méhecske, vígan dongva szedjenek mézet a jelen és késő korok számára. Ha hangyaként élelem után száguldoznak, elcsillan az isteni szikra nálok, vagy elfúl az élet gondjaiban.

Fő eszközöknek gondolnám e részben, mondá Káray e kettőt: útat nyitni művészeinknek a tökélyesb kiképeztetésre, és alkalmat nyújtni nekik arra, hogy becsültetéshez s könnyebb élelem-módhoz juthassanak. Az első úgy lehetne eszközölhető, ha felsőbb ügyelet — lenne az academiai, vagy művészek és műkedvelők egyesülete — jeles európai művészek által másoltatná, vagy illetőleg mintáztatná — minthogy eredetiekhez még most sem erszény, sem remény nincsen — azon régi görög és újabbkori remek műveket, mik a művészet osztályaira nézve időszakokat alkottak. Nem fogna nehéz lenni, megkapni gypsz- vagy viasz-öntésekben, a híres görög mívű Laokoont, Apollót, Vénust, Antinoust, a küzdőt; s újabbak közöl az Angeló Mihály tizenhat emelkedett medaillionjait. Ezek mellett megkellene hozatni, az oskolás remekeket, hadd tanulnák művészeink, a hibátlan rajzolást, a magasztosb és nemesb tiszta ízlést. Rapháeltől, Dominichinótól és Caraccitól ; a kedvességet Correggiotól, Parniggyanotól, s a báj-ecsetű Guidotól ; világosítást és árnyékozást Rubenstől, Van-Dycktől és Rembrandtól ; színezést Titiántól, Georgionétól. Mind-

ezeknek remekjeiből a nevezetesbeket, jeles másolatokban megszerezni, nem fogna erőfeletti költség lenni; s ifjú művészeink köz termekben munkálhatnák azok után tökélyíthetésöket. Ezen fölül, nagyjaink közt ritka az olyan, ki ne birna néhány eredeti remeket, s azokból egy kettőt ne volna kész, legalább közhasználásra, hon számára átengedni. Hazánk egyházaiban is birunk több jeles oltár-lapokat, és szent-tárgyú festményeket, Pater Norberttől, Ősertől és másoktól.

Én azt tartom, mondá a báró, a nélkül hogy jó barátom, szép óhajtásodnak ellenszegülni kivánnék, hogy önmaga a természet lévén eredeti szülő anyja a művészetnek, ő maga is képezheti leghívebben a fiatal művészt. Magok a legremekebb ó és újabb művek sincsenek hiba nélkül. Lám, ím itt Correggio éjszakájában, melyik értő nem óhajtná ki hagyatni az oda nem illő holdat? Dűrernek ritkán jó a levegője; s nem szoknak-e ezen művek által fiatal művészeink, tán inkább a mesterek modoraihoz és sajátságaihoz, s nem ritkán hibáihoz is, mint a hibátlan természet hűségéhez, és remekek jelességeihez?

Abban igaza van nagysádnak, felele Káray, hogy a tős példány mindenkor a természet marad; mert kivülötte nem találunk formát, alakot képzetünknek, s ő véges elménknek foglaló rámája. Benne gyökerzik minden tudomány, igazság, s azon bölcsek, kik a természeten túl vagy kivül keresnek igazságokat, déli napfényben gyújtogatnak silány fáklyákat. De a természet nemest és nemtelent egybekeverve zár

magában, miket általánosságban, minden megválasztás nélkül, az isteni művészet fel nem foghat; s nem könnyíttetik-e, nem biztosíttatik-e a választás nekünk, az által, ha láthatjuk: a lángelmék miként ejtik csodált remekeikben ezen kiválasztást? a természetnek ezen nemesítését? Ezekben már csak a tévedéseket kell kikerülnünk s tovább építnünk a már felépültnek felibe.

Majd általában a müvészet és művészi ízlés sűlyedésének okaira fordult a beszéd, s a báró azt jegyzé meg, hogy hazánkban, különösen a festészetről szólva, a művészet ezen ágának technikai részére nézve, több ügyeseket ismert ugyan, de annak költői emelkedésére nézve, alig egy kettőt.

Én ennek azt vélem okának, mondá Gyula, hogy nagyjainknál csekély a honi művészet iránti pártfogás, s ez, az élet szükségeivel küzdve sínlik. Továbbá kevés az értő, a szenvedélyes, s így csekély és ritka a művészet iránti figyelem és méltatás. Csak művészi szellemű, képes megitélni a művészek dolgozását. Más, felfogja tán számolni tudni az eredményt, a hatást, a művek közti különbséget; de nem fogja utánszámolni érteni azon nehézségeket, miket a művész művében legyőzött, s így nem valódi érdemét ennek.

Lehet egyik ok ez is, de nem egyetlen, viszonzá Káray. Csodált festészeink többnyire szükséggel küzdtek. Rapháel hordó-fenékre festé képét, melylyel a fogadósnál tett adósságát lefizeté; híres prophétáját Rómában az Augustinusoknál, szabójának tartozott bérben festette! s Correggio szintígy inség-

ben festegetett. Pártfogás fejthet ki ugyan lángelmét, és amannak hiánya némileg nyomaszthatja ezt; de hol ez nem létezik, nem teremtheti pártfogás elő, sem a hol létezik, el nem ölheti azt a pártfogás hiánya. Értést, irányt, és alkotó erőt, csak rászületés és saját ipar nyújthatnak. Én fő okául a művészet sűlyedtének, úgy hazánkban, mint másutt, a század uralkodó szellemét tartom. Úgy látszik, mintha századunkban, mindenben, életben, munkásságban, irodalmi, művészi, és kézmívesi dolgozásainkban, bizonyos felületesség, bizonyos futólagosság volna sajátunk; s az a lelkesség, erőtelj és erőráfordítás, az a mély nyomósság, az a műveinkbeni mintegy önkimerítődésünk, mik a régieket halhatatlaníták, nem találtatnának fel többé nálunk. Az újabb kor, úgy látszik, nem bírja oly biztos mérszerét, a nagyszerűségnek, vagy is egyszerű nagyságnak, mi fő tetője a szépségnek, mint az ó kor bírá vala; helyébe a könnyű, a tetsző, a csinos lépett. Futólag szemnek és szívnek tetszeni, fő vágy, ipar és czél már ma művészeinknél. Pedig íróban, művészben, sőt kézmívesben is, nem szeretem azt a korai és könnyű önelégedést. Bizodalmatlanul szigorú legyen inkább maga iránt, s higyje, hogy alatta áll mindig pályájának, bár sokat haladt is azon; mert a művészet, miként maga a természet, nem kimeríthető. Foglalásokat tehetni a művészet pályáin; de teljes meghódításokat nem! Menynyei lajtorja a művészet, melynek fokaiból, egyik többet hág meg, mint a másik; de a legfelsőbbre juthatni fel, egy halandónak sem adatott! Mai kor-

ban, mindenben sokat akarunk és könnyen. Innen átfutó divat simúl ma minden tevéseinkbe, divat magába a művészet szentjébe is. Hogy a festésztől el ne távozzam, nem áraszt-e el bennünket a sok lelketlen arczfestés? Gazdag és szegény, festményben bírja már ma magát és magáéit. Kiki elégedett lévén önbecses személyével, csak hasonlatosságot kiván festőjétől, nem művészi tökélyt! A művész szívesen teljesíti azt, mit teljesítnie könnyű és jövedelmes, s így elhanyagolva önmagában az isteni szikrát, fest legfölebb — ügyesen. — Hajdan nevezetes férfiak és nagyok festeték magokat, lelkes ecsetek által, s kölcsönösen tiszteltetve valának festő és festetett. Nem így ma; festészünk s főképen arczfestészünk, mintegy árverésre eresztve olcsóságát, és hizelgő szolgálatát, sűlyeszti a művészi érdemet, és művészet szép becsét.

Ez Gyulának, ki most épen e nemben forgott, valódi tükör-mutatás volt; hallgatott ugyan, de eltökélte magában az arczfestést oly ritkán gyakorolni, mint csak lehet; most is azzal mentegeté az arczfestőket, hogy köztök sok jelesek találtatnak, kik a test vonásiban, lélekkel festik a lelket; s ezt nem tagadá Káray is.

Eleitőlfogva, úgymond ő, dolgoztak a legnagyobb művészek is az arczfestészet nemében. Már Apelles festé Nagy Sándort, Titian az emmauszi szent vacsorában, mind élők arczait festé. Van-Dyck ily ecsettel még kincset is gyűjtött magának. — De a régiek külön arczfestési osztályra nem szakadtak soha, s ezen elvet látszottak e részben követni,

midőn mintegy kénytelenek valának arczfestésre lehajlani: hogy ki magát a művészetet érti, bizonyosan érteni fogja annak egyik csekélyebb részét is.

Az öreg báró megtartá vacsorára a társaságot, mi Gyulának óhajtott dolog vala, alkalmat remélvén fogadott azon czéljára magának, hogy a bárót titkon levehesse. Póli pajkos ravaszsággal talált ebben módot. Atyját ügyesen befoná kedvelt tárgyába, a politizálásba; Gyula számára pedig elkéré tőle, Rubens luxemburgi galleriájának rézmetszeteit, külön gyertyákat teve ennek, papirt és ólmot ada kezébe, s a jókora könyv ótalma alatt, a földabroszon merülve keresgélő bárót szerencsésen lekapá. Így! súgá örvendve a körülte sürgő lyánkának, ezt áttenni s kidolgozni nem leend immár nehéz.

Ritka est suhana el kellemesebben Gyulától, mint ez. A báró természetes vidorsága, ártatlan évődései idegennel és háznépével, közbe-közbe lelkes beszélgetései az asztal felett, az a fesztelen és erőtetlen szellem, mely a háznál uralkodott, s mely még gyermekeit sem korlátolá atyjok előtt, az az otthonos szabadság a vendégre nézve, mind oly jelenetek valának Gyula előtt, mik eszméletét egészen elbájolák. Szembeszökő vala az asztali beszélgetéseknél előtte azon különbség, mely atya és fiú lélek-vonásaik közt mutatkozott. Öröm és éldelet vala vágya mindkettőnek, de mily különböző útakon keresék azt! A báró nyilt keblet hordozott mindig, azzal fogadta s viszont közlötte azon örömöket, miket természet és emberek önkényt nyújtottak neki. Kálmán kizsarolni óhajtá magáéit az

emberektől, egyenetlen osztályt, maga részére hajlót, kivánt e részben, s minden simasága mellett is, nem hagyá magához közelférni a társalkodót.

Vacsora után Póli maga szobájába vezeté az ifjakat. Noe kis bárkája vala ez. Kályha alatt kénytetesen feküdt egy elhízott mopszli, szék-vánkoson egy különös szépségű macska, s kalitkákban mindenféle madarak függtek széjjel. Ezeket Póli gyermekes nyájassággal rendre mutatá be az ifjaknak, s mindegyike körülhízelgé szeretett úrnőjét. Gyulának eszébe ötlék azon köz megjegyzés, hogy az állatok barátja, ritkán nem barátja az embereknek is. A falakon néhány kép függött, s egy szegletben zongora állott.

Nagysád játszik is? kérdé Gyula, s kérőleg széket igazíta a hangszerhez.

Valamit, felele Póli, s ülést fogván, néhány darabokat játszék. Póli nem nagy művészséggel veré a zongorát, de érzéssel, s Gyula csodálva jegyzé meg, hogy kedvelt darabjai, mint látszék, kedélye ellenére, inkább érzelgők vagy szomorúk. Kedvvel játszá el a Gyula bálja darabjait is, miket végezvén: játszd az «Epedést» kéré Kálmán, s Póli nyájas készséggel játszá e dalt, művésztelen kedves hangjával kisérve azt:

Tán hol a nap bíbor-öltve
  Kel, vagy estlángban leszáll,
Nyílik értem illat-árban
  A varázs szép rózsa-szál,
Mely fölé ver égve szívem,
  Bús titokban untalan,

Mely után mint árva gerle,
Nyög epedve pártalan!

Töltve kertem szép viránya,
Bájoló virágival,
Rajta rózsák játszadoznak
Alkonyat fuvalmival;
Bús szemem ah messze tőlök,
Bájvirágomhoz mereng,
S alkonyatnak fuvalmi közt,
Bánatom sohajja leng!

Ah ürek hajósi, szellő,
És te víg szabad madár!
Szálljatok, napköltre, szálltra,
Rám hol e bájrózsa vár,
Ó hozzátok őt nekem meg,
Hogy virítva keblemen,
Hintegesse illat-árját
Tőle árva éltemen!

Az alatt a csapodár és kézhez szokott macska, a társasághoz simult, s elfoglalva látván játszással úrnőjét, Gyulának, ki legközelébb üle ehhez, ölébe szökött, s nyájas törlészkedéssel kezdett hízelegni neki. Póli végezvén játszását, s látván állatja biztosságát, mint alkalmatlant el akará azt emelni Gyulától, ez udvariságból ellenkezék, a macska kapaszkodék, s körmét Gyula mellfodrába eresztve, jót repeszte azon. Ezen baj orvoslást kivánt. Póli nem bizván cselédre azt, tűt, czérnát vett elő. Bájoló, de egyszersmind kisértő is vala az a helyzet, melybe a gonosz állat párunkat hozá. Egymás ellenében, arcz arczhoz oly közel, hogy egymás lélekzet-fuvalmait érzék, a lyánka munkás keze az ifjú lángoló

mellén, a lyánkának olykor-olykor kedves zavarral felpillantgató szemei, és szint olyszerű visszapillantásai az ifjúnak — valóban ritka bájú helyzetek valának. Szerencse, hogy Vincze és Kálmán a festményeket vevén szemléjök alá, a pár kedves kínjára nem ügyelének.

Póli búcsuzáskor maga világított le az előszobából a vendégeknek, s vidám enyelgésivel, kedves emlékezetet hagyott maga után nálok. Kivált Gyula, egész esve, körülte forgó édes jeleneteken jártatta gondolatit. Nem meré ugyan még szerelemnek nevezni Póli iránti érzelmeit; de Klárcsi vonásait gyengülni érezvén keblében, áldá az ég bölcs gondoskodását abban, hogy az emberi indulatokba, tán többször boldogító mint boldogtalanító állhatatlanságot szerkeztetett.

Káray itéletet nyert a hétszemélyes táblán s egyezésre utasíttatott. Békétlen lőn ezen a szelid férfiú. Húsz évi pörlésem, költésem után, legyek-e kénytelen egyezkedni? mondá a főispánnak, mit inkább pör előtt kelle vala megkisértnem. Nem czélszerűbb-e addig békéltetni, míg szív és erszény rongálva nincsenek? s nem lehetne-e a feleket törvény által kényszerítni arra, hogy mielőtt bármi pört megkezdnének, előbb megkisértni tartozzanak a béke egyezkedéseit? Ebben, és abban óhajtnék hazámban minél előbbi javítást, hogy törvényeink betű szerint vétessenek, s nemcsak kárpótlás, hanem büntetés is szabattassék minden törvényszegőre. Jelenleg a törvény lelke tolmácslatot kiván és fogad el, s ez mindenkor kétes és körülményektől függő. Legyen a

törvény vész és hasznos eső, melyek tekintetlenül arra: mi határon mennek keresztül? egyedül a természet változhatlan rendét követik.

A septemvir nyugosztalá az avatatlan törvénykezőt. Hol nincs javítni való a gyarló világban? mondá; azonban óhajtásai édes barátom, úgy remélem, a teljesülés útján vannak. Hazánk egy deli hajadon, kinek fürtjeit, köntösét megbolygatá ugyan a vihar, s kinek öltözködésre még tán idő sem vala engedve; de a test ifjúi erőben, tavaszi virúlatban díszlik, s csak idő s öltöző-asztalka hiányzanak neki, hogy Európa több gálás dámái közt méltó ülést foghasson.

Káraynak szokása volt, lefekvés előtt kellemetest olvasni, s mintegy lélek-nyugosztalással készítni elő álmát. Most Virgiljét vevé elő, s letevé ágya előtt egy székre. Ez alkalmat nyújtott Gyulának, kinek még lelke tele volt a bárónál folytatott művészi beszélgetéssel, újra szót fonni Kárayval, a költészet és művészet becséről és rokonságáról.

Én, mondá Káray, nem tagadhatom, hogy előszeretettel vagyok a görög és római költők iránt. Úgy látszik: ők mind szivökben, mind érzetökben, inkább birták a természetnek, mely szülő anyja a művészetnek, nemes szépségeit, mint mi, kik azokat inkább elme-élességgel és okoskodással törünk kivonni abból és a régiek műveiből. Homért, ki egyszerű nagyságával, úgy álla maga korában, miként kopár homok-pusztáknak közepette terepély élőfa, maga jótevő árnyékával, mi ihleté örök műveiben egyéb, mint lelkes érzete a szépnek? Virgil, Ho-

rátz, a már koraikkal simábbak, már gyakran az elme gondos s olykor aggodalmas ráspolyát használják, mély érzelem helyett. Mi újabbak, ha Shakespeárral egyet kettőt kiveszek, apróságokra terülünk el, s éles finomságokkal szorítjuk el lelkünket.

Én azt vélem, mondá Gyula, hogy a formákra tartunk igen is sokat, s a nagynak, szépnek, lelkeinkben fekvő elemeit és anyagjait aggodalmasan amazokba szorongván, eltörpítjük, vagy épen elbénítjuk ezeket.

Lehet egyik oka csekélységünknek az is, hogy szolgai módon követjük formáit inkább, mint lelkét, példány-műveinknek. A csodált lángelmék majd mind új formákat öntöttek műveiknek, a nélkül, hogy az örök szépnek határán túl léptek volna. Én inkább óhajtnám, hogy kritikáink és aesthesisseink, a szépnek-lelke, philosophiája, s az egyszerű nagyság körül forognának oly kimerítőleg, mint ezt ma annak külső formái körül teszik. Ezen utóbbiakra nézve egyedül azon fő szabályt kivánnám felállíttatni, hogy az arany almák, ne fa- vagy ólom-tányéron, hanem azokhoz illőleg tétessenek fel. Kétkedő figyelemre serkenthetne bennünket azon gondolat, hogy maga a természet is, mindig változtatja formáit, s aesthetikáink is, a formákra nézve, időszakonként, miket láng-elmék szültek a szép irodalomban, már eddig is sokat változtak, s még sokat változhatnak.

Úgy találom, mondá Gyula, hogy ezen apróságok körüli aggodalmas bibelődés, festészeinket is bántja. Mily gyakori ma már a Horátz fáber imussa,

ki tapadó gonddal vesztegel a köröm és hajszál festegetésében! Ez az apróságokrai hanyatlás, bizonyos törpeséget szül a lélekben; s ennek szabad reptét foglyozzák, a minden kicsinységre kiáradozó szabályok.

Úgy látszik, mondá Káray, hogy általában a művészetben is korszakok vannak, különös sajátságokkal. Mélység vala a régiek kora, terjeszkedés a mienk, és ipar mindennemű ismeretet rendszerbe vonni. Ezen két sajátság dolgozik aesthetikáinkban is. A szép körüli mélység, szívből buzog fel a főre, terjengés pedig és rendszereskedés, fejből le a szívre. Az ízlés, vagy is szépnek felfoghatása, alkalmasint mércsője míveltségünknek, és kivonatja, lángja annak; s így mostani ízlésünket is, korunknak ama sajátsága fogja vezérleni. Korunkban, a főnek kell az ízlést előbb megnyugtatnia és meggyőznie az iránt: mi szép? és mintegy felszabadítnia arra, hogy belőle származott gyönyörködésének eredhessen. Azaz mindent biztosan akar tudni: miért tetszik? s ezen nyomozásban a túlságig menvén, akként van gyakran, miként természet azon búvárja, ki egy látást szaglást ingerlő kies rétből, nem merne addig gyönyört érezni, míg annak egyes növényeit, virágait nagyító üvegen nem csodálná.

Gondolnám, közbeszóla Vincze, az egész dolgot az fogná elhatározni: ha biztos jellem-jegyét adhatnók a szépnek.

Mely alkalmasint, mondá Káray, inkábbára csak a szívben és érzelemben él, s ezeknek biztos tapintatában. Örökre szív és érzelem, fognak utólsó bírói-

széke maradni a szépnek. Mívelt ember ugyan minden esetre számot veend érzelmei iránt önmagától, de ezt csak azon viszonyban fogja tehetni, melyben a szépnek művei, saját lelkéhez és míveltségéhez állanak. Ez fogja tenni a szépnek alanyiságát, tárgyilagosságát pedig, bár miként okoskodjunk, a mívelt férfiak itéleteinek többsége.

Gyula nem vala e részben egy véleményben Károlyval; félté a művészetet ily bizonytalan alaptól. Kell lenni, így szóla, a szépnek valami bizonyos jellem-jegyének, alapjának a természetben. Úgy vélem: Homér Virgil, Raphael, Angelo, Mozart remekei nem azért szépek, hogy legtöbbeknek tetszenek; hanem azért tetszenek legtöbbeknek, mivel szépek.

Azért, felele Káray, mivel legtöbb mívelt lelküeknek tetszenek. Minden ember keblében szunnyad bizonyos ideálja a tökélynek, mely tehetségeinkkel és azokhoz képest, végetlen kimívelődésre képes. Az, minek felfogása ezen ideált úgy költi fel és fejti ki keblünkben, hogy a külső érzékekben gyönyört, lelkünkben pedig vágyat a végetlen tökély felé önt el, nevezhetjük szépnek. Vagy is a szép: végetlen tökélyek iránt kebleinkben szunnyadó ideáljainknak, tárgyakbani valósulása, úgy hogy ezen valósulásból gyönyör áradjon el kielégített érzékeinken, és sejtő lelkeinken. Így mindenkor alanyi fog lenni a szépnek képzete, s egyes míveltségek fokai, fogják megszabogatni annak is fokait.

Ha lángelmék, magasztosabb ideáljait költik fel a tökélynek keblünkben, megszűn előttünk szép

lenni a tán előbb csodált alsóbb fokú ideál, vagy legalább veszt a szépségéből. Ezen alanyisága, ezen hasonlítás alá esendősége a szépnek, oka annak, miként mind írókra mind művészekre nézve, örök aestheticai szabály marad az, hogy a mívelt közönséget tartsák szemeik előtt. Mert ennek magasztosabb ideál él keblében, mely nehezebben borítható homályba. Hány hajdan dicsőített költő és művész, sűlyedt már ma homályba azon okból, hogy ezen szabályra nem ügyelt dolgozásaiban? Én azt vélem, hogy azok is, kik eddig úgy szólván halhatatlanok a művészetben, csak azért fénylenek, mert még nem érkeztek lángelmék, kik szépi ideáljaikat felülhaladták volna.

Gyula azt veté ellen, hogy a míveltséggel, nem mindenkor szokott aránylag fejleni ki és haladni a művészi ízlés.

Igaz, mondá Káray; a szépnek ideálja bennünk függetlenül nyugszik más tehetségektől, miként vadász-ebben, rejtélyesen a vad nyomának szaga. Minden míveltség mellett is, örökké gyéren fogott volna kiválni az emberiségből, azon néhány lángelme, kik időszakokat alkottak a szép körül; Homérok, Vinkelmannok; Shakespearok és Göthék, minden esetre gyérek fogtak volna lenni a szépnek világában. Azonban még is míveltségünk mindenkor áll némi viszonyban ízlésünkkel, vagy legalább ez ama nélkül nem haladhat a tökély magasb fokaira.

Darabig folyt a beszélgetés, mely számos új eszméket nyitott Gyulánál, s többeket, miket eddig

csak sejtett, tiszta fényben kezdett látni most. A szó régi remekek olvasására fordult.

Sokat vesztünk, így szóla Káray, abban, hogy a régi remek írókat inkábbára csak iskolai falak közt nyomozzuk, nyelvbeli gyakorlatért inkább, mint azon czélból, hogy szellemeikbe hassunk, s e felett oly korainkban tesszük ezt, mikben szellemeiket felfogni sem fognánk lenni képesek. Emberi gyöngéinkhez tartozik az, hogy mi gyermek-korunkban nyomasztó kötelességünk vala, ritkán leend idővel gyönyörűségünk. Azon erőszakoltatás, melylyel az iskolákban, a régi classicusok kedvökért, gyakorta elvontak bennünket gyermeki édes mulatozásainktól, rendszerint szokott hátra hagyni eszméletünkben, egy kis idegenséget amazok iránt, mi miatt, érettebb korunkban sem igen vágyunk méltányolva szorosabb barátságukra. Engemet a későbbi tanítói pálya vont inkábbára hozzájok vissza, mint saját vonzalmam; s ezt csak később szülé nálam, azon majd elérhetlen nagyság és tökély, mely őket halhatatlanítja.

Kárayt egy darabon elkiséręk ifjaink. Gyulára, a mint hazatére, már várt Regéczy Kálmán. Barátom, így szóla ez, ma egy nevezetes festésznek holmija eresztetik árverésre; jer tekintsük meg! Gyula kész vala, s a két ifjú egy szűk szobába lépe, mely tele vala jól öltözött férfiakkal. Az oldal- még kisebb szobából, egy éltes asszony hordogatá ki a képeket, s itten egy fiatal lyánka válogatá az eladni- és megtartani-valókat. Úgy látszék, nehezen kívána ez azokból némelyektől megválni, s mintegy áldozatot tőn az öregnek, többeknek ár alá eresztésével. Gyula

lepetve vala, s az látszék lenni nagy része az árverő közönségnek. Mert a lyánka különös kecsekkel birt, s úgy látszott, mintha maga a művészet istennője, szállt volna le benne az égi hajlékából. Égszín könnyű ruha, bájolva folyt el rajta, s csak röviden nyúlt le, hogy lebegő lépteiben gátlást ne tegyen; hajfürtjei gondtalan csomóra tűzve álltak hátul, s pongyola kedves hanyagságban lebegtek elül. Szép hajlott orra, görög szépségnek tagja volt, s nagy barna szemeiben lélek tüze szikrázott. A lyánka ismerősen köszönté Kálmánt, s csakhamar biztos beszélgetésbe fonódék vele. Gyula a festményeket nézeglé, s néhányat megvásárla közőlök.

Hát a *szép hívtelennel* mit tegyünk Angelica? kérdé az öreg, egy festményt nyújtván által leányának.

Az maradjon édes anyám, felele súgva Angelica; kedves darabja volt atyámnak, bár gyakran elborult is felette tekintete.

A kép egy különös szépségű lyánkát ábrázolt, ki rózsát tartott kezében. A munka nem annyira szorgalmas volt rajta, mint lángoló ecsetnek dolgozása.

Kálmán többnyire Angelicával mulatozott; bemutatta ennek Gyulát is, mint jeles műkedvelőt a festészetben, s így befonódván a beszélgetésbe ő is, kedvesen töltött néhány perczet a lyánkával, még az árverők eloszlása után is. Az ifjak rövid napra megigérkezének ismét, s a lyánkának könnyű köszöntése, és az öregnek szertartó hálálkozása közt búcsút vőnek.

Hogy tetszik Angelica, barátom? kérdé Regéczy Gyulát.

Úgy látszik, lelkes egy leány; felele ez.

Az is, mondá Kálmán; de szép, de angyali! Az a fiatal gömbölyegség a deli tagokon, azok az ingerlő ajkak, az az igézet arczon és termeten!

Gyulának, nem tudá: miért? nem tetszének e szavak, s e szokatlan hév, a különben kimért érzelmű ifjúban.

Egy pár nap mulva ismét megjelenének Angelicánál. Az öreg ismét szós tisztelkedésekkel fogadá őket, a leány pedig nyilt szivességgel; s egyszerre bizodalmas vala Gyulához is, mint már ismerőshöz. Harmadik szóban már a művészetnél valának. Angelica saját festéseit mutatá elő, s Gyulát csodálat lepé meg. Rajzai nem valának ugyan mindenkor hibátlanok, táj-festéseiben gyöngének tűne fel fény- és árnyék-adása, a perspectivben sem vala egyaránt erős; de ecsetje bátor volt, színek vegyítéseiben és felrakásában értés tetszék ki, s kigondolásai és összealkotásai mindenütt lelkesek és költőiek valának. Művészi beszélgetéseiből még inkább kitündöklének lelkes felfogásai, s az a láng és lelkesedés, mely őt a művészet iránt gyulasztá, igéző bájokat kölcsönözött különben is ritka szépségének.

Berky, az Angelica atyja, híres festész volt, és szerelmes a maga művészi osztályába. Innen egyetlen gyermekét is, Kauffmann Angelica neve után keresztelteté, s villogó szemekkel sejté korán ebben, a még szunnyadó művészi lelket. Maga Berky, koptusi mord szótlan férfiú volt, elvonakodó minden társaságtól, minthogy ifjúsága örömeit egykor megzúzá a sors. Festése tárgyai is komolyak, gyakran

borusak voltak; örömet és virágot önszántából nem festett soha. Szintúgy neveltetett Angelicája is. Világot és rangot ne ismerjen leányom, mondá Berky; minek szegény sorsát örömök bilincsül adni szívére? Legyen boldog, ámulatban; hiszen különben is nem ismeretlenség-e, legbiztosabb őrje ártatlanságunknak, s így boldogságunknak is? Ismeretség küzdést fogna szülni, mely mindenkor kétes a gyarló halandónál. — A gyermek inkább festegetett, mint bábjait öltöztette, mindent lerajzolgatott maga körül, s felhasznált minden papir-darabkát, minden festéket, mihez csak juthatott. Későbben oktatást adott Berky lyánkájának a festésben, s ez mindinkább nagyobba meré ecsetjét. Miként testi kincsei, úgy művészi eszmélete is naponként gyarapodának, s deli hajadoni korára, lelkestül s testestül művészné lőn. Azonban míg gyermek volt a lyánka: a művészet legyen kárpótléka! ezt szokta mondogatni Berky; de minél inkább növekedett amaz, annál inkább kerülgette őt kéjes gyönyörködés mellett, gyakori búsongás és a feletti aggódás: mi leend gyermekéből? Angelica, ha nem festett, művészi könyvet olvasott, vagy gondolatját tevé fel; a gazdasszonyság és háztartás, teljesen ismeretlen dolgok valának előtte. Világ- és ember-ismeret csupán művésziek valának nála, s inkábbára csak festményekből ismeré az emberi veszélyes indulatokat. Szülei, egy pár koros barát, s néha festető vagy vevő, valának minden társalgása. Így ártatlan kedélye jót vélt mindenkiről, s tárt szívvel és elmével fogadott minden új ismeretséget. Mételyetlen tiszta keblé-

hez nem fért semmi tartózkodás, semmi gyanú. Művészi éldeletei valának minden öröme, s világa festményei.

Berky megbánva tettét, rettegett leányaért, ha meggondolta, mint lehet az egykor kénytelen világ zajába rántatni, melyet csak képzeletben ismer. Azonban nem vélte még idejét boldog álmaibóli felköltetésének, vagy azért, hogy a kedvetlen dolgot szívesen halogatjuk, vagy hogy szerencsés alkottatásunkhoz tartozik: kihalásunkat távolban gondolni, messzebbi távolban, mint végét terveinknek. Elég idő lesz akkor, gondolá magában, ha az isten megmutatja szerencséjét, s elkészülend az apai háztól. Azonban ő költözött el, s az árva gyermek, tapasztalatlan szívével ég gondjára maradt; mert anyja, egy nem rossz, de gyönge jellemű asszony, igen annyi vala mint semmi. Maga is inkább csodálója volt mint tanácslója leányának, s inkább látszott ő függni ettől, mint ez tőle.

Gyula eleinte nem tudá magát fellelni Angelica körül. Az a gondatlan biztosság, melylyel állását, ülését vevé, miként azt a festés munkája látszatott kivánni; az a képzetes öltözet rajta, az a gyermekes őszinteség, szóban, tettben és minden mozdulatban, szokatlan jelenetek valának előtte. A lyánka, ha az ifjak valamelyike festett, biztosan hajlott fölibe, s alig takart melle és karjai vállán nyugodtak. Olykor valamely művészi villanatra mellé szökék le a félig üresen hagyott székre, beszéd-közben kezét ragadá meg, s könnyű prédaul hagyá neki saját szép kezeit is; sőt Kálmánnak, ki inkább

látszaték használni az alkalmakat, ölelése elől sem ragadá el karcsú derekát. Mind ezen ujdonságokra, habár gyöngén is, némi gyanú kezde fészkelődni Gyula szivében, hogy tán a lyánka hiú lépező; s anyjának hízelgő nyájassága irántok, és kitetsző elégedése lyánya mulatozásival, nem arra mutatának, hogy e részben megczáfoltassék. De minél tovább foglalatoskodott Angelicával, annál nyilvánabb lett előtte ennek ártatlan kedélye. Mindinkább meggyőződék a felől, hogy tartózkodás nélküli szavai és tettei, azon magas erkölcs-tisztaságnak, mely sejteni sem tudja a rosszat, valának jelenségei. Pillantásai nyugalmasok maradának mindig, s szavaiban tiszta egyenes érzelem mutatkozott. Nyájas tisztelés lepé meg azonnal, gyanúja helyébe Gyulát, de egyszersmind aggódás is, a mint Kálmánt egy pár nem tetsző pillantáson kapá. Még inkább csodálá Gyula a lyánka művészi szellemét, lelkének bátor reptét s biztos fölfogását mindennek, mi a művészet költői szépségére, nagyságára tartozik. Különös vala az benne, hogy mintegy mellőzve nemét, leginkább a nagyszerű és magasztos körül foglalatoskodék lelke, s valamint a lágy ecsetet nem keresé, úgy virág, gyümölcs, állat, vagy arcz-darabok festéseitől erejét, idejét sajnálá. Nagy alkotások, nagy históriai vagy táj-darabok, ezen utóbbiak rendszerint élettel párítva, valának legkedveltebb dolgozásai. Gyula, ki a művészet theoriájában alkalmasint előbb vala, jegyzéseket tőn a lyánka műveire, s ez elragadtatott figyelemmel csügge szavain.

Most Sapphón dolgozék: miként ugrik az, bol-

dogtalan szerelme kétségbeesésével, a leucádiai szirtről a tengerbe. A történetet olvasá vala egykor, s lelkesedéssel önté most vászonra.

A dolgozat helyes alkotású és lelkes is leend, mondá Kálmán; de a tárgyat másszerűnek óhajtnám. A szép, az öröm-adó szerelemnek, ezt a borzasztó véget adni Angelica! Ily kétségbeeséssel rendszerint lélek-tévedés van egybekötve, s a mellett, hogy gyarló nemzetiségünk képzetét nyújtja előnkbe, hihetetlen is.

Angelica egy kis gondolkozási szünet után; borzasztó ugyan az eset, így szóla, de nekem nem hihetetlen. Ha éltünk boldogságát, minden reményeit, csupán egy pontba vonjuk össze, s a lélek ez egy ponton csüggvén egész erejével, ezen pont összerogyik, mit várhat többé a lélek az élet romja felett? Nem lesz-e az únott, megvetett, úgymint mely már csak egy növényi tenyészéssé vált előtte?

Gondoljuk hozzá, mondá Gyula, Sapphót a görög nőt, a szép éghajlatú lesbusi lyánt, a képzelet világában, és érzelmek özönében élő költőnét — s nem leend rege előttünk a történet.

Ő nekem igen hihető! mondá Angelica.

Különös! szóla Kálmán, enyelgésre fordítva a beszédet; egy lyánka, ki még nevéről is alig ismeri a szerelem veszélyes indulatát, oly biztosan szól jelenségeiről.

A művész és költő, iker-gyermekek, felelt mosolygva Angelica, s egymást megértni tartoznak.

Angelica szállása szűk vala ugyan, s a legfelsőbb emeleten álla; de a dunaparti fekvése kies, s ki-

látása a Dunára, az agg Gellért-hegyre és Budára, ritka bájú a hazában. Gyula nem győze vele betelni: természet és emberi kéz, mintegy példánydarabot állítának ide a legelő szemnek és emelkedő léleknek! így kiálta fel; s kéré Angelicát: engedné meg neki ablakjáról levehetni a tájt.

Angelica, ki örült a lélek-rokonságnak, és anyja, ki tiszteletnek vevé az igérkezést, szívesen elfogadák azt. Én Sapphómat, Bélteky úr a tájt fogjuk dolgozni! kiálta villogó szemmel Angelica, gáncsoljuk, igazítjuk egymás dolgozásait — én nyerek, ó én sokat nyerek e szövetségben!

Én legtöbbet, közbeszóla Kálmán, mert én sem akarok kimaradni a fűheréből; nekem minden dolgom csak az leend, hogy titeket csodáljalak. Vagy adtok dolgot nekem is? Szívesen fogadom, ha gyönge erőmhöz-valót találtok.

Angelica tapsolt örömében, hogy új művészi élet nyílt lelkének; beszaladt az oldal-szobába, s egy kis kutatása után, ki hozzá Huysumnak egyik gyümölcs-darabját. A báró ezt fogja másolni, mondá; addig én festész állásainkat hozandom rendbe.

A kis művészi egylet bővebben teregeté ki tervét, s elhatározá, hogy mihelyt Kisrétről haza térendnek ifjaink, kezdje meg az dolgozásait. Gyula és Kálmán szívesen kióhajtották volna ezen egyletből az öreg festőnét, kinek sok fecsegésiért, nyűgös szíveskedésiért, csak a kellemes Angelica társasága nyújthata kárpótlást nekik.

Orbán napja elérkezék, s előtteni napon, a septemvir egész családjával, kiutazék a báróhoz Kis-

rétre. Vincze nyugtalanul számította addig a napokat, s elérkezvén az óhajtott indulásé, boldog égi kéjjel szökött fel Klárcsija mellé, kivel együtt foglalák el az előülést a kocsiban. Az utazás kiessége, otthon hagyott gondok, őket váró örömek reményei, egymást váltogató tárgyak, mik a kicserélt szívek és boldog szerelem tekinteteinek különös varázslattal tüntek elő, szép tavaszi világ, kivülöttök mindenfelé, szebb tavasz világa önmagokban belül, viruló természet körülöttök, viruló kornak érzelmei, reményei és boldogsága dagadó kebleikben — mind ezek édeni igézettel foglalák el a boldog párt. Apró jeladások, kedves szorongás a szűk ülésben, s az édesen rejtező közös titok bája, neveIék ezen új viszony kecseit. Néha messze szállongtak el az ügyetlen szemek, s közel bent tanyáztak a gondolatok; majd előttök fekvő szép tájakra, kis völgybe, ér mellé, vagy domb-oldalba képzelték kis viskójokat, és egymást belé. Édesen-szorgalmas képzeleteik kidolgozák egészen, vagy félig e bájos képeket, s ismét új szebbekbe fogának. A két öreg hátul, rétet, vetést nézeglett, s az év termését jósolgatta; vagy láthatára terjedtében a birtokokat nevezgette.

Gyula Kálmánnal utazott. Neki szokása volt, útközben szótlanul eresztni el szabad legelésre gondolatait a világba és életbe; innen félig hallva, félig nem ügyelve, s csak ritkán felelve, eszmélt utitársa bő beszélgetéseire.

Ez már a somosi határ, mondá Kálmán, atyám tulajdona. Gyula reá voná figyelmét e szóra, de

nem sok vidulást arathata abból. Az uraság táblái búsan tetszének ki a szűkebb nyúlatok közül, s foltos, ritkás, utóbb maradt vetéseikkel, mintegy panaszlák a néző szemnek, javításban, munkában és magban lett meglopattatásaikat. Már másutt hányta fejét a vetés, itt még főtlen sínlett, s alig adhata szállást a jámbor nyúlacskának is. De annál biztosabb fekvés várta ezt, ha néhány holdnyi baktatást nem restelt, az uraság majorság szőlejében, mely gazos pongyolájában a hegyaljban, épen oly formán látszott ki szomszédjai közöl az ország-útra, miként régóta beretvát nem tapasztalt férfi-áll, szép lyánkaalakok közől. Bent a faluban, messzünnen kizöldeltek, mohhal borult épületei a bárónak; azonban a javító kezet még sem tagadhaták el; mert az ittott alájok vont oszlopok és karók, bár kínosan, tartogaták még is a falak súly-egyenét. Gyula figyelmezteté ezekre Kálmánt. Atyám gondolkozása ez: inkább épületem legyen rongyos, mint jobbágyom, mondá Kálmán; s Gyula kímélő tisztelettel tekintett ezentúl a roskadozó épületekre.

Kisrétre érve, kedves nyájassággal tünt elő a báró laka. Csekély emelkedéssel állott, egy pompátlan, de nagy terjedelmével mindennemű kényelmet igérő alépület, nemzetségi czímert tartó rizalíttal az utcza felé, s olasz ízlésű oszlopzattal az udvarra. A felső udvar csinos gyep-térrel bírt, melyet apró kavicscsal terített tág út kerít vala, s a gyeptér közt külföldi bokrozatok virultak, s egy pár árnyékos fa terjedezett. Az udvar egyik szárnyát cseléd-lakok foglalták el, másik szárnyán vendég-szobák épültek,

s ellenében a nagy épületnek, csinos festett rács-kerítése állott a kertnek, nagyszerű és szobor-tetejű kapu-oszlopokkal. A vendégi alkalmakban kitetszett, hogy miként magának a bárónak kedves volt a szabad és alkalmas kényelem, úgy vendégeinek is ezeket kivánná nyújtani. Magányos szobák voltak az egyes, és kettősök a családos vendégek számára rendelve, s gond volt minden szükségeikre, szinte az utolsó bontó-fésűig. — Gyuláék elérkezvén, Kálmán a lovakat és hintókat rendezé el, Póli a vendégeket szállítá szobákra; s ez utóbbi most falusi új foglalkozásában, könnyű futkosásában, a vele csörgő kulcsokkal, s gondos nyájas rendelgetésivel, új kecseket nyere Gyula előtt. Póli is kedves szívességgel s a kézcsókolásnál ejtett gyönge kézszorításával, bizonyítá az ifjúnak, hogy ő a legkedvesebb vendége.

Káray már ott volt, s Kálmán megjöttéig az udvari tisztet segíté a rendtételekben. Megjöve Halkó is, s szokása lévén kis érdemecskéket szerzeni magának szeretett házainál, már akkorra cúráját végzé, Kálmánnak egy kedves, de beteg lábu agarán.

Honnan szálsz fecske? kiálta neki Kálmán.

A Detky torából jövök, felele Halkó.

Tor és Halkó! mondá kaczagva Kálmán.

Úgy van nagysád, de a tort öreg nőtlennek temetése felett ültük ám; s a mint a testet kikisértük, szerettem volna azt a finom ember-ismerőt látni, ki, hacsak egy pár fekete köntös útba nem igazítja, megbírta volna főkép az asztalnál határozni: tort

lakunk-e, vagy menyekzőt? Régen voltam vígabb mulatságban.

Számos volt-e a gyülekezet? kérdé Káray.

Szép gyász-nép kisérte ki a testet, de mind idegen; a háztól csak az öreg inas jött ki, az úr öreg vizslájával.

Hát az atyafiak? kérdé csodálva Káray.

Nem mert mozdulni egymástól, közölök egy is, nehogy addig a másik pakoljon a toros háznál; mondá súgva Halkó. Én még is csak kikapám a tömegből örökségemet.

Hogy hogy? kiáltá Kálmán.

Szegény boldogult Detky, mindig savanyú borral vendégelt életében, s barátságomért azt iddogálta maga is; ámbár kóstolám a pinczéjében, néhány hordó finom érmelléki borát, s szóval eleget csalogatám ezekre. Most a torban gondomra bizatván a bor-feladás, természetesen az érmellékibe üttetém a csapot; s minthogy hosszú életeért szegény Detkynek nem ihatám azt, most hamva csöndes nyugalmaért ivám belőle.

Még kaczagának Halkón, a mint a septemvirék megérkezének. Kocsihoz futának ifjaink; de Gyula ütközéssel vizsgálá az érkezteket. Az öregek komoly vont képpel szállának ki a hintóból, Vincze lényében felforgatva lép le, s Klárcsi sáppadtan és bágyadtan emelteték ki belőle. Vincze mihelyt köszöntéseit megtevé a háznál, vonaglón ragadá meg Gyula kezét s szobába rántá őt. Veszve vagyok barátom! így kiálta fel; szerelmünk elárulva szüléim előtt, kik Klárcsi körülményeit fiok számára

kicsinylik. Említém vala neked, hogy ők Rónapataky generálnak egyetlen leányát, vagy egyet az udvar kisasszonyai közöl szántak számomra. Egy pár kemény szavából atyámnak, és szokatlan keménységéből anyámnak, melylyel Klárcsi iránt viseltetik, látom, hogy Klárcsihozi indulatom szálka az ő szemükben. Történt volna bár mikor inkább a felfedezés, mint most! A generál itt lesz, a mint hallám leányával együtt, s így nekem kínos mulatozásom leend Kisréten.

A fölfedezés körülményeit így érté barátja szájából Gyula. Vigan pergett a kocsi a szikkadt úton, aggtalanul nézeglett szét belőle az öreg pár, s kénytelve éldelte a fiatal, a természetnek és szerelemnek szép tavaszait egymás mellett; a mint Klárcsi, ki az előüléshez nem vala szokva, változásokat kezde érezni, s arczai kedves pírja lassadán halványodni. Lelke boldogságában, tűrte testének baját a lyánka, míg tűrheté; de feje mindinkább kezde szédelegni s gyomra háborogni, mígnem alélltan Vincze mellére rogyék, s húnyt szemei ájuláshoz közelgetni látszanának A főispán megállítiatá a kocsit, Vincze pedig a szerelem ijedt hevével karolá által kedves betegét, s kiszökék vele a kocsiból. Letevé fűre a csüggő lyánkát, vizért futa, egy nem messze csergő patakból kalapjába merítni azt, locsolá a beteget, mellé térdele, nyájas nevekkel szólítgatá, élesztgeté, s féltő aggodalmába merűlve, feledé maga körül az egész világot. Fölveté végre bágyadt szemeit a lyánka, s életre jöve és hozá magával a kedves ifjat is.

Soha se aggódjál tovább, kiálta élesen a főispánné, magához jött már a dáma! s Vincze e szóra borzadozva adaték vissza önmagának. Az öregek szigorú arczczal és nyers hanggal parancsolák magok közibe hátra Klárcsit, ki sáppadt bágyadtsággal, miként hervadozó liliom, ült köztök, inkább emésztetve már elárult titka bánatától, mint mulóban lévő változásától. Vincze bűnös rab módjára ült elül, s nem merve egyenesen tekintni, fásult elmerüléssel nézett ki a még kevés pillanattal előbb oly bájoló természetbe, most borzasztólag kietlenbe.

Mihelyt beszállíttattak a főispánék, parancsot vőn Vincze, hogy jelennék meg szüleinél. Klárcsi még gyermek, inté őt Gyula, éveid vannak, vigyázz! idő sokat változtathat.

Vincze szorult mellel lépett be szüléihez. A főispánné borús képpel ült egy karszékben, a főispán pedig egy asztalkára támaszkodva, mellén keresztbe vetett karokkal állt, s hideg vizsga szemeket vetett belépő fiára.

A septemvir, szokása szerint, meg nem tagadhatá e fontos családi alkalommal is, magától kedvtelésének azon neszét, hogy fiának tartandó leczkézését, szónoki alakba, miben erejét érzé, ne öntse, s így kezdé Vinczéhez ünnepélylyel szavait:

«Édes fiam, két fő osztályú bölcsek, kinálgaták eleitőlfogva az emberi nemet, a magok tanácsadásaikkal és szabályaikkal. Egyik osztály az élet- és ember-ismeretből voná ki azokat számára, s vevé az embert a mint van, természeti és társasági körülményeivel, erejével és gyöngéjével együtt, s

tanítá ismerni, becsülni és használni ezeket, érteni önmagát, de érteni a való életet is, s feltalálni a boldogságot, az emberi gyarlóság és társasági kör szűk határaik között is. A másik osztályú bölcsek, úgy vevék az embert, miként lennie kellene, de a milyen nem lehet soha. Csigázott képzeletök szárnyain angyalokhoz repkedtek fel, pára-köntösért a halandó test számára, s azt kivánták, hogy égi manna és tömjén legyen eledele, hibátlan erény dobogjon szív helyett mellében, s tiszta hymnust zengjenek az indulatok ajkain. Ezek kiszakíták az embert földi szövedékei közöl; társasági viszonyait, melyek szintoly szentek, mint többi viszonyai, nem ismervén, azokat vagy kigúnyolák, vagy képzeti világok alakjai után csigázák.

Rang és vagyon, így szólnak ezen utóbbiak, alacsony prózája az életnek, s a szerencse ajándékai és kedvező körülmények, csak földi rongyfoltjai az égi rokonságú embernek. Önnünkön kivül nincs emberi érdem. Szerelem az élet költői világa, szebb hazának előérzete a halandóban, mely fölülemelkedve a föld salakjain, csak önmagában keres és talál érdemet, s csak önmaga bájvilága, jutalma magának. Egyaránt boldogítja általa a herczegi hölgyet, szegény viskójában a pásztor legényt, és góth menyezetek alatt herczegét a pásztor-lyányka.

Ilyformák mintegy ezen bőlcsek elvei, miket a fellengzésre hajlékony ifjúság, miként száraz föld az esőt, mohón beszívogat. Mert az ifjúság heves kora és vére, a maga gyúlt lángjában, csak hevest csak lángolót szeret.

Volt tanítóid édes fiam, szerencsétlenségedre, ezen bölcsek tanítványai valának. Úgy hiszem, megfér irántoki hálánkkal azon sok jóért, mit tőlök tanultál, abbeli megjegyzésem, hogy szobáik szűk falai között, nem ismerék ők igaz minőségökben, sem a világot, sem az emberi nemnek, körülményeivel és határaival egyező boldogságát. Czéljaik, iparjaik jók valának; s nem csaltunk, nem gonoszkodtunk akkor, ha midőn másokat tévedni segítettünk, önmagunk is együtt tévedtünk. De a szüléknek, kik félszázad óta hányattatnak világ és élet zajai közt, s nőve áll szivökhöz magzatjok boldogsága, sokkal gyöngédebb és aggodalmasabb irántai gondoskodásuk, mitsem őt egy hívtelen tengeren, árbocz és kormány, sőt közeli part reménye nélkül, hányatni, aggtalanul hagyhatnák. Gyermekeinkkel úgy vagyunk, miként kerteinkkel. Az idegen, gyönyörűséget érez, látván a szépített természetet abban; ó de be más gyönyörűség a tulajdonosé, ki minden bokorhoz, virághoz, fához és ültetvényi szakaszhoz, külön sajátos örömet aggat, úgymint a saját alkotás, ápolás, és birtok gyönyörűségeit, s teljesülendő remények biztatásait! Gyermekében ifjúdott alakban látja a szüle magát, s tesz érte mindent, mert mintegy önmagáért teszi azt. Engedd meg hát édes fiam Vincze, hogy ezen gyöngéd aggodalomból, elődbe adjam azt, mit tartnak a másik osztályú bölcsek, kiket, míg javát éltemnek átküzdém, szedett tapasztalásaim után, egyedül ismerek valódi bölcseknek: ellenben veszélyes vagy legalább múló lidérczeknek kell mondanom amazokat.

A társaságos élet úgy ki veszi az embert természeti sajátságaiból, miként az erdő fáját, feldolgozása által az esztergályos; találgatnod kell a legismertebbet is, midőn ennek kezéből kijő: mi nemre és fajra tartozik? Sokat változtat ez kötelességeinken is, és sok újat mér reánk, a természetiek felibe. Egyike ezeknek az, hogy azon fő társaságnak, melyhez tartozunk, a hazának, oly nagy körben használjunk, a milyet csak tehetségeinknek kivívni birunk; mert a társaságos élet, maga szoros adóssává teszi jótétivel, annak minden tagját. Tagadom azt, hogy az, ki kormány dolgaira született, vagy hivatott, elegett tett légyen szűk kézmívesi körben, a társaság iránti köteleztetésének.

Miként a természet, állati kötelességeink mellé, ingerlő gyönyört ragasztott, akként ragaszt a társaság is, kötelességei mellé, buzdító, serkentő gyönyöröket és jutalmakat. A belérzet szép önjutalmazásán fölül, fénylés és köztisztelet a társaság jutalmazása, s ezek teszik összesen a társaságos boldogságot. Ezen boldogságnak, rang és vagyon a fő rugója, főhévérje; s nincs édes fiam, oly mogorva philosophia — nem értem ide azt, mely józan elmén kül képzeleg és saját árnyékát kergeti, — mely e kettőt legalább úgy, mint nemesb czélokhozi eszközt megvesse.

Nem merem előtted vitatni, Vincze fiam azt, hogy a társasági boldogság önmagában is teljes, a természeti nélkül. Úgy vélem, együtt a kettő teszi tökéletessé világi jólétünket; de azt bíztan merem állítani, hogy ezen két boldogság elszakadása ese-

tében, többször lehet már ma pótléka a társasági a természetinek, mint ez amannak. Kénylet és csillogás, hatalmas két ámulatja az emberi szívnek; s örömeink nem ámulások-e? nem képzeleteink alkották-e ki azon szűk anyagból boldogságunkat, melyet körünk, sorsunk, s az élet nyújtogatnak elűnkbe?

Minden embernek van bizonyos fokú, némi jó véleménye önmagáról, s az önzésnek ezen hiú játszodtatása teszi, miként tapasztalásom tanítja, hogy mindenki bir bizonyos nemével és fokával a kitünni- a fényleni-vágyásnak. Minden emberi indulatok közt fiam, ez a legnyugtalanabb, legnehezebb kielégítésű. Ez lelki tűzhányó hegye a halandónak, mely nyughatik ugyan kiskorig, de ki nem alszik soha, s pihenései csak új kilökésekhezi készületek. Míg a többi indulatok, az ifjúság korával elzajlanak, ez különféle alakokban bújkálva, végig kiséri korainkat a sírig, s ki nem elégíttetve végig dúlja, kielégíttetve pedig végig boldogítja éltünket. Rangjainkat rendszerint még akkor is szeretjük, midőn azokat már nem birjuk többé fentartani, s fényes születésünket még akkor is, midőn sorsunk nem hagyott meg számunkra egyebet nála.

A szerelem, édes Vinczém, szép virág, csak az kár, hogy nyílása, egyszersmind első percze is lehaldoklásának. A lángoló ifjú ezen tűzpontban gyűjti össze boldogsági képzetének minden sugarait; de a menyekző után, kielégíttetlen kebellel sugárzik ismét széjjel, oly örömek után esengve, mik előbb a szerelem napjának ragyogása mellett, csak szegény csillagi homályban állottak; de a melyek állan-

dók, s éltünk egéről le nem húnynak soha. Szerencsés ekkor az ifjú, ha ezeket botor észszel, és vak hévvel, amaz egy lidércz fénynek mind áldozatúl nem adá. Ifjú valék egykor én is, folytatá a septemvir egy pillantást vetve hitvesére, szavait, és épen nem átallom az ifjúra nézve a szerelem szép varázslatát; de boldogságaért óhajtom azt, hogy éltének utótájába is tekintve, párítni tudja azésznek és későbbrei gondoskodásnak tanácsait, szivének kivánatival, s ne építse erre, mint valami inghatatlan vagy egyetlen alapra, reményének, boldogságának arany várát. Indulatink zajában, gyakorta készek vagyunk, oly ledéren vetni el királyi pálczákat, miként séta-botjainkat, s magunkat mintegy felezgetni az áldozatokban; de kijózanodván, régi jogaiba lép a hideg ész vissza, s keserű megbánással bünteti gondolatlan bohóságunkat. Meg kelle vala fontolnunk, hogy minden házasulandó, ivadékok csirája s ezek földi boldogságának alapítója, hogy szegénység és homály, két földi rosszak, miket átkul választni magának és maradékának, legkímélőbb névvel nevezve is botorság: míg ellenben rang, vagyon és nagyszületés, hatalmas eszközeink a boldogságra. Mily nagy előnyereménye van egy nagy, egy vagyonos úr gyermekének! Nagy tárgyak környezik őt, s már ifjonta nagy mérszerekhez szokik, mikkel az életet, világot és embereket méregeti; s így mennyivel könnyebb erővel lehet maga is nagy! Hány nem marad örökre törpe, csupán a miatt, hogy a nagyság mérszereit nem ismerheté soha!

Ha az ég három kérést engedne a halandónak, hidd el fiam, egyike, ha nem ketteje, rangért, és vagyonért fogna általa tetetni. Mert a rangnak és vagyonnak édes Vinczém, négy fő haszna van az életben.»

A főispánné, ki eddig békésen hallgatá férjének ömledező szavait, elveszté ezen felosztásra türelmét, szándékozván még maga is, saját modorjában, ragasztni nyomtatékul valamit azokhoz. Szívem! így szóla, vendégek érkeztek, s tán várnak is reánk; nem lesz-e hosszas?

A főispán nem örömest szeretett félbeszakíttatni, ha már egyszer ömlésnek eredt, azonban érzette a figyelmeztetés helyes voltát; az illendőség győzött szónoki szeszélyén, s így sietett a berekesztéssel:

«Mindezekből édes Vinczém, átfogod azt látni, hogy nem szülei átalkodás, vagy dölyfös szigorúság az tőlünk, ha Klárcsivali szerelmeskedésedet ellenzeni kényteleníttetünk. Klárcsi jó, szelid lyánka, ki egy falusi úrfit boldoggá fog tehetni egykor; de nem főispánnak és septemvirnek egyetlen fiát, kitől mind szülék, mind haza többet várnak és várhatnak, mint silány hernyói élet-pályát, mely tavaszi kurta emésztése után, gubóba köti tojásai közé magát. Vedd ezeket fontolóra fiam, s ledéren el ne játszd szüléidnek, irántad, és boldogságod iránt ápold gyöngéd indulatát.»

Ezzel a septemvir kifordula a szobából, s fiát neje szavainak engedé által.

A főispánné, szokása szerint nem válogatá ezeket. Vincze! így szóla; ismersz, s bár feledni látszatál,

tudod, hogy anyád csak oly menyet fogadand el, ki udvarnáli összeköttetéseire, se születési se vagyoni tekintetben homályt ne vonjon. Nagyanyád udvari mesterné, egyik nagynénéd keresztes dáma volt, s te falusi szegény libával akarod-e meggyalázni emlékezetöket? Ősök érdemében és nemességében, hidd el, több fekszik, mint vélnéd, azokra tartni valamit, több mint hiú büszkeség. Természet rendénél fogva, csak nemes magból várhatsz nemes gyümölcsöt. Innen ne reméld bolondságodban azt, hogy valaha oly ember leányát engedjem elvenned, kinek minden érdeme csak az, hogy atyja nemzetségembe vala szerencsés házasodhatni, ki a maga esztelen háztartásával, innet-tova koldusbotra jutand, s vejénél fogja enni a kegyelem-kenyeret. Mi neked a Rónapataky generál kisasszonyát, Málit szántunk. Most az egészháznép váratik ide. Hozzd helyre hibádat; viseletedtől fog függni minden, s a Klárcsi sorsa is. Okosnak kevés szó is elég. — Ezzel elbocsáttaték Vincze, szótlanul, miként vala a leczkék alatt.

Szüleimnek, gondolkozások folytában igazok van, így szóla magában, midőn egyetlen fioknak Klárcsit ellenzik; boldogságom iránti aggodalmok megbocsátható, sőt hálára érdemes; de nekem is igazam van, ha lelkem sugallata után Klárcsimnál megmaradok. A boldogság alanyi eszme inkább, mint tárgyalagos, s maga nézete után akarni intézni másnak boldogságát, épen annyi, mint azt kívánni, hogy kedves étkünket, más is minden étkek felett ízesnek találja. Helyesen mondod barátom, így szóla

Gyulának, hogy Klárcsinak még évei vannak hátra; hagyom idő folyására és kifejtésére a dolgot.

Szíves kifogása szokott lenni az embernek: ott hol a bajjal szembeszállni s megvíni átall, halasztani a dolgot, s azt az idő kifejtésére bízni, azon könnyű s gyakran henye reményben, hogy eredhető kedvező szelecske, önevezésünk nélkül is, kívánt révpartra vezérlendi majd sajkánkat. Így vala Vincze is. Ő ámbár erősen ellőn is tökélve, nem állni el Klárcsijától, elhatározá magban még is, ily korán a czél előtt nem ellenkezni szüléivel; mely szándékban még inkább megerősíté őt, rettegése attól, hogy szülei haza találják küldeni kedvesét. E végre legsikeresesb eszköznek látá, Gyulának tanácslását, hogy Klárcsi iránt figyelmetlenséget mutasson; de annál több figyelmet ma Máli iránt, s így valódi érzelmét álorczába bújtassa.

Gyűltek a vendégek, s köztök érkezett egy pár szomszéd koma is, egy szekér hangász-czigánnyal, kiket Halkó azonnal igazgatása alá fogott.

Kik ezek? kérdé Gyula Kálmánt.

Ezek, felele Kálmán, házi komák, kiknek tisztjök vígan emésztni, s másoknál emésztést segítni elő; unalomnak előző szerei, tréfa-pattogtatók, s viszont elfogadók, ha kissé vaskoskák is azok.

Nem sokára elérkezett négy barna-pejen Rónapataky generál is, s kiki üdvözlésére rohant a hintóhoz.

Legelőbb is maga szálla ki a generál, barna felöltőben, melynek gomblyukaiban egy pár rendszalag díszlett; egy magas tekintélyes termet. Izom

mutatkozott a tagokon, és megkimélt ifjúi erő éber mozdulatain, kivévén, hogy ballábát, melyen egykor sebet kapott vala, alig észrevehetőleg kissé vonta lépteiben. Arczában a katonai nyerseséget nyájas ember-szeretetet enyhítette, s a szíveket, tisztelés mellett egyszerre bizalomra hódította.

A generál után, Máli leánya szökött ki a hintóból. Sugár magas termet, eleven, kissé halványos arcz, lángoló fekete szemekkel. Jó indúlatu, de szeles leányka, kinek, az atyai lágy szeretet szabad hatást tevést engedett, s kit az némi elbízásra bátorított. Most került csak nevelésből haza, melyben őt, a generálnak utánai esengése, csak egy pár évig tűrheté.

Máli után Uzory orvos hágott ki; egy szőke arczú, gyönge testalkatú ifjú, világos kék, érzelgésre mutató szemekkel. Mint árvát a generál fogá fel s taníttatá őt. Most ennek jószágaiban folytatja orvosi gyakorlatait. Szótlan ő, merült gondolkozású, s ajka ritkán nyílik mosolyra.

Isten hozott Móricz barátom! kiálta szívesen örvendve az öreg báró, s összeölelkezék a generállal; század, hogy nem láttalak!

Annak az az oka, hogy te kétlaki vagy, felele a generál, nem tudja az ember: mikor vagy városon, mikor falun? s Harsag másfél nap ide. — Ime bemutatom neked a lyányomat.

Ide kis szarvas! kiálta a báró, s körül karolván a lyánkát, egy párszor megcsókolá. Szúr az öreg szakáll, nemde? kaczaga, a mint a lyánka kifejtőzni töre; nebúsulj, lesz itt simább állú legényke is. —

Szokása szerint ekként pajzánkodék a báró, szíves gazdai jó kedvvel, vendégei között széjjel.

Most egy huszár-tiszt nyargala be a kapun; tajtékzó lovát átadván legényének, a még künálló társaság felé sietett, mely ujság-vágygyal találgatá az új vendéget. Egyszerre eleibe és nyakába szökének ennek Gyula és Kálmán. Ongay hadnagy volt a tiszt, s zajogva hozták meg őt a barátok a társaságnak. Nyájasan csüggött ennek szeme a deli ifjún, ki mint egy had és szerelem fia, ifjúi szép erőben, kedves katonai büszkeséggel állott előtte. Kálmán megnevezé őt a társaságnak, az s öregek ismervén jó nemzetségét, azonnal rokonságukba fogadák.

Eleinte kis körökre oszlott fel a vendég-sereg. A generál, báró, septemvir, és Káray, mint egyvívásu tanuló-társak, egymással beszélgetének, majd komoly tárgyakról, majd vigakról, ifjitó enyelgésekkel váltogatva azokat. Kálmán, Gyula, Vincze és Ongay egymással teledeztek, s azon kölcsönös történeteiket hordták össze, mik utolsó látások óta érték őket; vagy a mai társaság lyánkáit ismergeték, mustrálgaták. A lyánkák, miként terjedelmes rózsabokron, kinyílt és nyíló rózsák, bimbókkal vegyest ülnek, úgy mulatoztak nyájas csoportozatban együtt, öltözködés közben enyelegtek, s a társaság ifjai iránt ingerkedtek egymással, miben különösen Máli fő mesterné volt köztök. A szelid s most búsongó Klárcsi, kivel Máli csakhamar a régi játszó-társné vala, lőn leginkább tárgya csipkedéseinek, ámbár a sorból a többi sem igen maradhatott ki. Neked Klárcsi, vitézedül Béltekyt adom,

mondá Máli, ennek tűzszikrázó szeme, jól fog illeni a te szelid tekintetedhez. Vinczét Póli néninek; hadd vegye ki őt csendes szelidségéből. Magamnak, mint katona-leányához illik, a huszárt választom. Póli, ki a többek nevében vívé Máli ellen a csatát, rést nyere itten kifogni a pajzán leánykán. Tisztelem, becsülöm a nemkatonát, felele pajzánul Máli; atyának, bátyának, tanítónak, s több efféléneknek szeretem; de kedvesnek, előbbre teszem a katonát. Amaz józan fontolgatással tesz minden lépést, tunya békében él az egész világgal, csak kedvesével nem; ez tüzes, gondtalanul zajong a világban, harczban áll a nemzetekkel, de áldott békére szelidül kedvésénél. Aztán nénike csak vallja meg, hogy az a kis büszke rátartás jól áll a katonának, s az a testre öntött forma-ruha, kissé csakugyan ajánlóbb, mint az az áldott civil-kabát.

Igen, de a hűség, édes Málim? mondá Póli.

Ó abban a pontban, gondolom, igen egy húron pendül civil és katona! kaczagá Máli.

Jó, hogy valaki meg nem les bennünket! mondá gyönge pirulattal Klárcsi.

De már meg is lesett! kaczaga be az ajtón az öreg báró, s a lyánkák sikoltva vevék észre, hogy elárultattak. Volt kérlelésnek, kéz- és arcz-csókolásnak dolga! A báró hagyta egy darabig kérleltetni magát, felfedezéssel fenyegetőzött; de végre enyhűlt a szép esdeklők iránt, s hallgatási fogadást tett nekik. Most jertek, értetek jöttem, mondá, a kertbe megyünk le mindnyájan; ott jobban szemügyre vehetitek vitézeiteket. Kaczagva vezeté szép

seregét a báró, s ez nem kis szívszorongásban követé a pajzánkodót.

Az egész társaság lement a kertbe. A septemvirné után városi szertartással sompolygott a paszomántos cseléd. Menj dolgodra, barátom! szóla a báró neki. A hátam borzad, ezt veté az inas eltávozta után hozzá, ha kertben czifra cseléd kullog a sétáló, s az együgyű természetet használni kivánó uraság után. Feszes uraság szabad természetben! — A septemvirné megpirult e czélzásra, titkos neheztelésében; de ezt kiadni nem meré, mi a mint tudá, úgy sem fogott volna az egyenes szívű és szájú bárón.

A kert ángol ízléssel vala alkotva, s tanúja a báró értésének a kerti művészethez. Nem volt az megterhelve alkotásokkal, szakaszai nagyszerűk és fontolással rendezettek valának. Főkép a halastó vidéke, valóban magasztos egy szakasz volt. Egy szirtes természeti hegyecske aljában terült el mesterkétlen alakban a tó, mely amannak forrásából nyeré vizét. A hegynek déli oldalát szőlő-tőkék ülték; a tófeletti északi oldalt pedig sudar fenyvek, s egyéb bokrok fürtözék, mik közöl messzire kitünt egy régi lovagi vár-toronynak romja, még fenálló agg kapuval összeragasztva. A tóban alant halak hemzsegtek, s hófehér tollazatú hattyúk úszkáltak tiszta tükrén. Szélén egy pár csolnak állott megkötve.

Átevezett a társaság a bércz erdejébe, s az ifjak fölsegíték szépeiket a romhoz. Ez előtt kies gyepterecske nyúlt el, szirtekkel és bokrokkal kerítve, melyen s a csonka-kapun áthaladva, a torony-ajtó-

hoz ért a sereg. Keskeny lépcsők vezettek itt fel a torony szobájába, mely kedves ámulattal varázsolta az agg lovagi-kort a képzeletbe vissza. Régi modorú és alakú festések álltak itt a falakon, és magas boltozaton, s a nap sugarai, megtöretve a góth-ablakok festett üveg-karikáin, kellemes fél alkonyatot kölcsönöztek azoknak. Görbe lábú egyszerű bútorok álltak a szobában, s régi fegyver-nemek csüggtek a falakon. Az asztalon régi ércz-edények, tetemes kelyhek, billikomok és medenczék álltak, régi szabású asztali szerekkel, mintegy csak az imént tartott lovagi vendégség rendetlenségével elszórva. Egy szűk ajtócska még fölebb vezetett innen, kellő csúcsába a toronynak, mely pártázattal volt kerítve. Magasztos volt innen a kilátás a környékbe. Városok, faluk, hegyek, erdők és mezők, kies szövetű szőnyeg gyanánt, terültek el a legelő szem és éldelő lélek előtt.

Lovagi-várban vagyunk gyermekek, mondá a báró, a mint a szobába visszatértek; nosza minden hölgy válassza ki a maga lovagját. A leánykák megérték a csúfolkodót, és elpirulának.

Ó édes uram bátyám, mondá Póli; a szegény hölgyek hajdan is csak választattak, miként választatnak ma. Inkább a lovagok válasszanak.

A báró reá állott erre is. Azonnal sorsokat készített és sorsolni hagyta az ifjakat. Vincze húzá az elsőt, s tervénél fogva választá Málit. Második sors Gyuláé vala, s Pólit kéré magának. Ongay Klárcsihoz szegődék, s Kálmán egy szomszéd kisasszonyt vőn hölgyének. A sors-húzás rendelésével.

Gyula volt a legelégedettebb, és a septemvirék, kiket fijok választása, reménynyel bíztatott, leendő kijózanodása iránt. Az én orvosom, mondá a generál, fűvészni ment, a mint hallám; kár, hogy nem részesült az osztályban.

Az öregek enyelgve vegyülének az ifjak tréfáiba, s vígan telepedék le a társaság a rom gyepére, honnan egy oldalról szabad kilátás nyílt a tóra. Egyszerre megzendült az oldalban a hanga, melyet Halkó rendele oda, s pompás viszhang kettőzteté annak zengzeteit. Idő mulva elhallgatott a muzsika, de édesen váltotta fel azt a tórúl egy guitarre, énekkel kisérve, mely az aljból a bérczen ülőkhöz kellemesen hatott fel. Maga Halkó vala ez, ki egy csólnakon libegve, nem művészileg képzett hanggal ugyan, de kedves ügyességgel éneklé, valóban művészi játszása mellett, e dalt:

Kristály habokban a halak
Mily boldogok, tündér alak!
Kedvök szabad, vizök szabad,
Víg csajkaként úsztok halad;
S én rab, mióta láttalak!

Volnék arany halacska bár,
S ferdő tagod mosná az ár,
Játsznám körülted pajkosan,
Közelgve, futva gondosan;
S nem volna kéjemben határ!

Vagy vetve horgodat felém,
Sebző vasad ha elnyelém,
Szánnád piros szép véremet!
Ah most te nem szánsz engemet!
Bár horgodon sírom lelém!

Tiszta, szelid mérsékletű májusi nap, örömre nyílt keblű társaság, melynek egy része titkos vonzalommal csüggött egymáson, előtte viruló természet, mögötte az ó kor jelképe, távolban békés vídékek, közelben bájoló zene-hangok, igazán tündéri jelenetek valának!

Uzory orvos előcsörtetett a hegyen, s egy csomó gyöngyvirágot, más több mezei virágokkal vegyest, hozott kezében. Tisztelő meghajtással nyújtotta azokat által Málinak.

Édes uram bátyám, mondá ez a bárónak, volt-e szokásban hajdan, két lovagot bírni egy hölgynek? mert Uzory úrnak ezen kedvtelésem iránti figyelme jutalmat kíván, s ha szabad, elfogadom őt második vitézemnek.

A kérdés csiklandós, édes húgom, felelt nevetve a báró; úgy vélem, az efféle szokásban vala eleitől fogva szinte a mai napig; annálfogva mi kifogásom sincs kivánságod ellen. Máli legyezőjével lovagjának üté Uzoryt, s ez köszönetül csókot nyoma kezére.

Inas jött jelentni, hogy a halászok megérkeztek. Azonnal lesietett a társaság a tóhoz, melyen már vonták hálóikat a halászok. No lovag urak, kiálta a báró, ím itt egy rakás horog, kinek van kedve, hölgye szerencséjét megkisérteni? A halászat úgy is eredeti élet-mód lévén szinte az özönvíz óta, nem ellenkezik a lovagi komoly foglalatosságokkal. Mindegyik ifjú horoghoz kapott, s hölgyestöl együtt állást fogott azzal a tószélen. Az első halász kora óta alig esett valaha ily lelkes, ily különös bájú

Az első halász kora óta alig esett ily különös bájú halászat . . .

halászat mint a mai. Halat, szívet lesett itten mindegyik halász és halászné, s horgászá mindkettőt különféle remény és érzelem között; kisebb vagy nagyobb horgon veczkendvén maga is. Egyikének sem szolgált úgy a szerencse mint Gyulának. Pólinak olykori mulatozása lévén a horgászás, legjobban ismert a társaságban mind helyet, mind fortélyt: Gyula pedig mint szerencsés lovagja, legnyugottabb kebellel veté ki horgát. Nem így a többi. Vinczének szívében gond üle és féltés kezde fészkelődni. Klárcsijával, szem lévén szüleitől reá, nem szólhata; s őt egy deli katona ostromai alatt tudni, epesztő kín vala neki, s így gépi eszméletlenséggel álla elmerülten kivetett horga felett. Ongay Józsi, szintígy békétlennek látszék, s meg nem foghatá: mi lehet oka, hogy kis hölgyecskéjét, búsongó elmerüléseiből ki nem birja rántani? Klárcsika, bár jól átlátá, hogy akként kelle történni a dolognak, nehezen szívelé még is Vinczéje választását; s annál keserűbb érzelem gyötré őt, minél inkább régóta nem vala az titok előtte, hogy kedvesének épen Máli vala szánva szüléitől. Bántá őt azon hideg mellőzés is, melyet Vincze ma tettetni vala kénytelen. Hát ha megfordult szíve, szüléinek forró óhajtására? Így epekedék magában; s e részben mily könnyű segélyére lehetnek neki a szép, gazdag Máli kecsei, vidám éber kedélye, s kedvező körülményei, ellenem szegény egyszerű leányka ellen!

Máli szeles víg volt és zajló, hogy a szomszédban álló tisztecske, bokrokon át is hallhassa paj-

zánkodásait. Ezeknek fő czéltárgya, második lovagja Uzory vala, ki nem győzé előtte mentegetni halászi ügyetlen kisérleteit. Ide csak a horoggal! kiálta végre Máli, ki tüzet rejtő vérével eddig is alig tűré a henye nézést, kivevé az orvos kezéből a horgot, felhága tó-szélen egy kőre, s hogy bevethesse a tó mélyére horgát, teste elejével a lehetőségig behajlott; de a mint épen veté a horgot, kiindúlt helyéből állás-köve, s a lyánka rémült sikoltással omlott a habok közé. Egy percz alatt utána volt Uzory s kiragadá a vérhagyott arczú s minden tagjában reszkető Málit. A társaság összeriada, mely közt a generál, kedves leánya felett, eleinte nem kis rémülésbe jöve; de nem látván veszélyt, csakhamar megnyugvék. A báró egyszerre tréfára fordítá a balesetet. Két lovag közt, úgymond, mi nem esik a szegény hölgyön! De az egyik vitézül kimenté, mondá Káray, s Máli nyájasan nyújtá kezét a szolgálatos orvosnak, ki azt szerény elégedéssel nyomá ajkához, s aggódva inté új öltözködésre a lyánkát.

Felsiete e végre az egész társaság, horgászott zsákmányával, melyből ünnepélyes étek készítteték fel az asztalra, s az ázottak öltözködének; mi megesvén, Póli meghordá mindnyájokat a maga gazdasszonyi majorságaiban. Megmutogatá svajcz teheneit, kis fáczánosát, galambjait, páváit, válogatott szépségű baromfiát, s mindenütt oly jó rendet találának, milyet csak ízlés, szorgalom és kedvtelés tarthatnak. Orbán barátom! mondá a bárónak a generál, úgy látom gazdaságodból kertedbe és majo-

rodba szorult be a rend, s megölelé Pólit. Gyula büszke vala érzetében a maga lyánkájára, ki most gazdasszonyi kurta felöltőjében, mely a karcsú termetet még karcsúbbnak tünteté elő, csinos kis előkötőjében, még egyszer oly bájoló vala előtte.

A szakács megcsendíté konyha-harangját, s jelt ada az ebédhez. A báró vezeté a társaságot, s ez csapatokban kénye szerint folya el utána. Senki sem érté az utat a vendégek közöl, mert a báró nem a kastély, hanem az azzal átellenben fekvő domb felé tartott, s mosolygásával inte amazoknak, hogy kövessék őt. Halkó és komák a bandát vezérlék utánok, s hegy völgy vígan zengett ennek hangszerei után.

A septemvir, ki titkon átallá a bárónak, mint vélé, gyermekes rendeléseit, s maga szokott feszességeivel, ennek vidám lélek-szökdeleteibe teljesen be nem bírt tanulni soha: már értelek Orbán, így szólala meg fél gúnnyal; borházadban akarod ületni névnapodat, hogy alattai pinczédből azon frissen itathasd velünk rossz borodat. Friss lesz borod Orbán, friss, de rossz!

A báró mosolygott, de nem felelt; hanem a hevülni kezdő nap melegétől és sietéstől izzadva, törölgette arczát. Felértek a dombra és aljára, melynek oldala szőlőket hordozott; de a társaság csodájára, a báró a borház sarkánál elfordult, s a domb nyugoti oldalánál a völgynek sietett. Kies erdei bokrok, s egyes terepély fák alatt kígyódzott itten az ösvény. Majd reá sürűdtek azok, míg nem a domb egyik kiálló lábán, agg bikkek árnyában, előtüne

titkos sejtést terjesztve, egy római ízlésű épület, egy pár dóriai oszlopon nyugodva.

Helyen vagyunk! mondá a báró, s a vendégeket ámulat fogá el; mert az épület homlokán nagy betűkkel álla írva: *Báró Regéczy-nemzetség hamvboltja.*

Növekedék csodálkozások, a mint a báró által a nyitott ajtón beerőteték. Egy pár lépcső, tágas terembe vezeté le őket, melynek alacsony boltozatjáról számos lámpák csüggtek, komoly fényt kölcsönözve annak, minthogy egy pár ovál lyuk az előfalon, inkább lég- mint világ-adásra szolgála. Háttérben egy ajtó vezetett le magába a hamvboltba, s felette egy tömérdek koponya állott márványból kifaragva, keresztbe vetett pár lábcsont felett. Ezek alatt ily betűk olvastattak: *Éltünk futó jelen!* A teremben hosszú terített asztalok nyúltak el; feketébe öltött cselédség forgott azok körül, s mindegyikének fátyol vala balkarjára kötve.

Tudom álmélkodnak uraim asszonyaim, így szóla a báró; a mint a társaság begyülekezék, hogy én örömnek barátja, ily kies napomat hamvboltomban ünneplem. Mondhatnám, hogy bánat és öröm, jobb és balkarjainkon vezető utitársaink az életben, hogy ma a bút és vénséget akarom eltemetni, mielőtt ezek temetnének magamat ide; kérkedhetném, hogy a nagy kaszást akarom elbízottan, bús birodalma sorompói között, bajvívásra keresni fel. De nem, barátim; gyönge halandónak ismerem mindíg magamat, s e gyarló élethez még nem eléggé bölcsnek; s épen ez az oka, hogy a borzadály e helyére tevém által víg lakozásunk tanyáját. Ti, a kik ifjú-

ságom baráti vagytok, tudjátok, hogy szivem, miként nyílt vala mindenkor minden örömöcskének, melyet ízelésre ránthatott; úgy gyermeki félénkséggel remegett azon végponttól, melyben dobogni megszűn, s az élet eltün tőle minden örömeivel együtt. Gyakran borongott e miatt az élet bennem és körültem, s az elmulás képlete megkapott gyakran, miként éjjel rém szokta felriasztni álmunkat. Emlékezhettek, mert nem egyszer valék ingerkedéstek tárgya e részben, miként kerűltem ki a beteges házakat, orvost, patikát, temetőt és tort! s miként borzasztott a lélek-harang! miként irtóztam hallani halálról, miként lestem kishitüleg, változásomnak minden apró jelenségét, ha beteg voltam. Akaratlanul is, homályos bús előérzettel, komor sejtésekkel borzasztott el, minden reám hulló őszi levélke, mint előképe enyésztünknek; s az élet rövid közének bús elgondolása, fojtólag lepett meg gyakran legszebb éldeleteimnek közepette is. Ha az órámat felhúztam, gyakran eszembe ötlött, hogy ismét egy láncz hossza folyt le életemből. Így csak félig vala sajátom az élet, mert csak félig birjuk azt, mit igen féltünk; reppenő madár vala az kezemben, melyet csak egy tollacskájánál fogva tartogaték! Csodás küzdő ellenetben álla a lélek-gyöngeség bennem, azon öröm-lihegő vidám-kedélylyel, mely vérem és elveim kivonatja nálam! s ha bár amaz nem birta is legyőzni emezt, de véletlen ostromaival, magányos órámban, titkon még is gyöngítette azt. Nem mintha szívem nem óhajtotta, elmém nem birta volna egy szebb élet báj reményét; hanem hogy

a véghatár, mely az ismert kedves létezést és az ismeretlent elválasztja, iszonyú alakban tűne fel lelkemnek. — Ezen gyarlóság a maga kínzásaival, különös nagy fokra hágott ez előtt néhány évvel nálam, a mint hitvesem kidőle mellőlem. Futottam házamtól, de magammal víve gyötrő képzetemet, és mellemnek épen akkoron súlyosodott éles fájdalmát.

Csüggedésem nagy volt. Az orvosokat csak bizonyos távolságra szeretem magamtól; mert valamint köntösömet csak félig tartom magaménak, ha pörbe fogták azt: úgy éltem némiképen búcsuzó képet ölt előttem magára, ha orvos jár körültem. De az én orvosom egyszersmind barátom is volt, s erre még inkább volt szükségem, mint amarra. Ezen orvosom, gonosz keserű pemete-theát rendelt számomra rendes italul. Akaratos ínyem sokáig átalla megbékélni azzal. Azonban megtörtént a béke, s egy pár hétre alkalmasint tűrhetém gyógy-italomat, sőt szomjamban némi kívánattal ihatám azt. Ugyan ekkor sok egyébről is le kelle szoknom, mikről, mintegy természetembe szövöttekről leszokhatnom, mi reményem sem vala.

Miként lég a tárgyakat, úgy folyja a szokás éltünket körül, így biztata orvosom. Gépi rabjai vagyunk a szokásnak; de rabságunk édes és eszméletlen, mert lánczait amaz nem csörgeti utánunk. Hozzánk simít, sőt sajátinká tesz mindent, mit vagy maga, vagy természet eltola tőlünk; sőt rázó menykőcsattogások, ágyú-durrogások, vulkáni kilökések, vagy a niagarai omlás zúgása közt is, miként nyájas

méhdongás felett, kedves szunnyadásra csillapítja, előbb borzadott érzékeinket.

Hogy hogy? ezt adá ekkor egy jó lélek belém, nem tehetné-e a szokás, e hatalmas kényű úr, barátommá a csont-kaszást is, kitől gyarló kedélyem remeg? s rém-képeimet nem nyájasíthatná-e mosolygókká felém? — Így építtetém, orvosommal közölve tervemet, ezen hamv-boltot, a felettei teremmel együtt; s hogy egykori nyughelyemet, nyájas képekben szoktassam képzetemhez, a termet, melyben két élet árnyad össze, öröm-tanyának szentelém. S hála az egeknek, reám nézve hasznos lelki gyógyszerre akadtam. Legyenek tanúim koma-urak, nem töltöttünk-e már itt több víg órát egyszer-másszor?

A komák kaczagva bizonyíták ezt, s mintegy erősségül a báró intésére, azonnal rá kezdé hangáját a banda.

Csodás eredeti egy szoktatás, Orbán sógor! kaczagá a septemvir.

Én nem egészen értem nagysádat, mondá főt rázva Káray. Többi élvezeteiben gondosan kerül minden bús emlékeztetést, mi bánatra vagy mulandóságra mutat, s ím itt a világ zaját és éldeletét, síri csendbe viszi által.

Úgy van barátom, felelt a báró, minthogy bánat és mulandóság eszméi, öröm-éldeleteimnek ellenségei. Melyik bár legvitézebb katona, lesz oly bohó, hogy kezét, arczát, naponként hagyja tűvel vagy tövissel marczongoltatni? Elég ha csatákhoz szoktatott szíve, nem remeg akkor, mikor szembe-

szállani kénytelen az ellenség ölő fegyverével. Nem úgy van-e bajnokok? tekinte a generálra, s ennek leánya mellett sompolygó hadnagyra. Egyébiránt, ha a gyász és bánat, víg kastélyainkba is belopódzik, ne legyen-e szabad az örömnek is egyszer viszon-köszöntésül besimulni a gyász rejtekébe?

Felhordattak az étkek a konyhából, mely a domb oldalába vágva, közösen szolgált a hamv- és borház mulatságainak. Letelepedtek a férfiak vegyesen a szépnemmel. Csakhamar feledve volt a hely iszonyúsága, s víg élő tanya zajgott a holtak bús tanyáján. Nincs kellemesebb társaság, mint melyet fesztelen tisztelet és nyájas figyelem szőnek keresztül. A szíves és vidám gazda, a társaság nyájas öregje, szív-vonzalmakkal szőtt ifja, hanga, melegedő gyomor, s maga a mulatozás különössége, sikeres ingerek valának a vígasságra. Maga a septemvir és nője is, nyájas vegyűlésre enyhűlének, s víg tréfa és zajgás között kerültek körül a kelyhek; nem ügyelt kedvforranásában arra senki, hogy mindegyikén halálfő vala kimetszve.

Póli titkon, atyja háta megett, belopá annak Gyula által festett mellképét, s elkészített szegére felfüggeszté azt. Szemfogóul másokat állítván előre, körülövedzé a festményt virágkoszorúkkal, s alája szinte virágkoszorús halálfőt helyeze. Káray, ki átellenben ülvén, látá a munkát, bevárá Póli elkészülését. Ekkor kelyhét fogva: Méltóságos báró! így szóla felállva, s csend lőn a teremben; ma név-napodat üljük Hosszú életet kívánjunk-e neked? Mi a leghoszszabb élet is az örökléthez képest?

Egy marok nap, egy cseppje a megmérhetetlen tengernek! S mily kevés vágyait töltheti be keblünknek, mely azoktól szüntelen leng, miként nyugtalan fatető! Mi egyéb nyereségünk a leghosszabb életből is, mint hosszú visszaemlékezés, és bizonyosság, hogy annál rövidebb köz választ el immár bennünket hamvboltunktól? Nem kivánunk tehát neked hosszú életet, vagy legalább magában nem kivánjuk azt. Úgynevezett bölcseséget sem kivánunk hozzá neked; mert rendszerint akkor kezdünk bölcsek lenni, mikor már fogyatékán vagyunk képességünknek éldelhetni örömeinket, s nem lehetünk többé bohók.

«Sorsunknak nyájas arany fonala e kettő: hogy a legaggottabb öreg is, évet, hónapot, hetet, vagy legalább napot igér magának, s bizonytalan homályú háttérbe állítja végperczét; s így barátságos remény simogatja elmulástóli borzalmát; és hogy minden kora éltünknek, szívünknek tágabb vagy szűkebb nyiladozásihoz képest, bővebb vagy szűkebb marokkal, zajosabb vagy nyugodtabb örömökkel kinálgatja éltünket. Boldogul folyt le élete annak, kinek az elfogadásra nyiltan maradhatott keble, szinte hamvboltjáig!

E két arany fonalat kivánjuk mi ma neked, méltóságos báró, neved ünnepén; tudniillik, hogy a halált folyvást oly hiteleződnek birt tartani, ki bizonyosan eljövend ugyan egykor a tartozásért, de messze véld, és felejtsd őt; szíved pedig csak akkor csukódjék el az örömnek, mikor az az életnek csukódik el. Mint ím amott arczképedet virág övedzi, úgy övedze az öröm élted napjait, miket eddigi

sajátod, lelked vidor kedélye, fűzzön tetsző koszorúkba!»

Itten kiivá kelyhét Káray, utána «éljen» s hangazúdulat közt az egész társaság a magáét. Isten éltesse a méltóságos öreg báró urat! kiálta egyik koma az asztal-végéről.

Öreg a komor, felele derült lelkességgel a báró; az öröm-fogékony-szív, mindig fiatal. Előttem az utólsó őszi virág szintoly kedves, mint az első tavaszi.

Sok őszi virágot tehát nagyságának! kiálta ismét a koma, s a másik, segédül azonnal kezde néhányat számlálni az őszi virágokból.

Bor és mulatozás, csakhamar száműztek minden komoly tartózkodást. Felül az öregek visszaifjító tréfákkal, s tanulói koraikbóli előhozakodásokkal mulatoztak; alul az ifjak szomszédnéikkal enyelegtek, s főkép Máli, Póli, Ongay és Halkó szavaik és kaczajjaik örök munkásságban valának. Csakhamar neki bátorodának a komák is, s köz lőn az öröm zajja a társaságban. A komák megértvén, hogy ifjaink utazni szándékoznak, előhozakodának saját utazásaikkal, miket a haza különféle vidékeiben egyszer-másszor tettek. Ezek közt legfontosabb nevezetességül kivánták méltattatni azt, hogy Jászberényben, a Lehel borral tölt kürtjét, egy hajtással kiitták.

Póli, kedveltetésből sürgött a vendégek között, s bátorításul megtölté a komák helyheit is. Ó édes nagyságoskám, hízelge az egyik, már ködöske fővel és nyelvvel, s kezét csókolá Pólinak, be áldott egy

lélek! Nem hittem volna, hogy ez váljék belőle, midőn még szopóska korában, néha karomon csintalankodott. Még akkor nem szúrt így a szakállam, nem félt tőlem; de már most — öregecske lennék gyermek-mulattatónak. Biz azóta sok szép víz is lefolyt a Tiszán, folytatá a koma a férfiakhoz fordulva, még az a nagy szükség előtti évben volt — annak lehet jó huszonöt esztendeje.

Póli arczain láng és jég váltogaták egymást. Bolor beszéd! seppege kifakadva; de vigasztalódék, látván, hogy az ifjak felfelé figyeltek, a báró egyik ifjúi eseménye előadására.

Halkó sejté a bakot, s hogy lehető több szökését megakadályoztassa: megvan-e még kis török lova, komám uram? kérdé a hajdani gyermek-ápolót.

Ó annak nagy szerencséje akadt, felele ez; itt az udvarban van, s a nagyságos kisasszonyka lovagol rajta. Látnák csak az úrfiak, abban a sok gombú lovagló-ruhában rajta! szinte kevély alatta a gonosz pára!

Alig hallák a lyánykák a lovagló-ruhát említtetni, neki esének esdekjeikkel Pólinak: venné fel azt, főkép Málitól, ki szenvedélyes vala a divatba jött női lovaglásban, épen nem menekedheték.

Tánczra és oly ruha felöltésére, mely jól áll, ritkán hagyja magát sokáig kéretni a szép nem. Póli megigéré, hogy délután felöltendi dicsért lovagló-köntösét.

Egy inas Szögváry érkezését jelenté. Kedvetlen hír vala ez mindenki előtt, ki Szögvárynak gúnykodó és akadékos természetét ismeré, s a bárón és

leányán is megtetszék, hogy félték tőle a társaság szabad kedvét, s egyedűl csak a szoros illedék üdvözölteté velök a kelletlen vendéget. Azonban Szögváry váráson felül békésen viselé magát, némi fékben tarták őt az öregek rangjok és tekintetök. Szokatlan komolyságát nője betegeskedésével menté, kit most is ágyban hagya. Gyulához is szíves vala, de ez tőle, bár közel rokonától, eltolódék szívében, eszmélvén szüleiveli méltatlanságaira, miket anyjától hallott vala. Szögváry, mintegy sejtve kelletlenségét, kedvkeresésből köszöngeté a gazdára és társaság előkelőire poharát; sujtásos szavakkal ejté elköszöntéseiben hízelgéseit, majd fokonként hevülvén, a házi kisasszonnyal mulatozék, majd az ifjak tréfáiba vegyüle és komákkal pajzánkodék. Nem sokára feledve volt az irántai idegenség, s tövistelen évődései még nevelni kezdék a közvígságot.

Asztal után asztalkák rakattak, s hátaikra kártyák tétettek fel; de a gazda kináját nem fogadá el senki.

Azt szeretem, mondá a báró, hogy a mulatozás ezen nyomorú pótlékát nem ízleli köztünk senki. Emlékeztek-e még barátim, kérdé a septemvirt és generált, miként fejtett ki egykor Olmay a kártyával minden pénzünkből? s a szegény Káray tengődtetett, míg otthonról pénzt kapánk, bennünket?

Emlékezem, felele a generál. Átkozott Olmay, adózásban tartá kártyájával az egész oskolát. De ugyan mi lett belőle? Azóta sem hallottam róla.

Elölte felele Káray, a kártya melletti sok virrasztás. Szerencsétlen fia, örökölte atyjának szenvedé-

lyét. Emlékezem, miként az öreg Olmaynak szokása vala, ajándékul vetni a háznál minden viselt kártyát fiának, kinek már gyermekkorában csakhamar egyetlen mulatsága is lőn az.

Én nem szenvedhettem Olmayt soha, mondá a generál. No igaz, tán más oka is volt idegenségemnek. Tudjátok: vetélkedőm is volt a szegény Jusztinkánál, bár igen magam forma szerencsétlen! Szegény Jusztinka! jertek barátim, igyunk az egészségeért, vagy boldog nyugtaért, bár merre hányódik is a világban, bár hol nyugszanak is hamvai!

Hagyjuk azt uram bátyám! kiálta lángolva a septemvirné, s a septemvir nem mere nyúlni poharához.

De én iszom veled, Mórics pajtás! ha socratesi pohár leend is! mondá a báró. Ó be bölcsek vagyunk, boldog nyugodt pillanatunkban! mi bizakodók, mintha botlani sem volnánk képesek! Némi hév tört ki ezen szavaiból a bárónak.

Az isten jobb legyen hozzá, mint az emberek voltak! kiálta a generál, könybe borult szemmel. A két férfiú lelkesen koczczantá össze poharát, s kiivá csordultig azt.

Hová siet ön! kérdi a báró Uzory orvost, ki homlokához nyomott kendővel sietett ki.

Méltóságos úr, felele ez, gondolom, délelőtti átázásom ártott meg — főfájásom iszonyú — szabadra kell kimennem!

Tán a borocska is hozzá adá magáét, mondá Szögváry, az orvos távozta után kaczagva.

Nem uram, mondá a generál, erről jót állok, s

ömlött szájából az ifjúnak dicsérete. Nevezetesen magasztalá mértékletes, szelid viseletét, vasszorgalmát mind tudománya, mind betegei körül; de egyszersmind busongó érzelgésre hajló kedélyén szánakodék.

Az ifjak künn csoportoztak össze, s pipa és enyelgés közt, koraik elevenségével zajlakodtak. Szögváry, kinek már bor-köd ülé fejét, közikbe tolakodék s a csoport-szélre vonult. Uzoryt fogá ingerlés alá. Ez kitérve neki, az erdőcskének fordült. Most Gyulán vala a sor, kinek mellőző hidegségét már az asztalnál is orrolá.

Hát te édes öcsém, így kaczaga hozzá, letudod-e már atyádként vágni a ló-fület?

Le biz én, édes bátyám, felele hideg vérrel Gyula, az ember-fület is, ha arra kerül a dolog.

S a mit te le nem birsz vágni, pajtás, mondá sejtve az ingerlést Ongay, majd levágom én!

Ez mintegy jelszó vala az ifjúságnak; közbe fogák Szögváryt, s ő, ki eddig rendesen vivólag vala a csipkedésekben, egyszerre védőleg fordulni kényteleníttteték. Szögváry szokva volt, meg nem tagadhatni magától azt, hogy hol lehete, más rovására nevessen, inkább később jóvá tevé ismét, mi még jóvá tehető vala; de rendszerint az, ki másnak rovására szivesen nevet, ritkán erős a magáéra hagyni nevetni mást. Most e mellett, sem ére, sem-mere a sokkal, kiket ételen, italon és vígságon kivül, barátság is kötött és hevített. Innen kivánt alkalmul kapá azon hírt, hogy héja csapdos Póli galamjaira, a félre illanhatásra. Azt meg kell lőnöm! kiálta; megpró-

bálom rajta új fegyveremet. Felfuta az udvarba, s nem jöve vissza többé. Cselédtől érték meg az ifjak, hogy miután ködös fővel, a héja helyett, Pólinak egy a gyeptér fáján labodázott pávájót lőtte volna le, befogatott és haza hajtatott.

Örvendett elmenetelén az egész társaság, de senki sem inkább mint Póli. Nekem, így szóla ez, leginkább kijutott; mert ma különösen szerencsés valék választott tárgya lehetni, kissé ízetlen mulattatásinak.

Kijövének az öregek is, s mulatozának az ifjúsággal; mely közt mindegyikének egy vagy két kedvencze vala. A septemvir és neje szivesen foglalkoztak Málival, ki kényesői természetével, nem igen akara nekik helyt állni; a báró Gyulával évődött, kit most festészi talentomáért még jobban megkedvelt; a generál különösen a magába vonult Klárcsival enyelgett mint egy falubelivel; atyjáról, nénjéről, falujáról adott híreket neki. Gyermeki bizalommal és tiszteléssel tapadt a lyánka az érdemes férfiúhoz, ki atyjának barátja, barátnéjának atyja, magának pedig falubelije volt; s a generál is gyöngéd vonzalmat érzett a lyánka szelid kedélye iránt, melyet még gyermeki korából kedvelt meg.

Halkó teljes foglalatosságban volt, egy teli hordót feláIlíttatni, emelkedetten készült állására, s csapot üttetni belé. Körülötte a gyepet söpörtette, s az oldalba ülést tétetett a hangászoknak; Póli pedig enni-inni-valókról gondoskodott; mikről látható vala, hogy nem csekély számú nép váratik.

Egyszerre kiáltás esik: jőnek! s mindenkinek szeme a falu felé fordul, honnan víg zajú csoport tolul fölfelé. Duda-szó kiséri azt, s ezt víg ujjongás és táncz; mely között felér a csoport, az elibe csődült úri néphez. Tizenkét csinosan öltözött paraszt lyánka, vezete egy virágkoszorúkkal, számos szalagokkal és arany lapokkal aggatott tarka bárányt, s kettő közülök kis szarván fogá azt. Utánok szinte tizenkét ünnepi köntösű paraszt ifjú, hoza selyem pórázon egy virágkoszorús szép borjút.

A báró előtt tisztelettel megálla a sereg, s egy az ifjak közöl, kit tekintete, köntöse, bátorsága, s jelentőbb arczvonásai kedvezőleg jeleltek ki a többi közöl, e szavakat intézé hozzá: fogadd el méltóságos báró, kegyes földes urunk, általunk név-ünnepedre, jobbágyaidnak hódolását, és e csekély ajándékaikat. Csekélyek ezek, és csak azon remény bátorítá híveidet azoknak küldésére, hogy hálás érzetök, minek tanúi ezek, becset fog adni csekélységöknek. Midőn kis ajándékinkat átalnyújtjuk, jutalmazzon tégedet azon belső érzelem, hogy jobbágyidat oly karba tevéd, melyben ajándékokat is nyújthatnak. Úgy van nagyságos uram, kegyességedből terjedelmes saját gulyánkból szakítók ki e borjut, terjedelmes saját nyájunkból e bárányt.

És kivánjuk, seppegé az egyik lyánka, hogy nagyságod becses életét addig terjessze nekünk az ég, míg e borjúból oly terjedelmes gulya, bárányból oly terjedejmes nyáj szaporodik, mint a melyekből azokat szaggatók!

A báró nyájasan köszöné meg figyelmöket s kül-

Mindenkinek szeme a falu felé fordul . . .

Fáy : A Bélteky-ház. I. 282. lap.

dőiknek megmondatni hagyá, hogy atyjok kiván lenni, míg él. Póli, kinek évenként tulajdonivá szoktak válni ezen ajándékok, átvevé most is azokat.

Bámulás és suttogás erede az úrfiak közt, mert a szóló lyánka, szebb volt a legszebb fakadó rózsánál, s ártatlansága tetszőbb mint bárányaé, melyet vezete. A legsugárabb termeten, nyájas igézettel állt egy madonnai fő, melynek arczain, őrzetlen ajándékaul a természetnek, gyönge liliom és rózsa virítottak. Ifjaink, főkép Kálmán, nem győzének megtelni magasztalásával, s a lyánkán meredező úri szemek, lesütni készteték azt a magájéit.

Csak kisasszonyi köntös neki, kiálta az egyik koma s nincs az a hintó melybe be nem illenék!

Máli és Póli felfogák a szót, s karon kapva Erzsit, a paraszt lyánkát, felfutának vele a kastélyba, nem ügyelve Pistára, a szónok parasztlegényre, ki nyugtalanul nézett az elrablott lyánka után Az öreg urak leereszkedve nyájaskodtak a paraszt ifjakkal és lyánkákkal; az urfiak ezt nem mervén tenni, a komákkal súgtak, tudakozódva tőlök egyik vagy másik felől; s nem minden irígykedés nélkül érték, hogy Erzsi és Pista szerelmes pár; amaz a juhásznak leánya, ez a báró hajdani gazdájának, most jobbágyának fia.

A báró, mulatságra, tánczra nógatá a paraszt ifjúságot. Eleinte vonakodék ez; de Halkó, ki némelyikével ismerős vala, a hordó mellé üle, csapola a legénységnek, s borral és biztatással csakhamar eloszlatá tartalékját ennek, s berántá azt szokott vígságába.

Visszaérkezének Máli és Póli, közbett vezetve Erzsit, kit csinos fehér hosszú ruhába öltöztetének. Haja kellemes fürtökben pajzánkodott szép homlokán, s nevelte az ibolya-szemek szemérmes tüzét. Valóban igéző volt a lyánka, s még igézőbb zavarja pirulásaival, miket a mindenfelől feléje hangzó magasztalások vontak szép arczaira Egyedül Pista nem vala elégedett az átöltöztetéssel, s makacs borúval oldalgott a fél kisasszonytól, kivel eleinte a szép úri ruhában, csak Halkó és a komák tánczoltak; s idő telt belé, míg a paraszt ifjúság őt tánczra kérni merte.

De ha Erzsi szép volt, bájoló vala Póli is a maga lovagló-köntösében, melyben most megjelene. Ritka kellemű termetére öntve volt az, s élénk mozdulatinak különös kecseket kölcsönözött. Gyula be nem telhetett nézésével.

Az ifjúság, kivévén Klárcsit, kit a septemvirné keresett szín alatt magánál fogott, s Kálmánt, ki szivesen látá Erzsit tánczolni, az erdőcskébe sétált be gyöngyvirágot szedni. Gyula Pólit vezeté, Ongay és Vincze Málit fogák közbe; a többi kény szerint szállongott széjjel. Különös éldelete van fogékony s epedélyre hajló sziveinknek akkor, mikor kies időben, kies erdőben járdalunk. Nyájas sejtések zsibongnak kebleinkben, átlengő sejtései egy szebb életnek, szebb világnak. Ezek után merengnek föl lelkeink, s varázs érzelmeink kiemelnek e szűk élet szorongó köréből bennünket. A susogó fatetők, mintegy felsőbb tájak lényeivel beszélgetnek, s fuvalmaik rejtélyes borzalmat, titkos óhajtozó vágyakat

lengetnek le belénk. A zöld éj ünneplő homálya, a világnak ide vonult csendje, melyet egyedül, itt szerelmesen nyögdelő gerle, ott párnak dalló fülmile, amott békés fészkekből riadozó madárkák szakasztnak meg, reményteljes kis világ lesz óhajtozó szívünknek, melyet ez örök élet-tanyának vágynék e nagy világból kiszakítni magának. Hát még ha tölt kebellel, mint Gyula, boldogságot hordva szívben és karon, lépünk az erdő biztos homályába, mi kéj lehetne fogható kéjünkhöz?!

Szerte virító gyöngyvirág-szálak csakhamar szétcsalák a társaságot, melyet azonban beszélgetés, víg zaj, dallás és átenyelgések, összefüggésben tartának. Póli és Gyula egy kézre szedének, s Póli már teli markot hordoza. Azonban egyszerre megáll Gyula, s egy fán fenakad ábrándozó tekintete. A sürgető Póli tudakozza: mi idegzé fel annyira figyelmét?

Tekintsen csak nagysád eme fára, felel Gyula, lehet-e jelentőbb jelkép nála? Fenn a csonka száraz galy, a bús nőtlennek sorsát jelenti, alul a bůja lombos ágak, melyek közt a gerle fészkét rakogatja, a házas élet szelid bájait ábrázolják. Mint nyögdel a hím párja körül, s ez mily szorgalommal hordja, rakja, közös fészekül gyönge rőzséit! Nem érez-e, kérdi, megszorítván a lyánka kezét, némi nyájas sejtést, előérzést a kedves jelképben?

Póli egy lelkes pillantással felele az ifjúnak, s ez bátorodva általa, hevesen szorítá a lyánkát karjai közé. Legyen az, kedves lyánka, reánk nézve is jelkép! kiálta.

Szívem, első látásunk-óta, becsülte önt, édes Gyulám, felelt szem-lesütve Póli, s úgy érzem, e becsülés azóta erősebb érzelemmé vált benne.

Boldog vagyok tehát! kiálta Gyula; s egymás ajkán csüggött a szerető pár.

Éneklés zendült meg a hegy-oldalban, s párunk magához riadt. Halkó volt, ki megúnván a parasztok tánczát, a társaságot jött felkeresni, s szokása szerint dallott, nem sejtve, mily rosszkori volt most jötte és bohós dala.

Más ösvényen térének Gyula és Póli vissza, s Uzoryt egy fa alatt, fejét kezére támasztva találák. Főfájásról panaszkodék ez; de kisírt szemeiben bútanya ült; s Gyulát és Pólit a nagy ellenet, mostani saját boldog érzelmök s az ifjúnak bánatja közt, csodásan megilleté.

Barátom, mondá részvétellel Gyula, enyhül közléssel a fájdalom. Lám ezen erdő fáji, a köz vészben, egymásra hajlongva zúgnak; miért rejtezik ön bánatával félre?

Az orvos meredten néze maga eleibe, s huzamos hallgatása után: vannak bánatok, így szóla, melyek szív és sír fenekein nyugszanak legbiztosabban, s az enyém ezek közöl való! Az emberiség sors-kereke, rendesen forog nagy czéljában, ügyetlenül arra, hogy tán egy kettő a halandók közöl, forgása körében áll, s szétzúzatik általa. Én épen a kerék alá születtem. De hagyjuk ezt a vígság ölén és napján! — Az ifjú derűt erőtetett fel arczára, s nem sokára együtt zajgott a többivel.

A mint Gyula és társasága a tanyára visszatér-

tek, épen készülőben volt haza a paraszt ifjúság. Ki sem örült ennek inkább mint Pista, kinek egész déllyest borongóban állt kedve; az úrfiakban s kivált Kálmánban, héját látván kerengni kedves galambja felett.

Dudája előtt mene vígan haza a sereg, s nem sokára utána felkészüle az úri társaság is. Most a kastélyba a bál álla be, s bár nagy zajjal, de mégis igen megoszlott kedvvel és elégedéssel folya az majd viradttig. A septemvirék átallák azt, hogy a hadnagyocska sokat fonatkozék Málihoz, s Málinak viszont mindig vala ehhez intézni-való szava. Vincze, bár erőteté magát zajgani Máli körül, bosszús vala magában; mert kemény szem alatt álló Klárcsijához sehogy sem férhete, s ennek tegnapi változását mentségül használá a septemvirné, ha tánczra kéreték. De annál lelkesebbek valának Gyulának Pólival s Ongaynak Málival mulatozásai. Apró biztosságok, miket az est és táncz alkalmai hoztak közikbe, megszövék a szerelem bájfonalát közöttük.

Sokáig, már miután táncz végével fekvésre vonulának is ifjaink szobáikba, nem bira álom jőni ezeknek pilláira. Fejtegették magok közt a mai mulatságot, dicsekedtek, panaszkodtak, nyilatkoztak, kiki sorsa és szerencséje szerint. Ongay csakhamar kitudta Vincze bibéjét. Szivemre barátom, kiálta egyszerre neki, s úgy szorítá Vinczét magához, hogy szinte nyekkent az izmos hadi karok alatt; tartottam tőle, hogy vetélkedőm vagy. De most jól áll a dolog; hidd el, oly nyájasan érzem szívemet, mint midőn az őrkatona először tevé fegyver-

köszöntését előttem, új tisztje előtt. Málitól megmentlek én jó fiú, ne félj! Klárcsit pedig majd megátom én, ki kapja el előled! úgy-e Gyula pajtás? A két boldog barát nem hagyá boldogtalannak lenni a harmadikat, s szép remények közt dőlének mindnyájan az álom karjaiba.

Másnap oszlott a társaság. Meghívások, igérkezések vagy szabadkozások, lelkes és szokásos hálálkodások, két szerelmes ifjainkra nézve pedig, miként alkalmat nyerhetének magoknak, kézszorítások és csókok közt történt meg a búcsuvét. A generál megölelé Klárcsit, s nyájasan simogatván meg arczát, arra inté, hogy míg haza kerül, szokjék vidámabb lenni. A báró, folyosójára állva, ki inté kezével, s leánya mögötte kendőjével az «isten-hozzádot,» s vendégek kocsijai elzörrentek.

Soha sem találjuk csöndes lakunkat magányosabbnak és unottabbnak, mint víg tanyahelyről megtérésünkkel, hol érzékeink mellett sziveink is mulatoztak. Így volt most pesti szobájával Gyula. Azonban enyhítette idegenségét Ongay, ki elfogadván a septemvir meghivását, még egy pár napi szabadságát barátival tölté el. De Vinczét ez sem birá vigasztalni, bár miként megkedvellé is Ongayt; mert Klárcsija még búsabb lőn hazajötte óta; szép szemein bánat homálya borongott és halványodó arczait néma bú ülte. Szembeötlőleg kerülte ő Vinczét és barátait, nem nyerheté pillantását Vincze sem magára, sem éléstárba jártában ablakára. Hideg komolyság terült el a lyánka egész lényén.

A septemvirné tudniillik, kemény leczke alá fogá

az úton a szegény Klárcsit, s büszkesége nem igen hagyá válogatni a kimélő szavakat. Keserű ellenetbe állítá: Vinczének, mint nagy születésű, vagyonú, és reményű egyetlen ifjúnak állását, s a lyánka csekély sorsának szűk reményeit. Sima képed mindened, mondá a főispánné, s azon kis rokonság, mely hozzánk köt, az az egyetlen pont, mely házunknál tart; ezt tudva tehát, remélem jó leány, magad átfogod látni, miként Vincze kezére mi kilátásod sem lehet; hacsak szemtelen tolakodásnak és hálátlanságnak gyanúját nem akarod magadra vonni.

A lyánka zúzatva vala, s nem enyhítheté lelke sebét többé a septemvir simítóbb és gondosabb tónja, melylyel nője kifakadó előadásainak sértő töviseit tördelni igyekvék. Nincs oly békés indulat a világon, mely büszke önérzelemre ne birna felszökelni, ha méltatlanul s alázva nyomatik. Ez a léleknek szép ruganyossága. Klárcsi is sűlyedt arczát és tekintetét, büszke önérzettel emelé fel, erősen eltökélve magában, nem koldulni e kevély nemzetségnél oly szerencsét, melyet kiméletlenül, s oly fenn kivánnak beszámolni neki. Első felingerültében, erőt vőn nemes büszkesége hő szerelmén. De majd haza érvén, a mint szobájában kezére hajtva fejét, merülten üle, elő-elő szálla lelkének a háttérből Vincze kedves képe, előrepkedének azzal első szerelme bájos alakjai, első boldog óráinak tündér álmai; s mindezek vesztének keserű érzetében, köny záporozott le arczain. Hiszen ő boldog ártatlan kedélyében, nem óhajtott rangot, kincset, csak Vinczéjét óhajtá ő, s oly szűk viskót vele, mely egy bol-

dog párt befogadhat, s ehhez világgali és életteli ismeretlenségében, elegendő jognak tartá azt, hogy szeret és viszon-szerettetik. Most könyörületlenül felriasztva szép álmából, látni vala kénytelen, hogy bűn és szemtelen tolakodás neki, csekélynek, a nagy reményű ifjat szeretnie. Legkeserűbb vala ezen érzelemben reá nézve az, hogy Vinczét is különösen figyelmetlennek tapasztalá Kisréten maga iránt. Tán ő is osztja szüléinek gondolkozását! így tünődék magában. Nem volt-e Máli, a neki szánt, tárgya minden figyelmének?

Az ifjak utólsó estvéjöket ülék szobájokban, s Vincze néma merülésben hagyá elsiklani szíve mellett, barátjainak tréfáit. Ongay kifordula, s kiszemlélé, hogy a főispánné férjestül látogatásra kocsizának. Vincze iránti aggodalma, azonnal egy gondolatot löve elméjébe. Klárcsi szobája felé lopódzék, melynek a folyosóra nyílék ablaka, s a bent égő gyertyavilág mellett látá, Klárcsit búsan kötögetni, majd ismét folytatni kötését; ellenében pedig a szobaasszonyt varrogatni. Bekopogtata s benyitá az ajtót. Engedelmével édes hugocskám, mondá, imé az ifjasszonyt jöttem megkérni egy kis vásárlásra számomra, minthogy nőiek a portékák. Remélem, nem veti meg az ifjasszony kérésemet, úgy-e? s egy kis ajándékot nyoma a szobaasszony kezébe. Szivesen kész vala ez, s Ongay följegyezvén egy sor apró vásárlani-valót, s pénzt adván azokra kezébe, szépen kikészteté őt a szobából. Ezzel visszafuta Vinczéhez, hevenyes erőszakkal vonszolá ki a tartózkodó ifjat s berántá a meglepett lyánkához

magával; Gyula követé őket. Hugocskám! így szóla Ongay, bocsássa meg beavatkozásomat, de úgysegéljen! Vinczémet nem hagyhatom heringgé epedni. A nap felhőbe borul olykor, de azért le nem megy egünkről; hát két egymásért alkotott szív szakadjon-e mindjárt, mihelyt szerelme borong?

Klárcsim! kiálta Vincze, s ajkához voná a lyánka kezét. Mit vétettem én? hogy lakoljak szüleim keménységeért én is?

A lyánka halványan, reszketve, és szótlanul állt, másik kezével kötésén bibelt s meglepetett zavarában, nem tudta hová vesse szemeit? Sújtotta keblét és hajadoni szemérmét az is, hogy az ifjakat is avatva látá szívének titkába, és azon kisebbítésekbe, mikkel kedvesének szüléi, állapotját illeték.

Édes bácsim! mondá Vinczének, oly hangon, mely alig bira feltörni fojtott melléből, minek tagadnám el egykori boldog ámulásomat? Gyermek és tapasztalatlan voltam: betekinthetni a világba és életbe, s innen menthető az. Most már, miként a méltóságos asszony magát kifejezé, szemtelen tolakodás fogna lenni tőlem, reméleni többé.

Vincze eleven érzetében, mint vala sértve leánya, karjai közé szorítá azt: nincs földi erő, mely tőlem elszakasszon kedves! kiálta férfias elszánással, s fogadások és eskük folyának ajkairól. Két barátja segíté őt nyájas remény-csillogtatásokkal, erőt, lelket, biztatást adva a kölcsönös kitűrésre. A szegény szerető lyánka, elhalmozva volt ennyi ostrom-roham által; Ongay heves, Gyula nyájas, Vincze esdeklő kérelmekkel vítták őt, mellettök vívott pártos szíve

is — így megadva magát, borult Vinczének mellére. A két barát összetéve kezeiket, fogadá el kölcsönös eskeiket, hogy örökre hű, örökre állandó marad egymáshozi szerelmök.

Elhatározák egyszersmind, mily vigyázattal legyenek szerelmök titkára nézve, hogy mi se árulja el annak folyását a szülék előtt, s a fölfedezés veszélyt ne vonjon arra. Mikorra a szobaasszony vásárlásaival megtérz, az ifjak már rég szobáikba takarodának, s köztök Vincze nyugodt vala, miként bércz és erdő a vész lecsillapodtával. Másnap megszakadt a fűhere. Ongay Józsi, sokáig csüggve barátai ölelésein, vált meg, s beutazott ezredéhez.

Angelica nyugtalanúl várta művészi barátit. Ezek, mindjárt Ongay elmente után átviteték szereiket hozzá, s a lányka gyermekes örömben vala, a mint a kis egyesület munkához foga. Művészet világábani nyomozások, kisérletek, közlések és vitatkozások, naponként nevelék ennek ismereteit, s a két ifjú szivesen tölté üres óráit Angelicánál. Kálmán, ki soha sem vala pénz hijjával, s azt nem is veré rakásra, gyakran rendele apró ozsonnákat, vacsorákat az öreg festésznőnél, vagy a szabadban Pest és Buda vidékein. Ezeket lelkes társalgás, biztos tréfák, ha Halkó megkapható vala, hanga és ének, s mindenkor Angélicának kedves ártatlansága és aranykori szelid kedélye fűszerezték.

Gyula lelkes szenvedélylyel dolgozá tájfestését. Angelicának, a műértő, s ha részletek sikerűltek,

elragadtatásokban fellengő művésznőnek jelenléte, s magok a magasztos vidék bájai, örök hevűletben tarták lelkét és ecsetét. Különösen szerencsés vala Gyula a színezésben, és fény-sötétben, mi oly bájt szokott adni a tájfestményi remekeknek, s mi most fő nyomozása volt Gyulának. Már állott tisztes méltóságában az agg Gellért, lábainál zajlott el a Duna, s megválva százados szomszédjától, azonnal szétterűle medrében. Másfelől Mátyás büszke vára pompázott a szomszéd palotákkal, templomokkal, tornyokkal; háttérben Buda hegyei, és szőlő-halmai feküdtek, s felettök kellemes derű, és szelíd ég lebegett.

Ezzel kész vagyok! kiáltá Gyula, s leteve ecsetjét; de már most mi életet adjak nyugvó természetemnek.

Angelica előbb úgy vélekedék, hogy maga a természet elég önmagának, s elég élet mutatkozik a zöld tenyésző növényi világban, városban és emberi alkotásokban.

Gyula nem vala kielégítve ezekkel. Nyugtalanúl habzik az emberi kebel, mondá, s korán ellankad ott, hol habzó élet nem zajog felé. Kálmán nagyszerű életet óhajtott a magasztos tárgyak mellé. Tegyük úgymond, a husvét másodnapi nép-ünnepet Gellért hátára; vagy diétai ülésre kocsizó nagyjainkat a vár felútjára; vagy lovagló generál-stábot a fő utczára, ilyeket tanácsla.

Én úgy hiszem, felelé ezekre Gyula, hogy a táj mozgó életének, nem szabad oly erősnek lennie, hogy a figyelmet magára rántsa, a természet nyugvó

tárgyaitól, mert ezeket nyújtni legelésűl a lélek eleibe a fő czél tájfestéseinkben. Csak annyi életet gondolok szükségesnek azokhoz, mennyi a táj és érzelmeink megjelölésére s a szemlélőnek élet-habzó vágya kielégítésére elegendő.

Így tehát a Dunára, nyugalmasan evező hajókat festett Gyula, melyeknek orraikban apró tűzhely lobogott, s tetőiken békes utascsoportok álltak, partjára kalmári hordók és ládák kirakodását, hogy ezek a kereskedői várost jelöljék, utczára kényént sétáló párokat, társaságokat, miknek érzék-ingerlő gyümölcsök, termékek, virágok kináltatnak árusnéiktól, hogy ezek a táj gazdagságának tanúi legyenek; Gellért oldalára ifjakat, kik közől egyik könyvben olvasott, másik távcsőn szemlélgetett, harmadik ebével enyelgett, s a t., hogy ezen jelenetek az áldott béke nyugalmát ábrázolják.

Angelica is elkészült Sapphójával. Az ifjak nem valának elégedettek a költőné nyugodt arczával, melylyel az a szirtről lerohan. De Angelica tüzesen védé dolgozását. Sapphó, úgymond, akkor vesztett el mindent, midőn megértette phaontóli megvettetését, nem midőn egy kietlen, egy únott élettől szabadúlni készült. Nem halvány-e arcza? nem ül-e a bú sötéte, szemében? Ó, a pihegés nem fő kincsünk?

Kálmán legkevésbbé boldogulhata dolgozásával. Mindég volt értekezni-valója Angelicával, s vagy feltartóztatá őt is örök enyelgésével munkájában, vagy háta mögött szemlélé azt. Nem haladhata, s gyönge dolgozásai között tán ez vala a leggyön-

gébb. Gyula sejteni kezdé, hogy Kálmánnál csak ürűgy a művészi hajlam, s a szép festész-leány iránti indúlatja lappang alatta. Több tekintetekből nem javallá azt, a lányka sorsa iránti aggódás szorongatá keblét; s meg nem állhatá, hogy Kálmánt ez iránt szóra ne fogja.

Kálmán szokott könnyűségével fejtőzék ki Gyula feddőzései alól; de Gyulát nem birá egészen megnyugtatni. Annyit nyere még is, hogy ritkábbak lőnek látogatásaik Angelicánál, s azokban Kálmán vigyázóbb és idegenebb a lányka iránt.

Egy kellemes nyári nap délutánján, kikocsizának ifjaink, a festészné és lyánya, a budai hegyek közé. Egyik nyájas fekvésű majorban leszálltak, hol számos társaságot találtak, mely tánczczal, tekével, s vidám beszélgetéssel mulatozott. Kálmán frissítőket rendelt; de Angelica, kinek ritkán vala módja a természet ölén mulatni, felvágyott a hegy ormára, kies festői lelátást remélvén magának róla. Csakhamar felerede tehát a társaság, s kellemes árnyban, mi a hő napon igen kivánatos vala, feljuta a hegy tetejébe. Kálmán, ki ismeré a vidéket, a hegy nyugoti élére vezeté társait. E hajláson kelle vala feljőnünk, mondá, kissé kerűltünk; de megjutalmazand szemünk ritka legelése. Valóban a meglepésig tündéri vala innen a kilátás. A festésznét, ki szívdobogásokban szenvedett, ellankasztá a felhágás, s szokott változása, egy fa árnyékába leülni készteté őt. A nap épen lenyugvóban vala s búcsuzó lángolásával, elborítá a társaság arczait, hegyek fürtjeit, messze város tornyait, s mindent,

mire még végsugarai hathatának. Egy nyiláson a Duna csillogott elő, szemet vakítva tűzszikráival; de a völgyben és sugárhagyott oldalakban már est bolyongott, s éji ülést keresve szállongtak tollasaik. Fáradt munkások ballagtak, vállra vetett szerszámaikkal, hazafelé.

Merülve vala a természet ezen pompás jelenetébe, minden szem és szív, s főkép Angelica lelke nem bíra eltelni e neki ritka éldelettel; jóllehet anyja változása, némileg zavará is annak izelését. Kevesebb az öröm, ritkaságával nekünk, mint nagyszerűségével, és legtartóbb tisztaságával. Darabig elragadtatással őgyelegtek szemei, az est aranyában ragyogó különbféle tárgyakon, a mint egy fordúlásban, valami csillogóba ütköztek azok, nem messze állásukhoz az ösvény megett.

Mi csillog amott oldalt? kérdé az ifjakat.

Gyula a helyre futa, s egy emlék-könyvet emele fel, melynek aczél kapcsa, játszadozott volt a hanyatló sugárokkal. Felnyitotta a könyvet Gyula. Táblája alatt ennek, kés, olló, s több efféle voltak; egyik felében többnyire orvosi jegyzetek állottak, másikban különféle gondolatok s érzelmek följegyzései, melyek általában, miként az írás és hibás betűzés mutatá, női kéznek és búsongó léleknek szüleményei valának.

Gyula utóbbi feléből a könyvnek, ezeket olvasá:

«Szenvedő léleknek, mely sehol vigasztalást nem talál, enyhűlést fog nyújtani, ha fölkeresi a rokon szenvedőt, s vele szövetkezik. Viszonközlés, s látása annak, hogy más is szenved, erőt edz kitű-

Angelica lelke nem bira eltelni . . .

résre nála. Az élet nem nyer ugyan az által becset; de a szivet megóvja még is a csüggedéstől. Nem epedez a könyülte szem oly esengve, túl messze kéklő hegyeken, felül fent evező felhőkön, idő előtt jobb és nyájasabb haza után!»

«Ha azt meggondoljuk, mily sok hatalmunkon kívül fekvő körülmények határozzák el tetteinket és sorsunkat: nem lehet kimélőknek nem lennünk mások gyöngeségei iránt. Bíró, midőn halálos itéletet mondasz ki, ám borúljon a gonosztevő ellen haragba egyik szemed, de könybe szánakozástól a másik. Különb fogtál volna-e lenni te, ugyan azon okok során? ugyan azon körülmények látatlan homályos szövedékében?»

«Gyakori az nálunk, hogy inkább a természetet hagyjuk önmagával ellenkezni, mint sem gyermekkorunkban beszítt előítéletektől megváljunk.»

«Mosolyogjam-e, vagy nehezteljem azon kis lelkek önelégültségét, kik tunya veszteglésökben, hon és emberiség közjaváért fáradó nagy férfiakkal, lángelmékkel, buzgó emberbarátokkal kivánnak mérkőzni, sőt ezek feletti felsőbbséget követelni magoknak, csak azért, mert — nem botlottak soha, s gáncs-érdemlés nélkül, bírtak elvegyűlni a pórnép és folyó közvélemény között?»

«A boldogtalannak munkás kínzója a képzelet. Sebes madárként repűl be ez múltat és jövőt, hogy kínzó szereket gyűjtsön számára. Elkölcsönözi tűkrét ennek és amannak, s eltiltja azokkal ettől a reményt, amattól a feledést.»

«Mint bízza el az ember önerejében magát, míg

gyöngéi szunnyadnak, míg boldog nem kisértetni! Sok rétege van az emberi szívnek; események és élet változó viszonyai fejtik ki ezeket. Előre sem önmagadat, sem mást megitélni nem bírhatsz: miként fognád, miként fogná kisértetben kiállani a próbát? Ember, te világnak, te sorsodnak ura, te óriás képzetedben, vigyázz: megne buktasson az első megkisértés!

«Magasztalt emberi bölcsességünk abból áll, hogy tudjuk másoknál, mit kelle vala tenniök? s magunk csak azt tesszük, mit mások tettek.»

«Többet megírhat emberi erő a sors csapásiból, mint előre vélné; gyakran a szükség majd nem hőssé alkotja őt ebben. De sértett előitéletei fájlalásában, rendszerint a csodálatig törpe és kishitű. Akként van ezzel, miként a szerfelett izgékony beteg inazat, mely kiállhatja a menydörgést; de a közel suttogást, az egér-porczogást nem szenvedheti.»

«Remény és emlékezet, sarkai az életnek. Köztök forog a gyarló emberi pálya, egy szúette ajtó; s egyedűl e két izmos sark tartogatja, hogy reánk ne szakadjon!»

Már lemenőben vala a társaság, a mint szemközt egy nőt láta felsietni, kit szorongó szétnézeglése, egyszerre az emlékkönyv vesztőjének gyaníttatott.

Tán vesztett ön valamit? kérdé Gyula.

Emlékkönyvemet, felele ez, a mint itt orvosfűveket szedegeték a hegyekben, s leginkább e tájra gyanítom károm esését; mert könyvem bírását idáig kisérheti emlékezetem.

Gyula átnyújtá a könyvet neki, nagyobb tisztettel, melylyel jegyzeteiben tündöklő lelkének adózott, mint mely, szegényszerű köntöséből látszó rangját illetheté. A nap bíbora épen a nőnek arczára lángolt, s azon a hajdani szépség romjai közt, ritka vonzó méltóság mutatkozott, szemébe, az egykori már kialudt tűz helyébe, bizonyos szigorúság, és komoly bú honolta magát.

Hálával fogadta vissza tulajdonát, s észrevevén a beteges festésznét, azonnal gondosan kitudaklá baját, s egy kis üveget vevén ki zsebéből, a benne volt néhány cseppet kiitatá vele. Néhány percz múlva enyhűlni kezde a beteg, és nyugasztalódni Angelica.

Most, most! kiáltá ez egyszerre az ifjaknak, azonnal leáldozik a nap, már csak a bérczek kellő tetőin aranylik sugára. Ó be szép, be magasztos egy jelenet! Gyakran óhajtnám a művészt és főkép festészt ily helyekre. Ha már nagy csarnokok, szobrok, nagyszerű képzeteket adnak előnkbe, mennyivel nagyobb mérszereket nyújthatnak a természet nagyszerű tárgyai és jelenetei! Százados terebély fák, felhőt hasgató hegyek, nap költe, nyugta! Ó ha többször lehetne alkalmam ezekhez.

Én nem csak a művészt ohajtnám ily helyekre, mondá, mintegy maga eleibe meredezve az idegen nő, hanem büszke rangosainkat is. Magas hegybérczen, hol legfölebb egy két nyomott ösvény emlékeztet emberekre, s körűltünk minden az istenségre, közelébb látszunk állani ehhez, és meszszebb a gyarló világtól. Büszkén dagadozott keb-

lünk, lelohad szűk érzetében, ha szemünket a föld felé vetjük le, melyen hitvány hangyaként hemzseg, a maga semmiségével, az emberi faj! Látja, mily csekély a legbüszkébb csarnok is, azon hegy mellett, melyen áll, s érzi, hogy más hatalmasb kar rakott ormot oromra, más gyarlóbb kéz követ kőre. Visszarántatva önmagába, sejti mily kis része ő a nagy természetnek, melynek urául vetegeti magát, gyermekes puffaszkodásaiban!

Helyes! közbeszökék szavával Gyula, lelkeinknek bizonyosan nem fogna lenni ártalmas, többször meghágnunk a bérczek csúcsait. Jobbak, szabadabbak ezeken érzelmeink a magasztos magányban, a terjedelmes láthatárban. A bútól tépetett szív pedig, veté czélzással utána, mint nem enyhűl, látván maga alatt embert és életet, a magok kicsinységeiben, s a nagyot maga körűl és felett, a hatalmast: egy percznyi szavára meggyógyíthatni sebét!

A nő nem felele merűltében. Ön inazatja, a mint látom, gyönge, így szóla eltérve a festésznőhöz, még gyakran szenvedhet szívdobogásban; engedje meg hogy szolgálhassak csepjeimből.

A beteg hálásan köszöné ajánlását.

Velem nincsen több, de holnap szállására viendem mondá. Hol és miként tudakozzam azt?

Berky festészné vagyok, felele a beteg, s megnevezé lakását.

Berky? kiált hevenyen az idegen nő, s vonaglón ragadja meg a festésznő kezét. Ön Berkyné, s ez itt leánya?

Az én Angelicám, felele Berkyné.

Életben van férje? kérdé lassú, fojtott hangon az idegen.

Éve múlt, hogy elhalt.

Elhalt! — mondá az idegen nő, csendes szózattal utána.

Mindnyájan csodálták ennek részvételét. Tán ismeré ön férjemet? kérdé a festészné.

Ismertem, felele ez. Felkeresendem önt, mondá hevenyen, és leindúla s vele együtt a társaság,

Az ifjak beszélgetének Angelicával; Kálmán pedig karon vezeté ezt le a hegyről, s édelge körűlte.

Ez az úr tán mátkája, édes Angelicám? kérdé az idegen nő Kálmánra mutatva, s biztosságukról vonva következést.

Angelica nem szóla. Báró Regéczy ő nagysága? felelt helyette az anyja.

Báró? ismétlé vont hangon az idegen nő, és oly jelentő szemet szegze Kálmánra, hogy ezt egészen megzavará. Örűlt és könnyebbűlt ennek melle, a mint leérve a hegyről, az asszony eltért a társaságtól, és azt a maga foglyozó alkalmatlanságától megmentette.

Estve a vacsora felett, sejté Gyula a septemvírné példázgatásából, hogy Angelicánál szokott mulatozása, s mai kikocsizása el van előtte árúlva. A septemvírné igen elégedett vala eddig, Gyulának Póli körűli forgolódásával, s annál elégedetlenebb most, miként vélé, a festő leánykájához félrecsapásával. Úgy lejté a beszélgetést, hogy alkalmat nyerhessen felhozhatni leczkéjét, melyet úgy Vinczéhez, mint Gyulához kivána intézni. Közönséges pór-lelket

árul az el, így szóla, ki a rangot becsűlni nem tudja, és azt tanúsítja, hogy érdemetlen reá. A jelesb madarak fenrepűlést és tetőni ülést kedvelnek; így a magát érző emberi kebel is fölfelé vágyik. Az arab, folytatá a septemvír, gondosan jegyzi lovának apai és anyai őseit, s azt véli nagy igazán, hogy jeles ménnek, kanczának, jeles csikai és ezektől jeles unokái származnak. Gondosan válogatja a spanyol, ángol és szax, nyájának kossait, és a magyar, tenyészésre szánt barmait; s ez egyedűl az emberben lenne-e máskép? Ivadékokon át, mintegy nemesbbé szűrődik a vér, s míg egyfelől a nagy születés, nemes fék a szíven, alacsonykodások ellen; másfelől az ősök példái, tettei, szép rúgók előtte, s hathatós buzdítások és ingerek, hasonló jeles és kitűnő pályafutásra.

Gyulának annál inkább fájtak e czélzások, hogy egészen tisztára nem nyilatkozván azok, magát ellenök nem is védheté, s így magán kelle hagynia a gyanút, melyet Póliért igen átalla. Föltevé magában, hogy Angelica látogatásait abban hagyja. Ezen elhatározását elősegíté Kálmánnali elégedetlensége is, melyet az idegen nő megütközése még inkább fölébreszte nála.

Egy kies őszi napon, milyet nyájas búcsuzóul szokott nyújtani a haló esztendő, vidéki látogatásból kocsizának haza Gyula és Vincze. Dérzsugorodtan álltak immár a szőlők, sárgán a fák, csak a megy pirúlt még vidor éltet hazudva, s minden futó szelletke sűrüen sodorta le a haldokló falevelet. Némán ültek egymás mellett az ifjak,

saját gondolataikba merűlve, s életvágy, és remény felváltva járták kebleiket.

Beérve Budára, haza hagyák üresen menni kocsijukat; magok a nyájas időtől csalogattatva, megmászák agg Gellért tisztes oldalát.

Mily kecses, mily nyájas a természet, még haldoklásában is! megszólalt Vincze szelid ábrándozással szemében, a mint a tetőre felértek. — És szép hazánk földje, édes Vinczém, felele Gyula, amerre innen szemünk széttekint! Nézd Vinczém, csak meddig az ég boltja láthatárunk előtt lehajol, mennyi kedvesünket zárja a haza! hát a távolas kék hegyeken túl, mennyi rokonos honfiat nem ápol az? Nyájas érzelme keblünknek: tartoznunk, szorosabban köttetve állnunk valamihez. Mi az élet varázs kedvellése és ingere egyébb, mint kedves köttetésünk egy megszokások köréhez, rokoninkhoz, és darab földhöz, melyet dagadó kebellel *hazánknak* nevezzünk? Csodásan emeli a keblet a honnak szeretete, épen miként kedvesünknek szerelme, ki felé kéjes vágygyal, örömreményekkel eped szívünk; de hon felé büszkébben édes Vinczém, és magasztosabb önérzettel! Épen régi kedves tervemen legelt szivem és elmém ismét, mai egész útunk alatt. Szép őszi vidékek, mondhatnám, szívemre még inkább hatnak, még inkább szólnak kedélyemhez, mint tavaszéi. És a tisztes hegyorom, mely annyi zaját látta a magyarnak, örömét ritkán, teljes egyértését majd soha sem, ó mint haboztatja lelkemet! Majd búsan meríti azt a múltnak gyászaiba, majd szép hajnalt derengtet

neki a jövőből elő, s reménnyel, önbizalommal edzi, emeli azt! — A jövő tavaszszal kiutazunk külföldre. Ne tegyük ezt édesem, csupán vak szokásból. Im itt ég és haza láttára tegyünk fogadást egymás között, hogy reményes vetésünk leend kiutazásunk, egykori aratására jó hazánknak!

Vincze hévvel szorítá meg barátja kezét. Én tisztviselő leszek, édes Gyulám, s példányúl fogom készítni magamat: miként kelljen a tisztviselőnek hivatala legnemesb irányait ellesni, és czélul tűzni ki? miként kelljen a haza javára terjedezni a legszűkebb körben is? miként nem venni álcsillogást a hivatalból, hanem önmagából kölcsönözni ki valódi nemes fénykört számára annak? miként megvonnunk a hasztalan fényűzés költekezését háztartásunktól, hogy többre teljünk a haza segélyére? Én a szorgalom és művészet tág mezőit fogom pályáimnak, mondá Gyula. Megismerkedni mindkettőnek gátjaival, azokat elhárítni segítni, és divatot s becset szerezni mindkettőnek hazámban — ezek leendnek czéljai lelkemnek, elmémnek és minden iparomnak!

Nemes lánggal ölelék meg a barátok egymást, s a szép czélú kötésre, szép büszkeség szállott szíveikbe.

Káray eljöve értekezni az utazás felől. Az ifjak azonnal meglepék őt tett kötésökkel. Nyájas javallás mosolygott a férfiú arczain. Így óhajtnék minden magyar ifjat, mondá, kit rang, szív és elmetehetség többre jelöltek ki a hazában, mint csak leélni benne a növényi életet. Mindketten szép

pályát választottak ifju barátim; de megvallom, én inkább hajlok a Gyuláéhoz, minthogy szabadabb kezet és több oldalúságot enged. Egy vagyonos magyar birtokosnak házi élete igen tág mező; sokat tehetni abban a hazáért, sokat róvhatni le fogyatkozásaiból, sok jót és hasznos újat terjeszthetni el maga körűl, sok hiányt pótolhatni, legalább sok hibás előitéletnek szeghetni nyakát. — Gazdaság-folytatása, gyermek-nevelése, ház- és cselédtartása, jobbágygyali bánása, kereskedői szemlődései — mind követendő példányok lehetnek, és világító fáklyák, a nélkül, hogy elzárnák őt a tudományoktól, haza dolgaibani részvétektől és szép mesterségektől; mikben pártfogói, művészi, vagy legalább értői mellék-szerepeit, használva, sőt serkentve viheti.

Most azon eszközökre tértek, melyek által az ifjak idővel tervök kiviteléhez férhetni reméltek. Gyulánál új eszmék keltek, és tisztultak a régiek. Másnap ez egy iratban benyújtá feltett gondolatjait, miket ő *terv-szikráknak* neveze, Káraynak. Azokból egy kettőt ide csatolunk:

«Minden nemzet úgy védi agg szokásait, s ezek közt ősi előitéleteit is, mint vagyont; s a magyar, ki agg-szokásihozi ragaszkodásának sokat köszönhet, még inkább más nemzeteknél. Így van a dolog egyesekre nézve is. Példaadás itt a legjobb eszköz, ha javítni akarunk. Mi sem győzi le sikeresebben az előitéleteket. Látnunk és tapasztalnunk kell a jobb újnak hasznait, üdveit, hogy kedveért, a sajátunkká, sőt természetünkké vált régi-

szokást, melynek még hiányait is szivesen megszokjuk, cserébe adni birhassuk. Szóért, tanácsért, javaslatért, mik repűlnek, s mindig kisebb vagy nagyobb mértékben gyanúsok előttünk: ha valljon úgy fognak-e elsűlni a kivitelben, miként árultatnak? s tiszta jóakaratuak e magok az árusok is? ritkán vagyunk képesek ilyes cserékre bírni magunkat.»

«Kímélettel, tűrő szeretettel fogok föllépni hazámfiai között, hogy makacsságot és rögzést ne okozzak nálok, halkkal, hogy ne riasszak. Azok a súlykoló, zajütő újítók és javítók, nyitás helyett szívet csuknak magok előtt. A honfiak nemes önérzelmeit lázítják magok ellen, s így rendszerint kiáltó szók leendnek a pusztában. Okni, értesíttetni óhajt az emberi nem, mert tökélyrei vágy és törekvés első tulajdona; de úgy, hogy az oktató ne éreztesse a maga felsőbbségét vele az által, hogy kiskorúnak tekinti őt.»

«Kitűrés legyen paizsa a gyom-irtónak, a javítónak. Az emberiség szép növényi közt, veszélyes folyó gyomok az előitéletek, mik körűlfonván amazokat, vagy csak együtt velök, vagy csak vigyázó gonddal irtathatnak ki. Nem illő lebágyadnunk szép pályánkról csak azért, hogy egyszerre sokat nem tehetünk, nem annyit, mennyit óhajtanánk, nem annyit, mennyire szükségünk volna. Kis haladás is közelébb ejt a czélhoz. Kövenként rakák meg a királyi palotákat, és roppant városinkat; perczekből áll a század, fövény-szemekből a tenger partja, s cseppekből megmérhetetlen vize.»

«Ha művészetet elősegélni óhajtasz, mindenek-

előtt az értő közönséget törj nevelni, s elérvén ezt, eléred azt is, hogy a művészt tisztelet és vagyon fogja jutalmazni. A művész tapasztalni fogja, hogy csupán kéz-ügyesség nem fog ezekhez vezethetni, az értő közönséget csak értő művész fogja kielégíthetni, s kölcsönös leend mind kettejöknél, az egymás iránti figyelem és becsülés. A művészeti értés, nyájas élelmet nyújtván a léleknek, szükséggé fog válni nagyjainknál, a művészi izlés kielégítése, s így alkotva leend művészeink szerencséje.»

«A művészet, ez az égnek hozzánk lenyúló bájöve, varázs fénnyel folyja el a halandó életet, s foszlanak előle árnyéklatai ennek. A mi isteni az életben és emberi az égben, összeköti és egy szép életet alkot belőle, melyben él maga s mások számára teremt. Földünk golyója csak pihenő zsámolya a művésznek, miként fa a madárnak, mely vígan repked hígabb levegőben. Miként nemesűl élet és emberiség, a művészet által! A földre szegzett tekintet felszokik sejtve ég felé, honnan a bájöv lenyúl, szép magasztos gondok és vágyak fogják el a lelket, alacsonyoknak és aggódtatóknak helyébe. S művészek ne volnának-e jótevői az emberiségnek? és ne azok, kik őket pártolják?»

Télre borúlt a természet, s az ifjak Káray tanácslásai után, minden iparral az előkészületek körűl valának. Olvasás, utazottakkali beszélgetés, földrajzok nyomozása, és utazási terv kidolgozása, voltak váltogatott foglalatosságaik. Azontúl ki-ki maga osztályában tökéletesítette magát. Vincze a politicai

közintézményeket vette czélba, s megismerkedést a külvilág nagy embereivel. Gyula a szorgalom és művészet pályáiról szedett előismereteket magának. Ezen előkészületek annyira elfoglalák ifjainkat, hogy egész télen szobáikból is alig menének ki. Ezt most könnyebben ejtheté Vincze, mint tavaly, minthogy Klárcsijával úgy sem vala módja találkozhatni; egy két szemvill, egy futó kézszorítás, lehete csak minden szerelmi érintkezése. Azonban tett fogadásaikban nyugodtak valának, s annál hőbbek szíveikben, minél inkább visszaveré külső megköttetésök kebleikbe, forró lángjaikat.

Gyula az első alkalmat, melylyel Pólijával lehete, arra használá, hogy minden vád-esetre mentve legyen előtte Angelica iránt, s örűlt, hogy erre szükség sem látszék lenni, oly erős bizalommal volt lánykája iránta. Bánattal, de egyszersmind szép viszontlátás iránti nyájas reményekkel váltak meg egymástól.

Lenyílt a tavasz az égről, melyet ifjaink félszívvel előkivánának, féllel pedig hátratolni óhajtának, s elhozá az indúlás idejét. Káray bejött korán, segítni a rendeléseket, s ifjaival, áldások, könnyek és szüléi tanácslások között kiindúlt. Vincze egy levélkét vete le, alélt Klárcsija lábaihoz a lépcsőkön, a mint a többi kikísérések között, mellette a kocsihoz lemene. Ez vala a levélkében:

«Egyetlenem! Nincs távolság a szerelem előtt, nincs messzeség mely tőled elszakasszon! A hű pár végetlen tengeren át is kezet nyújt egymásnak. Örömnek és boldogságnak közepette is, messze vi-

lágokról hozzád fog visszaepedni lelkem, hogy körűlted mulatozzék, hozzád fog epedni vissza Vinczéd, hogy egyedűl nálad lelje boldogságát. Hű légy, állandó és okos, s bármi sors- és szív-habzásban, bízó, tántoríthatatlan hűségéhez

Vinczédnek.»

Elmarjúlt szíve a lánykának, a mint a szekér elzörrent, borzasztón egyedűl maradtnak, elhagyatottnak érzé magát, s a mint magános szobájában a kis levélkét olvasá, eláradt fájdalmában, könnyet záporozva dőle a pamlagra. Elkietlenedett ház, emberek és élet körűlte, s az ebédnél kisírt szemekkel jelent meg. A septemvírné borús szemet vete a lánykára, s ez szíve mélyére rejté, forró tilalmas bánatát az emberek elől.

Mari, kedves fiának eltávozta után, naponként mindinkább hervadozék teste és lelke szenvedéseiben. Hervadozásával csökkent az irántai figyelem, cselédnél és Léninél, s ez utóbbi bízván az urak pártolásaiban, naponként inkább bitorlá a szabad kezet és asszonyságot a háznál. Mellőző kezde lenni az igazi háziasszony iránt. Marinak nem sokára alig marada egyébb híve Anna asszonynál, az öreg vadásznénál. Cseléd hűségének nagy részét szokta tenni a hírhordás, s hogy annál inkább bebizonyíthassa ez, ura vagy asszonya pártján-létét, ritkán üres ellenséges hírektől és kedvetlen besúgásoktól. Így vala Panna asszony hűsége is kelletinél hívebb, a szegény Marihoz. Megvive vala neki

férjének minden szava, tette, Léninek minden méltatlan terjeszkedése, s az örök lélek-ostromoltatásban, elsínlett a rokonos testnek ereje.

De mi sem érdeklé őt annyira, mint férjének hideg változása. Matyi igen veszélyes útra tévede. Heves indúlatja, kora, kedélye, s nejének megúnt tartós betegeskedése, eleinte távolnak homályában, később mindinkább közelgő fényben, költögeték szíve mélyében azon óhajtást, hogy bár csak szabad nőtlen, vagy épen özvegy lehetne. Leguli segítni látszék ezen költögetést, s Léni csakhamar sejté, hogy ezen új szív-fordúlatban a főszerep az övé. Léninek szavában, mozdulatában és viseletében, sok amazoni vala. A férfiakat vadászatra kíséré, s míg azok hajtásaikat végzék, ő a tanyán csínosan és ingerlőn öltözve, övedzve, sütött, főzött, s az érkező vadászoknak, kedv-nevelő elevenséggel tálalta fel ízes étkeit; poharat koczczantott velek, s eredeti ötleteivel, mikben leleményes elméje meg nem fogyatkozék soha, kedves ingereket tudott kölcsönözni kedvteléseiknek. Többnyire önmaga is ügyesen betudott ezekbe simúlni. Körűlményesen kitudakolta: ki mit lőtt? hogy ugrott a vad? melyik kopó miként viselte magát? Nyájaskodott azon ebbel, mely leginkább dicsértetett a férfiak által, különösen kedvezett annak; valamint a többi vadászebnek sem lehete panasza, hogy koplalni hagyja. Ha kilovagolni készűlt Matyi, jó eleve megfutotta Léni az ólat, megtekintni: miként készítik fel a lovat? czukorral magához szoktatta a paripát, s gyakran maga vezette azt pajzánkodva

uráńak elő. Érkező vendégnek, betölték Léni sziveskedései minden kivánatát, s rendesen elért czélja vala ennél, magasztaltatni ügyes és mindenre kiterjedő gondoskodásaért.

De ezen gondoskodás, leginkább forgott maga Matyi személye körűl. Sejtve és teljesítve valának ennek kivánati, már születésök előtt, s oly figyelem csüggött kedvtelésein, hogy Matyi majdnem ázsiai kényletekre puhúlt mellette. Ha útból érkezék haza, mint tevé törődött tagjait egyszerre otthoni kényletbe! ha útra készűlt, mint gondoskodék mindenről! S hátha még őt változás éré? Nem tágíta ekkor mellőle, s édes forgolódásival, maga a gyógyúlás elől is ellopá a nyavalya enyhűletét. A gazdasszonyságban, és háztartásban, Matyi udvara példánya volt a vidéknek. Rendre víve és szoktatva vala minden cseléd, s bőség mellett, takarékosság volt a házi rend mindennemű feleméształtésben. Léni elhíresztelt gazdasszony vala messze földig, s ritka vendég nő jelent meg a háznál, ki egy vagy más ágában a háztartásnak, valamit ne tanúlt volna el tőle.

Mindezen tulajdonok, hová-inkább becsessé, s későbben kedvessé tevék Lénit Matyi előtt. Személyének és sziveskedésinek megszokása, előre borzasztá őt azon gondolattól, hogy tán el is veszthetné őt házától egykor. Ezen lehetőség képzete még inkább növelé nyájasságát iránta, minélfogva mit sem mulaszta el részéről, hogy udvarát s a lakást benne, kedvessé és kivánatossá tehesse a leánynak. Mindenben figyelmes vala iránta, s a

cseléd csakhamar tapasztalá, hogy legbizonyosabb és súlyosabb lakolású bűn a háznál, Lénit megsérteni. Viszonlásúl, az ő kényleteire is gondja volt Matyinak, s az ajándékok és vásárfiak omlottak minden sáfrányos vagy szomszéd vásár érkeztével.

Ily különös és kölcsönös figyelem, nem maradhata sokáig az illedék és tartozás hideg korláti közt. Már korán érze Matyi némi haza-vágyást, ha elmene a háztól, kedvderűlést, ha Léni körűlte foglalatoskodott, nyájas kéjt, ha számára valamit vásárlott, vagy valamiben kedvét tehette a leánynak. Későbben, olykori magános pillanataiban sejteni kezdé, hogy Léni körűl szivesen rajzik képzete, sőt egy párszor feltolakodó sóhajtáson is lepé magát.

Léninek, ámbár Matyi egy vala a szebb férfiak közől, nem annyira ennek személye, mint rangja feküdt szívén. Miután Mari betegeskedésében, távolról némi kis remény-sugár csillogott elő, nem késett czélját éber ügyelettel venni munkálatba; mindazáltal oly rejtélyesen, oly józan kiszámolással simúla előre, oly kevés bíztosságot engede Matyinak, s ezeket is rendesen oly ügyesen rántá vissza, hogy Matyi Léninek szíveskedéseit, hiúskodás nélkül alig merheté az ő szíve rovására számolni. De annál buzgóbb vala Léni, a maga tervére és reményére nézve, titkon szívében és szobája rejtekében. A kártya-hányó asszonynak gyakran bekelle jőni a faluból, s ez a ravasz, csakhamar kilesvén a hányatóné óhajtásít, nem vala fösvény a kedvező jóslásokban; sőt a folytonos ajándékozások, igére-

tek arra is lágyíták szívét, hogy különbféle varázs-szereket javasoljon és szerezzen, mik az óhajtozó lánykát, szerencséje felé még biztosabban segítsék.

Egy este, néhány vendégével mulatozott Matyi. A nap vadászattal telt el, s szerencséje és fáradás víg forgást adtak a pohárnak. Egyik nőtlen pajkos vendég, kedvtől és bortól hevűlve, nyájaskodásival igen ostromló lőn Léninél, s ennek öszsze kellett szedni eszének minden fortélyait, majd büszke rátartását is, hogy féken tarthassa a tolakodót. A szintúgy bor-hevűlt Matyi, nehezen szívelé, miként Leguli előtt nyilatkozék, ezen méltatlan bánást, mely neheztelés azonban, már sebhett keblében, a féltés fészkelődése vala; minélfogva mord lőn és boszús. Léni, szobájába voná magát, s Matyi rendelés színe alatt csakhamar nála termett. Édes Lénim, így szóla enyelgve hozzá, a mint látom, ön búvik szerencséje elől. Ott bent tudakolja a nőtlen úr. — Ó, tértem már én nagyobb szerencséknek is ki! felele mintegy neheztelve Léni. — Az én Lénim, úgy látom embergyűlölő, s tán ez az egyetlen hibája. Súgja meg nekem, mondá Matyi pajzánkodva, s átölelé Léni derekát, miként kelljen önnek tetszeni? tán magam is megkísértem. — Fal áll köztünk! felele Léni, s abba még egy harmadiknak is szólója van. -- E szavait oly pillantással követé az ármányos leány, mely Matyinál tolmács vala, hogy szerencséje nem fogna jeges szíven elsiklani.

Matyi nem bíra romlott szívvel, inkább vala az

gyönge; minélfogva ennek, bár még csak homályban borongó óhajtásában, Maritól lehető szabadúlása iránt, mélyen érzé a méltatlanságot. Jobb óráiban férfiasan vítt ő ezzel, bement Marijához, ápoltatásai iránt szívesen tudakozódott, s ennek olykori fogyatkozásaiért, keresztűl zajgott a cselédségen. De ezek rövid, s mint egy vég fellobbanásai valának jobb szellemének. Hajlékony szíve, kedélye, s Léni fortélyos lépezései, visszasodrák őt eszméletlenül sorsa örvényébe.

Azonban Mari lebetegedett, s holt gyermeket szült. Orvosa a sír széléről hozta őt vissza, de csak pislogó életre hozhatá, erőre nem többé. Sínylés és folytonos szenvedések közt vonszolá napjait. Az orvos kiaszástól félté őt, s körűltei reményeit igen szűkekre méré. Matyi ütközten lelkében, elkövete körűlte minden gondoskodást; úgy látszék, hogy a közelgő elválás, visszavoná tévedezett indúlatit az ártatlan szenvedőnéhez.

Az alatt Leguli mindennapi volt Valkaynál, s naponként bíztosabb és óhajtottabb Kriskánál. Fortélyát oly ügyesen foná a két háznál, hogy a békét köztök teljesen kieszközlé. Kriska gyakran félnapokig üle Mari ágyánál, s a férfiak is látogaták egymást; ámbár a bíztos szivességet még mindig udvarias figyelem pótolgatá nálok.

Leguli megérve vélvén dolgát, jelenté magát Kriska végett Valkaynál. Ez megköszönve háza megtiszteltetését, lányához utasítá őt. Kriska csakhamar megajánlá magát, s jövendő ipa és vő az összekelés napjáról értekezének. Valkay, házához

kívánná vejét, s ennek mi kifogása sem vala e kivánság ellen. A jegyváltáson jelen vala Matyi is, s a két ház közti új viszony, feloszlatá mindkettőnek eddigi idegenes tartalékját.

A kiházasítás, mondá a kézfogás ellakása felett, Legulihoz Valkay, legfölebb egy pár még szükséges bútorból, s Kriska számára fejkötőből fog állani. Én a vesztegető és gondolatlan kiházasításokat, majd minden ágai között a fényűzésnek, legboldogtalanabb következményűnek tartom, különösen a magyar nemes házakra nézve. Épen abban a pontban, melyben az ifjú párnak legszükségesebb a segély és ipar-serkentés, e helyett adósságba veri az magát, s legszebb korát és erejét, ennek letörlesztésére lesz kénytelen áldozni. S mit kap a most divatba jött kiházasításban szükségére valót? Egy rakás ruhabelit, mely idő és divat-változások folyamában, haszontalan ronggyá válik, némely drágaságokat, csillogó csecsebecséket, bútorokat, mik a későbbi valódi szükség beköszönésével, csak azon okból is fél vagy harmad áron vesztegettetnek el, hogy az azok fényének megfelelő szerepet, az új pár nem bírja.

Itt másként áll a dolog, megjegyzé Matyi, mert leány hozza a vőlegényt haza. De más esetekben, miként mellőzzék a szegény szülék, kínos megszólatás veszélye nélkül, a szokott kiházasítást?

Én megvallom, felele Valkay, még lélek-erőt sem látok erre szükségesnek. A háztartás kikerűlhetetlen első szükségein kívűl, tőke-pénzecskét adnék leányom kezébe, vagy tennék le számára;

s ha rangom többet kívánna, legfölebb egy rakás ezüstneműt adnék mellé. S melyik okos szólhatná meg ezért józanságomat, mi szerint leányom boldogságát kívánom inkább eszközleni, mint saját hiúságomnak áldozván, boldogtalanságának hintni el magvait?

Helyes! mondá Matyi; erre csak néhány lelkes példaadás kellene előkelőbb házainktól, s hiszem, menni fogna a dolog.

És mennyi úri házat nem fogna megóvni romlástól, vagy legalább gyengűléstől! közbeszóla a kedvkereső Leguli. Most a pazar kiházasítások által a termesztő rendtől, mely különben is pénzetlen, a nagyvárosok lakósaihoz omlik a pénzbeli erő, mely különben is aránytalanúl nála volt már, a kereskedés és kézmívesség gazdag csatornáinál fogva.

Az összekelés vígalma, teljesen összegyalúlá a két házat. Leguli továbbra is használni kíváná Matyi házát; ez pedig maga részéről hasznosnak látá több ágában a gazdaságnak, példányul és tanácsadóúl használni Valkayt. Kriska mindig vonzalommal és tisztelettel vala Mari iránt; s így kölcsönös érdekek erősíték a békét, és simítgaták a folyásba jött társalgás surlódásait. Mind Valkay, mind Matyi, kénytelenek valának most megvallani, hogy nem ismerék egymást, s réműl ijedeztek egymástól. Öröm volt látni, hallani, mily kímélve jöve ki most Matyi a szigorú és nyers Valkayval, s ez viszont: mily kitérve, a heves és gondolatlan Matyival. Naponként egymással valának; Leguliné pedig egész áldás vala a beteges Marinak.

De ez szegény nem sokáig használhatá Kriska ápolásait. Ereje lassanként fogyott, és szemlátomást hervadt a sír felé. Matyi orvos-tanácsot tartatott felette, s ez legfölebb egy pár hétre szabta még világi mulatását. Egyszerre megváltozott a háznál minden.

A közel megválás, Mari felé hajtott minden szívet és gondot. — Szánakozás és hűség nedvesíték a szemeket, élesíték a körűltei figyelmet és igyekezetet. — Matyi, szíve vádolási között nem tágított ágyától, nem sajnált gondot, költséget, áldozatot, csakhogy betegének bár kissé is enyhűlést szerezhessen, s valódi fájdalmában egészen megvonakodott. De ki sem vala most áldozóbb Léninél. Jónak látá ez egész éjeket virrasztni a sínlődő mellett, békén tűrni beteges kikeléseit, pontoskodni mindenben, a mit az orvosok rendeltek, vagy a betegnek könnyebbséget okozhat, étkeit saját kezével elkészíteni és behozni, cseléddel zajlani, ha körűlte valamiben hibázott; s mindenesetre láttatni Matyival: miként kész mindent megtenni jó asszonyáért.

Egy éj rávoná Marinak szívére a halál hideg leplét. Miként kifogyott olajú lámpa, csöndesen szunnyadott el a kegyes. Matyit zajos bánat kapá meg e vesztésre. Együtt leélt boldog órái mellett, vádolva repkedtek elő azon bús pillanatok, mikben méltatlan vala jó nője iránt. Majd minden kegyét ez egyben látszatik kiadni a kegyetlen halál, hogy elvitt martalékának emlékezetét, a hátrahagyottaknál rendszerint kímélőnek, kedvezőnek, áldottnak

hagyja. Marit igaz bánat és szánó könnyek kíséték ki a végnyugalom helyére.

Temetésre, haza hozatta Matyi a leányát a nevelésből. Biri ottan azon bimbóból fejlett ki, melyre itthon persent volt. Szeles, gondolatlan szavú, viseletű mindenben, s kivált férfiak irányában a merészségig szabad társalgású. A nevelőnénél gyakori társaság gyűle össze, s nem épen szoros válogatással. Mi előtt sejtené amaz, Biri egy pár ifjúval ismeretséget köte; zongora-mesterével pedig épen szerelembe szövetkezék. Néha játékszinbe vitetvén, ott név, játszás, de kivált testalak után, ismere minden színészt, s elemét találá megitélgetésökben. Különös ügyessége volt szós ifjúval fentartani az enyelgést, s bátortalant szavakra bátorítni, s ezeknek kedvelt tárgya mindenkor szerelmes bohóság vala. Rátartó büszkeség épen nem vala sajátja, sem gondos válogatás a társalgásban; óhajtott mulattatója vala minden férfi, ki őt figyelmére méltatá. Azokban, mik kedvtelésével összevágtak, szép ügyességre fejlett ki. Jól, ámbár kissé szabad mozdúlatokkal tánczolt, ügyesen, ámbár szeleskedve s ritkán érzéssel játszott a zongorán s énekelt mellé, jól öltözködött s szavallásokban és játékszíni mutatványokban, különösen hajlékony és ügyes vala. Legnagyobb ellensége volt mindnyájábani tökélyűlésének, mozgonyi türelmetlensége; minélfogva csak addig bírt egy tárgyon mulatni, míg e mulatás őt örömmel kínálta. Czélnál várni le az örömet és gyönyörűséget, s érte húzamosan munkálni, nem volt tulajdona. Egyébiránt tetszetes

termete, eleven pírja arczainak, az egy kissé merészen pajzán szemekkel, sok férfiaknak veszélyesek lehetének.

Biri a temetés közbánatában, megbúsítá kissé magát, de azonnal gyászköntöse illesztgetéséhez foga. E részben sorba tanácsúl vevé a fehér cselédséget, s felkészűlvén, kitörő elégűléssel sejté a tükörben, hogy válla havával, s képe liliomjaival igéző ellenetben áll fekete gyásza. Ekkor a gyülekező férfi tor-vendégeket fogá szemléje alá, s Léninek, kihez különösen csatlá magát, az egész temetési szertartás alatt, sok tisztes vendég botránkoztatására sugdosa róluk.

Léni, Marinak halála után, sokban megváltoztatta eddigi viseletét. Az udvart, szabadabb kezet nyervén, szorosabb rendbe vette ugyan, s igyekezeteit megkettőztetvén, maga az írigység is kénytelen volt megismerni az ő gazdasszonyi talentumát, s Matyi háza körűli hasznos szorgalmait; de maga Matyi iránt tartózkodóbb lőn; engedett apróbb biztosságait visszavoná, szobája tisztogatását akkor lopá meg, mikor Matyi künn mulatott; szavában, tettében gondosabb és elvonakodóbb lőn — egy szóval: a szemérmes, s leánynézői szem alatt álló hajadont játszá előtte; oly kiszámítva azonban, hogy szigorúságai ingereljenek inkább, mint csüggesszenek.

Mindezekre a bánat első fásulásában nem igen eszméle Matyi; de enyhűlvén amaz, naponként nyomasztóbb lőn neki ezen idegenes viszony közte és azon személy között, kinek oly sokat köszön-

hetett házánál, s ki iránt oly meleg hálával telt el szíve. Kettőzteté tehát figyelmét a kettőztetett szorgalmú leány iránt, s idő, kor, alkalom, háztartás közös gondjai, és kölcsönös szíveskedések, megtörék végre a jeget köztök, melyet a fortély úgy is csak gyöngén fagyaszta vala meg. Apró visszatért bíztosságok levének a kelő s majd nagyobbak a növekedő szerelemnek jelenségei; ámbár hogy czél előtt ne untasson, mindenkor józan marada abban Léninek okossága, hogy csak fél bírtokúl engedé Matyinak által nyájaskodásait.

Léni naponként közelébb látszék simúlni czéljához, mely is a vagyonos úrnak keze vala; de Matyi nem igen akara harapni a kivetett maszlagba. A lányka iránti szívességei egymást érék ugyan, s ezt szabad rendelkezésű asszonynak állítá be a háznál; de a házasság nem akara elméjébe ötleni, s Léninek olykori czélzásait nem látszék érteni, vagy érteni akarni. — S valóban nem is vala ez tervében Matyinak, kissé olcsónak becsűlvén önkezét, egy szegény sorsú vagyontalan lánykaért, kinek minden érdeme, sima arcz és házi ügyesség vala.

Léni azonban nem tágíta. Kártyás asszonya, s egy pár czigányné, neki úr-férjet jóslának, s ez oly közel látszik immár állani hozzá? Előszedé tehát varázs talismánjai mellé, minden szolgálatjára lehető fortélyait. Majd lobbantatá, majd kialvást fenyegetve hagyá pislogni Matyi iránti gerjedelmét, majd elkészűle a háztól, majd pedig betegen sinlődék. Matyi, mindezekben szíves, engesztelő, és vígasztaló vala; de a czélt mindenkor mellőzé,

és kitére annak. Azonban maga sem gyanítá: mily mélyen vala már körűlhálózva a lányka ármányai által. Ő körűlte forga már minden figyelme, érzé: miképen unalmas özvegységének, egyedűl ő minden fűszere, hónapról hónapra nem távozék a háztól, sőt víg tanyái, és vadászatjai helyett is, ő vala a gazdag és kedves pótlék, s nem sejté, hogy mindezeket, némi kelő féltés sugallataiból teszi; mik immár veszélyes jelenségei szoktak lenni a szerelem rabságának.

Majd egész év folyt el Mari halála óta, s Léni még sem haladhata czéljához, s hihető nem is fogott volna haladhatni, ha a történet kedvező vizet nem hajt malmára. Egy grófnak ispánja megkéré kezét, s a szerencse nem megvetendőnek látszék. Derék fiatal volt a kérő, jó házból eredt, s hivatala eltartá emberét. Léni épen nem sietett kikosarazásával, nyájasan fogadta, eresztette, s kurta időt rendelt neki, mely alatt bátyjával értekezendik s válaszát kiadandja. Értekezett is Legulival, cseléd közt elégedettnek adta ki magát kérőjével és szerencséjével; s minden tevése arra mutatott, hogy azt elszalasztni nincsen szándékában.

Matyit bánat fojtogatá belül, s eddig nem érzett rágó aggodalom gyötré éjjel és nappal. Homályos kínjai a féltésnek, és közelgő megválásnak, kísérék őt minden lépteiben. Komor volt, s most először hideg és méltatlan Léni iránt. Fegyvert fogva befutotta vadászat örvével a határt, de úgy tére meg, hogy válláról le sem vevé fegyverét. Szomszédba lovaglott, de gépi merűlésben ült lo-

ván, s a társaságban; és bánatja korán hazahajtotta őt ismét oda, honnan forrása eredett. Léni, a gonosz, sejté, hogy horga pedzi, még egyszer oly szíves, és kedvkereső volt iránta, bánatos arczczal járt körűlte, lassú, mintegy szánó hangon szólt hozzá; s minden mozdúlatával kimutatni iparkodott, miként az elválás órája közelgett, s ez az ő szerető szívének fájdalom és gyötrelem.

Az ispán elérkezett a rendelt napra, s Matyi megdöbbent szívében, a mint a csinos ifjú udvarába behajtatott, s Lénitől nyájas szeméremmel fogadtatott. Csakhamar átjöve Leguli is, tisztába hozni a dolgot, és nevelni Matyi kínjait; mert amaz már úgy szóla a dologról, mint elhatározottról, s Matyinak nem vala szíve, valamit ejtni ellene. Az ispán kérői megadák neki a tiszteletet, s legelőbb is ő tőle kérék meg a leányt. Matyi nyájasságot erőltete, de szorúlt melléből alig ejtheté szavait; megígéré azonban a kérőknek, hogy szóland a leányzóval. Azoknak kifordúltával oldalszobájába mene, s itt mázsás teherkint nyomá el bánatja szívét. Pusztúló-félben látá maga előtt házát, udvarát, és kietlenre dőlve özvegyi életét. Ily érzelmek közt lepé meg őt a belépő Léni. Bús arczczal közelíte ez hozzá, s megcsókolá kezét.

Tekintetes úr! eddigi kegyességeit megköszönni jöttem — mondá, s itt elnémúla.

Léni! szóla lassú hangon Matyi, s el bír ön hagyni? Én azt reméltem, együtt öregszünk meg. — Tens úr! felele Léni, tudom halálom is lesz! tudom meg sem is lábolom; de a szegény

leány sorsa — nem folytathatá tovább a zokogástól szavait.

Léni! kiáltá Matyi kitörő fájdalmában; válaszszon köztem és kérője között. Öné kezem, ha tetszem.

Kétesen pillanta fel hozzá Léni, s nedves szemeibe szöktete minden ígézőt, mivel csak bír vala. Matyi esküvel szorítá őt karjai közé, s Léni örömsírással, majd arczát, majd kezét csókolva, adá meg magát. Beszólíttaték ez ujságra Leguli, ki zajos örömmel ölelé meg leendő sógorát. Csinos kíméléssel utasíttattak el a kérők, nyájas kosárral az ispán, s néhány napra férj és feleség lőnek Matyi és Léni. Azonban ámbár Léninek férje iránti nyájas kedvkeresései, és előzgető szerelme, gyakran megnyugaszták is Matyit, s amaz az által is különösen megnyeré ennek kedvét, hogy Biri iránt igen nyájas vala, s mostoha leányát, mintegy barátságába szövé; mindazáltal nem eszközölheté, hogy férje lelkében tett-áldozatja ne borongjon.

Az új szövetség és viszony, új kötelek valának a két ház között. Feledve volt minden hajdani viszály, egész napokat töltöttek egymással, s kivált Biri, kit főkép férfi-társaság hiányában, majd elölt az unalom, szorgalmasan használta a visszaállott egyértést. Minthogy Léni többnyire el vala foglalva, egyedűl járt által Kriskához, s falusi szűke a társalgásnak, szükség és unalom, némi barátságos hajlandóságot szőttek, a különben sokban elágazó kedélyű és kedvtelésű két személy között. Rendesen átvitte Biri munkáját is, de az szinte rende-

sen pihent; enyelgés vagy futosás a gazdasszonykodó Kriskával, inkább egyezvén kényesős véralkatával, mint ülő foglalatosság.

Az öreg Valkayt, a száraz kórság kiragadá az élők közől, s Leguli szabad kezet nyere házában és vagyonában, mert Kriska úgy tekintetheték e részben, mint semmi. Ez igazságos, s tán önmaga iránt kissé szigorú érzettel is bírt, megismerni haladt korának és test-alkatásának mostohaságait; elégűltebb volt azon szerencséjével, hogy tisztes főkötő s ótalom alá jöhete, mint hogy mellé még akaratot is követelt volna a háznál. Ezenfelül atyja mellett, ki nem volt tudományos ember, oly tanúlt jeles férfiúnak ismeré és tartá férjét, hogy annak akaratjában és végzeteiben, tekintély-tiszteletésből előre is megnyugtaték. Rendelkezés, adás-vevés és pénz, csakhamar Legulin fordúltak meg mind, s Kriskánál egyedűl a gazdasszonyság terhe maradt meg.

De Leguli, ki Kriskáját nem szívvonzalmából, hanem mellék-tekintetekből jegyzé el, hamar únni kezdé azon tartalékot is, melylyel házassága őt megköté. Miként maga szerencsétlenségét másnak, úgy szerencséjét szívesen magának szokta tulajdonítgatni az emberi hiúság. Leguli is csakhamar súlyegyenbe állítá rangját, tudományát, a Kriska vagyonkájával; s ezenfelűl ő a csupa élet, vidor kedély, jól táplált test — és Kriska a félsinlésű, búsongó kedélyű, aszott testű nő, miiy külömbségek! Nevelte elégületlenségét az is, hogy Kriskánál örököshöz kevés reménye lehete, s azon oly-

kor eszében megvillant gondolat, hogy miután sógorságba lépett Matyival, tán Birit is megkaphatá vala.

Ezen önepesztések azonban, Legulinál kitörésre nem jövének; legfölebb néha czélzatlan apró méltatlanságokat vonának szegény nejére. De annál gyakrabban dúlának azok keblében, s most inkább, mióta Biri átjárdalt, mint másszor. A lángszemű, kedélyű, vérű, a virító korú és egészségű Biri, és fonnyadozó felesége, sokkal szembeszökőbb ellenetek voltak, mint sem azok Leguli lelkén eszméletlenűl bírtak volna elsimulni. Kénytelennek érzé magát hasonlítgatni, s szemét, lelkét a delibb tárgyon legeltetni. Leguli, eleven éldelet-vágy mellett, kifogyhatlan volt tréfáiban; Biri kézreadó, szíves szóváltó, s minden tréfát és enyelgést örömest felfogó. Kergeték egymást köztök az elménczkedések, víg tréfák, évődések, s magát Kriskát is gyakorta beránták azokba. Körűlmények és alkalom, szövik legtöbb fonalait éltünknek, legtöbb fonalait érzelmeinknek, s így szerelmeinknek is. Azt véljük gyakran, hogy ideáljainkat leltük fel, holott csak alkalom köté össze elágazó szíveinket. Biri mindíg szívesebben jára által, Leguli mindig szivesebben fogadá őt, s apró bíztosságokban naponként inkább kezdék érteni egymást. — Most ha Kriska gazdasszonyi tiszte után kűnjárt, egy vagy más ürűgy alatt, szivesen benmaradt Biri, s ilyenkor Legulinak épen nem vala hibája a bátortalanság; szivesen vőn Birinél apró szabadságokat magának. Indúlat szövődék köztök, mielőtt Kriska és Matyi csak álmodnának is róla.

Az alatt Matyi folyvást érzé, hogy házasságában botlott, s meg nem emésztheté azt. Azon látogatásaiban, miket nejével a szomszédságban tőn, nem úgy láták Lénit és magát is, miként várta és óhajtotta, s boszúsan tére meg azokból. Feltevé magában visszavonúlni, s otthon veszteglenі inkább, mint mellőztetni. Vesztés inkább szokott fájni, mint nemnyerés; így a rangban is: ha fölebb nem hághattunk, megemészthetjük, de ha sűlyedtünk, s jellemünk nem szilárd, vérző sebünk örökös. Matyi is mord volt, és szokott kedvtelései hagyogatni kezdék. Élesebb lett minden hiba iránt a háznál, s gyanakodóbb és szigorúbb. Nehezen kezdték őt tűrhetni cseléd és jobbágy. Gyűlésekkel és közhelyekeni megjelenésekkel, installátio óta úgy is felhagyván, látogatásokat pedig sem tévén sem kapván, nem sokára egy pár szomszéd komára zsugorodott le minden társalgása. Ezekkeli vadászat lőn most szenvedélye, és borozgatás mulatozása; s minthogy bor-hevűleteiben, mintegy feloszlani érzé bánatát, rövid időn kedvelni kezdé a pohár örömét; mely eddig inkább czím-jegye vala nála a vigalomnak és mulatozásnak, mint kedvtelés. Ilyenkor mulatozásai vadabb zajuak levének, s rendszerint méltatlanságokkal párosúlának.

Fejthetetlen rejtély vala azonban mindenek előtt az, hogy Léni iránt nem csak kímélő volt, legszilajabb felgerjedteiben is, hanem szinte remegő előtte. Oly hatalmat tudott ez magának kivívni felette, hogy Matyit majdnem gyermeki tartalékban tartotta. Titkola és titkolni parancsola ez előtte

Szélkelepként indult meg nyelve . . .

mindent, mit ellenére lenni gondolt, és kicsapongásait, neje gyakran bámulandó diadalokkal korlátolta. — Mert Léni mit sem ügyelve tüzeskedéseire, indulat-zúdulataira, kifogyhatlan vala fegyvereiben azok ellen. Ha szép szó, nyájas javaslások és hízelgések nem akarának használni, amazoni vitézséggel álla férjével szembe, szél-kelepként indúlt meg nyelve, épen nem kímélé az éles pörpatvarokat s efféle szó-csatákból, rendesen vesztéssel voná magát Matyi hátra.

Az alatt Káray a maga ifjaival, nagy részét bejárá a német földnek; segíté és kormányzá ezeket hasznos ismeretgyűjtéseikben. Csodásan simult az ifjaknak emberekkeli bánások, biztosúltak fogalmaik, az újabb és újabb emberekkeli és szokásokkali folytonos zsurlódás által. Beértek a művészet dicsőitett raktárába, az olasz földre, s Gyulának keble kéjes sejtésben és várásban dagadozott. Már Flórencz műremekei varázs-gyönyörrel kapák meg lelkét, mit nem érze még Róma s Nápoly kincseinél! De szóljon saját levele, melyet Rómából Ongay barátjának írt haza.

«Ha köröd zajlása édes Józsim, oly kevéssé töltheti el kebledet tieid elől, mint az utazás szétszórása enyémet, úgy nem váltunk meg távolban is, vagy csak kiskorig tértünk el egymástól, s csak azért, hogy annál édesebben találkozzunk ismét. Terjed és nyiladozik az ember midőn utazik, de csak miként szekrény, melynek rejtek-fiókja csak

hazánknak, csak hátrahagyott kis körünknek pattan fel. Sok jót, sok szépet láthatunk a külhonban, szebbet jobbat mint hazánkban; de hol a nap legelőbb sütött gyermeki ártatlan örömeinkre, hol szivünk rokoni lakoznak, hazánk, örökké legszebb falatja marad nekünk a világnak, épen úgy, miként az anya szivesen kéjelg ugyan másnak jelesb gyermeke körűl, s méltatva ajánlja ezt a magáénak példányúl: de ez utóbbit, az anyai előszeretet gyöngédségével szorítja kebléhez, s nem bírhatná cserére szívét, bár félvilág pótlásával. Mi sok új, mi sok lélek-emelő tárgyak tűnnek, a merre járok, lelkem eleibe! Kies falvak terjedeznek előttem ajánló nyugalommal, nyájas háztájak mosolyognak béke varázslatával elömbe; nem óhajtok lakósa lenni amazoknak, nem gazdája ezeknek: szívem haza vágyik tőlök. nem épen bajtalan békében és nyugalomban élni — de otthon! de otthon!

«Alkonyat aranyzá épen Angyalvár tetőjét, és szent Péter kúpját, a mint Róma alá értünk. Előttem feküdt tehát ez a híres város, úrnéja hajdan a pogány, később a keresztyén s most a művész világnak. Nem vagyok képes számolni önmagamnak, édes Józsim, ekkori érzelmeimről, nemhogy tollba bírnám önteni azokat. Miként bűvösnek tűkrében, úgy lengtek el lelkem előtt a múlt nagyságnak hősei: a Camillusok, Manliusok, Scípiók, Fabiusok, Catók, Caesarok tiszteletes árnyaik; kerestem szemeimmel valószinű lakaikat, pálya-helyeit magasztos tetteiknek. Lángoló ihleteimben mit nem adtam volna tudásaért azon földfalatoknak, miket egy-

kor Rómának ezen s több más hősei tapodtak! Szent vala nekem, a mint Róma utczáin haladék, érettök minden szög, mert abban születhettek, lakhattak, járhattak, ott tervezhették, ott tehették csodált dicső tetteiket. Tengerként hullámzott keblem, a mint a régiség óriási romjait mindenütt elszórva szemlélém, mint egy mérszerűl csodálatunknak, mintegy szemrehányásul kicsinységünknek. Emelé lelkemet a nagy hajdan, sűlyeszté a kis jelen; s a mulandóság gyász szelleme, homályos sejteményekkel borzasztott el!

«Ily érzelmeim édes Józsim, nem hagyának egy pár nap művésznek lennem. Csak későbben hathata lelkemre azon nyájas kéj, melylyel a művészetnek szép diadalát itten, minden más csillogó és zajos emberi nagyságok felett, ünnepelhetém. Mily özöne van itt elhalmozva a művészi remekeknek! Mily kis része e becsülhetetlen kincsnek, bírhatná gazdaggá tenni hazámat! Szem, lélek habozik, őgyelegvén a különbféle mesteri darabokon, nem bírván biztosan megválasztni a legméltóbb nyugvó-pontot; méltó mindegyik, csakhogy más más nemben és fokozatban, legméltóbb másutt, itt — új remek feledteti a látott remeket, s téveszteti a lelket választásaiban. Szorúl a szív és bizatlankodik az elme. Ki utasítja itt el a lángoló, de kétesen habzó művészt? mi után vegye irányait? mi példány után indúljon? Nyitva áll itt a művészet szentek szentje előtte; de fényt- és irányt vesztve lángoló tiszteléseiben, pillog, nyúl minden után, s biztalan keze mit sem szorít! Nemesített emberiségnek szelleme

ül a tisztes antikokon; ezek után eredjen-e? nemesített természet trónol Raphael, Angelo, Guido-Réni dolgozásain; ezeket fogadja-e ideálokúl? Vagy közölje magát köztök? mert hiszen élő színekbe lehellék ezek is azon emberi alakok tökélyeit, miket amott a plasticai művészet testekben nyomott ki.

«Hidd el Józsim, az első órákban nem éldelet itt a művésznek dolga; hanem elhalmoztatás, habzó zavar és szorongás, miként utazóé az elágazó ösvények szeldeléseinél. Fél a tévedéstől amaz, s utóbb is téved, hanem ha a természet titkos harmoniájának törvényei vésve állnak szivében, s a szépnek képei teljes erőben élnek lelkében, és csak szunnyadnak abban, s csak költésre vala szükségök azoknak. De ha kiválasztá egyszer maga biztos útját, itt az ő világa! Lelkesedve halad előre; igaz, csak azért, hogy ismét tovább haladjon: mert a művészet czélt és véghatárt nem ér soha, s csak az a szerencse — különben kín fogna lenni az örök szomj — hogy már maga a pályafutás és haladás, ihlelt lelkének fenséges élemények és jutalmak.

«Minden nemében a művészetnek mutathat Róma mesterműveket; mik vezér-fáklyáúl világíthatnak a magát képező művész pályáján; az egy tájfestést kivéve. Salvator Róza remekein kivül, alig akadtam egy két olasz dolgozású tájfestményre, mely csak közelítne is a francz Claude-Lorrain vagy Poussin dolgozásaihoz. Sokáig nem bírék eligazodni annak titkán: mi lehet oka, hogy a hű érzelmű olasz, derűlt nyájas ege, s hogy csak Ró-

mánál a Tivolit említsem, mely Horátzba egykor oly lelkesedést bíra önteni, kies tájai mellett is, oly elmaradozó a tájfestésben? Később úgy hiszem, megfejtém a titkot. Róma, Nápoly, Florencz, halhatatlan antikjaikban, az emberi test szépségének ideáljait bírják, ezek forognak szüntelen lakosaik szemei előtt, ezekkel vannak lelkeik tele, s így ezeket öntik ecseteikbe is. Neveli a kedélynek ezen hajlamát az olasznál, a divatos vallásosság is; minélfogva műveiben a magasztos vallásos styl foglal első helyet, mely a többit mintegy homályba borítja.

«Elvagyok munkával halmozva édes Józsim; ezért veended ritkábban levelemet, és azért, hogy hagyhassak majdan négyszemközti beszélgetésre valót is. Utazó kertésznek képzelem most magamat, ki növény-magokat szed, tudománya és hazája számára. Jegyzem tapasztalásimat, mik egykor hasznot igérnek, s fenmaradt óráimat, a régiség nagy emlékeinek és művészi remekeknek lemásolásira fordítom. Elememben dolgozom mindíg, s úgy tárgy mint kedvtelés, örök lelkesedésben tartanak.

«Minél tovább utazom, annál inkább érzem: mily hiányosak, mily csonkák, legjobb utazóink tudósításai is! Mily tökéletlen képet nyújtnak ők látott, tapasztalt tárgyaikról! A hibát ott találom, hogy hazulról mérszereket nem visznek tapasztalásaik számára, s nincs aztán mi után mérniök és adniok azokat. Hiszem, hogy csak hazafi utazó tudósíthatja honfiait valóan a külföldről; mert csak ez bírhatja szabni új tapasztalásait, honfiai előtt

ismeretes fogalmakhoz. Nálunk jó Káraynk pótolgatja e részben, hazánkbani járatlanságunkat.

«Közűlünk mindenki, egész napon át, külön saját kezére teszi tapasztalásait, s estvénként számolunk azokról egymásnak. Nem képzelheted barátom, mily oktatók, mily üdvösek a kölcsönös kicserélések! Miként terűl, tisztúl, alapúl az ismeret, a tekintések, felfogások többoldalúsága által! S képzeld közöttünk Kárayt, a lelkest, a sokoldalú tudománnyal és tapasztalással bíró férfiút. Csak te hiányzol! de még sem óhajtlak közinkbe, nehogy mire sem érnék a sok teendő közől!

«Szüleim és a septemvír még egy évet engedének utazásunkra. Így hát még sokáig nem látlak téged és Pólimat; de ne bánjátok ezt, szintoly teli szívvel térendek majd hozzátok vissza, s úgy hiszem, jóval telibb fővel. Előbb meglátogatjuk Párist, a divat vidor leányát, s Angliát, a tenger komoly úrnéját.

«Te sokat írj otthonról, minél többet a kedvesekről; én e helyébe tapasztalásokat gyűjtögetek számotokra, mikkel majd, érzelmeimmel eggyütt ömölhessek köztetek.»

Az ifjak meglátogaták még a széptájas Sveiczot, a barátságos francz- és iparos ángolföldet, s rakodtan új ismeretekkel, de egyszersmind égő szívvel, epedő honvágygyal, térének meg hazájokba. Remény és remegés közt habzó kebellel, szálltak le Pesten a septemvír udvarában. Vinczének erősen dohogott szíve, amint a lépcsőkön felhágott. Nem bíra magának bátorságot venni, hogy az eleibe rohanó

cselédségtől tudakolja Klárcsiját; egyedűl szüléit kérdezé. Ezek falun valának; s így Klárcsim is velök! gondolá Vincze magában búsan. Már felhurczoltaták kocsiról holmijokat, még sem bírhatá magát kérdezésre. Gyula gyanítá barátja kínját, megszólíta egy cselédet, s tudakozódván tőle előbb ő nagyságának egészsége felől; hát Klárcsi kisasszony mit csinál? kérdé.

Hát nem tudják nagyságtok? hiszen nem sokára, a mint kiútaztak, haza vitette az atyja Harsagra.

Vinczének, ki épen bőrládájából rakodék ki, le kelle térdelnie ez előtt, nem bírhatván őt e hírre reszkető lábai. Mihelyt ejtheté, különfogá a szobaasszonyt, s ezt ajándékkal megnyervén, kitudakoza tőle minden körülményt, mi Klárcsival viszonyban álla. Szavaiból s azok összeszerkezéséből, így voná ki történetét a lánykának:

A főispánné, már a kisréti útban eltökélé vala Klárcsi hazaküldetését, azt azonban jobbnak látá, fia kiutaztáig elhalasztani, győződött lévén az iránt, hogy az indúlat ellentállással még inkább nő és élénkűl; s biztosan számolván ifjúi lángok szokott ellobbanásira, miket elősegítend majdan az idegenbeni húzamos bolyongás, s új tárgyak váltogatása. Innen származék férjének azon későbbi utasítása fijához, hogy Francz- és Angol-országokat is utazza meg.

A septemvírné gyanítá ugyan, hogy fia és Klárcsi nem hagyának fel egymással; de a búcsúvétkor erről teljesen meggyőződék. Megpillantá a levélke elvetését, látá Klárcsi kisírt szemeit, fija

utáni búját s egyéb jelenségeit a szívbe fojtott szerelemnek; s eljött idejét vélé a lányka elküldetésének.

A septemvír nyájas, udvarias levelet alkota össze Gyomayhoz. Tele vala az Klárcsi dicséreteivel, előadva benne: mily sajnos mind magára, mind háznépére nézve a tőlei megválás; de elhatározott útja a füredi fürdőbe, hol húzamos leend mulatása, azt kívánja, hogy a lányka felügyelés nélkül ne maradjon. Ennélfogva bár nehéz szívvel is, őt hazaereszteni kénytelen. s a t.

Gyomay elégedett volt a levél szellemével, nem sejtette annak igaz okát és alkalmát, s így a mint leányáért bejött, nyílt nyájas köszönettel vált meg vele a septemvír házától. Sok szépet halla ugyan ő a generáltól, leányának fejlő kellemei és igéző kedvessége felől; de ezeket most meghaladva lelé atyai hiúsága, s ez némi hálaérzetet támaszta szívében a septemvírék iránt. Különben is leányához vonzó gyöngéd szeretete, rég haza óhajtá azt. Veronka pedig esengett érte; s így csupa boldogságot vitt leányában haza. A két testvér, lelkes ölelésben csüggött egymáson sokáig.

Gyula mindjárt átöltözködése után, omlott a báró háza felé. Keményen vert szíve, a mint a lépcső ajtaján csengetett. Idegen cseléd nyitá azt ki, s Gyula kérdésére nyersen válaszolá, hogy új birtokos lakja a házat. Kálmánt keresé fel, s őt Pest egyik külvárosában találá fel kissé félrefekvő utczában ugyan, de majdnem a pompáig csinosan bútorozott szobákban. Kálmánnak első fogadása

zavart volt, később nyájas ugyan, de hideg és kiszámolt. Gyula, ki különben is inkábbára csak Póli testvérét tűrheté benne, most minden érzelmével eltoltnak érzé magát tőle.

Az alatt, míg künn utaztatok, így szóla Kálmán, nagyot fordúlt a világ itthon. Atyám, szokott élete s gondolkozása modorjában, nem sokat ügyele gazdasága és vagyon-állása gondjaira. Adósságai eszméletlenűl halmozódtak, újak és ó kamatok meggyűlései által. Egyik nyugtalanabb hitelezője, betábláztatá ellenei követeléseit, ez szemet nyitott a többinél, s a sűrű betáblázások után, szintoly sűrűen záporoztak a pörbe-idézések; s atyám szép vagyona egyszerre veszőben forgott. Nagyságos uram, így szóla egyik tisztje hozzá, egy hazánkban divatos elv jutott eszembe: eleget búsultunk mi, míg a pénzt összekerítettük, hadd búsuljanak most már azok, kik azt kiadták kezökből. De az atyám elhallgatni parancsolá őt szép tanácsával.

Hazánk túzok-repűlésű törvénykezése mellett, még évekig, tán haláláig is, elhúzhatá vala bukását az atyám, s könnyen gondolhatod, hogy minden barátja és jóakarója ezt tanácslá neki; de őt erre bírni lehetetlen vala. A perlekedés, így szóla, kínteljes utazás hazánkban, melyben a fuvar-bér drága, az ostor-pénz még drágább; s én annak életrágó gondjai mellett, még azzal is emésszem-e lelkemet, hogy igazságtalanúl perlek, és tartóztatom a másét? Nem; fogfájás testnek, adósság léleknek, örök emlékeztető fájdalma, s ezzel felém fordúlva: egyezkedjél hitelezőimmel fiam, miként birsz, mondá

s ha nem egyezhetel, vigyék mindenem! Juvenal szerint: a szegénység nevetségessé tesz ugyan, de jó vér és szív-csend mellett, nem épen boldogtalanná. Valamit még is szerencsés valék megmenthetni számára, s most ebből tengődik. Magam kedv-teléses lókereskedésemet folytatom, s miként látod, nem épen siker nélkül.

És Póli? kérdé, hevenyen szökve szavába Gyula, atyádnál van?

Kálmán szemet mereszte Gyulára. Enyelgesz barátom? vagy nem tudnád, hogy majd év-óta férjnél van?

Kinél? kiáltá Gyula.

Közel-rokonodnál, Szögvárynál, ki csakhamar elmenetelök után özvegyen marada.

Szögvárynál! sóhajta kínos csodáltában Gyula, ama garázdánál, ki ellen Kisréten Póli maga kelt ki legélesebben?

Barátom, mondá fél kaczajjal, mely Gyulánál vesét jára, Kálmán; ha a leány mindenkor csak szívének sugallata után, egyedűl kedvesét választhatná férjének, kevés házasság fogott volna megszövetni azok közől, mik Ádám óta szövettek a föld golyóján. Póli, bizonyság lehetek reá, szívből hajlott hozzád, kétségen kívül hasonlításba sem fogott volna ereszteni téged Szögváryval soha; de ez nyomasztott körűlményei közt kéznél vala és bizonyos; te pedig bizonytalan távolban, legfölebb is egy futó és könnyen változható fogadással állál előtte, s természetes, hogy a józan ész elnyomá a szív sugallatit nála.

Természetes? fogadást szegni egy ifjú ellenében, ki, ismersz, éltét adná inkább, mint másnak adott hitét megszegné?

Barátom, nem vádollak érzelgéssel, mondá Kálmán, csak azt jegyzem meg: miként a leány sorsa legszomorúbb abban, hogy kérőit, kiket a sors számára rendelt, nem egyszerre nyervén maga eleibe, nem ereszthetì azokat szabad választásra; mindegyik úgy jelenhet meg kétes jövendője előtt, mint utólsó. Az örökös párta pedig, hajadonra nézve ó be gyászos kilátás! s valljuk meg barátom: nem magunk férfiak vagyunk-e kegyetlenek, kik oly méltatlan gúnyt ragasztunk a megaggott párta mellé, hogy a szegény nőnem, kész boldogtalanságba is rohanni előle?

Sebzett szívvel jött el Kálmántól Gyula, s majdnem eszméletlenül bolyongott az utczákon, mígnem Angelica kapujában lelte magát. Felment, de szállásán itt is idegen fogadta őt, kitől azt értette, hogy Angelica, meghalván anyja, elköltözött, s nem tudta megmondani hová?

Elbúsúlva kalandozott hazafelé. A neki hajdan oly kedves város, egyszerre elkietlenedett előtte, s lelkében búsan borongtak az élet és emberi változandóság képei. Egy pár év tehete ennyit? kérdé magában; ím minden szép reményeim romba dőltek! s mint nem bizakodunk még is mosolygó jelenünkben, mintha legbiztosabban bírnók azt derítni jövőnkre is!

Vincze nyájasan fogadtaték szüléitől, de mit az nem bíra viszonozni. Óhajtásai és föltételei, ellenetben

állának ezekével, s ez keserű érzést szűle nála. Tisztelő, szolgálatos és figyelő volt ugyan szülei iránt; de hideg, s jelenlétökben komoly és merűlt. A septemvír elégedett vala fiának ezen hangúlatával, férfias érettséget sejtvén alatta, mi már különben is megilleté Vinczét, minthogy ez előtt pár héttel, atyja kieszközléséből, szolgabírónak helyesítteték megyéjében. Pályád édes fiam kinyílt, szóla fiához a septemvír; nagy részben rajtad áll: meddig vihesd fel azt. Urai nem vagyunk ugyan sorsunknak, de mesterei lehetünk.

Másnap a septemvír egy irást nyújta által Vinczének. Kilépsz világi ösvényedre, és hivatalos pályádra fiam, így szóla hozzá. Idegen tapasztalások, idegen köntösök ugyan; de mégis találkoznak azokban darabok, vagy foltok, melyek testünkre is illenek. Nagyon harczolnak oly elvek és szabályok mellett, mind szív, mind ész, mik másokat szerencsére segítettek. Ha az emberi nem általában bölcs lehetne, s a megelőzött ivadékok tapasztalásaiból bírná kivonni a maga tanúságait, hová nem fogott volna az haladni eddig? Íme, én itt feljegyezve adom neked által azon félszázados tapasztalásimat, miket világi pályádra nézve szükségeseknek véltem. Szó repűl, s könnyen elsiklik a fontolás elől; de nyugvó betűk bevárnak időt és fontolást. Olvasgasd meg édes fiam, s tedd sajátiddá azokat.

Vincze szobájába térve, ilyeket olvasa atyja jegyzeteiből:

«Ki hivatalt nyert, hinnünk kell, hogy megérdemlette, vagy legalább megérdemlendi azt. Ritkán

esik meg, hogy valódi szándék és erős ipar mellett az emberi rúgonyos lélek, utána ne bírjon emelkedni, vagy terjedezni hivatalának. Olyanok vagyunk, mint czérna-gombolyag; csak ha lebontod, tudhatod meg: mi hosszúra ér annak fonala el?

«Alig lehet valami károsabb állományokra, és sűlyesztőbb tisztviselőkre nézve, mint félkedv, félakarat a tisztviselésekben, és amazokkal járni szokott elhalasztgatás. Minden tisztviselőnek ajtaja felibe kívánnám e szókat iratni: «mit ma elvégezhetsz, holnapra ne halaszd!»

«Tedd ritkává magadat és becses lészsz. Hiszed-e, hogy a gyöngy drága fogna lenni, ha a gyakori hering hordná begyében azt?

«Nagy hivatalok, legalább külsőképen, bizonyos ellenőrségét szűlik az erkölcsi feddhetetlenségnek. Sok szem csügg rajtunk, s tanúk előtt állunk, tehát miként követhetnénk el rosszat?

«Nehéz megfejtésű kérdés az: melyik nagyobb szerencsétlenség, mind magára a tisztviselőre, mind a közönségre nézve, az-e, ha valaki hivatali köre feletti lángészszel bir, vagy alatti csekély tehetséggel? Úgy látszik, mindkét esetben haszonvehetlen a hivatalnok.

«Elvekből törj tenni mindent, mire van is némi csiklányok az embereknek. Így bölcsebbnek tetszel, s az a nyereséged marad, hogy ha botlasz, csak elveid kárhoztatnak, nem te magad.

«A bölcseséget úgy képzelem, miként drága érczet, részint hegyek gyomraiba rejtve, részint vert pénz-nemekben forogva. Mennyit nem adnak amab-

ból évenként a bányák? s még sem árasztja az el a világot; mert a kincsnek koránsem nagyobb része van forgásban. Így a bölcseségből is, mi kevés fordíttatik, minden tapasztalások, nyomozások, és felfedezések után is, a világi dolgok folytatására, és igazgatására!

«Kevés álkodás, kís hamisság, találkozik a legjámborabb emberekben is. Addig, míg egyszer óhajtnók, hogy mások szívünk fenekére lássanak, legalább is tízszer örűlünk annak hogy nem láthatnak.

«Ha szerepet kívánsz játszani, tekintélyt tartani az emberek között, vigyázz, hogy őrzetlen biztos óráidban, szavadban vagy tettedben, mások kezébe ne add magadat. Körűlményeidet, személyedet, és gondolkozásodat, titok homályával sződd, mindíg körűl. Úgy lészsz nagy előttök, ha fenekig át nem vizsgálhatnak, hanem csak sejtnek és találgatnak tégedet, s így tetteid eredményei, a nélkül, hogy azoknak belső rugóit látnák, lepik meg csodálataikat.

«Társaságokban, hagyj kibeszélni mást, hadd rakhassa ő is ki portékáját. Így elégűlten veled és önmagával, nem fogja átallni fénylésedet, mit különben bizonyosan tenni fogna.

«Kiki legfontosabb önmagának, s azt a levegőt becsűli széles e világon legtöbbre, mit tüdején beszív. Ember-bánásaidban el ne veszítsd ezt szemeid elől soha.

«Leghasznosabb kivonatja ember-ismeretünknek azon simaság és hajlékonyság, azon egyes szemé-

lyekbeni nemes tisztelése az emberiségnek, miknélfogva mindenkivel ki tudunk jőni az élet folyásában, s nem vagyunk tűrelmetlenek és szálkások azok iránt, kik nem egészen szívünk emberei.

«Sebtében és rögtön használd a magyart; mert szokása lángolni és elhűlni. Mit amakkor hő szívből fogadott neked, becsűlet-érzésből megtartandja ekkor.

«Rendesen úgy vagyunk társalgásainkkal, miként sok csekélyek, gyűjtött könyveikkel. Kötéseik után ismerik czímjeiket, a nélkül, hogy tudnák foglalatjaikat.

«Mi belső ereje sincs ezen oknak: «így gondolkoznak nagyobbára az emberek», még is rendesen elhatározó szokott ez lenni tetteinkre nézve. Megczáfolni ezt, néha könnyű; de csak ritka és nagy lélek bír ellene határozni, vagy cselekedni.

«Azt vélhetnők, hogy majom-fajták vagyunk; mert mint nem omlunk követni azon néhányat köztünk, kik elég erősök példát adni! ha épen ezen erősek nem czáfolgatnák majomságunkat.

«A magyar, komolyabban tapad a régihez, s bohóságokban áhítja az újat, és divatost. Megtévedéseiben és irány-vesztéseiben, nem pedig lelke erejében a hiba, ha sűlyedezik.

«Ne siess szív dolgaiban tanácsot osztogatni. Sokan kérnek tanácsot, nem azért, hogy kövessék azt, hanem hogy keblök vágyának szavaddal tekintélyt és erősítést szerezzenek, fenmaradván mindenkori joguk és választásuk: nem követni a nem hízelgőt; ki ellen azonban ritkán nem marad szí-

vökben némi kessrűség. — Úgy szintén okos ember ritkán kér egyenesen tanácsot; mert tudja, hogy idegen körűlményekbe bajos önmagunkat behelyeztetni; hanem hogy az egyoldalúságot elmellőzze, szeret szót váltani másokkal, olyas tárgyakról, mikben magát elhatároztatni óhajtja; s így a különbféle véleményeket összevetvén saját körűlményeivel, vonja ki azokból a maga teendőjét.

«Vigyázva csodálj és okosan, hogy magadból ne veszíts, s a csodáltnak magad felett felsőbbséget ne engedj. Úgy ejtsd józan magasztalásidat, hogy a magasztaltatott tiszteltetve érezze általok magát; s némelyekben mindenkor gáncskodva és lehúzva, bebizonyításaul annak, hogy óriási lelkednek mérszerei még nagyobbak.»

Gyula néhány nap múlva búcsut vőn a septemvir házától. Káraytól, kinek oly sokat köszönhetének, nehezen váltak meg az ifjak. Legfontosabb és leghatározóbb időszaka az az ifjú életének, midőn világba lép, és szívének szunnyadó érzelmeit, fejének még holt tudományát, élőkké tenni készűl. A két ifjú érzé, hogy a kereszt-úton áll, melyből mindegyikének külön pálya-ösvénye nyílik; s ennek és a jövőnek kétes szerencséi, még becsesbé tevék előttök egymás barátságát. A rokon érzelem, s együtt élt napok, mintegy egy lélekké forrasztták őket. Borongásban ült Gyula szekerében, szívét és elméjét bús vesztéseibe merítve. Borzadozott meglátni az atyai házat, hol szeretet édes anyja helyett gyölületes mostoha várta őt. A temető mellett esvén betérése falujába, meg-

szorúlt szíve, a mint ebben az új márványt megpillantotta. Megállítá szekerét, s szakadó könnyekkel omlék jó anyja sírjára. Azonban szokva lévén önhatalmában tartni érzelmeit, lesülyeszté szíve mélyére bánatát, s emberelt arczczal hajtata be az apai udvarba.

A ház tagjai különbféleképen fogadák Gyulát. Matyi szembeötlő zavarával a szégyennek, mely az apai tekintély-tartás erőlködésével csodás vegyűletet képeze; Léni kivívott rangját feledve, szolgálatos szivességgel, s mintegy uraló körűltejárással, Biri szeleskedéssel, s majd minden jele nélkül a testvéri gyöngédségnek. Mindnyájan, Legulit sem véve ki, csodálák a kifejlett ifjat, ki férfias díszben, méltóságban, kimívelten tudomány és tapasztalás által, álla előttök. Mindegyike titkon vagy nyilván felsőbbségét érzette maga felett, s iránta némi hódoló figyelem uralkodott az egész háznál. Matyi vigyázóbb lőn a maga szavára s tetteire, Léni ügyelőbb háztartására, finomabb asztali készület és étel jöve az asztalra, úriasabb ágynemű Gyula szobájába, s minden vendéglátói lábra hágott az udvarban. Maga Leguli, ki néha az első napokban vendégűl hivaték, nem lele az ifjúban egyébb kivetőt, mint hideg büszkeségét. Nem áll-e úgy köztetek, így szóla Matyihoz, mintha uratok volna, s nem ti játszodjátok-e az alszerepet mellette? Matyi szívéről azonban lesiklott ezen szó, és szép szülei büszkeség lepé vala azt meg. Legulinak épen nem esék inyére hazaérkezte Gyulának, félté Biriveli titkát tőle, innen siete elhintegetni aggodalmait

Matyinál és Birinél. Lénit, rokonát, miként mindenkor, úgy most is maga részére remélé. Matyit homályosan csak ezen egy aggódtatá, miként fogja magát Gyula mostohája iránt viselni?

Gyulát, az első henye-napok elteltével, azon gond aggasztá: mi czélt válasszon életének és foglalatosságinak az atyai háznál? Szabad, nem korlátolt állapot és természet éldelete, voltak eleitől-fogva lelkének vágyai; így eltökélve állott nála, hogy gazda legyen, de több polgári kötelességeket is kössön ezen állapottal össze; győződve lévén Káray azon állítása igazságáról, hogy a gazdai független állapot, legszabadabb kezet, legtöbboldalú alkalmat enged, üdvös ismeretek és javítások terjesztésére polgártársaink között; s így lelke sugallatival leginkább összehangzik. Azonban gazdaságát, nem vakon, csupán agg szokások nézetei mellett kívánná egykor folytatni, hanem e részben józan fontolását, tudományos belátásait s legközelebbi utazásaiban szedett tapasztalásait is szándékozék használni. Mert ha azon mesterségek, melyek a termesztett dolgok felmíveltetését tárgyazzák, amazoknak segítségével oly erőre haladhatának, bizonyosan sokban haladhatónak vélte magát a termesztés ismeretét is. A nagy természetnek úgy egésze, mint minden részecskéje, örök fejtegetnivaló rejtély, mely fejtegetésben a *netovább*-at emberi elme el nem érheti soha. — Ily gondolkozással, Gyula arra határozá magát, hogy legelőbb is szokott folyását tanúlja ki a magyar gazdaságnak, hogy kiismervén annak tökélyeit és hiányait,

tudhassa: mi a megtartani, mi igazítni való benne? E végre az öreg tiszthez, ki a kasznár helyébe állt, csatlá magát; jelen vala minden munkán vele, s öntapasztalás és beszélgetés által, csakhamar ellesé az egész gazdaság folyamát. Ekkor kezdé tehető javítások iránti némely észrevételeit közleni a tiszttel. Főt rázott ez, s hol felelt, hol nem felelhetett, vagy akart, hol vitákba is ereszkedett; de engedésre ritkán vala bírható, és hol okaiból kifogya, azt állítá, hogy ez vagy amaz rend és pontosság, még nem elmaradott köznépünkhöz és cselédségünkhöz való; egy másik javaslat pedig csak papiron áll meg, s a földön másként fogna kiütni; egy harmadik, csak könyv-irászok ábrándozása s a t. Egy szóval: az öreg tiszt esküdt ellensége volt minden újításnak, mi agg napjaira új betanúlást hozhata, s egy a régi kerekvágásban döczögő agg csézák közől, kivel a csak most ütköző szakálú ifjú úr, sehogy sem boldogúlhatott. Atyjánál tett tehát kisérleteket; de innen is visszaveretett. Matyi ugyan nem vala makacs a gazdaság vitelében, s Valkaytól sokat elfogada e részben; de egy éltesebb gazda, kinek modorját, hosszas tapasztalás és siker ajánlák, és ifjoncz könyves Kálmán, miként nevezé, ki sem szántott, sem vetett még, nagy különbség vala előtte, bár mily fenszabá is egyéb osztályokban fiának ismereteit. Hajlunk, különösen a gazdaságról azt hinni, hogy az egyedűl tapasztalásnak kivonatja; annálfogva rendesen átalljuk abban az ifjabb tanácsadót. Könyvből gazdálkodni, ezt szokta Matyi fiának felelgetni, épen olyan,

mint földabroszon utazni, min mocsár, sár, kátyúk feljegyezve nincsenek, s azt vélnéd, hogy szekered is szintoly gyorsan fog haladni, mint ujjod a papiron. Gyulánk, miben sem boldogúlhatván, elesék kedve újabb ostromlásoktól, nehogy tolakodásával fiúi tisztelet ellen játszassék véteni.

Unalom kezdé őt környezni, minthogy festés és vadászat, mulatságok valának neki inkább mint munkák. Elégűletlen vala önmagával, veszteglem érezvén tehetségeit, és czéltalanúl folyni el napjait. E végre megkéré atyját, hogy még Bélteken kívül lévő jószágainak bármelyikét engedje neki által. Kérése nem vala teljesíthető, minthogy azon jószágoknak még béréveik vannak hátra. Ifjúság tetteknek kora, így érze Gyula; izom és erő a tagokban, láng és nyugtalan ipar a szívben, nem hagynak, nem tudnak henyélni, s elveszti önjét azon ifjú, kit sors és körülmények munkátlan veszteglésre kárhoztatnak. Kedvtelése és édes anyja emlékezete, gyakran lecsalák Gyulát a kertbe, s számos üres óráit tölté abban. Eszébe ötlék most, miként az, bár bűves minden fa- és fűnemben, rendetlenűl álla művésztelen pongyolájában, hibás felosztásokkal, s régi mesterkélt idomú elrendezésekkel; azt tehát új alkotásba hozni, föltevé magában. Engedelmet nyervén atyjától reá, azonnal munkához foga, hogy mit még az évszakasz engedhet, megtehesse.

Ez egészen új életre költé Gyulát. Hogy közelebb lehessen munkásihoz, a kert mulatójába hurczolkodott által. Vágyása volt az egész kertet án-

gol ízlés után rendezni el, minthogy erre már maga a természet is látszatott fekvését ajánlani. Nyugotra a meredekebb oldal, egy pár tetemes sziklára hajlott, alját keresztűlfutó patak metszette, s túl rajta szelíd kelésű domb emelkedett. A keleti oldal halkabb lejtésű volt és naposabb. De Gyula jól tudá atyjáról és mostohájáról, hogy ezek inkább hajlanak a hasznoshoz, mint széphez; tervébe vevé tehát e kettőt ikres szövetségbe kötni egymással össze. A nyugati oldalon ángol osztályzatokat alkotott, a keletit pedig haszonadó táblákra osztá, miket amazoktól fákkal és bokrokkal különöze el. Ezen választó fák tövében szelid varázslattal állott a kertész csínos laka, hogy az előtte terjedő növényes kert, mintegy ennek lakósa élelmére lássék alkotottnak. Ezen utóbbi kertosztály is nem vala aggodalmasan idomítva. Miként hely engedé és természet kíváná, csoportban álla itt virág, fűszer és növény; ott gyümölcsfa, bokornak, törpének vagy szálasnak nevelve. Ezen új szerkezésekkel és általtételekkel, az egész kert új alakot nyere, melyben a szépített természet mint egy nyájas tájfestmény, legeltete szemet és szívet. Gyula még a jövő tavasz nyilásával igéré az igézőt alkotásainak, mit már a hanyatlott ősz meg nem adhata azoknak; egyedűl a képzelet vala kénytelen most pótolgatni nála a haldokló évszakasz kietlenségét.

Azonban a gyászos diófák Gyulának is nagy akadályára valának elrendelésében. Épen aljokba esék a faoskola, mely alkalmasan máshova nem

tétetheték; amazok pedig elfogák attól a szükséges napot. Gyula sürgetést tőn irántok atyjánál, s ez Legulinál.

Barátom, így szóla Matyi ehhez, emlékezhetel: mily győző okokkal mutatád meg egykor Valkay ellen, ezen diófák haláláhozi igazamat. Most te vagy urok, kérlek, ne halaszd kivágásukat.

Legulinak épen nem fekvének szívén a fák, sőt vaskos egyenes derekaikból drága deszkákat remélvén, már el is tökélé vala magában kidöntésöket; de már szokva vala használni Matyi könnyű adakozásait, s így diófáival is rátartá magát. Előre bocsátván tehát, hogy barátságért, szomszédságért, kész mindent tenni, mi tehető; de ezen esetben tartozásból semmit: édes barátom, így felele Matyinak, akkor mint ügyvéd szóltam, kinek kötelessége úgy forgatni a fegyvert, hogy a markolat mindig principálja, éle pedig annak ellenfelei fölé álljon; most pedig mint tulajdonos más szempontból látom a dolgot. Minden dolog pedig csak olyan, milyennek azt látjuk, vagy látni bírjuk. Ekkor elkezdé Leguli a servitust római jog után fejtegetni, a diófák alkalmatlankodásait annak ótalma alá vonni, és vitáival egészen kihevíté Matyit. A teher-szolgaság (servitus) ótalma nem egészen akarván világítni ennek, Leguli végre azt kezdé mutogatni, miként a diófák a fa-iskolára nézve, épen nem állnak nap ellenében, s ezt, ha épen borúlt napon nem esett volna a vita, kész vala a helyszínén is bebizonyítni.

Barátom, így szóla erre, tűrelmét vesztve Matyi,

már látom, magát a napot is levitatod az égről, s arra készteted, hogy barátságodért nyugaton keljen és keleten nyugodjék le. Nehogy a természetet falunkban kifordítsd a sarkából: szólj, mit kivánsz egy szóval fáidért?

Leguli a czélnál vala. Kurta volt az alku, s Matyi szokás szerint elég borsosan alkudott meg a diófák halálára.

Matyi általában nem vala elégedett Gyulával. A mennyire büszke volt fia míveltségére, annyira átallta, hogy mint mondá, czélt vesztve, otthon vesztegel. Homályos küzdései még mindig éreztették vele, hogy nősülésével kissé sűlyeszté nemzetségét; s ezt jól készült fia, mi könnyen emelheté ismét hajdani fényébe vissza! nem lehete tehát nem fájlalnia, hogy az minden hivatalviseléstől idegenkedék. E mellett az sem vala inyére, hogy Gyula a háznál tartózkodék. Bármily tisztelő, érett viseletű s engedékeny vala is ő, bármint látszék is a figyelmet megadni mostohájának, inkább óhajtná, kedvelné őt Matyi távol a háztól. Az ifjúnak komolysága, józan érettsége, szilárd viselete, s bár szerény, de szigorú erkölcse, s hol hibát és igazítni-valót látott, nyílteszű és szívű észrevételei — alkalmatlan fékek valának Matyi indúlataira és kedvteléseire nézve. Gyulának mentori szelleme alatt, mintegy kötöttnek érzé magát Matyi, szavában és tettében; s mi leginkább nyomasztá őt, az vala, hogy azon modorba nem lelheté be magát, mely fiávali bánásában biztos fonala lehetne, nem bírván folytonosan fentartani

sem a nyájast, sem a tekintélyest. Mindkettőben gátlá őt annak eleven és nyomasztó érzése, hogy fiához, lelki erőre nézve gyönge arányban áll. Feszíté őt az is, hogy Gyulát, több jelenségekből elégületlennek tudá háza állásával és gazdasága folyamával. Innen Matyi mindent elkövete, hogy bérlőivel idő előtt végezhessen, s Gyulát házától elhelyheztesse; de azokkal, kik igen jutalmasan bérlének, nem boldogúlhatván, örűle, hogy Gyulát a kert elvoná; habár a nem kevés rontással, főkép fákra nézve, termési elmaradással ejtett új alkotásokat abban, nem épen a legjobb kedvvel szivelé is.

Léni sejté az apa és fiú közti vont húrt, s teljes erőből igyekvék azt ereszkedésre hozni; a minthogy maga is vala egyedűl az, ki a békét s kölcsönös tűrhetést köztök fentartá. Ha Matyi, ingereltetve Leguli által, ki Gyulát elóhajtá a háztól, kifakadással fenyegető borúban állott, Léni közbeveté magát pártfogásával, s Gyula tettét, szavát, kedvező tolmácslatival ártatlan színbe öltözteté, jeles tulajdonait gondosan előtünteté, felhordá minden szavát és tettét, mikből apja előtt fiúi tiszteletet fejtegethete ki; s így valóságos villámhárító lőn közte és fia között. Más részről kettőzteté Gyula iránti nyájasságát és figyelmét. Elszedé előtte atyja szavainak olykori fulánkjait, s ennek kegyével altatá az ifjat. Maga pedig, hogy fűszerezze otthoni tartózkodását, kedvteléseihez csatlá magát. Meglátogatá gyakran kertbeli munkáit, órákat tölte ezeknél vele, elragadtatást mutata alkotásaira, apró és könnyen teljesíthető saját kivánságait

jelenté neki a konyhakertre nézve, s mindenben nyájasságot és bizalmat bizonyíta iránta. Szükségeiről, kivánságairól, szolgálatos készséggel gondoskodék. Reggelijét; ozsonnáját maga hordá ki a kertbe, vagy be a szobájába; fehérneműire első gond vala a háznál, s Gyula nem egyszer tapasztalhatá, miként mostohájánál, mellette minden más, ha kivel ütközésbe kelle jönnie, mellőzteték.

Gyula, mostohája iránti tartozó tiszteletében nem hibázott soha; de azt inkább kötelessége eleven érzetéből, mint vonzalomból tette. Most annyi sziveskedés után, nem állhatott ellent, mostohája iránt szívében kelő hálájának, bár különben attól némileg idegenkedett is. Kezdé megismerni csalatkozását benne, hiányos míveltsége mellett jó teremtésnek tartani őt, olyannak, ki atyja zajos természetéhez, tán ezerek felett legalkalmasabb lehete. Ennélfogva maga is viszont nyájas vala iránta, s mi alkalmat sem ereszte el használatlanúl, melylyel neki szivességet tehete.

Matyi, fiának hazajötte óta, vigyázóbb lőn mind viseletében, mind bor-italában. Azonban annyi erővel még sem birhata maga felett, hogy olykor az asztalnál meg ne tévedjen szokott mértékében. Így vala ez vacsora felett, midőn az idei szűk szénatermésre fordúlván a szó, Gyula a bélteki rétek soványságát róvá meg, s csodálkozását jelenté abban, hogy hazánkban, melynek termesztés és marhatartás a fő ereje és gazdagsága, oly csekély gond és szorgalom fordíttatik a rétek javítására. Magok a kender-földek, melyek inkább soványsá-

got látszanak kedvelni, sok helyen bőven kövéríttetnek, míg a rétek magára a természetre hagyatnak. Vízzeli megfuttatásaikról, vagy hasznosabb fűmagokkali bevettetéseikről épen szó sincs. Ezen javítások hasznai bizonyságaira a német s francz tartományokat hozá fel.

Ott tán beretválják is a réteket? kaczaga Matyi, kit Gyula szavai, czélzást vonván ki azokból gazdálkodására, boszantának; mert a beretva természetesen lefogja azt is, mit a kasza hátasan szokott meghagyni a réteken. Így van az barátom, szóla Legulihoz fordúlva, ki épen nála vacsorála; küld ki fiadat utazni, s felibed okosodik! — Most egymást űzék a bortól s Leguli titkos javallásaitól hevűlt Matyinak durvaságai Gyula ellen. Gyula tisztelettel hallgatott; de Léni azonnal pártjára kelt, s már betanúlt modorjával csakhamar lecsillapította a zúdulatot. Gyula szobájába vonódék. Csakhamar utána belépe hozzá Léni, s nyájasan engesztelé őt atyja méltatlansága iránt. Gyulát igen megilleté ezen gyöngéd figyelme mostohájának, s mit eddig nem tőn, hálás érzetében megcsókolá kezét.

Léni erre nyájasan nyújtá ajkát, s anya és fiú, lágy érzelemmel csüggének egymás csókján.

Így többszörös siker-vesztett próbatételei, atyjának gazdasága és háztartása körűl, még inkább megerősíték Gyulát azon elvében, hogy csak szabadság és független állapot bírhatnak oly karba helyezni bennünket, melyből kihatólag munkálkodhatunk; csak ebből győzhetjük le hazánkfiainál, az

akadékos előítéleteket, midőn üdvös újat, hasznos jobbat kívánunk behozni közéjök. Feltevé tehát magában, hogy addig míg önkezére kerűl, csak késződjön terveivel, a szebb és szabadabb jövendőhöz; mert úgymond, addig csak üres hang és képzelgés tanácsa minden javaslatunk, melyet példaadással nem támogathatunk.

Matyi naponként zajlóbb vala Gyula iránt, s az ifjú elkeseredéseiben, különféle terveken jártatá elméjét, az atyai háztól lehető szabadúlhatása végett,

Farsang utóján a szomszédban mulatság készűlt. s Biri csupa óhajtássá vált megjelenhetni abban. De Léninek nem vala kedve elmenni s így úrnő hiányában el kelle maradnia Birinek is. Ez kétségbeesésében bátyját fogá elő, s nyüzsge rajta, hogy menne vele. Gyula felforgatott érzelmeivel nem vágyott víg társalgásba, s huga kérését megtagadta.

Legalább hát mostohánkat bírd arra, hogy eljöjjön; esdekle Biri.

Ezt szintúgy megteheted magad is, felele Gyula.

De a te szavadra csak többet ad, mondá pajzán mosolylyal Biri. Előttem mit is titkoljátok, veté ledéren utána, rég tudom én, hogy szerelmesek vagytok egymásba.

Gyula felpattant székéről, s hugára bámúlt. — Hagymázban beszélsz leány? kérdé neheztelve. De Biri, mint ki bizonyos dolgában, nem hagyá magát kivettetni sarkából. Megengedem, hogy te bátya nem eszmélsz reá; de mostohánk hidd el horgon van, s apró gyanúit előraká, és gondolatlan szavaival, egy tövissel többet nyoma Gyulának

szivébe. Biri nem volt nyílt szívvel bátyja iránt; mert ő az ablakon épen azon pillanatban tekintvén be Gyula szobájába, melyben világ égett, midőn Gyula és Léni egymást csókolák, teljes hiedelemben vala, hogy Gyula nem idegen mostohájától.

Gyula borzadozott, de Biri szokott könnyelműségével vette a dolgot, sőt hajlónak mutatá magát a titoknoknét játszani köztök. Gyulát bosszantá húgának aljasúlása, s csak azon győződés vigasztalá őt, hogy az inkább fontolatlan könnyelméjének, mint sűlyedt szívének következménye. Miként szokása vala, ha kedvetlen dolog sújtá, fegyvert vete vállára, s kimene a hegyek szabadjába, vagy megemészteni bánatát, vagy orvoslását találni annak. Itt azonnal hajlott a dolgot egyedűl Biri könnyelműsége jelenségeűl venni, apróbb ütközései eloszlának, s ezentúl szoros ügyelést tévén föl magában, nyugodtan tére haza.

Azonban a gonosz Biri jól látott. A szerelem jelenségeinek nyomozásában, alkalmasint biztosabb tapintattal bir a szép, mint a férfi nem; csaknem biztosabban sejt amaz, mint ez tud. Biri felfogá s egybeveté Léninek ügyetlen pillantásait, melyek olykor Gyulára esének, szokatlan sziveskedéseit és irántai éber figyelmét, körűltei dolog-kereséseit, s több efféléket, mik zsenge pörsenései a fakadozó indúlatnak, s kiszámolá azokból az igazságot. Léni inkább körűlményeibe, mint személyébe Matyinak lévén egykor szerelmes, összekelés után hamar megtelt újdon állapota ingereivel, s bár hiúságát betöltöttnek érzette is, nem szívének ürességét

Egész erővel lepé ez meg, a mint Gyula utazásából haza tére. Az ifjúnak fejdelmi termete, hidegség és eltolás nélküli férfias komolysága, szilárd viselete és tartása, egyszerre ostromba fogák szívét és érzelmeit. Minden józanságát és önmagáni hatalmát össze kelle vennie, hogy el ne árúlja forró kívánatait. Léni minden elhanyagolt neveltetése mellett is, sejté vétkességöket ezeknek; s eleinte, miként elsőbb otthon-tartózkodásakor is Gyulának, nem valának neki czéljai a körűltei kedvkeresésekben. Szívesen legeltek szemei az ifjúnak kellemein, kedvesen telt ideje, ha ez utazásait beszélé, édes kéjt érzett szomszédságában; de mindezek csak komályban álló jelenségei valának, Léni kelő indúlatjának, melyet az anyai viszony is mentegetett előtte, s az idő eszméletlenűl érlelt nagyobb és nagyobb erőre. A kisértetteli egyszeri megvívásra, sőt annak legyőzésére is, gyakran oly szív is elég erőt és szilárd elszánást bír összegyűjteni magában, mely a naponkint megújuló ostromnak megfelelni nem képes, s elgyengűl alatta. Léninél is így vala ez; vívásai naponként gyöngébbek valának, indúlatja naponként zajlakodóbb, s rajta erőt venni alig álla többé hatalmában.

Gyula azonban figyelmessé tétetvén Biri által, ügyelőbb lett mostohájának minden mozdúlatára, s hűledezett, látván a gyászos jelenségeket, mikről álmodni sem bírt volna. Iszonyodott benne az erkölcs és fiúi tisztelet; s annyira hátravonta magát mostohájától, hogy majdnem botrányt okozott a háznál. Gyakran azonban azt volt vélni kénytelen,

hogy csalatkozik; mert Léni jobb eszméleteiben, hogy segélje szívében a szent kötelesség győzelmét, szintúgy visszavonakodék Gyulától, s csak őrzetlen pillanataiban árúlá el boldogtalan indúlatját.

Így telt el a tél, s a tavasz élete megzöldűlt a mezőben. Megnyílt Gyula kerti munkája is, s mihelyt teheté, azonnal ismét kerti mulatójába hurczolkodék, hogy ezzel is távolabb eshessék mostohájától. A kedves évszak kecsei, igérve fejledeztek most Gyula kertalkotásain; szem és szív elbájolva mulatoztak azokon. Kettős szorgalommal látott most Gyula azon munkákhoz, melyek ősszel elmaradtak, s ezek és kertje valának most világa neki.

Egy délután Gyula ültetéseit nézeglé, közel hozzá Panna asszony, a vadászné, veteményt gyomlála. Egy darabig oldalgott ez az úr körűl; de mindinkább közelebb simult hozzá, fel-feltekintett munkájáról reá, zörgött, köhögött, hogy észrevétessék, s akként intézte a dolgot, hogy végre figyelmessé kelle lennie Gyulának reá.

Kend az Panna asszony? kérdé ez.

Én vagyok, nagysága! felele Panna, kezet csókola nála, s szivesen hálálkodék neki.

Hogy van kend? mintha megsoványodott, megütődött volna?

Nem csoda, felele az asszony, kötőjébe törülvén nedvesedő szemeit; a boldogúlt asszonynyal sírba szálltak az én napjaim is. Ekkor megerede szájából, Marinak és a hajdani időknek magasztalása és újabbak mostohasága elleni panasz. Gyula

szükségbeni sinylést vélvén nála, egy pár ezüst pénzdarabot akara kezébe nyomni, de Panna asszony, sok unszolásira sem fogadá azt el.

Élhetek, csókolom kezeit nagyságának; így szóla, s szegény embernek ez elég. Nem is azért esengtem ide — hanem — hanem — Itt elhallgatott Panna asszony és körűltekintgetett, mintha lesetéstől remegne.

Hát mi baj van Panna asszony? kérdé figyelmezve Gyula.

Menjen nagysága azon bokrok közé, a kertész laka mögé, majd én is utána kullogok, mondá súgó hangon Panna.

Gyula ismerte a hű lelket, s szavára megindúlt a jegyzett hely felé, nem tudván: mit véljen e szokatlanságról?

Csakhamar utána lopódzott Panna. Itt újra megcsókolta Gyula kezét. Engedjen meg nagysága, így szóla, ha botor parasztnő létemre, nem tudom az úri emberséget. — Boldogúlt édes asszony-anyja kegyes asszonyom volt — isten nyugosztolja! — tudom nagysága nem neheztel, ha egy kérdést merek. — Itt megint elhallgatott Panna, s küzdeni látszott magával: tegye-e kérdését, nem-e?

Gyula biztatta, s Panna, miután az ifjú úrtól többszörös fogadást csikart ki, hogy nem neheztelend, félig elfordúlva és szemlesütve, e kérdést tevé: hogy van nagysága a mostohájával?

Panna asszony látván Gyula elhalványodását, mintegy maga is megijedt vakmerőségén, hirtelen megragadá Gyula kezét és ajkához nyomá azt: ó én

ostoba, mit kérdek? Így szóla; hiszen az én boldogúlt asszonyom fia, nevelése, istent nem feledhet! Nagysága tudom ártatlan, bizonyosan ártatlan, mint egy husvéti bárány!

Az vagyok, jó Panna asszony, isten látja, az vagyok! felele Gyula; de mondja meg nekem, miként jő ezen kérdéshez?

Engedje meg nagysága, hogy ostobául kimondom. Már régen ver a szele, hogy az ifjú asszonyság és nagysága egymás után esenkednek; mert a cselédség lát és hall mindent a ház körűl, mikről az uraság nem is álmodik. Az én napom ugyan az udvarnál már lehúnyt; eszembe jutott kegyes jó asszonyom, édes asszonyanyja nagyságának, eszembe: miként élt halt fiáért, megszorúlt szívem bánatomban! Elmégysz, gondolám magamban, megmondod nagyságának, hogy suttognak, de te nem hiszed: mert jó anyának jó gyermeke fél az efféle kárhozattól.

Gyula megköszöné Panna asszony hűségét, s a kert hátúlsó ajtaján, átallván tanút gyötrelmének, kimene a szabadra. — Ennyire ment hát már a dolog, hogy cseléd és falu suttogják gyanúit atyám háza becstelenítésének? Így tünődött magában s eszméletlenűl anyja sírjához jutott. Merően nézett kiskorig halmára, majd könny szökvén szemébe: áldott hamvak, kik itt nyugosztok, így szólt ellágyúlva, s térdre omlott a sír hantjára, ihleljetek erőt az ifjúnak gyötrelmére! — Egy szellő suhana el a sírhalom felett, s annak fűszálait lengeté. Gyula, szelid anyjának lelkét sejté abban, s fel-

szökvén: nem, nem! így kiálta, el, messze innen, a merre két szemem viszen! felmentlek gyarló nő veszélyes vívásod alól, elviszem magammal a bűn alkalmát, melyet úgy látszik önmagad is kárhoztatsz! — Egyszerre kőszálként szilárdúl álla föltétele, hogy elhagyja az atyai udvart, melyben úgy is czéltalan henyeség epeszté őt, s önerejére bizza a világban sorsát Eleinte néhány napot akart várni, czélja kivitele előtt egyet-mást óhajtván még rendbe hozni; de majd meggondolván magát: nem! így szóla eltökélve magában, halasztás, hol futnunk vagy jót tennünk kelle, egyik rejtett horga a pokolnak! Holnap megyek! s haza tére titkon megtenni intézkedéseit.

KÉPJEGYZÉK.

